This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

MONVMENTA HVNGARICA.

AZ AZ MAGYAR EMLÉKEZETES

I R Á S O K.

ÖS ZVESZEDTE 'S KIADTA

RVMY KÁROLY GYÖRGY,

BÖLCSELKEDÉSNEK DOKTORA, A' GÖRÖG NEM EGYESÜLT KARLOVICZI LYCEUMNAK DIREKTORA ÉS PROFESSZORA, TÖBB TVDÓS TÁRSASÁGOKNAK TAGJA.

HARMADIK KÖTET.

PESTEN. 1817.

Nyomtatt. Trattner János Tamásnál.

Találtatik Pesten Eggenberger, Müller, Kilian Könyvárosoknál és Kissasantói Pethe Ferencz Urnál, Posszonyban Schwaiger és Landes Könyvárosoknál, Győrött Schwaigernál, Sopronyban Wigandnál, Bécsben Schaumburgnál, Kassán Wigand Ottonál, Karlovicson a' kiadónál.

(Rumy

F

TO NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
218244A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1935 L

A' jó vér és szív, melly a' Köz Honyának ügyében
Venni 's mozogni szokott, a' szép példákra megindul,

Virág Benedek.

Ő EXCELLENTZIÁJÁNAK,

NAGY MÉLTÓSÁGÚ

SZÉKI GRÓF

TELEKI SÁMVEL

ÚRNAK,

CS. KIR. BELSŐ TITKOS TANÁCSOSNAK, ÉS ERDÉLYI UDVARI FŐ CANCELLARIUSNAK, 'S A' T. 'S A' T.

ÉS

MÉLTOSÁGOS

CSEREY MIKLÓS

ÚRNAK,

CS. KIR. KAMARÁSNAK, A' KIRÁLYI ERDÉLYI TÁBLA' ASSZESSZORÁNAK ÉS A' HÁROMSZÉKI SZÉKNEK KIR. ADMINISTRATORÁNAK,

NAGY KEGYELMŰ PATRONUSAIMNAK.

TO NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
218244A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1925 L

ELŐBESZÉD. *)

Az az előmenetel, mellyet a' Hazai História a' lefolyt Század' második felében álmélkodást érdemlő gyorsasággal teve, nem egyedül azon főbb ok' munkája, hogy azt Prályok, Katonák, Cornidesek és Engelek vették gondjaik alá, 's elhárítván a' Kritika' szövétnekével homályait, e' tudományunkat, melly, az ő korokig, sok részeiben inkább látszhatott Mesés-Könyvnek mint Historiának, sok más részeiben pedig eggy eléggé öszve nem függő, hézagokkal teljes, ingadozó Egészt mutatott, megállapították: hanem ama' megnevezett okkal eggyütt azon másiknak is, hogy Tudósaink rejtett ereket kerestek, azokat ellankadni nem tudó szorgalommal megnyitották; a' Régiségnek legkisdedebb tekintetű Maradványait is gondosan öszvegyüjtötték, és hogy sem használatlan ne heverjenek, sem a' Nemzetnek el ne veszhessenek, tulajdon Munkájikba nagy részben bele szövték, vagy a' mi által a' maradék előtt kivált a' mi szent öregünk Kovachich fog ragyogni, külön Kötetekben kiadták.

E' részben ez a' mi korunk a' régiebbekhez képest már is gazdag, 's melly szép jövendő várja a' következőket! Mert mi erős hittel hisszük, hogy a' lelkes és gazdagságai-

*) Megtévedéséből elmarada a' II. Kötet mellől, 's így változtatás nélkül itt tétetik-le.

val bölcsen-élni tudó Jankovich Miklós a' maga kincseit nem egyedül azon örömért gyüjtötte, hogy e' kincset magáénak mondhassa, erös hittel hisszük, hogy Gróf Teleki László, minthogy magát hivataljai e' gondoktól elfogják, olly fiat nevel a' hazának, a' ki, felriasztva a' Sámuel és Jó'sef's a' Ráday nevek' emlékezete által, érzeni fogja mit kíván haza és tudomány e' nagy nevek' örökösétől. Mind e' mellett kénytelenek vagyunk vallást tenni, hogy a' Nemzet' nyelvén írt Maradványok' kieresztésében Kiadóink hidegebbeknek mutatták magokat, mint vagy Magyarnak, vagy Tudomány-kedvelönek lenni illik; hanemha segélöken múlt inkább hogy ezt tenni fel nem bátorodtak. Úgy tetszik, az a' szerencse, hogy ne csak kezdjünk, hanem el nem akadva haladjunk is, mellyel igen kevés igyekezeteink ditsekedhetnek, Prof. Rumy Úrnak tartatott-fel, ki, minekutána a' dolog' kezdetében a' sokféle gátlások alatt már már elcsüggede, íme a' Második Kötetet azon esztendöben ereszti-ki, a' mellyben sajtó alól az Elsö szabadúla-fel. És ezért ugyan a' Nemzet hív hálával tartozik Ö Cs. K. Fenségének a' mi minket és tudományokat szerető Nádorunknak, ki e' munkájiról az egész Europában ismeretes polgártársunktól a' maga felséges óltalmát és pártfogását meg nem tagadta; nagy köszönettel a' legszebb ragyogású Hazafinak is, az örök dicsöségü Széchényinek, ki a' jót itten is mint mindenütt a' hol annak elösegélésére

a' Haza' nevében szólitatik-meg, gyámolitani méltóztatott. A' jól-indult dolog menni fog, mert tudós és elfáradni nem tudó Kiadónk nem lesz Irásoknak szükében, csak a' Közönség' tüze ne lankadjon, csak azok a' kik valamit a' Haza' oltárára magok nagy megerőltetések nélkül tehetnek-fel, az én barátom' érdemeiben osztozni óhajtsanak.

Midőn az idegen nyelven irt Régiségek' Kiadóji egyedül a' Történeteknek szolgálnak, Prof. Rumy Úr a' Nemzet' Nyelvének is igen kedves szolgálatot nyujt. Némelly szavaink elavultak, feledségbe szüllyedtek, értelmek kétségessé lett, ollykor egészen elváltozott; némellyek most más szerkesztetést kívánnak mint hajdan; beszédünk, minekutána ismereteink kiljebbre terjednek, szükségeink szaporodnak, ízlésünk tisztül, 's a' régi és uj Nemzetek' Classicusaikat azért is olvassuk, hogy az ő szépségeiket héolthassuk a' mi nyelvünk' tőkéjébe, más színbe öltözik; szavaink könnyebbekké, szebbhangzásuakká, gondolat' és érzés' festésére alkalmasbbakká lesznek, 's így Nyelvünk 's Literaturánk közelit azon ponthoz, mellyet félszázad előtt reményleni vakmerőség volt volna. — minekutána, mondom, Nyelvünkkel az történ, a' minek minden élő Nyelvvel történni kell; szükség hogy a' régibb korok' Irójit is ismerjük, mert ötölök is van a' mit tanúlhatunk. Mellyik Irónk nem olvasta péld. nagy gyönyörködéssel a' Baboesay Izsák' Tarczali Inségeit

az Első Kötetben? ha őtet a' Stilistikában Mesterének választani nem fogja is.

Végre ezen Irások' kiadása bennünk hálának érzéseit ébresztheti-fel a' Gondviselés eránt, hogy ez minket nem azon boldogtalan időkben hagya élni, midőn az uralkodásra-vágyók a' Magyar vért Magyar kar által ontaták. Hazánk' Történeteiben az áldott Therézia' uralkodásáig alig találunk eggy két rövid perczekig tartó fényes pontot, mellyen ez a' szép nemzet a' maga méltóságához illőleg állott volna; a' mellyen emelkedő lélekkel lehetne múlatni olvasójának. Ellenben melly undokságokat látunk mindenfelé, kivált az utolsóbb századok alatt a' szerencsétlen Erdélyben. Nézzük sorba ennek Urait, 's tartóztassuk-meg magunkat, ha lehet, annak fájdalmas és nem káromló felkiáltásától, a' mit a' Russzia' nagy Katalinjának Voltaire írt az Azsiai eltunyult fejedelmek felől:

O sagesse des dieux, je te crois très-profonde,
Mais à quels plats tyrans as-tu livré le monde!

A' szerencsétlen Zápolyán kezdve, le a' szánást és útálatot érdemlő Apafiig, hármat négyet kivévén, csaknem mindenike melly lelketlen, tunya, vérengező teremtések! 's mint leve szerencsétlen általok és miattok a' legáldottabb haza, a' legszebb-tüzü nemzet! — Széphalom Decemb. 14-dikén 1815.

KAZINCZY FERENCZ.

KEMÉNY JANOS

AVTOBIOGRAPHIÁJÁNAK

FOLYTATÁSA

'S

VÉGEZÉSE.

Mihellyen azért amott a' Fejedelem Asszony a' resignátiót meg-tselekedte, hirt adván a' Gubernátor a' Fiának, Rákóczy Györgynek meg-inditásával sietének. Itt pedig eszekben vévén a' dolgot, kik a' Fejedelem Asszony Pártyán valának, bátorságosabbnak ítélték, hogy Bethlen Istvánt választanák Fejedelemnek, mint sem idegent, az ifiú Urak, kik már injuriáltattak is vala hoznának nyakokra, adhaereálának azért Bethlen Istvánhoz. Látván azért reménysége felett a' dolgot succedálni Bethlen István, megirta ugyan tempestive Fiának, hogy Rákóczit meg ne mozditanák: de azok már oda adván szót, nem desistáltak, imitt bizván ahoz Bethlen István, hogy Irásához tartanák magokat Fiai, acceptálta az Electiót; amazok Váradba béhozták Rákóczit, és igy mind két felöl Taborba szállottak egy más ellen, tartották ugyan a' dolgot, de viszsza nem beszélhették Rákóczit. A' Vérontást is örömest távoztatták vólna Keresztények 's Magyarok lévén. Végre Topa nevü Falunál hitre egymással Szemben lettek, és sok tracta után végezték

azt, de igen titkosón, hogy már Rákóczi légyen Veszteg Váradban, Bethlen István pedig az Országnak Gyülését promulgáltassa Szegesvárra, és ott a' Fejedelemséget resignállya 's újjabb Electióra botsáttassék a' Dolog, mindeneknek Kötelességek utrinque fel-szabaditattván, a' kit sponte választ az Ország, a' légyen, sőt, hogy ha kinálnák is Bethlen Istvánt, ne légyen, 's ne venné fel, az alatt szabad lenne, Rákóczinak a' Statusokat requirálni.

Az Atyám látván a' változó állapotokat, Kolosváratt a' Praesidenséget, a' Tanáts Uraságot resignállya, nem akarván egyik részre is köteles lenni, kihez Házához is Bükkösre mihelyt az Electiója lett Bethlen Istvánnak küldvén Tóldalagi Jánost és Ugron Pált tractára, hogy kötelezné magát; kire az Atyám azt felelé: Én két felé nem szolgálhatok: egy Aszszonyom vagyon, jöjjetek-el velem Fogarasba, ha Aszszonyom engedie, nemé? megkérdem, és választételhez alkalmaztatom magamat. Tsak azért Fogarasba indulának Bükkösről; én pedig Váradra illy okkal.

Rákóczi György irá a' Fejedelem Aszszonynak, hogy engemet küldene hozzája lévén nagy dologról izeneti és Tractája a' Fejedelem Aszszonynál. Én azért el-menvén Kolosváratt találám Bethlen Istvánt, ki már Fejedelem vala; félvén azért attól hogy a' Fejedelem Aszszony ő ellene való dolgokkal ne expediált légyen, kiváná azt, hogy hittel

assecurálnám arról, nem vagyok ollyan dolgokkal expeditus, külömben el-nem botsátana; mellyet bátorságos Conscientiával megis tselekedém; mert nem vala semmi a' féle Tanuságom, nem is tudván az Aszszony is mi végre kivánná hozzá menetelemet Rákóczi György. Ekképpen el-botsátván, és Váradon Rákóczival, és iffiabb Bethlen Istvánnal, Zólyomival Szemben lévén. Tractájok ezekről lők 1.) Declarálák mit végezett légyen Tópánál Bethlen István Fejedelem Rákóczival. 2.) Hogy a' Fejedelem Aszszony is Catharina lenne Promotora Rákóczinak. 3.) Hogy ha még mi praetensiója a' Fejedelemséghez lehetne transferálná Rákóczira, és iratna mind Budára, mind Portára mellette. 4.) Hogy a' lejendő Szegesvári Gyülésre küldendő Követtyeinek kezekhez költsön nehány forintot szerzenék; ajánlván ezek mellett sokképen való jó akarattyát; és mikor már el-bútsúztam vólna a' Grófftól, izené, hogy Munkátsot pénziért a' Fejedelem Aszszonytól szerzeném néki, nékem pedig 16,000 forintról való assecurátiót ezekben való forgolodásomért; a' többire én is igérém magamat, mert noha és igen addictus valék Bethlen Istvánhoz, de ő maga illy gondolatlanúl tselekedék, hogy tudván immár Controversiában Lételit Rákóczival, és hogy Catharina is igen disgusta tőlle, mégis mihellyen az Electiót kaphatá, ottan az Országnak proponáltatá, 's kivánta azt, és Conclusióban is vétette,

hogy Fogarrast Catharinától ki-váltanák 's néki adnák, mellyet hogy ki nem botsát Catharina vakmerőül el-tökéllette vala, kiből azt a' Következést is látom vala, hogy vagy kit szegéssel kellene a' Várat fel-adnom, vagy minden Jószágom 's életem fogytával hóltig óltalmaznám Kötelességem szerént is, és magam veszedelmem távoztatásáért, azért annak kellene faveálnom, aki az Aszszonynak szivét ajánlással magához vészi, és nem fenyegetéssel idegeníti vala; de az utólsó kivánságára a' Munkátsi dologra nem tsak nem igérém magamat, söt declarálám, hogy én Szolga lévén kötelességem szerént soha Jószága adását nem tanátslom, söt ellenkezöt inkább, holott Fejedelemsége is már nem lévén, ha húsából nem, a' Levéből a' Jószágnak inkább nem fogna el-élhetni; noha én immár az elött árra való hajlandóságát Catharinának vettem vala eszemben szavaiból kéretlen, mindazonáltal és Conscientiámnak akarván satisfaciálnom a' 16,000 ftos Assecurátióját is viszsza adám megbántodásával Rákóczinak, viszsza menvén azért Sonn Mátyás nevü Szolgámnak kezéhez adván a' mi olly titkos Levelek valának és irások, más úton el-botsátám másod magával tartván meg-tartoztatástól, vagy a' Levelek meg-látogatásától, magam pedig Kolosvárra menvén, Szemben lök Bethlen István Fejedelemmel kivánám kötelességem felszabaditását, mellyet elsöben nem akar vala, de meg mondám, hogy ma-

gamat ahoz nem tartom, mert tsak addig vólt annak határa, 's a' mi nagyobb Rákóczival való Végezése szerint, im hamar nap mindeneknek kötelességeket fel-kellene szabaditani, 's hát én miért tartatom abban? vévén azt eszében hogy értem titkos Végezéseket, absolválá, kérvén és intvén szép beszédekkel hozzája való jó akaratra.

Gerendre érkezvén meg-hallám halálát szegény Atyámnak, ki a' Bethlen Gábor halála után esztendővel, éppen azon hónapban, hetben, söt napon hala meg, és ujjita gyászomat, ki a' mint hátréb irtam Fogarasba menvén a' Bethlen István Fejedelem Commissariussival, midön Catharinát is sollicitálnák az hitelésinek meg-engedésére, az viszont, tsak az Atyám maga szabadjára hadta vala, ő-is szegény ki-adta a' Választ, hogy egyiknek is tovább való kötelességgel lenni nem akar, meg-érezvén halálának-is közelétését, Catharinától, és minden Rendektől végső bútsút vett, Communióval él, és nehány napok múlva meg-indúlt, fel-izenvén Catharinához, minthogy Szegény jeles trefáju Ember-is vala, kéretett két palatzk édes Magyar-Országi Borokat, izenvén, ha meg-könnyebedik egésségéért meg-iszsza, ha meg-hal, lábához és fejéhez temetteti; és ekképpen végső bútsút vévén minden Rendektől meg-követvén mindeneket: többi közt vala egy Belenyes György nevü, ki szegény Atyámat sok injuriákkal illette vala életében, minden ja-

vaiban, söt betsületiben járó dolgokban is practicálván, azt nevezet szerint a' Fő Pap Jász-berényi Mátyás által maga meg követte, és dolgait Szemére hányatván, mindenekben meg-engedett nékie, noha az előtt is nem csak nem állott boszút rajta mint igen jó lelki esméretű Keresztény Ember, de soha csak Szemére is nem vetette, és jóval sokkal volt néki. Azután én-is azont követtem, noha énnékem is sokakban vétett mint igen tökéletlen fondorkodó Ember; nem is kerestem ugyan én, de az Úr Isten el-nem szenvedvén sok hamisságát; nem különben mint Salamon Sémeit nem botsáthatta Koporsójába tisztességére, nem az Atyám, 's magam boszumot is álván, hanem az Isten bosszúját rajta; mert noha igen betsülletes Haza népe vala, de im ez parázna lator ember, élvén fertelmes életet, continuálván vénségében is, ki-nyilatkozának rúsnyaságai. Feleségé el álla mellöle, hozzám confugiála mint Magistratushoz az Urat törvénnyel prosequáltatván, inquiráltatván is latorságiról, a' Törvény meg-öli vala; de az alatt meg-betegedvén meghala a' gyalázatban. Feleségét a' Fejedelem Aszszony sok kérésére Hopmester Aszszonynak szerzettem vala; kit az után a' Hopmester Görgei Jób vön-el Feleségül. Más is valaha Sonló hamis ember a' parázna életen kivül Szárasi Mátyás, kinek életében-is, és hólta után maradékinak-is a' gonoszért sok jóval vóltam. Ekképpen azért szegény

Atyám úttyára indulván haza mendegelvén minden kötelességétől fel-szabadulva, Morgonda és Leses határ halmánál szintén megállitván Szekerét ezt mondván: Az én Óram el-jött, kezeimet fogjátok, és tegyétek öszve' és nyujtoztassátok ki 's imádkozzatok ti-is' és maga is buzgoságos imátkozási közt hóltmeg, 's én szegényt halva találtam.

A' Fejedelem Aszszonyhoz pedig Catharinához Fogarasba érkezvén, megbeszéllém a' Rákóczi kivánságát, 's egyéb Actákat-is, 's örömest hajla Rákóczihoz való jó akaratra mert Bethlen István ellen igen nagy gyülölségben vala, mellyet régen imbibáltattak vélle, annyira, hogy az hátréb emlitett időben, midőn a' Gyulafi Sámuel és Bethlenistván középső Leánya lakadalma vólna Fejérváratt gyászos állapotban musika nélkül a' Várbéli Palotákban, az holott a' Fejedelem Aszszonynak is jelen kell vala lenni, el-ejesztvén, hogy azon alkalmatossággal meg-akarná öletni házában, fel-tekeré puskáit, asztalra rakván, ki sem akara jönni, melly értésemre esvén; mivel én Valék a' Vőfély, Kápiné Aszszonyom nyoszolyó Aszszony azt is hozzá kérvén, Isten tudja melly nehezen, sok hittel való assecurátiommal beszéllettem az Asztalhoz való kimenetelre.

De hogy terjek a' dologra minden Fejedelemséghez való Translátiója felöl Pátens levelet Kezeirása és Petséti alatt készitettek, annak felette valának készen Török Tsászár

Parantsolati a' Budai Vezérnek, Tömösvári, Szilisztrai Passáknak, és a' két Oláh Vajdáknak szóllók, hogy azon Leveleket látván, mindgyárt valahova kivánni fogná a' Fejedelem Aszszony, indulnának segitségére. Ezeket, és ezeken kivül-is iratván Leveleket, mind kezéhez küldém Rákóczinak, mellyekkel az iffiú G. Bethlen István Budára menvén vivé végben a' Rákóczi dolgát a' Töröknél.

El-érkezvén pedig a' Topai végezés szerént ideje a' Segesvári Gyülésnek, és ott mindeneknek kötelességeket fel-szabaditván Bethlen István, Catharina engemet expediála képében azon gyülésre cum Plenipotentia, és ugyan Irásban is vévém kezeirása és petséti alatt az Instructiót, a' Rákóczi Követtyei kezekhez Sákokban zab között 7000 frtokat viteték, kiből osztogattak fríde 's amode, félelmesen küldötte; mert Bethlen István pártyára lévő Hadak vóltak széllyel a' Falukon; ez után indulván rosz jelek is féltettek. Egyik illyen vala: hogy Fogarasból estve 9. óra tájban indulván, Szekereimet és Cselédimet elöl el-botsátván, tsak Paripán, noha olly Katonák valának velem, kik bokrait is azon helynek tudták, még-is egész éjjel mind bolyogván, nehányszor Galatzhoz menvén viszsza, virradtáig Sárosra menni nem tudtam. Masik e' lön: hogy Segesváratt, midön Szállásomra bé-mennék, a' Kapuban állott a' Szekerem: mind azon által az Úr Isten mególtalmaza minden Szerentsétlenségtöl. Után-

nam pedig jövén Fogarasból, Portáról egy Követ Arnóth nevü Magyarul tudó, kit Catharina hozzám expediált, hogy töllem venne Tanúságot: Ez azért jött vala, illyen tökélletlen tanúsággal, hogy az Országnak szólló Levelek két rendbélik valának nálla, egyikben irva az, hogy Rákóczit választanák, mert az vólna akaratja az hatalmas Császárnak-is; másikban az vala, hogy Bethlen Istvánt választanák; mert az vólna akarattya a' hatalmas Császárnak is: Tanúsága pedig azon Töröknek az, hogy a' Fejedelem Asszszony Catharina a' mellyiket kivánná, annak részére való Levelit praesentálná az Országnak, a' másikat meg-tartaná. Erről azért a' Török Követ én töllem kivána Tanúságot venni, kit hozzám-is taniték, a' mint a' magam Instructiója-is tartotta.

Fel-szabaditatván azért mindenek Homágiumoktól; a' Rákóczi Követtyei pedig Sérédi István, és Vintzi István lévén, az Embereket futván, 's adományokkal igéretekkel pártyokra vonván, a' minthogy akkor igérek adák Matskási Ferentznek a' Rákóczi Jószágot, ő lévén Udvari Mezei Vice-Kapitány 's Generalis: Viszszont Nagy Pálnak a' Hévizi Jószágot, ki Gyalog Kapitány vala, a' költsön oda vitt 7000 forintoknak-is ött Ezerét el-osztogatták két ezerét viszsza vetvén; melly 5000 frtokat felette nehezen extorqueálhattam az után Rákóczitól. Melly példán egyiken 's másikon viszszont hogy Dávid De-

ák nevű Ember Köhalmi Király Birótól is kértem vala magam kezességemre az után a' Fejedelem számára parantsolattjából 7000 frtokat, azt is hasonló nehézséggel vájtam meg. Azért adom tanátsúl mindeneknek a' félében egyveledni távoztassák-el, mert jutalma harag, 's néha maga kára lészen kezessé.

Az Electiónak napja elött praemoneálánnak engemet, hogy az vólna végezve a' Tanátsban, hogy meg-kinálnák még-is elsöben Bethlen Istvánt a' Fejedelemséggel, noha ő ugyan fel-nem venné; erre pedig Horváth János, Palosi a' Secretarius expediáltatott vala hozzám, kire azt felelém: Lévén Instructiom, a' mit a' fogna tartani, én azt tartozom tselekedni; és mivel igen Confidens barátom vala, mondám azt-is; ha meg-kinálnátok, Uram, együtt magatokon hagynátok, revocálni azután késő lenne.

Az Electiónak napján azért elsöben a' Török Követ praesentálá a' Leveleket, azokat publice fel-olvasván: azután Vox kérdés lön, mellyben én reám imponálának, hogy első Voxot mondanék a' Fejedelem Aszszony lévén méltóságosb Személly az Országban egyéb iránt is, de a' mennyiben L. Bárónátusságot is és Fogarast birván; illendő declarátióval, azért kezemben tartván Petséti és Kezeirása alatt való Instructióját, a' Fejedelem Aszszonynak ki mondám Voxát, hogy Rákóczi Györgyöt választaná, 's akarná esmérni Fejedelemnek, 's ha mi praetensiója,

azt-is néki transferálná, az az, minden értekével, tehetségével abban óltalmazni akarná, mellyre nézve azután mások-is bátorságosabban azon Voxra állának, kevés pártya maradván Bethlen Istvánnak Szegénynek, a' nagy jámbor Ember a' nélkül marada, és Rákóczi György Fejedelemségre inauguráltaték, és Követek ablegáltatának Vocatiojára. Ez lön Anno 1631. Mense Januario, én akkor valék 23. Esztendős és fordultam 24-be. Ekképpen végben méné a' dolog, én is Fogarasba.

Minek előtte azért Rákóczi Fejedelem bévérkezett vólna Fejérvárra, holott az Országnak, és az Ország is néki meg-eskütt vólna. Fogarasban történének illy nevezetes dolgok: mert nem külömben vala akkorban az a' helly mint egy kis Porta. Rákóczinak, Bethlen Istvánnak, Zólyominak, Csákinak, Prépostvárinak, Palatinusnak Agensi jöttek, 's mentek, kik között való magam alkalmaztatása mely bajos vólt, 's lehetett akár ki meg itélheti; birtam azzal igen a' dolgot, hogy mind a' Magyar Ginaeceum, mind az egész Udvar népe igen hozzám tartották 's függöttek, 's minden practikájokat is idején meg-jelentették: a' Várbeli Praesidium, és külső vitézlő Rend-is igen addictusok vóltak hozzám; kiváltképen az akkori Udvarbiró nem külömb mint egy Vice-Kapitányom vala Felvintzi Márton Deák, egyebek-is jeles jó embereim élnek vala még akkor Fogaras földén és Városában, Jantsó Pál, Komáromi András, Ma-

kai Sámuel, Török János, jeles betsületes vitéz Emberek, viszont Boér Simon, Kún Ferentz és Többek-is.

Elsöben azért az hátrébb emlitett Fekete Lörintz, ki igen Csákista, másik Fabian Márton, ki Zólyomista, akarák szolgálatra magokat bészinleni; kik ellen az egész Udvar népét, még a' Magyar Ginaeceumat is alattomban fel lázzasztám; kik a' Fejedelem Aszszonynak izenének, hogy ha azokat bévészi melléje, készebbek egyszer'smind elhagyni, én-is meg-izeném nékik, ha élet kell ott ne tekeregjenek, és ez úton ök et onnan ámoveálám.

2.) Zólyomi ujjabban Komornyikját Szatmári nevüt küldvén oda, Csáki is Komornyikját Petténit, ezek öszve veszvén, Petténi Szathmárinak lábát meg-lövé, Petténinek egy éjjel setétben egyik szemét ki-vágák, és igy egyiket vaken, másikat sántán el-vivék.

3.) Emlitett Sculthetus Doctor a' Fejedelem Aszszonynak igen nagy kedvetlenségében esett vala, eszében vévén, hogy Bethlen István pártyát tartya, a' pedig Bethlen István akaratyából Portára ment vala, kivált képen az ott lévő Keresztyén Orátorokhoz, ez ollykor érkezék onnan, hogy a' Fejedelem Aszszony Catharina Porumbákra az elött való nap indúlt vala, én pedig Rákótzi György eleiben akarok vala indulni, ki már a' Fejedelemségre jö vala, a' minthogy Gyerö Vásárhellyig el-is mentem, a' midön szinte in-

dulni akarnék, hozzák hirét, hogy Sculthetus érkezett a' Portáról, mellyben bizony igen meg-háborodám, mert el-botsátanom tudván mint egy áruló Szolgáját az Aszszonynak illetlennek láttzik vala lenni, meg-fognom törvénytelenség, mert incorporatus is vala az Országban; kelleték azért 3-dik mediumot követnem, melly ez vala: hogy csak a' Kapun küllök Szemben vélle, nem a' Várban, én is indulván, akarván azzal az alkalmatossággal távoztatni, hogy a' Várból ne láttatnám ki-botsáttani, magától jövén bé, a' Fejedelem Aszszony is neheztellene reám, az árok partyán beszélgették vélle kérdvén, hogy a' Fejedelem Aszszonnyal akart vólna é szemben lenni; monda a' végre jött vólna árra; én is azért annál-is inkább svadeálván azt néki, hogy semmiképpen el-ne mulatná Porumbák felé menni; kire ő-is úgy téttette, mintha örömest hajlana 's mondá azt: Im Galatzon megállapodom, Levelet irok Bethlen Istvánnak, Szekeremet-is árra botsátom; magam pedig Paripán Porumbák felé tartok. Meg-vigyáztatván azért, tehát meg sem állapodott Galatzon; én-is azért el-indulván elérém, excipiála azzal, hogy Nagy Szikről akarna el-térni, 's ott Szekere eleiben újjabb Pósta Lovakat fogni, azt más útra botsátani; addig azért együtt menvén vélle, ő-is nem vonogatta magát a' Fejedelem Aszszonyhoz való menéstől, én is egy Török János nevü Katonát rendelék melléje ugyan olly tanu-

sággal, hogy betsülettel késérje; de ha akarna másfelé menni, azt meg ne engedje, mellyet noha nem is próbált nyavalyás, de máig is fáj a' Szivem rajta, hogy árra igazgattam; ha erövel nem küldöttem-is; mert oda érkezvén és a' Fejedelem Aszszony mellett sok gonosz tanátsu emberek lévén, árra birták, hogy meg-ölesse, többek közt Bornemisza László, Bornemisza Ferentz, és még akkor nem vágták vala-ki Szemét Petténinek is, ezek mind igen Csáki pártyán valának 's nagy ellenségek nyavalyás Sculthetusnak, a' Fejedelem Aszszony hogy már kedvesen látván vatsorán asztalánál vólt, estve szállására küldvén meg-kötelezteték 's kotsira téteték mintha Fagarasba vinnék, Kertz és Porumbák, Szárátai határok közt az ólt mellett a' Parthoz közel lévő hidatskánál, valami subordinált emberek által, hogy már Tolvajok képében reájok ütvén éjjel lévén már rángatták, és megkötözve az Óltba vetették, Szegénynek, úgy vólt tudva felölle, hogy vólt privatus Spiritussa; de akkor el-fogott vólt távozni tölle, 's nem jelentette-meg. Úgy álgyon meg Isten, 's úgy botsásson is meg, hogy tudatlan, ártatlan, 's részetlen vóltam halálaban; felette igen is búsúltam rajta. A' subordinált fö benne vólt az ott való Udvarbiró, Szaniszló István, igen istentelen parázna lator ember vala, Székerét Szegénynek verték-fel Keresztesi Ferentz és Kopasz Bánffi Sigmondék, alig ha a' Tanátsban is nem vóltak részesek.

Javai-

Javaiból ök töltöztek, eddig fejek sem fája miatta, Isten titkában lévén a' dolog, ez után is, én tsak Bükkösön hallám meg a' dolgot.

Ezen 1631. Esztendőben, mihellyen Rákóczi választaték, mindjárt Eszterházi Miklós Palatinus haddal indula ellene. Octávának, és holmi egyéb praetextusoknak szine alatt ezen szókat mondván: Nem hagyom meg-tollasodni repülésig, hanem méglen tsak pihes, addig előzöm-meg. De elöljáró hadai Tokainál által költözvén, és Rakomásnál Sántzba szálván, holott a' Vice-Generalis Bornemisza János Bottyáni Adámmal, és több nevezetes Uri Fő Rendek vitézlö Emberekkel és szép hadakkal, ifiú Gróff Bethlen István, és Zólyomi Dáviddal lévő hadak által fel-verette sének, vitézlö módon, a' Palatinus Kassán, Rákóczi Váradon lévén; melly hartzon én jelen nem leheték, mert noha Váradig én el-mentem a' Fejér-Vármegye hadával; de engem sietséggel külde a' Fejedelem Fogarasba illy okokból. 1.) Mert egy Teplai Horváth Ferentzet sok practikákkal szolgálat keresés szine alatt expediálták vólt Palatinus és Csáki Catharina Fejedelem Aszszonyhoz, és kezdett vólt is hadakat gyüjteni a' Fejedelem Aszszony pénzével, kinek adott pénz, és egyéb tékozlása miatt, az elött én a' Komornyikságot-is resignáltam vala, illyen képpen: hogy a' mint hátrébb irva vagyon, midőn nékem Váradra Rákóczihoz kellet vólna hi mennem, bizonytalan lévén oda késésem

felöl, hagytam vala a' Tárház Kóltsát Kun Ferentznek, ki a' Magyar Udvarnak Hopmestere, Fel-Vintzi Márton Fagarasi Udvarbiró, ezeknek kezeknél, de titkosan, mert tudtam a' szokás szerént való tékozlást, hogy elő ne adnák; hanem ha én kérném, és elkerülhetetlen Szükség találkoznék, hagyván kün költő pénzt 4000 frkat; de az én el-menésem után óttan mindjárt firtatván öket a' Kóltsokért, hogy elő nem adták, lakatosókat hivatván, kezdette reszeltetni a' reteszeket; nem cavillálhatván tovább, elő adták, 's mig én meg-jöttem a' kevés idő alatt egy általagból ki pazérlotta, kiben vólt 10,000 forint jó öt pénzes új garas pénz Testamentomban hagyatott; kit meg-értvén és látván, le tevém Asztalára a' Kóltsokat, és azon állapottal el-bútsúzám, sok szóval mutata, ne tselekedném, de tsak nem vön viszszá; mondván: Én a' mint lehetett és ideig takargattam a' Felséged Tárházát és javait, már a' Tárházban sok hibát látok; nem tudom én ki 's mit mivelhet; nem akarok azért én jövendőben is meg-búsúlni, és így Vay Pétert tévé Komornyiknak, a' ki tuda is valóba vélle élni.

Az emlitett Iván Vajdának abból egyszersmind 6000 frtkat adott. Én azért Váradról négy nap menvén Fagarasba, midőn el-érkezett vólna Horváth Ferentz sem privatim Szemben lenni, sem annál inkább tractálni, avagy Szolgálatra is bé-szegödni nem engedém, elébb adék raj-

ta. Iván Vajdával pedig így járék, hogy mind az alkalmatosság hozva, mind pedig akarat szerént, ollykor estve menék bé a' Várba, midön tsak a' Kis Ajtó vólna nyitva, és mivel én a' praktikától félni tudtam, már mivel a' többek Porkolábot Füzéri Mihályt corrumpálták-is vala, igen hamis és gonosz lelkü, nyelvü ember vala, nem is mene Koporsójaba betsülettel; de a' Praesidium aztigen gyülölvén, én hozzám pedig igen nagy addictioval lévén, a' Kapusnak meg-hagyám ne szóllana semmit, fel-menék szokott Szálásomra, és akkor Iván Vajda majd tézenegy órakorban mene ki a' Várból, és mivel kétszer is többed magával vala ben mint sem én, a' Praesidiummal akkor tsendességben lök, ki-menvén a' Porkolábnak izenék, van é hirével ki van a' Várban, mert az alatt is megjelentették vala a' béli igyekezeteket, hogy a' Várban engem béne botsássanak, el-ijedvén az hamis Porkoláb és a' Kapu kóltsait a' szokás szerént kezemhez hozván, maga térdre esék elöttem kezde követni, kit' akkor tsendessen én-is el-szinezék.

Más nap reggel meg-izeném Iván Vajdának, a' Várha bé jönni ne igyekezzék, hanem mind Hádastól mennyen az Ország Fejedelme 's hada után, mert ö is az Országban incorporatus, a' Fejedelem Commissióját is küldém néki, és meg-izeném, hogy bé nem botsáttatom; bizván ö is a' Praktikákhoz,

azt izeni, a' Vár nem enyim, ő is a' Vár Aszszonyának Szolgája, nem mégyen sehová, hanem a' Várba, a' hova meg-indúlván én is immár Dispositiókat tévén, midőn az árok parton jöne fel-menék magam is a' Várfokra, elötte a' Kapukat fel-vonatván, és lövő szerszámokat szegeztetvén reá, meg-izenném, tisztullyon el, ha egésségkell, mellyet ő is siketségre nem vévén viszsza pironkodék, de hát Aszszonyom is nem vette tréfára megértvén a' dolgot, két fő ember szolgáját küldé alá hozzám, tudatván mit akarok, magam felmenvén azért, eleiben rakogatám a' dolgot, mind gyalázattyára, mind kárára valónak lenni, mellyet el-kelle néki tsallani, és abban hagynia. Iván Vajda azért onnan el mene, dehát immár nékiek vólt praktikájok el-végezve, utat a' Fejedelem után adván Moldavára ment, akkor a' Báttya Mojszin vala a' Vajda, de azt is meg-tsalá, mert menetelét hirré tévén, midőn amaz betsülettel várná, Szolgait az igaz Uton árrá botsátotta, maga pedig tsak negyed magával Lengyel Országra Mojszin Vajdához, és onnan a' másik Báttyához Péter Vajdához, ki egyházi ember vala, és Kijoviai Metropolita, az hova Iván Vajda is viszsza tértében ment, és egygyezett meg Szolgaival, azon Püspök Báttya pedig sok szép értékkel felépitvén igen szép rendel ki jöve Lengyel Országból, de Erdéllybe jönni nem mérészle, hanem a' Prinyi Urakhoz folyamodván, és ázok által engemet jártatván, mi-

vel ez idő alatt én is azoknak Ronhoságokban mátkásodtam vala, noha az előtt vala én vélem egy véletlenségе, de ex pietate Christiana, megszerzém dolgát a' Fejedelemnél Rákóczinál, 's béjöve Erdélybe, 's még jó fizetést is szerzettem vala; mert noha Catharina is az idők forgása alatt ki-ment vala, és Csákival megegyezett vala; mindazonáltal nem tettszék ott maradása Iván Vajdának, és ugyan Erdélyben hala meg-is jó idő mulva.

Ez Iván Vajda egy vala Gavrila Vajdával, vezetékes neve vala Mogilla régi Vajdák Familiájokból álló, az fellyebb említett Majszinnel és Péterrel egyek, kik közül Mojszin Moldvai, Gavrilás pedig Havasallyföldi Vajdák valának, 's a' Porta Murzává téve Mojszint, és más Vajdát tévén, ö a' Portára mene-be. E' Mojszin azután Portáról ismét Moldovára promoveáltaték, ismét Murzává másodszor is, többször ö is nem Portára, hanem Lengyel Országra mene, 's halal-meg ott is azután Gavrillas is a' Vajdaságot másnak adván, a' nem mene bé, hanem Ivánnal együtt, kit maga mellett tartott, Erdéllyben Bethlen Gáborhoz folyamának 's jövének, kiket nehezen, 's különben nem is tarthatameg, a' Porta kézben adásokat kivánván; hanem per Incorporationem, Országbéli Embereknek kelle tétetniek, Gavrillás meg is házasodék 's vette vala Imreffi Mihálynét Zólyomi Ersébetet, ki egy vala Dáviddal, nékünk-is Atyánkfija, de egyébiránt nyava-

lyás rosz erkölcsü Aszszony Ember vala, Bátori Gábornak elein, azután rosz Embernek vólt esmeretében, mert a' Szultán Szuliman idejebéli, és azután való Athnamék Törökkel való végezések szerint, nem vala szabad az Oláh Vajdákat, Boérokat Erdélyben befogadni. Iván Vajdának is a' Monorai Jószágot adták vala ideig. Mindenik Erdélyben hala meg.

Ezen 1631. Esztendőben Rákótzi Fejedelem interponálván magát Catharina és a' Munkátsi Kapitány Balling János, és Praesidium között, hogy a' Fejedelem Aszszonytól elidegenitének, azomban amazoknak-is Securátiójok lenne, mivel nem lették vólna engedelmesek parantsolatjának a' Csáki dolgában, meg-gerjesztve jöve a' Fejedelem, és Catharinával mi is a' szerént, a' Munkátsi Tisztekben meg-edgyezének ott, és amazoknak Amnestia, a' Fejedelem Aszszonynak Reversalis adaték, mindazon által expressata Conditione, hogy Csáki kezében ne ejtenék, se ne botsáttatnék bé melly végezéseknek megállása Vinculumját aztköték, hogy ha a' Fejedelem Aszszony violálná, Fogarasi Jószágostól, és minden Jussát amittálná; ha pedig amazok perjurusok, és Notoriusok lennének; ezzel akkor mindenik fél contendálódva elosztlék.

Ottan tehát a' Fejedelem hamar alattomban kezdé jártatni a' Fejedelem Aszszonyt a' Munkátsi dologból Kékedi Sigmond és Bornemisza Pál által, de én töllem titkoson, mi-

vel az előtt engemet nagy Summa igérettel is árra nem birhatott vala, mint hátrább említém, hogy kötelességem sérelmével káros dologra tanátslanám, a' Fejedelem Aszszony töllem titkolta a' maga bolondságát. Azomban reá ére a' Magyar Országra való menetelének kivánsága, mert alattomban mind szorgatta Csáki; meg-indulván azért menénk Fejérvár felé, mert Vintzet is a' Fejedelem elbeszéllette vala tölle; 's máig is oda az árra 16,000 frt a' mint reá emlékezem, egyébiránt is annyira el-tékozlodott vala az ő Komornyikságom után a' pénz, hogy tsak ki-menő Úttyára is nem volt Költsége, mert a' jóféle pénzt, minden ezüst, arany, márhát, a' javát mind Csáki kezéhez ejtette vala; az usualis monéta bőv volt, tsak kártyával is Udvarában Asztalát is már nem tarthattyák vala; mert Fejedelemsége után is három vala a' Konyha, egyik német, másik magyar, harmadik rendbéli a' belső Konyha, hol német Szakáts, Aszszonyok, Leányok főznek vala német módon maga ebédlő házában a' Frauczimerek asztala, hová egyenlőképen tálaztak, szabad volt betsületes Fő Ember Szolgáknak, mind Magyarnak, Németnek oda ülni; Jókivánatos állapot vala ifiú Embernek. Azért nem lévén Költségünk az említett költsön adott 5000 frtot akkor extorquealám nagy nehezen; és mivel a' Kisfaludi Házakban szállitották vala a' Fejedelem Aszszonyt, egyszer az Asztalon látok valami Irást, melly

németül vala irva a' maga Kezével, kiben Munkátsnak, Rákóczi Sigmondnak emlékezeteket látván, mindjárt el-gondolám mire való, 's kérdem tőlle, és akkor nem tagadhatván meg-beszéllé, hogy a' Rákóczi Sigmondat adoptálta vólna Fijának, és in Casu mortis nékie legalná Munkátsot, és successive a' Fejedelem Fiainak is, mellyben Successiót kellene adni de facto ki menvén mostan, és a' Léleszi Consensusban is fassiót tenni, mellyet mint meg lett dolgot, nem intercessiom által valót, 's jól élvén vélle magának is nem káros dolgot nem inprobáltam, söt reménlvén azt, hogy ez után Csákitól is elméje el-vonodik, 's a' Fejedelem protectioját vészi, sok egyéb okokra nézve is inkább akartam. El-akarván azért onnan is indulni, a' Fejedelemmel is communicalá, és kére, lennék már a' kész dolognak promotora; azomban félvén én változó elméjétől, mint kit egy órában minden jó dolgokra birhatni könnyen; de azon dologban más, kivált képen Emberei, vagy Levelei mindgyárt változtattak; kivánám azért hogy valami Praesidiumot botsátana, és Commissariusokat késérésnek szine alatt velünk, kikkel én-is erősebb lehetnék. Commissariusul azért botsátá Nemes Tamást, és Csefei Lászlót, igen addictus Barátomat, Botsai Péter Udvari Hadnagyot Száz Lovassal, Száz Gyaloggal, lévén nékem is Szolgáimmal és Fogarasi Sereggel másfél Száz Lovasnál több jó Katonák, midőn azért Désről Lápos Vi-

lékire mentünk vólna, mint nyári időben egy Faluban Csürben készülvén Asztalhoz, szintén asztalnál ülvén, egy része le-szakada, tsak nem oda borita, kit rosz Omennek tartottam.

Más nap mindjárt érkezék egyik szemét Fogarasban ki-vágott Csáki Komornyikja Pettényi, kiről emlékezet vagyon kivel a' Fejedelem Aszszony sokat tractálván privatim, mindgyárt el-látám nem jó Consequentiaját lenni, kiből ezek következének: midőn Nagy Bánya tájékra Tótfaluba érkeztünk vólna, a' Szathmári Viczé Kapitány Zóltán Jósa elönkben jöve tiltván, hogy Császár birodalmába Seregei, Zászlói a' Fejedelemnek ne járnának, térnének viszsza, mert Diplomák ellen lenni praetendáltatnék: kiből mind azon által ök mást respectálnak vala; mellyre is illy választ tök. Ezek mostan mind az én kegyelmes Aszszonyom Emberei és Zászlói, mert maga requisitiójára kisérőül rendeltettek, ő Felsége pedig nem Fejedelem, hanem privata persona; és mint Magyar Országi Úri nagy Herczeg Aszszony szabadoson járhatna; ha azért békével botsátnak, mindeneknek injuriájok nélkül mégyünk, ha pedig elönkben jönek, bizony mint nyilván való ellenséggel meg-hartzolunk: ezzel el-méne, de semmit mozditani nem mérének.

Elébb érkezvén, kezdének hozzám küldözni néhány Magyar Országi Urak, neve-

fet szerént Prépostvári, Kun László, Prinyi Ferentz, Görgei Gábor, tudósitván arról, hogy a' Fejedelem Aszszony nevével Csáki requirálta volna őket, hogy confluálnának Beregszászban, lévén a' Császártól is bizonyos Parantsolat, kit ott fognának meg érteni: Én azért intimalám nékik, né jönnének; mert nem Catharina szolgái, sem semmi interesséjekben járó dolog nem vólna, az Erdélyi Fejedelmet fognák offendálni, kik a' Fejedelemnek jó akarói valának, nékem is igen confidens Emberim, 's azok el-sem jövének, mind azon által —

5. Beregszászban érkezvén, azon nap tsendességben lévénk, más nap téttetvén a' Fejedelem Aszszony reggel induló Szándékját, a' Fejedelem Commissariusi, és a' Munkátsból, eleiben jöttek el-indulának; én pedig nem, a' Fejedelem Aszszony simulálván késön kelését, ötözését; azomban érkezék Lónyai Sigmond Szolgája szállást szerezvén Urának, nem sokára maga is meg-jöve, és szemben lévén jelenté, hogy a' Fejedelem Aszszony hivására jött légyen, 's tovább menvén a' beszédben a' Munkátsiakkal való Contractussát a' Fejedelem Aszszonynak hozá elé 's ki-fejezé, hogy Római Cá zár maga Országában, maga Attyafiját maga Várában nem szenvedné, hogy ollyan iniqua Conditiokkal menne 's laknék, hanem szabad Birodalomban, hogy lenne kiből kitanulná, hogy a' Contractust violálni akarnák, 's a' régi tanáts szerént Csákit béférkeztetni Mun-

kátsba. Én is azért mondék: Ezekből azt látom következni, hogy a' Munkátsiak ezekben vévén a' dolgot, és még kivül lévén a' Váron, a' Várban egy átalyában nem fognak bé-botsátani, a' Fejedelem is offendáltatván a' Contractusnak Vinculuma szerént, Fagarast is amittáltatják vélle, 's nem vészem, Császár ö Felsége másokat adjon hellyettek néki. Intimálám azt-is, nelenne privatim Szemben a' Fejedelem Aszszonnyal propter evitandam suspitionem; hanem olly emberek praesentiájokban, kiknek relátiójoknak hihetnek, mind a' Fejedelem, 's mind a' Munkátsiak, hogy eö ellenek való tractájok nemlött légyen. Ezzel tölle szállásomra menvén, meg izeném mind a' Munkátsiaknak; mind a' Commissariusoknak, hogy ide hátra a' dolog nem jól vólna, és hogy: Fistula dulce canit, Volucrem dum decipit auceps. Kik is meg-tartózkodtak az Útban; az alatt meg értém ábbéli praktikájokat is, hogy a' mint a' fellyebb emlitett Uraknak, úgy Csákinak több Urakkal Császár Tanátsival, és az hátrébb emlitett Erdéllyből kivert Kovács Péter hadával, amint meg-iratott, Barkótzi Lászlónak is akkor mezei hada lévén, hogy mind ezeknek oda kellett confluálodniok's ollyan erövel bé-menniek Munkátsba, hogy Szándékjokat végben-is vihetnék, de Lónyainál több el nem jöve az Urakban, a' kiknek pedig Csákival együtt kell vala jö-

niek, azok-is nem érkezhettenek, mert dispositiójok a' volt, hogy harmadnapig mulatna a' Fejedelem Aszszony Berekszászban; de a' practikától félvén, énmaga is el-rontottam vala, 's meg kelle más nap indulni, látván nem érkezéseket a' reménlett Embereknek hadaknak.

Ez alattLonyai meg-izenvén Catharinának, hogy én nem jovallom magánoson való szemben lételét, kit én nem tudtam, azomban hivata Catharina, bé lépvén házába, hát néki dühüdett, és utálatos méreggel és szitokkal kezdé mondani: Miért hogy te engemet itt rabul akarsz tartani mint Fagarasban? Látván 's halván e' bolond méltatlanságot, mondék; Nem tartom soha rabúl Felségedet, söt mindenekben javára, betsületére igyekeztem, de bizony soha mán tul nem szolgálok; és ha az idvezült Uramat nem tekinteném, ollyat tselekedném, a' kin mások is tanúlnának, az igaz jó szolgáknak betsületeket mint adgyák-meg; El-hidjed mind az által Aszszonyom, hogy itt is bizony nem viszed végben forralt praktikádot. Ezek kimenvén Dobot üttetek 's magam Seregemet 's Udvara népét fel-ültetvén meg-indulék. Látván azért már abban Szakadását a' Practikának, félvén is, hogy én elöl bé-megyek Munkátsba 's ök ki-rekednek, nem mert mulatni, hanem Lonyaival Szemben lévén hivata, de én nem menék, hanem küldém Vay Pétert, sem idejek, sem módjok e-

előttem nem lévén a' beszédben, tsak a' köszöntéssel váltak-el egy mástól.

Bé menvén azért Munkátsban, tettetem mintha más nap oda akarnám hagyni, kin az Udvara népe is igen meg-háborodva vala, maga-is meg-bánván Embertelenségét, sokat jártata utánnam, hogy ne mennék már miglen dolgok végben menne Léleszi Conventben végezések szerént, a' miglen a' Fejedelem Commissariussi is ott lennének, mellyet hogy már nehezen megtselekedém, mert féltem vala igen, hogy Practikajokat vigben ne vigyék, és Munkáts is Csákikezében ne essék.

Telvén azért ebben valami egy hét, az alatt Csákinak jöttek 's mentek emberei, Levelei, Ballingnak mind szép szókat adtak, és a' Commissariusoknak is, midőn azért Léleszre kellett vólna reggel indulnunk: a' Rendelés ez vala: hogy a' Fejedelem Aszszonynak Udvari Magyar 's Német Gyalogi, és a' Várbéli fizetett Gyalog-is el-mennyenek vélle, maradván a' Várban tsak a' Jószágbéli Gyalogság, estve jövének hozzám az Hadnagyok, Ordinantziáért, mondám, a' mint már tudjátok, reggel a' Fejedelem Aszszony-is-meg-indul, ti is készüllyetek; azok meg-jelenték, hogy nékiek a' Fejedelem Aszszony a' Várban maradásokat parantsolta, kiből általlátám, hogy azok benn maradván, Balling mellől pedig a' Várbéli Gyalogot ki-vívén, mihelyt akarnák nyakon kötnék, és a' Vá-

rat a' Fejedelem Aszszony akaratjából Csáki kezében ejtenék, éjjel azért Ballingal és a' Fejedelem Commissariussival tractálván, reggel azt el-forditók, és a' Fejedelem Aszszony Udvari Gyalogját, mind Német, Magyar, 's a' Jószágbéli Gyalogot el-inditók, kik már egyenként gyüjtött Katonákkal takarodni-is kezdettek vala a' Várba, 's marada a' Várban az hiteles ott való Gyalóggal Balling mellett, 's igy szakada nyaka a' Praktikájoknak. Meg-indulván azért más nap üzetlenül a' Fejedelem Aszszonynyál menö útjában valami nyúl üzetésnek alkalmatosságában, a' Fejedelem Aszszony lóról jól le esék; elég rosz Omenje lön, kiböl soha fel sem kelhete.

Midön azért Léleszhez közeliténk, a' Rákóczi Fejedelem Emberi ujjabbak érkezének Magyar Országi törvényhez jobban értök, úgy mint Csernel György és Ibrányi Mihály, de ellenben hát Csáki István-is, Szennyei Sándor, ki Szathmári Kapitány, Mélit Péter, Mélit György Császár Tanátsosi, és nehány fö Emberek feles magokkal, Barkóczi Kovács Péter is fizetett hadakkal jelen vannak, és midön a' Káptalanban a' Munkátsi hátrébb említett dologról Fassiót kellett volna celebrálni; elé álván a' nevezett Személlyek, prohibeálák a' fassiótól Catharinát, és igy re infecta viszsza menvén a' Fejedelem Commissariussi a' Magyar Országiak el-mennének mind a' Fejedelem Aszszony Szállására,

Balling Jánosnak fiát Györgyöt, és Vejét Lővei Gergellyt meg-fogták, a' Munkátsiak közül egy Földvári János nevű nehány lóval öszve verődvén, üzve ugyan 's ellenkezve elmennének, a' Munkátsban hirt tévének.

Estvére kelvén maraszt[illegible] Vatsorára a' Fejedelem Asszony asztalához, 's bé-menék hozzája, és magam meg-kérdém ha ő parantsolatjából volna é? Monda abból lenne; kire én is mondám: Bánnám ha végső Vatsora lenne, vagy Vatsora után Keváts Péter Szállója lennék? Arra monda: Isten óltalmazzon ugy mond ollyantól: Vatsorán vigan lakának, nékem is úgy kellett tettetnem, de belől rosz gondolatok fundaltak, mind a' rosz példákból, mind a' Catharina dühös természetiből, mind pedig mivel én Csákinak sok dolgaiban vóltam akadályára. El-végezödvén a' Vatsora, Csáki maraszt vala ott fenn való hálásra, kire mondám: Eddig vólt ideje, hogy őrizzem ő Felségét, immár Nagyságod őrizze, mert én Csákit akkor nagyságoltam, mivel az Országnak interregnumában Báthori Sigmond idejében az Attya, az öreg Csáki István Ország Generálissa vólt, 's igen hasznos jó ember vólt, Evangelicus ember vólt, az Atyám Udvari Kapitánnya vólt. Elmenének azért békével a' Szállásomra, egy más mellett lévén az Erdélyi Commissariusokkal azokkal lévő száz Lovat, száz Gyalogal, és magam Seregemmel. Minthogy azért nem kevés tartásom vala attól, hogy engem is

vagy fogni igyekeznek, vagy életemet is elfogyatni: vala azért illyen dispositiom, hogy mihelyt hozzám kezdenének, nehány Szolgaim váltak arra rendelve, hogy leg-elsőbben is Fejedelem Aszszony, és Csáki Szállását gyujtanák, 's alatt a' mit tselekedhetnek, el-ne mulassák. Magam pedig hordoztam övem megett egy nagy hantsár kést, hogy ha házban leszen hozzám fogások, karddal nem forgódhatván, elsőbben is azzal magokon ejtsem meg mind Csákin, Catharinán az halált, az után bár légyen én rajtam is, ha minek meg kell lenni. De Isten megmente akkor is; nem mérék el-kezdeni; söt Csáki ellenben olly félelemben vólt, hogy egész éjjel a' Fejedelem Aszszony Szállásán lévő Tornátzban hálván, (ha bellyebb-is nem ment) lovát ott tartotta készen.

Amott azért úgy végezénk, hogy a' Fejedelem Commissariussi a' vélek lévő Erdélyi Praesidiummal bé-menjenek Munkátsba, 's azzal nékem jelt adjanak, hogy három lövést öreg lövő Szerszámmal tegyenek: melly meg-is lőn. Más nap azért meg-indulván Munkáts felé, akarák ijesztéssel, mint Róka farkával a' fát le-vagni, úgy ők-is megvenni, a' Fija 's a' Veje 's valami kevés Lovas haddal; Kérde azért töllem Catharina, mit gondolok, bé-botsátják é? meg-mondám: hogy bé magát Csáki nélkül, de vélle soha sem. Kire illy szemtelenül felele: Ha Munkáts Vára az egészen alatta lévő hegyel finum

arany-

arannyá válna-is, de Csáki nélkül beléje nem menne; árra én is átallyában meg-mondám: Hogy ha a' nélkül nem mégyen, azzal soha sem. Menő Útunkban meg-kinálám a' Balling fiát, hogy ha akarják, és ha a' Munkátsi ott lévő Gyalogsághoz is bizhatnak, meg-próbálom Szabaditásokat: mellyre alkalmatosságom olly vala, hogy a' Latortza Vizén való költözésben a' Csaki hadának nagyobb része túl maradott vala, 's az alatt tselekedhetem vala; de nem biztaták magokat sem a' gyaloggal, sem magok nem bátorkodának, mert igen félelmes szivü Emberek valának; kit mind akkor, mind azután tapasztaltam; és igy el-mulék. Balling még menőben a' Fejedelem Aszszonyt ebédre invitálta vala Doboruszkára; Igy viszsza térőben a' Gazdát házához fogva vévék. Útunkban Csáki Szekerében hiva engemet, és egykor Lovára ülvén, Barkóczival együtt engemet ott hagyván el-ménének; én is kevés vártatva utánnok, 's hát a' Munkátsi Sereget, kiben vala Gyalog cir. 50. és az én Lovas Seregemet is meg állitották, és a' Munkátsiákat immár ekkettetik körül álván a' Csáki Seregei, a' Fejedelem Aszszony, és Csáki Számára; az esküdtetés alatt beszélgetvén, mind árra illendő alkalmatosság nélkül kardját ki-vonván, Csáki kezdé annak Vasát nékem mutogatni és commendálni, én-is kardomat kivonván, kezdém mutogatni, ditsérni (melly kardom a' vala ki is itt vesze valom) kéré

töllem, hogy adjam kezében nézegetni, én is az övét, és midőn ő elsöben az maga kardját adta vólna, én-is az enyimet, 's ekképpen mindenik nézegetvén, tsak viszsza adók egymásnak, 's én azomban az én Seregemet meg-inditám 's magam is el-menék a' Szálló hellyig vélek, mert nem merék el-kezdeni, hogy azokat eskettessék, 's még-várám öket; oda érkezvén Rákos nevü Faluba, melly tsak egy mért föld vala Munkátshoz, és úgy rendelék, hogy a' Seregek mind Falukra menyenek ki Kvártélyba, amint-hogy úgy lön; de mihellyben bé estvéledek, az én Seregemet alattomban én bé-hivatám, 's nem az Úttza felöl, hanem hátúl bontogatván kerteket Szállásomra szállitám, mert itt is rosz szándékát illyet értettem vala.

Vala Csákinak egy Császkai György nevü Szolgája, jádzi ember-is, jó Katona is, és nálla igen hiteles ember, kit én magamhoz alliciáltam már régen, az meg jelenté, hogy Szállásomra-is jól, vigyáznék mert okvetetlen kerten által véletlenül orozva hogy meg-lövöldözzenek, árra Subordináltak vala mi Darabontokat, 's ha ez nem succedálna, a' Fejedelem Aszszony Szállásán való hálásra ha vehetnének, ott ejtik-meg rajtam 's egyátallyában el-veszteni igyekeznek: Az elsöre vigyáztatván Embereimmel, comperiáltaték, mert nehány rendben szállásomat minden alkalmatosság nélkül a' Darabontok megkrülék, de kivül a' Kerten mindenkor vigyázó emberei-

net találván, nem vólt módjok a' Sicariu-
soknak. A' másikat is meg-próbálák, mert
nagy Szorgalmatossággal marasztottak vala
a' fen való hálásra, kire nem vehetének. Az
idö alatt a' Lovas hadakkal a' Vár allyát meg-
nyargaltatván, mutatának hostilitást, de on-
nan belöl-is emberül excipiálák öket már a'
Fejedelem Praesidiumja és Commissariussi is
ben lévén, nékem is pedig a' Városban ma-
radtak vala a' Lovaim, Szolgáim felesen, 's
az elött valami Sohonnai Katonák ketten a'
Dunán túl valók akadtak vala hozzám, kik-
nek igen jó Urok vóltam, tsak akkor tájban
telvén Esztendejek, butsuztanak vala-el-töl-
lem, kik a' Kováts Péter hadai közzé adván
magokat, 's több Katonákat-is vivén magok-
kal, akarták felprédálni marháimat; de ré-
sen lévén fülök Balling bé vitette vala öket
a' Várba. Illyen a' Sohonnai emberekkel va-
ló jó tételnek jutalma és halája.

Ki vévén a' dolognak ekképpen válaszszát,
hogy a' Várba bé ne-botsáttatnak, a' Feje-
delem Asszonynak pedig Német Udvari né-
pe, Frautzimerei, minden javai bé-rekedve
lévén, és a' rajta lévön kivül még tsak fejér-
neműje-is nem lévén; reám szorulának, és
sok szóval kérének, hogy mennék el Munká-
ra, és tractálnám az Udvara népének, Köntö-
sének ki-adását: mellyre tettetvén, mintha
kedvetlenül venném rá magamat; noha igen
akarám azt az alkalmatosságot; úgy válalám
fel, hogyha én azokat ki-szerezném, Fi-

ját és Vejét Ballingnak ők-is el-botsátják, örömest reá menvén, én-is bé-menék, azon napott végezvén dolgomat, 's nagy örömmel látván Szegény Balling, és a' többi-is, más nap is szinte ebídre nem érkezhetvén viszsza Rákosra, tehát valami olly Szél érte őket, mintha én' gonosz Szándékkal, Seregekkel mennék, 's ebédjét is nem végezhetvén jól, el-futtatá Csáki a' Fejedelem Asszszonyt; azomban érkezvén, hát el-mentek; de hasonlás lön az Udvara Népeközött, a' Magyar nép és Udvar nép, a' Frantzimerek közül kevesen mentek-el véllek, hanem ott maradtanak, mert igen disvadeálák, mert félnek vala azutánna menétől, meg-beszélvén az hallott discursussokat, de resolutus lévén tsak el-menék (ámazokat Munkátsba fel-küldvén kik elmaradtak vala) de azért jó dispositióval lévén magam, a' Léleszről bé-ment Fejedelem Praesidiumja, Munkátsi Sereg Lovas cir. 500. jók, kiket ott Seregekben rendelék, és tsak távul utánnam jödögélvén magam valami 40 Loval el-értem Catharinát Csákival, 's hát Szekérben ülvén, engem is le-szállitának. Kedvem ugyan nem vala hozzá, mert tartok vala attól, hogy ott szoritnának meg, egyéb iránt ha Lovamon belém kaptak vólna, hátamon el-vittem vólnaaz utánnam nyomokodó Seregekig, söt meg-vásárlottam vólna véllek, de nem akarván Félelmet tettetni le-szállék, a' Fejedelem Aszszony hátulsó ülésben, Csáki egyik ablakban, én másikban, Csákiné az első

ülésben Ortzáin könyve tsordulván, imádságos könyvet elötte tartván, szemlíli vala Urának Catharinával ékes üléseket, még én-is Caïn szemmel nézem vala, ekképen menénk beszélgetve Szendröig, az holott is Császkai jelenté meg rosz Szándékjokat hozzám, kire nézve házban vetvén ágyat, nem virradék ott meg, hanem egy Kertben hálék, a' Seregim pedig a' Városon kivül, kiben Csáki semmit nem tud vala; reggel azért meg adván a' Várból ki-hozott Udvara népét, és Balling Györgyet fiát, Lövei Gergellyt vejét Balling Jánosnak viszsza vévén; meg-térék Munkátsra derekas bútsút vévén Catharina Szolgálattyától. Kérének mind azon által, hogy vennék-fel egy Követséget a' Fejedelemhez töllök, és vinnék Választ a' köztök lévö Controversiának complanátiója felöl; mellyet meg-is tselekedém. Munkátson azért vagy harmad napig vigan laktunk, én bort nem ittam; hanem a' Fejedelem Aszszonynak vóltak ott maradott malósai, azt ittam; Balling, kit az elött Székben hordoztanak vala Fejedelem Aszszony ott létekor, osztya vala a' tanátsot, söt maga-is járja vala, Kobozzát is elé-vette; Kinek akkori idöben leg-hiresb Mestere vala. Onnan meg-indulván, mivel meg-hozák, hogy Csáki hada tselekedik utánnunk, választám a' Mrsi utat, kin jó vigyázással azokra nézve békivel elmenénk; hanem Tólvajok ütöttek vala Szekereinkre, azokban-is el-fogánk, és így a'

szegény Frautzimereket-is haza vivém, és conscientiose irom, noha az Embereknek sok ítéletekkel, de tiszta élettel. A' Fejedelemnek proponálám a' Csáki és Catharina Követségét: kire Választ-is vivék illyen móddal; hogy a' Fejedelem Romai Császárhoz követséggel expediált, Kovátsótzki Istvánt Cancellariussát, és Kibédi Sigmondat, 's engemet is azokkal együtt botsátta Patakig, az honnan én Tokajba menék Catharinához, megvivém a' Választ, de Csákinak nem igen kedvest, kivel egy kertben sitálva 's beszélve, kevésbe mulék, hogy kardra nem kelénk sok vetélkedésünk lévén, onnan én Patakra menvén viszsza, meg-értvén akkor is Császkai által felöllem való rosz szándékát Csákinak, a' minthogy lesett-is Rákomos tájékán, de én utat változtattam, nem menék Tokajra Szolgaimban árra küldvén tettetésért, hanem Kenyizlönél által a' Tiszán, az hagyott helyen meg-edgyezém Szolgáimmal Kállot-is el-kerülvén, Rosállyba menék Kun Lászlóhoz, az hollott valahány napokig mulatván, azon alkalmatossággal jedzém el magamnak Feleségül Perenyi Györgynek mostoha Leányát, néhai Kállai Ferentznek Bornemisza Katától való édes Leányát, mert Bornemisza Kata Alagi Menyhartal Anyával egy vala, Kállai Ferentz pedig másik Ferentznek Báthori Annától való Fija volt. Lett ez meg-Mátkásodásom Anno Dni. 1631. midön járnék 24dik Esztendöben Aratás és Szüret közben.

Minthogy pedig e' Prinyi Györgyöt, mostoha Attyát, ki-nevelte Kállai Ferentzet-is, ki nemzette édes Attyát, tudtam Vallásomon lévőknek lenni, nem gondoltam, a' Szerzők sem jelentették, hogy az Annya Pápista lenne, 's abban-is neveltetett vólna el-jedzendö Feleségem. Midön már menö Útban tsak közel vólnánk Halmi nevü falubéli Udvarházokhoz, melly van Ugotsa Vármegyében, akkor értem meg, mellyre nézve egy átallyában eltökéllettem vala magamban, hogyha a' látást már nem változtathatom is, vellem lévén betsülletes Úr Emberek, Kun László, és István Uraimék; de halaszszam a' meg-kötelezést édes Anyámra, ki még akkor élt, 's Atyámfiaira, azomban többé da ne fogják Vallásárá nézve, de mivel Istentöl úgy vólt rendelve, a' meg-látás után meg kelle lenni gyürü váltásnak-is; noha pedig talám harmadik esztendejében együtt lakásunknak, Vallásában is meg-egyeztünk; mindazonáltal addig nagy szivbéli fájdalommal szenvedtem a' Vallásban lévő külömbözést, sok bajjal-is távoztattam a' Papoknak hozzám való Szokásokat, de minden kénszerités nélkül Isten meg térité. Én mindazonáltal senkinek nem tanátslom, hogy ezt próbállya, külömböző Vallásra házasodjék, nagy lelki gyütrelem. Ekkor azért a' Fejedelemhez vissza menék, de Mátkamnak hazahozását halasztotta velem együtt ugyan végezett-is meg-változtattván, noha már Levelemet is

az Hivogatásra ki-küldöttem vala, illy okból már Mátkámnak Házához járásomnak praetextussával, tractál vala a' Fejedelem a' Kassán innen akkor alá lévő Evangelicus Urakkal jövendő hadakozás felöl, melly azután késöre vete lángot. Azomban az elébb emlitett Császárhoz Követ Urak tractálván Bétsben, jártak ottan a' Pósták, de végtére az ultimaria Resolutióval engemet külde fel-Póstán a' Fejedelem Internuncius állapottal; da a' Pósta Lovak Szük vólta miatt tsak mástod magammal, egy öreg Legény Szolgámmal Sóti Istvánnal, ki noha vastag Katona vala, de sietve menvén, és szokatlan lévén, alig birá el az útat. Én már akkor Fejérvármegyének Fö Ispánnya, Fagarasnak Fő Kapitányja vóltam; mind azon által nem restellettem tsak illy alatson állapottal is a' Szolgálatot. Ott el-végeződvén a' Tracta, Bétsből viszsza jövének a' Kovetek, és én is véllek. Utamban oda térvén meg-esküvém Mátkámmal; és az után in Anno 1632. a' mint reá emlikezem 14. Juny lévén Lakadalmunk Halmiban. Vittem haza Feleségemet, mikor járnék 25. esztendöben. Vóltak jelen velem kik el-jöttek Szegények, sok betsületes Uri, és Fö Rend Emberek; nevezet szerént, Kornyis Sigmond, Fejedelem Képében. Mikó Ferentz Feleségestöl, maga Násznagy, Fija Mikó Jósef pedig Vőfély, Felesége nyoszolyó Aszszony, Kornis Ferentz, Bartzai Sigmond Feleségestöl, Vass György, Hallér Péter Fe-

leségestöl, Márko Vajda is Leányostól, és többek lévén négy vagy ött Száz Lónál.

Ez után következésének illy dolgok, hogy a' Fejedelem mind igen keményen kezde bánni az Emberekkèl, mind pedig felette gyanós, és külömb kölömb féle utakon, módokon való hasznos keresö Ember vala (irom az igazat ad reverentiam) 's egyszersmind könyörületlen-is; azomban lévén körülötte sok gonosz informátorok-is, igen meg-kezdé bántani a' nevezetes Embereket, és idegeniteni; elsöben is a' Gróff Bethlen Istvánt, ki Váradi Kapitany vala, és Fö vala a' Fejedelem bé-hozásában, aki azomban nem éle sokat; mert vagy néki kell vala el-veszni, avagy a' Fejedelem háborittatik vala meg. Másodikat Mikó Ferentzet-is igen disgustála, a' ki is nagy Promótora vala a' Fejedelemnek: Ez is meghala Szegény Szerentséjével, mert aligha Török közé nem mégyen vala; mert a' Religio dolgában is offendáltatott vala, Háromszéki Kapitányságban is másnak alkalmatlan móddal köz Embernek Collatiojával. Prépostvári Sigmondba is belé akadályozkodék, nyavallyás Zólyomi inditván valami Fejedelemség felöl való szines tractát, vélle 's más felöl prodalván a' dolgot a' Fejedelemnek, törvényes úton meg-ejték, mert maga compareálni nem mérészle, Felesége el-jött vala ugyan, de hijában, mert personalis comparitiora vólt citatus, és igy Erdéllyi Jószágát el-vevék, söt még Bóltekén is nem mere-

meg-maradni, Császárhoz méne fel, és azután Eperjest lött Tractán complanáltaték dolga, fogdula-meg holmi, de Conditiókkal, és halála után ugyan el-sincopáltaték 's máig nagy rész Jószága Potsajhoz foglaltaték.

Ezen közben Eperjesen lön tractája magának. Fejedelemnek és a' Császárnak Commissariussi által a' Német Fejedelem Aszszony, Csáki és Praepostvári más dolgok felöl, mert Csáki Jószágát-is el-foglaltatta vala Erdélyben, az holott több Commissariusok között vala egy Horváth György Komlódi, ki Székelly Mósesnek lelki 's testi Barátya vala Catholicus ember, noha Móses Unitarius vala; Móses a' Fejedelemtöl disgultáltatott vala, mint fellyebb-is emlitettem Horváth György is nem igen szereti vala a' Fejedelmet. Ez Székelly Mósesnek vólt egy Levele, kiben az Erdéllyi Fejedelemséget Apjának az öreg Székely Mósesnek, és Fijának a' Török Császár meg-adta, melly öreg Székely Móses köz Nemzetböl álló ember vólt Udvarhelly Széki, ki egy Embernek füle el-vágásáért Lengyel Országban bujdosott vólt, István Királyt szolgálta. Igen el-hiresedett Vitéz ember vala, és a' Bátori Sigmond idejébéli háborgó állapottyában, absque titulo Fejedelmi állapotban forgott többire az Országban. A' Barczán ez vesztette vólt el Szekér, Sántzba szoritván az Erdéllyi Nemzettséget, kihez hasonló veszedelem az elött nem vólt, emberek emlitése szerént parasztos természetü ember vólt.

Bethlen Gábornak Szájából ezt halottam, hogy Személlyében olly vitéz ember vólt, hogy a' Nagy Sándor hadában-is a' válogatott Vitézeknek számok közé való lehetett vólna, de Hadi Vezérsége nem vólt olly alkalmatos. Fejérvárnál - is ez hartzolt vólt meg Bástával, meg - verettetett vólt ugyan, de azért Básta úgy elé vette vólt egy hegyes törrel, hogy ha meg ne segitsék mások, elejtette vólna. Az emlitett Tractatusnak alkalmatosságával Horváth György practicálta a' Székely Móses dolgát, de igen titkoson, és a' Német praktikából el - szökék Tömösvárra Feleségét ide hagyván nehézkes állapottal; mehését eszekben vévén Lugosból utánna menvén, nyertek - el Szekereiben és lovaiban, és Javaiban, de a' derekával elszaladott, az emlitett Levél mellett Fejedelemséget keresni, melly Rákóczi Györgyet nem - is kevéssé bodította vala - meg; noha Istennek kiváltképpen való Providentiájából nem mehete elé - dolgában, a' Töröknek Isten egyéb el - vonodásit adván, egyéb iránt a' Fejedelemnek Személlye igen kedvetlenségben lévén a' Töröknél, az akaraton hem is mulik vala, és igy cir. 15. esztendökig Portán Jidiculában tartatván Szikelly Móses, ott - is hala - meg. El - menetele után születetvén egy Fija Sigmond, ki el - szökvén Fejedelem Udvarából most nem tudom holott lehet; Gyermek korában én is tartám Fijam mellett, de nem mérészlém propter Suspitio-

nem vitandam tovább tartani, a' Fejedelem Udvarába adám.

Nem felejthetém azért említésben hozni magam állapottyát-is, mert mihelyt Isten állapototskámat nevelni kezdé, ottan mindgyárt az irigység-is tsattogni kezde ellenem, és tsak nem mindenkori rosz dolognak nem valóságában, hanem gyanujában belé egyeliteni, és elsöben is a' Fejedelem be jövetele után hiteték azt el vélle, hogy a' Bethlen Gábor Fejedelem javaiban Catharina idejében én kezemhez sok jutott vólna, melly merö hamisság vala, mert a' melly nap megholt vala Bethlen Gábor, én azon nap expediáltattam Császárhoz, mig oda jártam elköltt vólt annak Szürettye: midön pedig a' Catharina Tárházának Gondja viselöje vóltam, 's kezemhez került, tudja Isten, inkább másoktól-is takargattam míg lehetett, a' midön láttam, hogy tékozlodni kezd, kiadtam kezemböl eleve el látva, kerültem és féltem az illyen állapottól, a' mint megirtam; nem tettetvén azért Szememben semmi kedvetlenséget, alattomban inquiráltatott ellenem e' dolog felöl, nem specificálván ugyan nevezetem szerint, hanem tsak generalitásban: mellyet tudtam ugyan, 's elég nyögéssel-is szenvedtem, de nem vólt mit tennem, tsak patientiával szenyvedtem, egyébaránt mind azonáltal hitelem 's betsülletem nevekedett, az irigyek injuriájával midön ártatlanságom a' Fejedelem elött elu-

cescala. Másodszor a' Prépostvári dolgában is belé egyelítettek vala, intimálván a' Fejedelemnek azt, hogy Kornyis Sigmondhoz, Mikó Ferentzhez, Kibédi Sigmondhoz, Kemény Jánoshoz való bizodalmát halották vólna Prépostvárinak Zolyomin kivül-is, melyben mind az által is eléb nem mehetek.

A' fen emlitett Székelly Móses, Gróff Bethlen István, Mikó Ferentzék dolgában nem tanúlhattak vala semmi ellene való materiát, sem a' Csáki dolgában, mert ázra inkább-is emlékezem vala. Vexálá igen a' Fejedelem Hallér Istvánt-is illy alkalmatosságból, hogy Bethlen István Fejedelemmé választatván expediálta vólt Császárhoz és Palatinushoz, praetendálta azt, mintha akkori Fejedelemnek Instructióját expediálta vólna, Ország előtt agitáltaték Törvénye igen rendkivül való Processussal, a' mint az akkori Articulusok megmutattyák; mindazon által nem convincálthattak, hanem az akkori félelmes állapottyában, holmi praetensioji felöl kénszeritették némellyekkel contrahálni, a' Fejedelem pedig egyebet nem obtineálhatván, erös Reversálissal obligáltatá, a' minthogy ez egyéb iránt a' jámbor Fejedelemnek Szokása is vala, hogy ha lehetett vólna, nem elégedvén meg a' Közönséges Kötelességgel, külön való Reversálisokkal, külömb külömb féle mesterséges Utakon kötelez vala meg, ha lehet vala mindeneket, és mivel nem az hit az emberséges embereket, hanem azok szokták az

hitet és hüséget meg-tartani, 's gyenge kötél az hit, kit vagy maga betsületinek; vagy lelki esmeretinek szereteti nem tartóztathat-meg a' gonosztól, avagy jó Urának Szeretéti, ahozképpest ö is azt nem azért tselekeszi vala, mintha azzal az Embereket hivebbekké tehette vólna; hanem mivel igen felette kételkedö gyanus Ember vala, a' Reversálisoknak tsuda erös formájok lévén, azok mint valami meg-vetett hálók gyanánt valának, a' minthogy nagy sokak estek meg a' félék miatt, annyira, hogy Feleségen, és kissebb fián kivül nem tudtam olly kedves és igaz hivét, kinek a' Félék által meg-vetett hálójok nem lett vólna meg az örég Fiának-is:

Meg-fogatá Zólyomi Dávidot-is, kinek dolgai ebben valának: a' Svecziai akkori Királynak Gustavus Adolphusnak, ki az akkori Világban leg-hiresebb hadakozó 's vitéz Király vala, ki nehány esztendökig az akkori Sigmond Lengyel Király ellen szerentséssen hadakozván, azután Római Császár ellen inditá hadát igen szerentsésen; kinek dolgairól nem kell nékem irnom; meg-mutatják az Historiák de Bello germanico.

E' Király invitállya vala a' Fejedelmet-is in Confoederationem, és Portára is Követségül küldötte vala azt a' Strasburg nevü Uri embert, ki az elött-is Erdéllyben resideált Bethlen Gábornál, kit emlitettem; ez megjövén a' portáról, akkor nem inducálhatá a' Fejedelmet, hanem kezdé Tractáját a' két ifiu

Urral Gróff Bethlen Istvánnal és Zólyomi Dáviddal, kik mint igen martialis és virtuosus lfiak, proclivisek-is löttek a' dologra, de Bethlen István ottan hamar meg-hala, kinek testét Fejérvárra hozák-bé temetésre. Akkor mint egy Profetziai Lélekkel egy Deák meg-jövendölé Zólyominak a' Jonothan és Dávid Barátságának példáját, applicálván, hogy magára vigyázna, mert elesett mellöle Jonathán, sok meg-vetett hálók vólnának pedig ellenére. Az emlitett Strasburg invitálására azért Zólyomi kezde hadakat gyújteni, kiről sok vélekedés kezde lenni, és a' Fejedelem is tölle félni, egykorban azért végezék azt, hogy vennék tractára a' dolgot, és hivnák bé, ha pedig az nem lehetne, dissipálnák hadait. Ennek végben vitelére parantsolák Zólyomi Andrásnak, ki Váradi Vitze-Kapitány, és Hajduk Vitze Generálissa vala, Bihar Vármegyebéliekkel melléje Kibédi Sigmondat, és Ibrányi Mihályt rendelék, hogy végben vinnék. Azok Váradra indulának, engemet pedig az öreg Bethlen Istvánhoz Etsedbe expediála a' Fejedelem meg-tudni, ha consenticus vólna e' Zólyomival; dehortálni-is, hogy ne patrocinálna néki ez nyughatatlankodásában; tudván pedig a' Fejedelem, hogy vérség szerént Atyámfia vólna, 's egyéb iránt is addictissimus jó akaróm Zólyomi, a' mint hogy valójában meg-is vala, parantsola, hogy menö Útamban emberemet botsáttanám hozzája, és inteném minden jóra, és el-kezdett hadi

készületinek le - tételire, az Fejedelemhez való maga alkalmaztatására; mellyet megtselekedtem szorgalmatosan, Sóti István nevü öreg Szolgámat expediálván hozzája, mind izenettel, mind hoszszas Irásommal (mellyet pariáltattam szegény Ötsemmel Kemény Bóldisárral, ki eddig - is Leveleim közt meg - van) meg mutogatván mitsoda veszedelmek követnék; magam pedig az Etsedi útat meg - járám, 's Bethlen István declarálá magát, hogy nem consentiálna vélle. Amott a' meg - nevezett Commissariusok haddal. Zólyomi - is hadával, köz hellyre mentenek tractára. Az én Emberem elébb jutván hozzája, intésemet - is tekintetben vette, 's végezett úgy a' Commissariusokkal, hogy véllek bé jöne a' Fejedelemhez, a' mint meg - is lön, de én elébb érkeztem vala. Bé jövén complánálák a' dolgot a' mint lehete, egymásnak Assecurátiókat adván, de a' tracta alatt bútsúzik - is vala Udvari és mezei Tisztyeitöl, lévén Udvari Fő Kapitány és mezei Generalis, kiböl örömest ki - is botsáttyák vala, hogy erötelenebb légyen; akarják vala pedig Tanátsi állapotra kötelezni, kiröl noha késön kérde tettzést töllem, én mint igaz jó akarója 's Attyafija, mivèl látom vala jól a' dolgát, meg - mondám néki ezen Szókkal: Tégedet Uram eszedért Tanátsá nem tésznek, (a' mint hogy Szegénynek közönséges vala ugyan, de kiváltképen való tanátsos elméje nem vala, a' mi vala, annyiban serény de

vál-

változó hig és álhatatlan elméje vala, hajlandó mint jóra, úgy roszra-is) hanem hogy abbéli Kötelessége háló gyanánt lévén, minél hamarább meg-ejthessenek, és a' melly tekintet mostan van reád a' Vitézlö rendnek kezed alatt lételéért, abból-is ki-fordittatván, el-erötelenebitetel; melly intésemre meg-változtatá a' dolgot, és eléhbeni állapottyában marada meg (melly én Sinceritásomat Szegény azután prodálván rabságában, búsulásom is vólt miattá) akkor pedig a' dolog ebben álván meg, mind ö házához botsáttaték, mind én, 's a' Fejedelem Szállására az házában, kérém térne Gerendi házamhoz, mivel Fel-vintz tájékáig egy úton kell vala járnunk, a' mint hogy ott a' Fejedelem maga-is intimálá néki, hogy hivatalomra el-jöne, egygyütt-is menénk Gerendig beszélgetvén azért vélle, hát a' mint végezett Fejérváratt, meszsze jár attól, és tsak egy átallyában proponálta magában, hogy haddal menne a' Római Császár birodalmán által a' Svecus mellé, mellyet értvén lök nagy tribulátióban, mert el-titkolnom Uramtól Kötelességem kárhozatos vólna, ki-jelentenem véremet, el-árulásnak láttzik vala. Kelle azért mediumot ez dologban keresnem, melly ez lön, hogy meg-mutogatám néki, hogy ha a' Fejedelem hire 's akarattya nélkül tselekedné, minémü félelmes veszedelmezések forganának benne, ha pedig hirével és Consensussával, abból minémü Securitások etc. mel-

lyen maga kapván, kére azért interponálnom magamot, 's a' Fejedelemnek adnám tudására, és tractálnám a' dolgot, mellyet töllem elmenvén Irás által tselekedém; de azzal nem elégedvén meg a' Fejedelem magamat-is hivata, és kevés napok mulva alá menék Fejérvárra, beszélvén a' Fejedelem búsula nyughatatlankodásán, 's vélle lött végezése változtatásán, mindazonáltal nem is abrumpálá a' tractát, hanem halasztá a' Zólyomi béjövetelére, mivel közelget vala az emlitett Bethlen István testének Fejérvárra való béhozásának 's azzal néki-is bé-jövetelének terminussa, a' melly midön el-jött vólna, engemet ismét Udvarhoz hivának, hoha a' Temetésre-is hivatalos valék.

Midön a' Testtel közelitettek vólna, ira nékem egy Leveletskét jelentvén, hogy néki némelly jó akarói azt intimálták, bé ne jönne, mert a' Fejedelem meg-akarná fogatni, mellyet el nem mulathaték kötelességem szerént a' Fejedelemnek meg-jelenteni, kire hittel felele, hogy tsak ne nyughatatlankodnék, nem hogy bántására igyekeznék, de másoktól vérével-is óltalmazná, melly szerént assecurálám én is; Bé jövén azért, a' Temetés végbèn ment, onnan a' Gróffnét Szétsi Máriát Dévára késére külsö széne alatt meg-hólt Urához való Kötelességenek, noha belsö Oka más vala, mert egyébiránt adták vólt egyben magokat gonosz erköltsökkel, noha Zólyominak Felesége egy vala a' meg-hólt Gróffal, de

nyavalás Zólyomi Feleségét nem szerette, igen alkalmatlan élete vala vélle, és fajtalan életü Ember vala, és Szétsi Máriával való öszve Szövétkezéseknek hire már ki is tsordult vala az Emberek között, én pedig innen is tudtam, mert fogságából Fagarasból irott nehány Szerelem Levele akadott kezemhez, kiket nem küldött-meg Szétsi Máriának; olly látogatási alatt-is Istennek a' vélle való nem nyájoskodást deplorálta.

Alá menvén azért Fejérvárról Dévára, kéredzem én is a' Fejedelemtől házamhoz, 's nem akar vala botsáttani, mert tudja mitsoda galibáskodásom vagyon Zólyomival, kivel igy végeztem, hogy fel-jöjjen 's ne talám a' Kegyelmed Szavának lészen fogonattya, és valami jóra vehettyük: arra mondék: Kegelmes Uram, azt is bánom, a mennyit értek a' Nagyságtok közt való do-' gokban, nem hogy abban tovább interessátuskodni kivánnék; van-is nehéz Példa előttem a' Zólyomi Atyafisága miatt, mert az Atyámot Bethlen Gábor Sógorának, kedves Emberének tartván, midön el-ment vólna Török közzé, a' miatt nagy gyanúságban lévén hozzája Báthori Gábor Fejedelem-monda: Meg-botsásson kegyelmed; de egyik részröl sem hasonló a' Példa, mindazonáltal, ha szorgos dolgai vagynak Kegyelmednek, el-mehet Gerendi Házáig, hogy a' mikor parantsolni fogjuk, közelébb érvén jöhes-

sen mindjárt, azt meg-köszönvén én is el-menék Gerendig, 's onnan Besztereze felé Jószágunkban, birván akkor a' Kentelki 's hozzá való Jószágokat, tsinálván holmi praetextusokat, 's irván is Barátimnak Udvarhoz, de magamban azt gondolom vala, hogy míg engemet keresnek, 's mégyek, addig el-válik a' dolog köztök, mert noha bizony fogására való Szándékát nem értettem; mindazonáltal Zólyomit szánom vala, kötelességem Sérelmit és Fejedelmet pedig félém vala; azért kerülöm vala benne forgani.

Ez alatt a' Fejedelem meg-indúlt, és Úttyában az Öreg Bethlen Istvánnal is Szemben lett, 's meg-jelentette Zólyomi felöl való Szándékját, de assecuratio alatt, hogy sem jovaiban meg-kárositani, sem Személlyében derekason meg-bántani, 's nyomoritáni nem akarja, hanem tsak ideig meg-tartoztatni nyughatatlan indulatitól; mert az alatt Portáról Szalántzi Istvántól-is, ki akkor Kapitihája vala, érkezett valami Vádló Levél, mintha e' Budai Vezér által Fejedelemség Sollicitáltatnék, 's igért is vólna Zólyominak (de e' tsak hamisság 's hizelkedés, a' kinek nagy haszná és promotióját vévé, noha Isten nem tévé nyomossá) Bethlen István ugyan Szemben lett Zólyomival; de részszerént kedvetlen is lévén hozzája, mind azért, hogy Absolon módjára bántak vala vélle a' Gróffal együtt a' Fejedelemség dolgában, mind azért, mert Leányával-is al-

kalmatlan életek vala; részszerént, mivel a' Fejedelem Assecuratiójához is bizik vala, magának is pedig Cautiója alatt jelentetett vala meg, el-érvén a' Fejedelmet Úttyában, Kékedi Sigmond Studio belé garáznalkodott, ki a' dolognak tudója, és igen nagy aemuldssa vala, de akkor végben nem mehetett a' Szándék, keresvén illy mesterséget-is, félvén el-szaladástól, hogy meg-probálgatván Paripáit, Fejedelem Számára el-kivánták két jobbikat, mellyket ugyan én adtam vólt Szegénynek, azomban M. Vásárhelyre érkezvén, midön Ebéd után Palotában vólnának, az egész Gyalogság fegyveres kézzel kivül álván Kornyis Sigmond, és Erdélyi István által küldött a' Fejedelem néki ki egy igen erös Reversálist, melyben mivel megtarthatatlan nehézségeket látott; azomban nem vette eszében az ellene való Dispositiokat, és hogy ha fel vészi is ha nem is, mint ama példabeszédbéli Király fia patkója ollyan vólna. Praetendálván azért az abban való difficultásokat, és nem subscribálván, akkor mondották meg nékie: Rab vagy 's le-ódták fegyverét, és Szállására Örizet alatt vitték.

Én is azon napon superveniálván, panaszolkodék a' Fejedelem késedelmezésemről, és describálá a' meg lett dolgot tettetes szánakozással, mint az öreg Úr Bethlen István elött, úgy elöttem-is hitet mondván, hogy sem Jószáginak 's javainak el-vételére, sem

egyéb iránt való romlására nem, hanem igyekezett kéntelenségből rosz indulatinak megsabolázására: Késedelemnek praetextussit mentségemre, én is adván mondám azt-is; hogy igen akarom jelen nem létemet, mert én azt a' Reversálist látván, mindjárt ki-tanúltam vólna, hogy tsak megbejtésére való vólna, és kétség nélkül tettzésemet fogta vólna kivánni benne, 's ha azt tanátslottam vólna, subscribáld, mert rajtad a' Veszedelem; így én Nagyságod ellen vétettem vólna, mert belé nem akadhatván, evadált vólna akkor, 's az után hihető távolyról tractált vólna ha pedig azt javallottam vólna ne: úgy Vérségemnek lettem vólna árulója Lelkem fájdalmával; azért igy vólt jobban. Jelen lévén Kékedi Sigmond a' beszélgetésben mondá: A' sok Attyafiai, Baráti doblották ebben Zólyomit, azok biztatták, melly Szavait látom, hogy én reámdirigálná; kire egyebet nem felelhetek, mert féltem vala magamat is tudván, hogy Suspectus vólnék a' Zólyomi dolgában; Kékedi pedig igen igyekezik vala engemet meg-ejteni, vágyodván felette igen Bethleni és Sajoi Józága közt lévő három Faluimra, Kerlés, Kentelke, Árokallyára; mondám azért: képtelen mondás az; hogy a' ki igaz Attyafia, Baráttya vólt vólna, veszedelemre való dologra tanátslotta volna; meg is izentem vala Kékedinek Pavai Péter Jó akaromtól: nem lakom abban az Országban, hol az enyi-

met néki adnák; de bizony ő sem birná, ha néki adnák is sokáig.

Ez meg-lévén ötet Fogarasba küldék Ibrányi Mihálytól, rendelvén örzöül melléje magyar Országi Szolgait, nem hihetvén az Erdélyieknek: nékem pedig semmit nem parantsola, noha ott való Kapitány valék, igaz pro forma az Őrizöknek vólt olly Instructiójok-is, mellyet maga jelentet az Fejedelem, hogy ha midön oda mégyek, velem privatim is szemben lenni meg-engedjék; de mig ott tartatott, én nem mentem egyszer-is: hanem a' Fejedelem Szamos Ujvárra menvén, én-Tőle-késérém Puszta-Kamarásig, ott meg-is vendéglém; noha én is mint ők tettetém, és igen conturbatus vóltam. Azután Tötvényre vitték Fejérvárra, az holott meg-sententziázván, vivék Kővárba, az holott Kereszténység között hallatlan egyedül való kegyetlen fogságban 15 vagy 16 esztendőkig tartván, minden magára nézendö jovaitól priváltátván hala meg-is: Kinek Szabadulásában mind Török, Német, Magyar Urak eleget törekedének: de haszontalanul, emberei nyavalyást ördögi Mesterséggel-is igyekezték szabaditani.

Nékem miatta sok busulásim vóltak; többek közt egykorban a' Fejedelem hivata; nékem pedig igen köteles igaz jó akaróm Nagy Pál, ki akkor Gyalog Kapitány, Bornemisza Pál, ki Udvari Kapitány vala, meg-jelenték okát titkon, hogy Zólyominak némely Szavait Relatoriában vétetvén, az Fejede-

lemnél azokról fognék examináltatni. Kit elein tudván én is arra készítém magamat. E' dolog Segesvárat vala, reggel fel-menvén Udvarhoz, a' Fejedelem olvasá előttem Zólyominak illy Szavait; hogy Kemény János néki minden dolgait tudta, és azt-is, hogy Fejér váratt miket mondottak néki, Szent Páli János, Haller Péter, Sulyos István a' Tanátsházban; melly Kérdésben tétetvén, mintha semmit nem értettem vólna, mondám mint régi dologról 's illy véletlen kérdésre nem felélheték, gondólkodom felölle, ha mi eszemben jut, örömest ő Nagyságának aperialom, kivel haladékat vévén, hogy se hozzá tétel, se el-vétel ne lehessen irásomban, tők Választ igy exordiálván.

Tudom ugyan jól mit kivánnyon Uramhoz való Kötelességem, és ha mit ártalmára valót tudtam vólna, 's akkor el-titkoltam vólna, hamis és áruló Szolga lettem vólna; ha tsak most mondanám pedig, magamot prodálnám; de ellenben tudnom kell Istennek áma Parantsolatját-is: Hamis tanúbizonyságot ne szólly Felebarátod ellén. Mitsoda levelektől viseltetett, és elmétől, nyavalyás Rab Úr azt reménlette, hogy én ő néki olly köteles Attyafia légyek; hogy még az hamis dolgokban-is erősitem valakik ellen való vádlását maga könnyebségének haszontalan reménységéért, a'vagy boszszuból szóllott, akarván engemet, és másokat is azon Veszedelemben ejteni, a' mint hogy

tudja Nagyságod nehányszori Szavaiban vádolt, és panaszolkodott ellenem, hogy fogságban esett, nékem tulajdonitja, mert mint hátrébb emlitém, ha a' Gróff testének békéséreskor én ötet nem biztattam vólna, bé nem jött vólna Fejérvárra, ö tudja azért az iránt mitsoda véget nézett vólna; de én azoknak a' betsületes Embereknek Véreket lelkemre nem vészem hamis bizonyság tételemmel; mert semmit a' félét nem tudok; nem láttam, sem hallottam.

Ezeket ezért, és több ezekhez szükséges dolgokat irásban vévén, közlöm a' fen emlitett bizodalmas jó akaróimmal, kik javalván adám bé a' Fejedelemnek, és e' képen nem kaphatván semmit, betsülettel ismét Tisztembe viszsza botsáta. Ez vólt másodszori ellenem való Inquiráltatása.

Harmadszor-is ugyan Zolyomi miatt lett vala illy galyibám, hogy egykorban Kentelki házamnál lévén még az Anyámnak-is életében, a' Szomszéd Nemes Embereket barátságoson vendégelem vala, többek közt jelen lévén egy Cserényi György nevü, kinek vólt egy tölle el-vált rosz erköltsü Feleségе Betski Mária, ki egyéb iránt Magyar Országban Pö Nemzet vólt, 's az én Feleségemnek is nem idegennye, annak emlékezeti hozodván elé valamelly alkalmatossággal, kezde Feleségemmel betstelenül beszélleni, mellyet nehezen szenvedek vala ugyan, mindazonáltal szegény Anyám is intvén el-mulatám, akar-

ván el-felejteni az alkalmatlan beszédnek materiáját, köszönék-el a' Fejedelemért egy jokora pohárt 's meg-ivám, mikor reá került vólna, semmiképpen meg-innya nem akarja vala; kit midön kinálással eröltetnék, monda: Tölled való Féltemben Uram bizony nem iszom, 's a' Pohárt kapván mind borostól asztalostól ki-hajtá; kit tovább én nem szenvedheték, ki tzokigatám Asztaltól és házból, de nem bántatám. Egy idő múlva tehát ö lovára ülvén az Udvarra bé-nyargala, 's köszönséges ott lévő Majorházúnknak alháznak ablakánál, kinél magam ültem, tsak hallatik a' puska roppanás, mellyen én is asztalról ki ugorván, míg ki-juték addig ki-nyargala a' Kapun. Ez ö roszszaságának fedezésére Mindszenti Gábornak, kit egyéb iránt Barátomnak tartottam azt beszéllette, hogy Zólyomi Dávid egésségéért és Szabadulásáért köszöntem Pohár Bornak meg nem italáért akartam vólna meg-öletni, és hogy sok szidalmakkal illettem vólna, a' ki meg-fogatta, és ki gonosz akarója vólna. Ez viszont Erdélyi Istvánnak beszéllette, a' kiis noha vérszerént való Atyámfia vólna, mindazonáltal Religiomért (mert semmi oka nem vala) nem szerettek, titkoson bé-mondván mindenik a' Fejedelemnek, erösen aggraváltanak, kiben én semmit nem tudtam. Egykorban Fejérváratt jövén ki a' Fejedelém helső házából az Audientiás házba ülvén pedig Szegény Veselényi Boldisár, a' ki is noha Catholicus Ember, de nékem jó

akaróm, amazok pedig aemulusi, noha egyik mostoha Fia, másik mostoha Leányáról Veji vala (mond Szegény Bartsai Sigmondnak) Szegény jó akaró Atyámfija Kemény János, imé ö melly bátron van, 's nem tudja mitsoda hideggel fázik, az az, mint van dolga? Akkor tovább nem menvén a' szóban, énnékem Bartsai Sigmond meg-jelenté, mert igen akaróm vala, 's reá kérem, hogy jobban végére menne, a' dolgot aperiála. Az említett Cserényi Györgyöt pedig e' dologról való Examenre tehát Fejérvárra hivták, kit láttam beszéllettem is vélle, de a' dolgot akkor nem tudtam, azomban ismét kerestettem Szállásán, meg-mondák, hogy Inquisitor Cancellistával egy Dengelegi Balás nevüvel ment légyen-el: én is Mihálly Deák nevü Deákomat sietséggel Pósta lovakon, azokat Gáldon, Gerenden, Kamaráson, Kentelkén inditván expediálám, és meg előztetém, azokat meg-vallatni, kik jelen vóltanak, midőn már a' Szolga Biró Házánál lévén, érkezett vólna a' Fejedelem Deákja is, ott Ebédet évén 's boritalnak is ereszkedvén, kezdik egy mást kérdeni, ki mi dologban jár, 's azon egyben veszvén, kevésbe múlt; hogy az én Deákom a' Fejedelem Deákját meg nem verte, mert körmösebb Legény is vala. Meg érkezvén azért az én Emberem elébb egy nehány napokkal a' Fejedelem Deákjánál, megolvasván ártatlanságom iránt való Tanuk Vallásokat, nem szenvedhettem, hanem a'

Fejedelemmel sokat békételenkedém, miért gyalázott légyen meg reám való esketéssel; mellyet nem tagadhatván mentsége ez lön: hogy nem hitte, 's nem kételkedett hozzám; mindazonáltal nékem használna betsületem nevekedésével, hogy ama tökéletlennek vélle meg-esmértetése lett ez alkalmatossággal, néhem pedig ártatlanságom. Kinálám, de látni sem akará a' Relatoriákat.

E' Zolyomit pedig a' Fejedelem törvény szerént akarván convincáltatni minek elötte Kővárba vinnék, abban illy mesterséges Processust követének, hogy a' kiket tudhattak, jó akaróinak 's Attyafiainak, és az Országban tekintetesebb keményebb Embereknek, azokat mind imide, amoda eképen oszlaták el; Kovátsotzki Istvánt Cancellariust, Kápi András Tanáts Úr, Horváth György és Balás-házi László Tábla Birája; ezek Eperjesi Tractára küldetének; Mikó Ferentz Tanáts Úr, és nagyobb ember a' Székellységen 's néhány Tisztyei, Cseffei László Tábla Birája, és még többek-is, kikre nem emlékezem. Murtossa Passához Apafi György Tanáts, és nagy Fő Ember, Bornemisza Pál Jenei Kapitány, Én, Harasztosi Balás Deák, Aranyas Széken elsöbb és keményebb Ember, Szénási Péter, Biharvármegyei Viczé-Ispány és Tábla Birája, Törökkel való Tractára küldeténk Szirnye Passához, mind két részről Hadi készülettel való Tractára, lakván óda három vagy négy hónapig. Ez alatt lett törvénye Zólyo-

minak, és mivel Citatio, annál inkább Törvény és Sententia kivül a' Nemesi Szabadság ellen fogattatott meg; az Ország sokáig azon vólt, hogy el-botsáttassék, és szabad állapotjában legitime via Juris prosequaltassék ha mi praetensiója a' Fiscusnak; mindazonáltal kiváltképen a' Székelség, mert három Széknek is Fő Kapitánnya vólt, nehezen vonattatott-el azon Vox mellől; hanem tandem Nemes Tamásnak, ki abban a' Tisztben Vitzé-Kapitánnya, és Szolgája rendü Ember, igérték a' Fő Kapitányságot, ki ma a' mely Voxon vólt, hólnap a' Tisztért perditette a' Szekertzét, a' Székelységet is inducálta, 's reá mondották, hogy meg lehetett fogni, 's tartozzék meg-felelni, tanálván erre illy maga szavaiból vett alkalmatosságot, hogy a' mint hátréb emlitettem. Midön Haller Istvánt valami uj forma Törvénnyel vexálta vólna, a' Fejedelem ad tertium evocáltatván, és az ellen Contendált vólna, ejtett vólna Zólyomi ollyan Szót, hogy ha ö Suspitiora való dolgot tselekednék, bátor meg-fogattassék; azt azért recognitiohan vévén, tsak rávonták a' rámára, és én noha még máig-is sem nem tudom, sem nem halottam, sem hiszem, hogy árultatása és Fejedelem Személlye 's Háza ellen való dologban magát egyelitése felöl semmi reá bizonyosadott vólna, mindazonáltal igen kemény Sententziával convincáltatott, derekasabb vétke világoson lévén, és, hogy köteles lévén a' Fejedelemnek, a' Mezei ha-

dak közül, kik M. Vásárhellyen szoktak kvártélyozni, Farágó András Mezei Kapitány által (a' mint a' gyanú vólt, magának sem szinte hire nélkül, kiért azután priváltaték is tisztitöl, noha azután ismét reá szorultak vala) el-szöktetett vólt Zólyomi, és maga neve alatt meg-tartván, a' Fejedelemnek requisitiójára is meg nem adta vala, és igy romla nyavalás, Sokaknak, 's nékem is lévén adós, noha a' Törvény itéleti szerént a' Fejedelem tartozott vólna, de tsak oda vesze az is.

Ugyan akkorban hallatlan formán Sententziázván meg Székelly Mósest is, kit hátréb emlitettem, Feleségét, Gyermekét, és Generalis Articulust tsináltatván Nemesi Szabadságának képtelen derogamenyjével Isteni és Világi Törvény ellen, kit ide irnom nem szükséges. Pethi Ferentzet is ugyan akkor, kit is el-üzének, mert Sajói Jószágát a' Fejedelem hogy már kiváltásnak praetextussával el-vévén, adá Kékedi Sigmondnak. Ennek Atyja Pethi János Fő Cancellarius jeles Fö Haza Fia vólt, nevezetes Ember, Székelly Mósessel ment vala el ez is, köz Nemes Emberek-is Udvarhely Székről.

Még-is nem lévén elég, Gróff Bethlen Péterben a' Fejedelem belé akadálykodék illyenképpen: hogy egy Szolgáját találván föben ütni azon Seb miatt meg-hólt, kinek is édes Annyával a' Fejedelem alattomban végezett adomány és igéret által, hogy meg

ne békelhetnék Bethlen Péterrel, 's Törvénnyel való procuratioját a' Fiscalis Directornak engedné, és igy personalis Comparitióra evocáltatván, addig vexálák, hogy látván veszedelmező állapotyát, ki kelle az Országból menni. Azonban az Attya az öreg Bethlen István is sokképpen kezde injuriáltatni, ki is Erdéllyi Jószágit Gyermekei kezekhez osztván az egy Huszton kivül, ki bontakozék Erdélyből, és olly félelmes állapottya vala, hogy meg-halván Felesége, annak is testét temető hellyére nem mérészlé el-kisérni. Többi között reája nézvén tsináltata olly Articulust, hogy a' kik Fiscalis Várakat birnának, a' Fejedelem Praesidiumát tartozzanak bé-venni, kiben tsak én voxolék ellenkező képen, és Dániel Mihály praetendálván azt, hogy mindenkor bátorságosabb vólna az Ős, gyökeres Haza Fiaira bizni, 's meghinni az Ország Házait, 's annak kötelességével meg-elégedni, mint sem valamelly Sohonnai, avagy köz rendből álló Darabontokra, Hadnagyokra, kik mihelyt tarisnyájoknál egyebet nem féltnek, sem Hazájok úgy nem fáj, sem abban lévő javok, sem betsületek, mert egyik 's más kereskednek Szükség idején a' Várakkal, és azoknak Uraikat is nyakon kötik, 's javaikkal osztoznak. Melly Voxolásommal gyanut 's haragot is vonék magamra.

Tselekedte vala azt is a' Fejedelem, hogy Bethlen Gábortól az Fejérvári Collegiom épü-

letire legáltatott nehány ezer forintokat költsönözésnek szine alatt azon öreg Urtól Bethlen Istvántól extorqueálván, semmiképpen meg nem adá sok unszolására is. Kilentz ezer Tallér érő Medályt is kezéhez véve, és a' Tokai hét Szöllőket is Debreczenből való nehány ezer Summaval elfoglalá meg-adásnak szine alatt, mellyek még máig-is úgy tudom oda vagynak; ezek miatt is igen compungáltatott Conscientiájában a' nevezett öreg Bethlen István, urgeáltatván a' Papoktól, mivel ő vólt a' Fö Testamentumos. Mind ezekből, és több meg nem iratott dolgokból a' következék, hogy egykorban Budára szalada Bethlen István az Onodiak Konyha Kotsiját el-nyervén, minekelötte pedig az lett vólna a' mint emlitém 1634. Esztendőben Szultán Marád amaz igen hires Pogány Császár (ki Babilloniát is a' Persától tsudálkozásra méltó nagy hatalommal vette vala meg, négy nap, és ejtszakákon tartván szüntelenül az Ostromlás, veszvén el a' Fö Vezér és a' Jantsár Aga is az alatt azon actus alatt álitván másokat is lévén benn a' mint hallatott fizetett nép ár. 4,000 Drinapolyban) ki jött vala, Szerdárúl botsátván a' Duna mellé Murtoza Passát, Parantsolat jött vala a' Fejedelemre is, hogy fel-üllyön és melléje menyen a' Lengyelek ellen, ki miatt valóban nehéz elmélkedések-is forgottak, ki-is szálván pro forma Szász-Sebeshez fizetett hadakkal és Vármegyékkel, jó ideig lakván ott,

igen

igen emlékezetes disciplina tartatott, mert minden féle marha a' tábor mellett mindenütt szabadon valának kár nélkül. Oka ez vala: mert Székelység és Hajduság nem vala velünk. Végezés ez vala: hogy ha ugyan a' dologban egyéb nem lehetne, a' Fejedelem Személlye szerént ne menne, hanem valamelly rész haddal engemet, vagy Szent-Páli Jánost botsássanak; de az alatt meg lön a' Békeség köztök, allatomban pedig a' Lengyeleket minden jó igaz hirekkel, informátiókkal tartottuk, és assecuráltuk-is, hogy ha a' dolog arra kénszeritene-is, de a' mi Fegyverünk nem fogna ártani.

Ez Táborozás alatt hagyattam Szakált, immár pedig született vólt öregebbik Fiam Simón, a' mint emlitém 1633-ban Karátson hetében. E' Táborozás pedig lön 1634-ben. A' Bethlen István el-menetele előtt Fráter Pált meg-fogatá a' Fejedelem, mert Váradi Veres Mihály hozzája adván magát, in Confidentia beszéllett néki holmi dolgokat, kihez magától többeket formálván, bé szinlette magát a' Fejedelem gratiájában, Kornis Sigmondot és engemet is nyilván való Arulójának mondván, hogy Bethlen Istvánnal egyet értenénk, melly miatt a' Lator törvény szerént ellenünk convincáltatott vala, de a' Fejedelem miatt nem mehete executióban a' dolog, Fráter Pált Váradon fogva tartván, el-szalada, tsudálatosképen a' Bástyán kireszkedvén. Az én felölem való dolog pedig

illyen képen vala: Kolosváratt lévén a' Fejedelem, és én is Udvarnál az oda hátréb emlitett igen tökéletes Atyámfija éjtszaka jövé Szállásom Kapujára, zörgetést halván küldém az inast, ki Házamban hált, kérdetvén ki légyen, meg-jelenté magát, Szavárol megesmérvén bébotsáttatám Bornemisza Pált, Ö is csak egy Inassával lévén, az Inasokat kiküldvén gyertya gyujtás után, ágyamra üle Szegény, mert immár el-is alattam vala, és kérdém okát és rendkivül való időben való járásának, 's monda: Én azért jöttem, hogy meg-jelentsem a' Te állapotod igen félelmesen vagyon, 's viseltes gondot magadról, mert Veres Mihály a' Fejedelem előtt azzal vádolt, hogy Fráter Pálnak szavait illyeket holotta, meg-próbállyák Bethlen Istvánt 's ha ö nem akarja, Tégedet tésznek Fejedelemnek; melly dologhoz vadnak Társak felesen, nem is köz emberek, és a' Fejedelmet tovább uralni nem akarják: Ezt én nevetve halgatván, monda: hogy kell Uram nevetned, ez nem kitsin tréfa dolog, a' Fejedelem nékem és Nagy Pálnak igen titkosan jelentette meg? Kire mondék; nevetem Uram inkább mint sem busullyak: nem busulok ártatlanságomra nézve; nevetem azt, hogy értem, hogy nem tartatom én az Emberek előtt ollyan köz Embernek, mint talám magam állitom magam felöl, hanem még illyen állapotról elmélkednék. Meg-köszönvén azért jó akarattyát, assecurálám ártatlanságom

felöl mondván: Ez nem külömb dolog, mintha valahány latrok magokat egyben adván, akarnának menni valamelly jámbor Házának fel-verésére, 's magokban discurálnának, hogy azt 's azt az Embert is vegyük mellénk, kinek hire sem vólna amazoknál, ez szinte úgy vagyon. Azért Uram kérlek vigyáz tovább is az én ártatlanságomra, hogy véletlenül való dolog, 's törvénytelenség rajtam ne essék, én pedig halgatásban lészek. Ezeket halván szegény Örömest el-méne másod napon a' Palotának ki nyilt ablakán nézvén ki Udvarnál, jöve hátam megé Csefei László, ki Itélö Mester vala, 's akkor nékem igen jó akárom, de azután meg-változott vala, 's meg ragadván Vállamot monda: Mit gondolkozol? Mondék én: miröl tudnék én gondolkodni, nem semmit, hanem tsak nézek a' Piatzra, ö monda: Tudom bizony jól miröl gondolkodol; mondék én; miröl tudnék gondolkodni? Felele ö: a' Fejedelemségröl, Én mondék: Csak te is tudod azt, Monda: Tudom bizony, mert a' Fejedelem parantsolatjából én vóltam egyik Regius, mikor Veres Mihály arról examináltatott; néki is azért azon feleleteket tévém, mellyeket Bornemisza Pálnak. Valék ugyan nagy Vélekedésben mit kellene tselekednem, de hogy Jóakáromat ne prodálnám, kik a' Dolgot értésemre adták, tsak halgatnom kelle ideig; ekkor vallatott negyedszer ellenem a' Fejedelem. De ezeken kivül-is gonosz akaróimnak

hitetlenségek miatt sokszor vóltam félelmes állapotokban, annyira, hogy néha alig reménlettem hogy ágyamból békével magam kelhessek-fel ne darabontok vonnyanak; sokszor ijesztettek vólna, és akartak-vólna elis futtatni, de Lelkem esméreti ártatlanságom mellett biztatott, 's meg nem rémültem: és noha ezek után is vóltak ellenem praktikálók, de sok meg hányodások után meg-tapasztalván tökélletességemet, a' Fejedelemmel sem árthattak, söt nevekedtem az adversitások alatt.

A' mint azért fellyebb említém Bethlen István Budára menvén, azon a' Fejedelem is nem kevessé rezzene-meg, és kezde ide 's tova kapni, 's az embereket édesgetni, engemet is hivata Szamos-Ujvárra 's meg-jelentvén el-menetelét, magát mentegeté, 's ajánlais, kire én is meg-felelék mondván: Ugy vagyon, felette sok meg-bántodott emberek vagynak, és sokakban meg-találtatik igaz vólta ama mondásnak; Impedit ira animum ne possit cernere verúm. tudván kötelességeket is az emberek, nehezen birhatnak indulatokkal, és noha meg-kell vallanom, hogy én is igen meg-szomorodott szivel vagyok, sok dolgokból, mellyek rajtam történtenek, de többi között im nem régen Veres Mihály tökélletlensége miatt, reám való Inquiráltatásból; mindazonáltal másokról nem felelhetvén, magam részemről kivántam az alkalmatosságot érnem, melly-

ben meg-esmérhessen Nagyságod mind másokat, mind engemet szükséges állapotban, 's im úgy látom el-fog jönni, azért assecuratus légyen Nagyságod felőllem etc. Mentegetvén azért magát lönek elég ajánlási-is.

E' képen azért már Székelly Móses a' Portán, Bethlen István Budán, Zólyomi Kővárban fogva lévén, kinek szabadulását is a' Török urgeállya vala, amazok pediglen, nevezetesebben Bethleń István a' Fejedelem dolgait igen aggravállyák vala, fogonotosson is pedig, mert a' Török a' Fejedelemtől sok dolgaiért igen meg-idegenedett vala, többek között pedig ezzel igen offendáltatott vala, hogy Fejedelemségének talám második, legtovább harmadik esztendejében a' Havasalföldi állapotban kezdé magát avatni magános haszonért. Ebben a' Szegény Nagy Pál vala a' fö eszköz, mert néki sokat igértek, 's azután adtak-is vala; ez Aga Máténak, ki akkor Havasalföldiből exul vala, allatomban engedvén az Országban Hadat gyüjteni, kiváltképen Hátszeg és Hunyad tájékából bé-botsáta a' Portárol adott akkori Vajdára; a' kinek-is hirével esvén eleibe mene, és Mátét meg-veré. Ujabban ismét néki készüle Erdélyből, ki-veré Vajdát Székiből, a' Porta ismét más Vajdát külde reá, kivel Császár bottya, Zászlója, Kaputsi Passa, és sok Fö Boérok lévén, azzal-is meg-hartzola Máté 's meg-vervén a' Kaputsi Passát, Császár Zászlójával és Botjával tsak félre állott 's nézte, meg-vervén ama-

zokat, Ő ezeket magának usurpálta, mellyet a' Török igen orrol vala. V' Vajdáknak idejében többet 100,000 forint Dutkánál feje a' Fejedelem, egy részit ideig Fagarasban tartván; meg jövendölte vala Serédi István hogy annyi pénzt 's ollyan erösséget nem fognának én kezem alatt Sokáig Erdélyben tartani; úgy is lön, hogy ottan hamar kihordák 's takariták több Erdélyben gyüjtött kintsel együtt Patakra 's azután Munkátsra. E' Császár szakállába kapás, és privatum Commodum lön kezdeti és fundamentoma a' mi Veszedelmünknek, a' mint ide elébb léjendő iráshól, de magunk nyavalyájából az Olvasó jobban meg fogja érteni. Bethlen Istvánnak azért meg-igérék a' Fejedelemséget a' Portán, és noha Ország nevezeti alatt mind Bethlen Istvánhoz Budára, mind Portára elég Követségek küldettek mind három Nemzetekből lévök és a' Kapitihák is arestom alatt nagy rettegésben tartattak vala. Fö Követ Toldalagi Mihály, melletie Hallér Péter valának a' Székelységről és Szászságról is, Kapitiha vala Sebesi Boldisár. Én is a' szegény Ötsémet Kemény Boldisárt látásnak okáért, és valami lovak, 's egyéb Vásárlásért-is bé-botsátottam vala, 's alig szalada ki, mert eszében vévé szegény Toldalagi Mihály, ki nékem confidens jó akaróm vala, magám is Portára jártam-vélle, Hallér Péter pedig Vérszerént-is Atyámfia, ki iktaták idején, Hadat rendelvén azért Bethlen István mellé a' Budai Vezérrel Naczu-

plogi Huszaim Passával, reánk indulának, kik minekelötte el-jövének, az holmijét kaphaták Bethlen Istvánnak és Péternek confiscálák; Husztot obsideáltaták, elhitetvén némelly hizelkedö rosz emberek, hogy bé furhatnak a' nagy hegybe a' Vár alá, és porral fel-vettethetik, melly ugyan talám nem is vólna lehetetlen, de nem az Erdélliyi, hanem más hatalmas erönek és Obsidiónak; egy korban fel-is verék ott a' Fejedelem hadát Kun István Generálissága alatt meazszünnen ügetvén reájok Párdutz Lukátsék. Etsedet-is akarják vala meg-ijeszteni 's venni, hogy a' Kraszna Vizét el-ásnák alólla. Ez mindenik ollyan vala, mint midön a' Róka farkával akarta le-vágni a' fát a' Varju fészke alatt, ha fiait le nem hányja.

Ebben a' Szükségben a' Lengyeleknek Keresztényi Szomszédságokat igen meg-tapasztalók, kikhez a' Fejedelem igen sincere addictus vala, az Ország is mindenkor barátságos; eleget reménkedénk; de nem hogy egyébképen segitettek vólna, söt fizetéssel nagy nehezen engedének két vagy 300. Lovast fogadnunk.

Experiálok a' Német Barátságot-is, kit is Váttig Sollicitálánk, de nem hogy segitettek vólna, söt Hamonnai János Táborba szállván, magokra vigyázásért meg-tilták azt is, hogy fizetésre is ne légyen szabad jöni mellénk se Németnek, se Magyarnak. Szegény Pázmán Péter Cardinál a' Fejedelemnek nagy

jó akarója vala, általa váttig Solicitálánk, de semmi haszonnal, maga Személlyében mint Viz partól, mint abban veszedelmezö Ember valóban tanátsollya vala a' Fejedelemnek, ne eédállyon, óltalmazza Fejedelmi Méltóságát, és az Országnak Szabadságát; az jó vala, jó Tanáts, de melléje Segitséget, erőt nem adnak vala. Ellenben Eszterházy Miklós a' Palatinus nem is igen barátja a' Fejedelemnek, azt intimállya vala, eédállyon és ne szerentséltesse magát 's maradékit, 's az Országotis, 's magyar Országi Hazára-is ne vinné hátán ellenségit.

Meg-indulván azért Bethlen Istvánnal a' Budai Vezér, a' Fejedelem-is a' Fejedelem Aszszonyt a' Fiával ki inditá Váradra, késérörül mellé rendelé Huszár Matyást Maros Széki cir. 400. Lovassal, mivel igen kedves és hiteles Embere vala, és igen nagyot is tulajdonit vala felölle, de azután való állapotokban: Minuit praesentia famam. Maga az Ország hadát convocáltatá Tordához, a' Partiumot, Hajdúságot, Váradi Hadát, és Magyar Országi Szolgait-is Kornis Sigmonddal, Ibrányi Mihállyal Szalontához szállitván nehezen lehete az indulás, kevés reménységgel vala maga-is a' Fejedelem, hogy az Ország fegyvert fogjon Török ellen mellette. Vala is sok féle Sibongás a' Statusok közt, mind a' Fejedelemhez való idegenség, mind Bethlen Istvánhoz vonás, mind Töröktöl való félelem miatt 's kedvetlenül-is va-

lának. Váttig ajánlá magát a' Fejedelem egynek is, másnak-is, praeparálta mind Emberei által el méjeket az Haza Fiainak, azok közt nékem-is, biztatám, azon ne gondolkodjék, mert az Haza Szabadságáért mindent tselekeszünk mellette, ratioját is adván, mert a' régi Emberek, kik Sanyaruán experiálták a' Török erejét, el-fagytak 's hóltak, ifiu rendek a' kik vagyunk nem experiálván, nem is annyira félhetünk. Én pedig offeralom azzal-is magamat, botsásson el Fejérvármegyével, ki-is én Ispányságom alatt vagyon 's első Vármegye-is, én meg-indulván, az én Példámmal, mások-is nem mernek reluctálni. Bezzeg nehezen zabolázám Kaprontzai Györgyöt, Bethlen Jánost, és többeket-is; de in privato nékem nagy Szükségem vala arra, Hogy a' Fejedelemnek meg-kivántassék Szolgálatom. Sok irígyim 's gonosz akaróim miatt félelmes állapotban forogván, nagy bajjal azért az Országot reá birá a' Fejedelem, hogy meg indulna.

Minek elötte az indulás lett vólna Havasföldi Máté Vajdával a' Fejedelem intimátiójából kötést tönk, mellyre nékünk-is reá kelle mennünk, mert akkor nagy Szükségünk vala reá 's hasznát-is vevök, noha néki-is szinte úgy böriben jár vala, mert ha rajtunk győzedelmeskedhetik vala a' Pogányság, ötet-is mind változtatni, mint egyéb iránt kézre-keriteni akarják vala. Én látám magam is azon Vajdát, a' kit hellyében akartak

állitani a' Török Táboron. Máté Vajda azért noha nem conjungálhatá magát velünk, de a' Szilistrai Passát meg-tartóztatá, nem Szemben való hartzal ugyan, hanem adományjával, ijesztésével, és mivel néki-is meg-vala parantsolva, hogy más úton Passával béjöne Hazánkra, ki-is szálla ugyan jeles haddal, de a' Passa sem vélle meg-edgyezni, sem háta megé hadni nem meré vala, noha Moldovai Lupuly Vajda nem vala barátunk, de a' szoros utaknak-is Őrzésére Daniel Mihállyal, Petki Istvánnal hagyott vala a' Fejedelem hadat a' mit lehetett vala. Lupulhoz-is küldvén Követségre Bassa Tamást, és Barcsai Akost; de ahoz nem bizhatunk vala.

A' Bethlen István el-menetele lött vala 1635-ben reánk jövetele pedig 1636. Mi 1. 8-bris indultunk Tordáról. Ezen esztendőben vagy in fine Junii circiter 26 vagy in initio Julii születtetett a' Fiam Kemény Ferentz.

Minekelőtte azért meg-egyeztünk vólna a' Kornis Sigmonddal lévő haddal siettem, addig az ellenség azokkal a' Szerentsét megpróbálni, és reájok menvén Szalontánál nolle velle meg-kellet ütközniek, mert véletlenül lévén nem szálhatott hátrébb, az Ellenség-is szoros gátos hellyeken Gyalu felöl menvén, kevéssel nap haladat elött reájok, és igen emberül, és Vitézi módon hartzot álván egész setétülésig a' kevés Magyarság, azidő el-valasztván egymástól öket, az Isten tsudálatosképen meg-rémitette a' Pogányságot

illy gyenge mediumok által 1.) Hogy egy Magyart fogván el azt mondotta; hogy a' Fejedelem-is el-érkezett válna a' derék haddal, mellyet könnyen hihettenek-el, mert a' Vakmerő hartzolást ahoz való bizodalom nélkül, hogy a' derék had is érkezik el-nem hihették tsak a' kevés néptől. 2.) Hogy azon földön számtalan Darvak lévén akkoron, kiket éjjel fel-hoditván az had népe, távolyról a' Pogányság azoknak kiáltásokat emberek kiáltásoknak képzelte, 's el-rémitvén Isten öket, tsudálatos veszedelmezéssel útálatos lápos hellyekre szaladoztának éjtszaka de ök magokat meg-vesztették, a' Magyarok magokat álitván vinni azok is Várad felé szaladtak, tsak hogy nem ollyan veszedelmezéssel, és alkalmatlan hellyeken. E' képen mint két egy mással öszve veszett vak koldusok hadazván, 's mindenik egyik egy felé, másik más felé, hátra mászván, az Úr Isten tsudállatosképen választotta 's futtatta öket két felé.

Itt mindazonáltal lön illyen dolog-is, hogy a' Fejedelem nem tellyességgel hihetvén Kornis Sigmondnak, a' derekasabb hadaknak Generálisul Ibrányi Mihályt praeficiálta vala, amaz Úr tsak Bihar Vármegyének parantsólt, sok áruló nevet-is vertek Szegénynek fejében, mivel a' mint hátrébb-is irtam Atyámfiai is lévén, Veres Mihály hazugsága is járulván, gyanitották, hogy Bethlen Istvánhoz vonna, ijesztették szegény Urat, és fenyegették; mellyet midön Jóaka-

rói, Szolgái meg-jelentettek, tsak azt felelte: Majd meg-válik ki az áruló az, ez 's ez fia, ki igaz Urához 's Nemzetéhez: 's meg-is bizonyitotta a' jámbor vén Úr, mert midön az ütközetre kellene menni, a' Fejedelem híres Vitéz Generalissa azt fogván magára, hogy Lova ragadta légyen el, egész Váradig futott, semmi hartzot tsak meg sem nézvén. Ama Jámbor Úr pediglen Vitézül mind Személlyéből jó példával, mind igazgatással viselte 's vitte végben is a' dolognak terhét, tsak hogy valami kevés hátul járó Sereget hagyván másod nap virradva már meszsze távozván vették eszekben a' Töröknek futását, egy egész hétig is a' számtalan lápokon ölték, vadászták, fosztogatták őket, mint az hartzokon, tiz annyi a' lápokon veszvén bennek.

Ez második dolgot értem hasonlót az említethez, az Istennek tsudálatos tselekedetét, a' melly által két ellenséget mi módon választatott két felé.

A' barátságba megyünk a' Fejedelemmel mikor az hir érkezék de elsöben úgy, hogy meg-veretett a' mi hadunk, mert még akkor a' Török szaladása nem tudatott; meg-is szeppent vala a' Fejedelem-is, kit sok betsületes emberek, többek közt Matskási Ferentz szép Példákkal biztat vala. De az Ország hadai is igen kezdettek vala sibbongani, mert szaladó Emberek-is rémitik vala, többek között kissebb Kopasz Bánffi Sigmond

Kraszna Vármegyei Nemes Emberekkel szintén Nagyfaluig futván, igen el-remitette vala az embereket: de azomban más hir meg ujitá, és maga-is Kornis Sigmond a' Fejedelemhez jöve, 's onnan elébb menvén Váradhoz szállánk az hadakkal, az holott is illyen dolog történék:

Érkezék a' Táborra olly hir, hogy a' Budai Vezér Bathlen Istvánnal ujabban derekasabb hadakkal meg-erösödvén jönének reánk. Ezen az Ország hada kezde lenni nagy Sibongásban, mert mind a' Fejedelemtöl nagy része unakodva vala, mind pedig Törökkel örömest öszve veszni nem akarnak vala; mivel pedig én tétettem valá akkor General Strása Mesteré, levén ugyan utánnam valók-is Huszár Péter, Jantsó Pál, Székelly Mihály, Rátz János; de az hirekre nézve én magam viszem vala ki a' Strásákat, az honnan kéaön mint elsö álomban meg-jövén Sátoromhoz, tekintém a' Tábort, hát Sátorokat is bé-szedték az emberek olly félelemben vadnak; de a' Fejedelem Sátorai fel-vonva, én is Sátoromat le nem vonatám, hanem köntösöstöl, fegyverestöl tsak egy Szönyegre Sátoromban le-fekvém, hogy nyugodnám; azomban érkezének hozzám a' Vármegyékről küldettett Nemes Emberek, kik által köszöntetvén kivánák közökben való menetelemet: Vélekedem vala ugyan, mennyek e', nem é? ha nem, a' dolgot nem értvén ártalmas következése lehet; ha mégyek a' Fejedelemtöl

gyanut vészek: el-menék mind azon által; és hát Veselényi Bóldisár Szallására conflualtanak, és Sinatjokban az forog, hogy az Fejedelemnek reggel meg-izennyék: Ha békélhetik a' Törökkel jó, 's ha nem, viselljen a' Fejedelem gondot magára, az Ország pedig a' Töröknek magát-nem opponállya. Kivánák azt, mint hogy az első Vármegyének én vagyok Fö Ispánnya, a' Fö Követséget én vállaljam fel, és nagy nehezen megtsendesitém öket, hogy illy tumultuarie ne tzégéreznék azt ki, hogy fegyvert nem fognak, mert az Ellenségnek bizonnyal mindjárt hirével készen, 's kész szivet adunk, 's mintha invitálnok öket töstént nyakunkban bátron jövésre 's magunk veszedelmére, hanem az féle Tractának mennél nagyobb Keménység tetzés alatt vólna hasznos folyása, 's assecurálám is (mert tudom vala úgy lenni) hogy a' Fejedelem-is minden Utok és módok által azon igyekesik, miképen ne fegyver, hanem békeség által menne végben a' dólog. Azért reggel tsak a' Fö Generálist, kit már a' Fejedelem Specificált vala, Kornis Sigmondot tanálnák meg tsak tsendesen, hogy instálnának a' Tanáts Urak a' Fejedelemnél a' békeségnek tractálása felöl; azt nehezen persvadeálám nékik; de látám, hogy nem bene contentusok. El-menvén azért közüllök, ismét lévék nagy Vélekedésben; ha el-titkolom kötelességemet sértem, magamot-is suspiciobán hozom; ha jelentem, amazokat of-

fendálom; mind azon által a' Kötelességtől, a' dolognak rosz következésének félelmétől meg győzettetvén, midőn a' Szállásomra kisért Nemesség-el-oszlott vólna, a' Fejedelem Sátorához fel-menék, elsőben kedves, és hiteles Barátommal Bornemisza Pállal közölvén, ki fen hált Udvari Kapitány lévén, a' Fejedelemnek-is meg-jelentök, hogy praeveniálná a' tumultusra hajlandó állapotot, kérdezvén a' Személlyeket, én bizony senkit nem denominálta m és ebben hagyván, hajnalban ismét ki menék a' Strására, és kés vén oda, midőn meg-érkezém hát immár a' Fejedelem Consiliumot tartott a' dologról, és a' Statusoknak eleit convocálván, elméjeket tsendesiteni akarta, de némellyek felől nehézsége lévén 's szavaikban-is reprehendálván arestáltatott, és kezesség alá vettetett, úgymint Földváry Ferentzet, Tarotzkai Lászlót, Istvánt, Gyeröffi Jánost. Ekkor is a' Fejedelem kezdé eszében venni az én hüségemet, mert ha magamra vállalom vala, a' Vármegyék mellé adhaereálván, épen elállanak vala a' Fejedelemtől; és igy kezde engem az elötti sok vádolóimnál fellyebb betsülni, Tordánál-is a' meg-indulásban sokat segitvén. Ezek meg-lévén, midőn meg-értettük, hogy az ellenség-is nem mi reánk, hanem Lipa felé indúlt vólna; mi-is Jenőhez szállánk, az holott-is illyen állapotok lőnek.

Böjti Istvánt botsátá a' Fejedelem tsatája, ki igen szerentsés és Vitéz Kapitány Ember vala, a' ki késön indúlván álott bé Pankotai Puszta Város hellyében.

Én pedig magam meg-járván mellém rendeltettekkel együtt a' Strása hellyeket napvilággal, a'strása ki-vitelére küldém Jantsó Pált és Székelly Mihállyt's Vatsora után késön ugyan valami jó Geniustól indittatván, soha el nem alhatám, hivatám a' Vitzé Strása Mestereket, examinálván hol látták a' Strásákat, meg-esmérém, hogy a'leg szükségesebb hellyre nem állitották, nagy busulással erös időben lovamra ülvén, magam helyben vim a'fogyatkozást, tsak nem meszsze lön az ellenségnek-is a'Tábornak meg-ütésére küldött derekas tsatája, melly szintén azon Utra jött, holott az én Vitzéim semmi Strását nem hagytak vólt; és ha magam ki nem mentem vólna, 's az Böjti Csatájára is nem akadtak vólna fel az táborunkra, de ejtszaka bátron jövén az ellenség, és a' Pánkotai Pusztájáról tsak véletlenül bükkenvén a' miéinkre, ezek pedig amazok jövetelit eszekben vévén, mint ejtszaka tsendességben és készen várván, 's reájok rohanván, egyik fél is a' másiknak számát nem tudván, noha háromszor 's négyszer-is annyi vólt a' Török, igen meg-veretteténck; az Esztergomi Bék sok Agák és egyéb rendek el-veszvén, a' másodszori Szerentse a' Szalontás úton felette igen ellankasztá szivét a' Pogányságnak.

Meg-

Meg-értvén azért, hogy ellenségnek Tábora Lippa mellett vólna, reájok indulánk Jenötöl; de a' Fejedelem Személly szerént nem jöve el, hogy meg-hartzollyunk. Elönkben Kornis Sigmond praeficiáltaték, nagy víg és kész szivel valának az egész hadak; de az Isten meg-akadályozá Szándékunkat; mert meg-indulásunk elött meg-esösödék az idö, míg mentünk éjjel és nappal esett, a' Vizek néki áradának, és a' Maros Vize köztünk lévén, mi által semmiképpen nem meheténk reájok, ök pedig noha hidjok vala Lippánál, de nem merének reánk jöni, és igy Pál Illyése nevü Falunál Lippán innen Sántzot kezdének tsinálni; estvére kelve jöve a' Strására egy Magyarúl tudó Csauz, Szót adván békeség Tractája felöl, és hogy Zálogok adattatnának mindenik részről; mellyre mi is örömest hajlánk, és más nap reggel a' jámbor Úr Kornis Sigmond eléggé kapa két felé, kit küldhessen, de az Emberek igen kedvetlenek valának a' Pogány közé való menetelhez: Én azért magam meg-kínál ám magamot, 's nehezen botsátta a' szegény Úr, mivel én, 's Bornemisza Pál valánk melléje rendelve, és segítettük, a' mint az elött való nap is igen el-bádgyadva, lankadva vala, mert bontakozott egésséggel-is vala, mi adván Ordinantiákat, irogatván Leveleket, köztünk ülvén Szegény el-bádgyatott, szunyodozott; mellettem hogy el-jöjjön hivom vala; az oda fel emlitett Nemes Tamást, de semmiképpen nem

akara. Udvarhellyszéki Farkas Ferentz, mint emberséges ember örömest el-jöve. Török részről a' Tömösvári Ismael Alaj Bég, és a' Lippai Bég jövének Zálogul, szép katonai Solennitással lévén a' Zálogok meg-tserélödése. Seregéből az Alaj Bég ki jövén párdutz börösön, déli Katona Szerszámban öltöztetett jó lovon: Kérdé hol vagyon, 's melyik az az Úr, ki én hellyettem Zálog lészen úgy mond? Én is Seregemből ki-rugaszkodván neg-felelék, hogy én vagyok, 's egymással kezet tsapván, 's azután a' többi is egy más mellett el-menénk. Mi amoda, ök ide, és minket Lippára a' Várba vínek, és mindgyárt Csauzokat rendelének mellénk, kik jól is gazdálkodtak ugyan, de igen örzöttenek is, és így a' Vizek miatt ütközet nem lehetvén, tisztességes mód adaték a' mi hadainknak a' Zálogokkal együtt a' Táborra viszsza menésekben. Másod napon pedig ki vínek a' Táborra audientiára, és a' Vezér elsöben-is azt kérdé: Hány fejetek néktek árra, hogy Ti hatalmas Császár ellen fegyverrel jöttetek, hatalmas Császár földét megfurtátok? (a' Sántzot értvén ezen) Kire én is felelék. Nem hatalmas Császár ellen, hanem a' ki régi Császároktól adatott Athnamé ellen mi reánk fegyverrel jött Szabadságunk, Törvényünk ellen magát erövel Fejedelemmé tsinálni akarta, az ellen Szabadosok vagyunk magunkat óltalmazni, mert mi fegyverünkkel szolgáló hivei vagyunk az hatalmas Császár-

nak. Erre viszont monda: Akarjátok e', hogy közitekben álván hatalmas Császárral meg békeltesselek? Felelék: Mostani állapotban semmit annál inkább nem kivánnánk, mert mi hatalmas Császár köntösétöl el-szakadni nem akarunk. Ki hozatván 's az alatt kezében tartván egy darab bé-irott Papirosat monda: Meg-felelhettek e' Ti azokra, mellyek hatalmas Császár kivánsági? Felelék: Mikor meg-hallándom, úgy tudok hozzá szólni. Kezdé azért olvasni, és tolmátsoltatni a' Conditiokat, mellyek közül vala egyik: Jenőnek oda adása. 2.) Bethlen István javainak meg-adása, tsendes lakása. 3.) Zólyominak el-botsáttatása, Császár Számára valami nagy Summának adása, a' többi apróllékosbak, de már eszemben nem jutnak; noha ugyan Valójában is úgy kelle lenni; de tsak az onnan való Szabadulásért is azt felelém: Ezek ollyan dolgok, mellyekre nem hogy én, de maga a' Fejedelem is az Ország nélkül, sem az Ország Fejedelem nélkül nem felelhetnek; azért értésekre kell adnom; Monda: Irjam meg; Felelék: az Irás nem elég; mert ha mi Kérdésnek kellene lenni, a' Papiros több Tanuságot nem adhat, tsak a'mi reá van irva, magamnak kell elejekben adnom (akarván néki-is kedveskedni) mind a' dolgokat mind a'Nagyságod Jóakarattyát jutalom nélkül ne hadgyuk illy nagy dologban akarván fáradozni. Tettzék a' dolog, és monda: Menyjel bátor, kezdé Farkas Ferentz is sugni, ne

hadjam-el, mert ha maga nem ürgeálla vala, el-fog vala maradni, 's mondék a' Vezérnek: Hogy hitelesebb légyen beszédem, el-viszem Társamot-is, mert ez egyik Nemzetből botsáttatott, a' melly Székelységnek neveztetik, azok igen nehéz természetü Emberek-is: Meg-engedé azt-is a' bolond iffiú 's kevély Vezér, és nékünk ott egy Emberünk-is nem maradván, az ö Zálogjok pedig nálunk lévén: mihellyen Sátorából ki jövénk, én is alig váram a' Lippai hidon való által Szabadulásomat, 's Isten hirével a' Fejedelemhez menék, magát Jenöben, a' Tábort azon innen találám. Látának nagy örömmel, és tsudálkozással, miképen beszélhettem légyén-ki magamat.

Ezzel azért nagyobb hitelt szerzének, hogy valóságos kedvek légyen a' békességhez, és mivel általam azt is kivánták vala, hogy Követek mennének a' Tractára. Küldé a' Fejedelem a' Tanátsi rend közzül Hallér Istvánt, Szalántzi Istvánt, az Udvari Predikátort Csulai Györgyöt, kikkel együtt Lippához érkezvén, noha az elött ök adnak vala alkalmatosságot a' békéllésre, de azután fortélyozni kezdének; söt tsalárdul e' tracta alatt akarják vala Táborunkat meg-ütni illyenképen.

Midön már nehány napokat el-töltöttünk vólna, egykorban látók, hogy vagynak alattomban való készületek, azután kezdének takarodni is ki a' Városról, mint midön derekas Csatára szokták botsátani. Ez vala

felette nagy Szomorodásomra, látván az álnok nagy hitetlenségeket, féltvén pedig Táborunkat, hogy a' Tractához bizván, derekas vigyázással nem kezdenek lenni, hirt-is nem adhatunk, mert nagy Őrizet alatt vóltunk, mig oda jártak vóltunk nagy tribulatióval; egykorban meg-érkezének, de hát imé nem vigon, nem tsoportoson, hanem szakadozva, Kopiák le hajtva, fejek le-tsüggedve szivárognak bé a' Városra, hozván valami szegény parasztembereket-is kötözve, 's hát a' dolog így történt, hogy az Úr Isten az ő ingyen való kegyelméből inditotta a' Fejedelem elméjét arra, hogy tsak a' Földnek látogatásáért, és a' Várnak is nézéséért menne világos Vár alá, melly tsak közel Jenőhez, és az állapothoz képest mentenek vélle a' Táborból nehány Ezer Emberek azon napon, mellyre Virradolag, Világoshoz közel a' Makra allyába állottak bé azok a' Seregek, kik ejtszakára kelve a' Tábort megütötték vólna, melly is két részben, egyik Jenővei, másik Kölcsér mellett vala; azt a' Casust a' Török vélte árra, hogy ki-jövésekenek hirét a' Pogányságnak a' Parasztság vitte légyen meg, és ő ellenek jöttek vólna ki a' Táborról a' Magyar Seregek, 's nem hogy ki-mérészlették vólna magokat mutatni, de az erdökön oroszkodva Szálingoztanak haza, a' mint hogy közel-is jártak a' lesekhez, és ha tudták vólna könnyen fel-verhették vólna őket. Illyen az Istennek tsudállatos tse-

lekedete minden jó akaratjának végben Vi-
telére.

A' Tracta alatt való tsalárdkodását azért a' Töröknek a' Fejedelem-is eszében vévén, igen meg-bánta, hogy annyi számu, és ollyan embereit, maga mellöl el-botsátotta légyen, 's Dániel János nevü Fő Ember Szolgáját küldé hozzánk, irván Levelet, hogy azon legyünk ketten Hallér Istvánnal, és Csulaival harmadikkal, valamelly praetextus alatt, mehessünk viszsza, a' többit ott hagyván a' tractának Continuatiójára, alattomban szóval meg-izente vala, hogy ha többeket nem lehet, a' vagy tsak magam ki-beszéllyem magamat közüllök. Ezen végre azért a' Vezérhez ki-menvén, első lévén Hallér Úr, proponálá a' Kéredzést, hogy a' Fejedelem hivatna benünket; Kire a' Vezér monda: Ha ti el-mentek, hát én kivel tudjak tractálni: a' jámbor Úr szokatlan lévén, tsak könnyen hadgya vala; mellyet látván, én tolmátsoltatám; mivel én fizetett Szolgája vagyok a' Fejedelemnek, hanem ha meg-kötözve tartatt, ha ez illik; de külömben el-kell, nékem mennem az Úr parantsolatjára; nem is hasznos pedig meg-tartóztatni, mert az illyen nagy dolgok könnyen egyszeri beszédre, mint a' nagy fák egyszeri vágásra le nem eshetnek; ne talám ollyakat akar beszélleni, és tanuságot-is adni, mellyek a' Tractára szükségesek, azért jobb el-botsáttani. Ezekre engem el-botsáta, és noha hintómat,

lovaimat, Szolgáimat ott hagyám, mind azért, hogy reménljék ök is viszsza menetelemet 's inkább meg ne tartoztassanak; mind pedig: mert magam is azt hiszem vala, hogy viszsza kellessék még egyszer mennem. E' képen Isten kegyelméből akkor is közüllök ki-menekedém. Csulait, Dániel Jánost magammal el-vivém. Én pedig tsak könnyü szerrel menék, a' Fejedelem maga Öremmel láta, és többé viszsza nem botsáta, mondván; Indutiákat végezénk, ök Lippáról Tömösvárra, mi a' Kalyán Útyán Erdélybe menénk, az hadakat Kvártélyokba szálitván ideig, az alatt a' békeség végben ment illyen forman:

1.) Hogy Bethlen Istvánnak 's vélle lévöknek utrinque mindenik résznek Amnestiájok, Javak restitutiójok légyen, 's viszsza jöjjenek.

2.) Hogy az Országnak újjabb Athnamé adassék Császártól régi állapotjokról.

3.) Császár számára 40,000 Tallért adjunk. Ekkor igy járánk. Bethlen István is alig várá, hogy Erdélyt kaphássa; mert igen fél vala Portára vitetéstöl, és holtig való rabságtól. De azért ebben tsak nem fog vala a' dolog máradni, mert sok sollicitálásunkra is az Athnamé meg nem adaték, a' 40,000 Tallért sem kivánák, örömest ide hagyák, mert esztendöre más veszedelmes Szándékja vala az akkori Pogány Csaszárnak Szultán Murádnak. Mellyet Portán Követeink bizonyoson meg-értettek vala, hogy mind Máté

Györgyöt, mind Rákótzi Györgyöt ki ugrassák Székekből a' jövő esztendőben, és Magyar Országra mennyenek, mellyet a' Fő Vezér is Embereinknek ki-mondott vala, hatalmas Császár oroszlán Szemekkel nézi a' Gyuuroknak mostani magok közt lévő állapotokat; ha Isten adja Tavaszra kelve, mihellyen a' ló a' fübe haraphat, Személlye szerént megindul, és a' Német Királynak (Római Császárt értvén rajta) Kapuja előtt vonsza-fel Sátorát, titeket mint kertel úgy vészen környül; sohonnan senkitől nem félhettek azután, a' szél-is nem ér benneteket. Oh veszedelmes Szándék! és keserves óltalom! De ímé a' Felséges Isten az embereknek reménségek, majd kivánni sem tudhatásokon kivül ingyen kegyelméből maga orvoslá meg; úgy hogy a' Keresztyén Világ, azt maga sem tudhatta vólna kivánni akorban jobban, mert az akkori Fő Vezért Mahumet Passát, ki Budán-is sokat lakék, 's vezérkedék, 's igen ki-tanúlta vala a' Keresztény Világnak állapottját, Császár meg öleté késő őszszel, melly a' Keresztyénségnek 's kiváltképpen a' Fejedelemnek hatalmas nagy ellensége vala; azután maga is circiter két, vagy három hónappal meg-hala az hatalmas Tyrannus Pogány Császár, ki nem tsak hirétől is a' Keresztyén világ retteg vala, és akár mellyik marad vala hatrébb azon Tanáts fen marad vala 's nem a' vizen Velentzések ellen akarnak vala hadakozni Europa ellen, kiben az

után succedált Ibrahim fél eszü Császár elegyedék, 's mit nem vitt vólna addig végh-hez a' Szárazon? Illyen az Istennek hatalma és Kegyelme. Ekkor Követségen Gerendi István vala a' a' Portán, és igen nagy félelemmel azt beszéllette, hogy harmad napig el nem hihette halálát, és álmából is fel-ébredett, mintha fel-támadtan látta vólna. Vélle vólt Körösi István-is, azt beszéllette, hogy midön a' Követség mondáskor Rákóczi nevét emlitették, mint Vad Kan, úgy néki futta 's böffentette magát a' Kegyetlen Császár, a' Vezérek táborba verték, el-hagyatták a' Szolgálást, látván, hogy furiáját nem kezdi bírni, 's roszszul bántat a' Követekkel.

Ekkor az Úr Isten meg-mente bennünket; de imé ismét a' Pogányságnak furiáját nem hagyák meg tsendesiteni, hanem a' tüzet olajjal gerjeszték; mert 1637-ben késö összel Porta engedelméből, Moldovai Lupuj Vajda, reá indula Havasalföldi Máté Vajdára haddal, kivel már az elött Szövetséget tettünk vala á' mint irtam 's meg kelle segitenünk, melly illyen képpen lön,

Én akkorban meg-betegedtem vala, hagymásos nyavalyába estem vala, elöbször hideg lelvén valami halbéli tsömörböl, 's Gerendi Házamnál feküvén egy ideig, egykorban meg-gyogyúlék azon nyavalyából, de azért a' lépem igen meg-keményedett vala, 's menék Fejérvárra a' végre, hogy magamat abból curáltassam; a' Fejedelem-is ott

lévén, és midön harmadnapig lettem volna Udvárnál, egykor igen idején hivatá a' Fejedelem, jelentvén akkori hajnalban érkezett hirt, és discurálván Máté Vajda megsegitése felöl, és hogy ha biznám erömhez, engemet expediálna haddal segitségre, mert késö volna még akkorra halasztani, hogy a' Tanáts öszve gyüllyön, 's hadak eleiben is most hivatni, készitteni, kire Istenben bizván reá igérém magamat, és mivel azon nap a' Fejedelem M. Vásárhelly és Görgény felé indúlni akar vala, hogy rémülés ne itéltetnék, ugyan continuálá is, és engemet is az ebédre meg-szálló helyig beszélgetvén. Karátsonfalva nevü faluból a' Küköllö mellöl expediála; parantsolván az Hadak felöl-is Háromszékre. Ez Kedd nap vala, és éjjel érkezvén Gerendre, Szeredán délig készültem. Dellyest meg-indultam, Csötörtöken Fagarasba érkeztem, Pénteken készültem, Szombaton indulván-meg, Hétfön Havasalföldi határhan virradtam meg túl az havason, a' Boza Vári úton mentem bé nehány ezer Székelyekkel Lovassal, Gyaloggal, lövö szerszámmal: Máté Vajdának dolga már roszszul vala: mert Bukureströl ki-indulván, a' Gyalogja-is elmaradott tölle, Agájokat futva szalasztván a' Vajdához magok választottak magoknak elöljárót; a' Lovas hada-is már igen sibongott, Lupuj pedig immár négy napi járó Földre bé-jött Országába; de mihelyt meg-ér-

tette a' Magyar Segitségnek el-érkezését, mindgyárt meg-tartozkodott-Azomban superveniála utánnam derekasabb Haddal Tóldalagi Mihály, 's meg-egyezvén Lupujra indulánk, de tsak hellyét találók. Vala pedig olly Ordinantziánk, hogy egy járással érjük végét nyughatatlanságában, és Székiből-is ki-üzzük; de meg-kérdezvén a' Fejedelemtöl jött embertöl, kik lettek légyen a' Tanátsban jelen, meg-jövendölém, mihellyen Kassai István érkezik, ki a' Fejedelemnek leghiresebb, belsöbb Tanátsa vala; mind ketten pedig egyaránt félelmes Emberek, ottan mindgyárt el-bontja; mindazonáltal addig meg-értvén, hogy a' Vajda a' Tatrosi Ojtok uttyát Soldon nevü Boér Sogorával nehány ezer emberrel öriztetné; én arra indulék (noha immár jött vala olyan parantsolatom, hogy interponálnók magunkat, 's békéltetnök-meg, ha pedig elébb kellene mennünk, a' Vájdát 's Boérokat feleltetnök arra, magok költségén a' Portát magok tsendesitsék-le, ez dolog miatt; mellyet midön proponáltunk vólna: Illy emlékezetre való méltóságos Szavai lönek Mátéának: Elsöben intvén árra, ez kivánságát a' Fejedelemnek ne értené senki a' Boérok közzül-is, mert meg-fognának rajta háborodni, holott egy Confoederátióban lévén conjuncta Causa vólna, és edgyütt kellene minden dolgot fogni; mindazonáltal ö kész azt-is magára vállalni; a' többiről monda: Hova lészen a' mi

bétsülletünk a' Fejedelemnél? hová a' ti Nemzeteteknek hire 's neve, ha mi kezdünk utánna járni Lupujnak; ö az eb fut elöttünk, még-is békeséget nem kér, mi kinállyuk még-is békességgel; annak felette, hiszem békessége volt mi töllünk; ö bontotta fel, és jött reánk; ha kellene pedig, ollyannal kellene békességet tsinálnunk; kinek állandóságának hitetnénk is, de ez már mennyiszer végezett velünk — mennyi rendbéli hitét szegte-meg; ez után is soha meg nem állya: azért tsak látnánk dolgainkhoz. Örizteti vala pedig az Ojtozi utat Lupuly azért, mert egy Iván nevü Magyar Vajdafi lakik vala Erdélyben még Bethlen Gabor idejétől fogva, kit emlitettem oda hátrébb, annak vóltak-is némellyek biztatói Móldavából, 's azt a' Fejedelem is Beretzkhez a' Szélyben küldötte, biztatván-is bé-küldéssel: melly könnyen meg is lehetett vólna, de menetelemnek hirét meg-értvén Soldan, szintén naphaladáskor jövék Tatroshoz, és elszalada elöttem, meg-üzésétől is az Etszakai idö el-rekesztvén, az holott meg-nyugovám, midön utánna akartam vólna menni, az alatt a' Fejedelem méltatlan kivánságához képpest Máté Vajda is meg-kedvetlenkedvén nem jött elébb, hanem tsak viszsza tért, elégnek tartván, hogy az Országból ki-üzte ellenségét, 's hát ihon jönek a' mi hadaink-is, és igy ki-jövénk az Ojtozi úton, már igen kemény idök-is valának, az hó mezöben lépvén, melly igen

nehéz uton elöl el-menvén Toldalagi Mihály öreg ember-is vala; Én pedig lövö Szerszáminkat, Gyaloginkat nem hagyhatván, a' lábamot az higed meg-is sanyaritotta vala.

Nem sokáig tartó de sullyos utan lön ez Hadakozásban, gyenge egésséggel indulván; de Isten az Utban meg-gyógyitá a' Lepemben a' nyavályát-is. Etszakára két két Lovaimat magam Sátorimban vonattam-bé a' kegyetlen idő elött, a' Csatáról a' Kurtánok Szánon mennek vala viszsza, élés szük vala, hanem a' bor böv, ki miatt az hegyeken részegesen maradó Székelyeknek sokaknak torkokat, némellyeknek szemérem testeket metélték-el az Oláhok; ejjel érkeztem-ki Három Székre, úgy tettszik Lemhény nevü Faluba egy emberséges jó öreg Özvegy Székelly Asszony házához, a' ki nagy emberséggel láta, lábaimot meg-mosatá, szép étkekkel, jó serrel, a' minémüeket régen kivántam, 's jó ágyal tarta, Isten fizesse a' jó Aszszonynak. Én is azután vóltam emberséggel érette, és óltalommal néki.

Még-is nem maradhata a' dolog csak ebben, hanem in Anno 1638 Öszszel ismét reá indula Lupuly, Mátéra haddal, hogy el-vegye Vajdaságát, mellyet a' Porta-is megadott vólt, Máté ismét kezdé a' Fejedelmet és az Országot segitségért sollicitálni, de ellenbe a' Portáról erös parántsolat jöve a' Fejedelemre, hogy magát abba elegyiteni ne mérészellye; Tapátsot tartván azért felölle,

noha jövendőre félelmes vala, de mivel nékünk-is hitünk forog vala benne szegény Bornemisza Pál, 's én a' meg segitésre ugyan kéredzénk-is, de nem botsáta a' Fejedelem, hanem szegény Kornis Sigmondat rendelék, hogy az hadak elött Generalis lenne, és szallíták a' Bartzaságra, hogy már a' segitő hadakkal, Kaprontzai Györgyöt pedig expediálák Máté Vajdához. Én látván az álnokságot, nem akarék interessatuskodni, hanem ki-beszélvén magamat a' Fejedelem mellöl, Tisztembe menék Fagarasba a' dolognak végeig, a' Fejedelem pedig vélle egyet értökkel illy fraudulenter tselekedék szegény Máté Vajdával, hogy szinnel tettetvén Segitséget annak tzegérsebb vóltáért 's hiteléért, Kornis Sigmondot szállitá a' meg-nevezett helyben a' hadakkal, Kaprontzait nagy biztató Szókkal 's Követséggel küldék Matéhoz, és a' Boérokhoz, kinek expeditiójakor megtarták azt a' Politica Stratagémat, hogy a' ki mást akar meg-tsalni, 's el-hitetni, a' ki által akarja azt végben vitetni, azt kell elsöben meg-tsalni, és hitetni. Ö-is nyavalyás amott esküt erössen mint 's hogy lészen a' segités. Harmad részről pedig Barcsai Akost Lupulyhoz expediálá a' Fejedelem, akarván végezni vélle, hogy a' Máté meg nem segétséért mint 's hogy légyen a' dolog. Kit az Úr Isten tsak nem oda is veszte a' tolvajok miatt, meg sebesitve fogva vivén az Abara

Passához ki Pupuly részéről vólt Szilistrai Passa lévén akkor. Az alatt Lupuly közelitvén Mátéhoz, ő is szegény desperálván tsak resolvalta magát, 's 'eleiben Lupulynak, 's az igaz ügyet Isten meg-segitvén, erősen megverte Lupulyt, azután szegény ujjabb és erösb Diplomához foga, és extrahálá töllünk, de ott is a' Fejedelem álnokul tselekedék, mert az Ország Diplomájában semmi exceptio nem vala, in privato a' maga személlyében a' kit ada, abban Törököt, Tatárt excipiala.

Nyugovék azért az Ország ab Ao. 1638. usque ad Annum 1644. annyiban, hogy külső hadakozások nem lön ellenséggel, de belsőképen szüntelen oppressio, az Fejedelmeknek az Országon széllyel járások, Törvényes Székeknek, Octaváknak, Diaetáknak Celebrálása, hogy már az igazságnak folytatásáért az egész Községre nézve; de mind tsak a' Fejedelmek haszna keresetek vólt, 's másoknyomorgatása törvényes szinek alatt. Többek közt a' Székellységet tsudálatosképen megszoriták adás vevés dolgából. A' Brassaikat igen meg-vexálá, és némelly Jószágokat elvévé, 's tsuda reversalisokkal való Contractust tsinála. A' Szebeniektől-is egyik Kaput, egyik Bástyát Contractussal el-foglalák, noha non quoad continuum usum. De ezeken kivül mennyi sok Szabadság ellen való Végezések lönek. Isten tudná elö-számlálni.

Sok ideig pedig mind furdalá alattomban a' Svecusok izgatása Romai Császár ellen, Magyar Országból-is az Evangelicus Status ottan ottan ingerli vala a' Fejedelmet, mert vala is nagy Oppressiója, és persecutiója az Evangelica Religiónak, et in Anno 1644. concurrálnak illy hatalmas dolgok: Egyik, hogy Litvaniai Herczeg Janasius Rodzivélnek érkezének Követjei, kik által a' Lupuly Vajda Leányának néki Szerzését kivánván a' Fejedelemtől; azon alkalmatossággal tractállya vala azt, hogy László akkori Lengyel Király nem fogna sokáig élni, és hogy az Interregnum idejére tennének Dispositiókat arra, hogy Evangelicus Királyt választhatnának. Jár vala pedig elméjek a' Fejedelemen, vagy Fiján, 's azt-is adják vala okul, hogy akarná a' Hertzeg a' Lúpuly Leányat el-jedzeni, Mert azzal valami nagy Dotalitiumat reménlenek vala, kivel az Herczeg akarja vala készíteni az emlitett jövendő dologra. Ezen Házasság szerzésben a' Fejedelem meg-is indula: de félvén attól, hogy a' Portán Lupuly a' dolgot detegálván miben fáradozna a' Fejedelem. Vádlására fordítaná, és azt akarván megelőzni. Midön az Herczeg Követjét Moldovába expediálta vólna, más felöl maga Oratorának a' Portán értésére adá, és nem helyessen a' dolgot meg-tzégérezvén, a' pedig Lupujnak értésére esvén, igen offendáltaték, és ő is rejiciálta a' Fejedelem intercessioját, 's más úton az Ország Követtyeit haza

haza botsátyán, ez dologban Mediatornak intimálá a' Kijoviai Metropolitanust (ki még Mogilla Vajda Nemzetéből való Püspök vala, egy az oda hátrébb emlitett Gavrilla és Iván Vajdával) 's ö vivé végben is, ámint arról elébb leszen irás. Térek a' masik dologra, hogy ezenekkel egy időben jövének a' Svecusoknak is Követjek, kik invitálák a' Fejedelmet a' vélek való Confoederatióra 's ugyan Conclusióban is vévék, midön a' két hatalmas dolgok forganak a' Fejedelem előtt, Désen, és Számosujváratt lévén Kassai István, ki belsöbb Tanátsa vala, Kolosváratt Köszvényben feküvén, nem jöhet vala Udvarhoz, a' Fejedelem is mind Méltóságára, mind pedig Emberek gyanujára nézve, nem járhat vala hozzája, hanem engemet jártatott, kinek midön é két hatalmas dolgot forgani a' Fejedelem előtt proponálám, ugyan expavescálván hozza elő a' Sz. Szüznek Szavait, kit midön Gábriel Angyal köszöntené, és a' dolgot meg-mondaná, exclamálván a' Szent-Szüz, azt felelé: Domine! quomodo possint haec fieri virum non cognovi etc. Én-is úgy mond azt mondhatom ez hatalmas dolgokban ö Nagysága felöl; midön a' Svecusok Magyar Országi, a' Litvánusok Lengyel Királyságokat mutogatnák ö Nagyságának, mellyeknek nagy és nehéz voltok lehetetlenséget importálnak; Erre én is azon Textusból felelék nékie mondván: Ugy vagyon, az Embereknél sok dolgok, rendszerént lehetetleneknek látszanak,

de Istennél semmi nintsen lehetetlen valami akar, és a' mint a' Sz. Szüznek lehetetlennek látszó dolog vala a' Természet rendi szerént, hogy szülne; mindazonáltal az Angyal megmondja a' mediumot; Spiritus Domini superumbrabit te, úgy ha mi kedves az ö Szent Szemei előtt, a' módokat-is az Isten alkalmaztatni fogja. Ezekről osztán lönek sok discursusink, mellyeket reportálván a' Fejedelemnek, és az akkori dolog illyenképen forga.

Ez állapotban mivel a' Fejedelem mi előttünk, kik belsöbb emberei Evangelicusok és Erdéllyiek is vólánk, azt tészi vala fel, hogy respectálná mindenek felett az Isten Ditsöségét, és az Erdéllyi Birodalomnak-is terjedését. Tudjuk vala pedig azt, hogy a' Török előtt nem vólna kedvességben a' Fejedelem Személlye; lehetetlennek látyuk vala, hogy az a' Nemzet az ö elémenetelét, terjeszkedését, és idegen Nemzetekkel való Confoederatiok által erösödését akarná, hanem mivel tudjuk vala, hogy egyebek-is, de kiváltképen a' Pogány Nemzet vigyáz tsak a' Szerentsére, és annak követője szokott lenni még a' néki nem tetszö dolgokban-is; igy az alkalmatosság akkor úgy mutatván, hogy a' Római Császár Armádája ruináltatott vala tellyességgel a' Svecusok által, nem vala mezöben tsak két, vagy három ezer Embereis, a' Svecus pedig penetrálván Morvára, 's ott Olmutzot, 's több nehány Erösségeket-is meg vett vala, 's manuteneálá nehány esz-

tendőkig; ha meg-indulhatnánk, az hadnak egy része azokkal magát conjungálhatná, a' dereka a' Magyar Országi Várakat 's Városokat veddegelné és a' kiknek nagy hajlandóságok-is vala a' Fejedelemhez, az indulattal együtt mene az hire, azt követé a' Szerentsés progressus-is, ki Emberi mód szerént kezünkbe vala, nem-is lévén a' Várak jól muniálva; igy a' Török mindgyárt kezdene faveálni, mert vala illyen okoskodásunk, a' vagy hogy hajol a' meg-engedésre a' Török, a' vagy nem, ha hajol, azt semmiképen maga hasznának kereseti nélkül nem tselekeszi, és olly nehéz kivánsági is lésznek, hogy árra lépni vagy lehetetlen, vagy igen veszedelmes, úgymint vagy valamelly keresztyén Váraknak kezekhezesése, vagy képtelen adozás alá vettetése Magyar Országnak-is; ha pedig nem annuál, a'vagy kivánsága nem tellyesedése miatt el-múlik, azzal felette offendáltatik, 's az akarattya ellen való indulatot nagy veszedelem követi, az el-mulást-is hasonloképen, mert a' dolog-is a' Német előtt prodáltatik, 's a' Confoederátus Fejedelmek frustráltatnak, és az Evangelica Religiónak is sem Magyar Országban, melly üldözést szenved, sem másutt nem szolgálhatnánk. 'De Kassai István Tanátsa praevaleála, ki felette igen Austriacus ember vala, hadi állapotra félelmes Ember-is; és mintha azt mondotta volna: Római Császár, imé én, ha el nem bonthatom is ez indulatját a'

218244

Fejedelemnek, de el-vontatom fél esztendeig; az alatt készülly hozzá. Árra birá azért a' Fejedelmet, hogy a' Portán el-kezdené annak tractáját. Ez előtt való Esztendőben-is pedig 1642-ben jött vala a' Franczia Király Követje ezen Materiáról való Követséggel du Bois nevü, ki őszszel Sz. Lukáts napjában akkori Octavának hirdetése alatt Beszterczére jött vala, kivel igy 's igy jártam vala:

Fejérvárról Házamhoz keredzvén, igyekeztem bé-menni Beszterczére csak a' Fejedelem érkezésekor, noha nem vólt parantsólatom előbre, hanem csak az Octávának terminussára; mind azon által ugyan előbb akartam vólna menni; de a' melly nap indulni akarok vala házamtól Gerendről; Érkezének Csulai György Uram, ki akkor Udvari Pap vala, és többek is hozzám, 's kedvekért a' napot el-mulatám; másod nap viszont Barcsai Sigmond, Kaprontzai Györgyék, azok-is egy napot el-mulatának, 's véllek együtt menék Beszterczéig mulatozva, 's hát a' Fejedelem Szombaton érkezett-bé, 's én Vasárnap kérdezvén neheztele igen késedelmemért, de okait az Udvar népe nem tudta, 's hát az alatt érkezett a' Francziai Követ, ki mivel titkoson jött Velentze felé, 's onnan Tömösvár felöl által Erdélyre, a' Fejedelem titkoson akarta vólna, mind tartani, mind tractálni vélle, és mivel nem találkozott mellette olly hiteles embere, ki által vihesse véghez; az vólt oka nehézségének. Bé

érkezvén azért, Udvari Barátim kik szánakozva, kik hizelkedve, 's némellyek tsak szót venni 's horgászni akarva kezdék jelenteni a' Fejedelem haragját, többek közt Sérédi István, ki nékem Jó akaróm vala ugyan szinnel, de realiter senkihez sem sincerus, 's nem is vólt világon olly Barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett vólna, nem hogy egyebeket, de a' Fejedelmet, maga Háza népét 's a' mi nagyobb, maga Religióját leszólotta; ezt ugyan már tudva tartotta az Udvar, 's öszve beszélve egymást mindgyárt le-szóllottuk a' Fejedelmek-is jól tudták, mindazonáltal még-is nagy kedvessége vólt, mert igen Udvari beszédes, és játékos ember vala: ez mondom: Tanátsollja vala nékem is, hogy én is magamat meg-haragitanám; söt butsuznám el-is a' Fejedelemtöl a' méltatlan haragért; kiböl látom vala az ártalmas következést: Mikor Ura haragszik, a' Szolga-is haragudjék, kihez képest tsak mosolygással mulatám a' dolgot, 's más nap a' Fejedelem Csulai Uramtól izené meg okát búsulásának, 's utánna magamat is mindgyárt hivatván sokat tractála, 's egy igen szép, és öreg fedeles arányas Kupával, 's egy veres Skárlát mentével ajándékoza-meg gonosz akaróimnak beszszúságokra; és igy azon Követet Beszterczén kivül egy falutskában tartottam, 's magam mint tsak Sétálás képen Paripán oda járogattam tractára nehány napig, az után bé-hozatám a' Várba mint tsak

Szolgálatot keresö Officért, úgy juttottam Szembe a' Fejedelemmel. De ez akkori tractát-is Kassai el-bontotta vala az igen képtelen Conditioknak proponálásával.

Hogy azért térjek az el-kezdett Materiára, mihelyt a' Póstán a' dolog proponáltaték, mindjárt tractában 's alkuvásban elegyedének a' Fejedelemmel, 's annyira mene a' dolog, hogy a' Fejedelem illy igéretre lépék, hogy ha a' tizenhárom Vármegyéket apprehendálhatja, meg-engedvén a' Porta a' Német ellen Magyar Országra való indulatot, és segitvén-is, annuatim, meg-birhattya, 40,000 Tallérokat adjon, ha pedig csak az hét Vármegyét 20,000 Tallért adjon; de praesenti pedig a' meg-engedésért a' Császárnak 25,000 Tallérokat, Vezéreknek és egyéb nagy Embereknek azon kivül; a' Tracta pedig addig prolongáltaték, hogy az alatt a' Dánust a' Romai Császár ellen fel-inditá háta megé, és Morvából viszsza vonatá Dániára, Cseh-Országban a' melly hadakat ujabban készitettek vala Svecus ellen, azt épen mi ellenünk forditák, Kassát, Tokajt, Kállót, Szathmárt mind muniálák, és már a' dolog ki tudódván, a' Törökkel-is végezvén, nem lehete egyéb benne, hanem az időknek nagy alkalmatlanságában-is Februariusban meg-kelleték indulnunk, a' Svecusok-is oda lévén. Melly Expeditio éképen lön:

A' Fejedelem az hadnak a' Derekával Nagy falu 's Székely hid felé mene, Rákóczi

Sigmondat más rész haddal Belték és Károlly felé hotsátá. Kiről elébb lészen emlékezet.

Én pedig noha akkor nem vóltam Tisztem szerént Generalis, hanem Fö Komornyik, mert még in Ao. 1636. viszsza jövén az akkori hadi-expeditióból 1637-ben fordulván Februar. nem tsak offerálta, hanem mondhatom inkább imponálta vala a' Fejedelem a' Tisztet, mellyet fel-venni sokáig recusáltam. Causálván Praedecessoromnak Mikó Ferentznek hólta után Maradékinak sok kár Vallásokat noha számadatlan Tiszt vólt eleitöl fogva, külömben ugyan nem is subeáltam vólna, hanem maga kezeivel irott szép Commendatoriát, és Assecuratoriát adá a' Fejedelem, mellyet egy nehány ház Jobbágyoknál fellyebb betsüllöttem, 's meg-találtatik Leveleim között.

Engemet mind azon által harmadik rész haddával Szathmár Obsidiója, és körülötte lévö Vármegyéknek, Kastélyoknak, Váraknak meg-hodoltatására expediála, lévén velem többek között Petki István a' Csiki haddal Dániel János az Udvarhely széki haddal Kemény Bóldisár Doboka Vármegyével, Torma Péter Belsö Szolnok Vármegyével, és többek-is Désnél meg-edgyezénk, Kövár-vidékire magam mentem ki, elsöben Nagy-Bányát meg-hodoltatám, azután Donjai Sigmondot Aranyas Medgyesi Várával Tur Terebest Ugocsa, és Szatmár Vármegyéket, 's onnan Istennek kegyelmességéből Szathmár alá közeliték, és a' Németieket alattomban

meg-intvén, tüzre és fegyverre ne botsátkoznának, azok engedelmességeket mutaták, és noha csak szinesen hajnalban ütettem meg keritett árku Városokat, ők-is ki lövöldözének, mindenik Félnek Sérelme nélkül, de külömben magokat nem oppenálák, mert az előtti nap a' Várbéli Praesidium jövén ki-oda', erös ellenkezést tönek, de éjtszakára nem mérészlének ott maradni, oda azért bé férkezvén, és a' Városra lövö Szerszámokat szegeztetvén ijesztettem öket tüzzel, fegyverrel-is, a'kikhez is alattomban Levelemet küldöttem vala, de Válaszom a'Praesidiariusok miatt nem jöhet vala, 's nehéz vala hozzájok férnem, mert a' Szamos Vize folyván körül, némelly helyen a' jeget el-hányta vala, az hol pedig nem, ott széllesen ki-jegelték vala, egy hellyen azért által menvén egy gáton, hol már egybe szakadva volt a' Viz, hogy a' Hostát felöl-is meg-nézegetném az állapotot, melly részről obsideáltatott vala, Petki Istvánnal az hellynek mivólta úgy kivánván, hogy két felöl derekason kellene obsideálni, 's midön pedig csak Petki István, Dániel János és egy Szolga vólna velem, 's járnék a' Viz Parton a' Város felöl embereket láték, kik fegyveresen járnak, és vigyáznak vala, el-hagyván azért a' velem lévöket, egyedül közeliték a' Parthoz, tul-is pedig el-haladván a' többi, ki válék és marada hátra egy jó módu personatus és Köntösös Ember, kard az oldalán, és hoszszu puska a' vállán, a'ki ellenben ve-

lem lassan menvén, Süvege emelitésével nékem betaüiletet ada, melly egy süveg emelitésből ki-tanulám, hogy nem vólna az az Ember hozzánk ellenséges szivel; közelebb járulván meg-szóllitám: Van é hited keresztyén Vitéz Barátom, ki felele: vagyon's hát néked Vitéz Úr van é hited!, mondván, vagyon, 's nefély jöj közelebb bizvást, nállam-is hoszszú Puska lévén, közelebb jövé, a' vis két partyán ketten lévén, közelebb jövése után, kérdé nevemet; kinek meg-mondván magamat, annál inkább köszönte betsülettel; én is hasonlóképen, és meg-tudakozván kik legyenek a'Várban's mi állapottal a'Praesidiariusok, 's mitsoda vigasztalással, 's vigyázással, és a'Várban-is meg-értvén mindeneket, 's azt-is, hogy a' Praesidiariusok vigyáznak nappal a' városban is, de éjjel a'Várba takarodnak, és csak a'Városbéliek, Nemesség's futott Nép maradnak, 'sörzik a' Várost, kik nem vólnának idegenek ha a'Praesidiumtól mérészlenének; izenék azért ezen Ember által a' Szathmár Vármegyei Vice-Ispánynak, ki Farkas István vala, Daroczi István, Patai Máté Fő-Embereknek és Város-Biráinak, hogy hitre való beszélléére jönének ki a' Viz partra. Ezzel el méne az Ember, én is az én Társaimhoz, kiknek is e' dolgot meg-beszéllém. Nem sokára az ember viszsza jöve, kihez én ismét menék, 's választ hoza, hogy el-jönek mihellyen setétedik a' Praesidiáriusok-is bé-takarodván, mellyet el-várván, el is jövének, és beszéllek 's concludálék is véllek, hitet adván,

hogy ők nem opponállyák magokat, ha által kelhetek a' Vizen a' Városokra, a' mellyet lehetetlennek állitnak vala, de külömben hozzánk hajlanak, abban addig módjok nem vólna, nyakokon ülvén a' Praesidium. Ezzel el-válván a' Tiszteknek mindjárt Ordinantiát adek, a' Vitézlö Rendnek némelly részét mezöben fel-ülve hagyván, mert Segitség érkezésének is hire vala, a' többit gyalog szálitván, valami hoszszú lajtorjákat, árra deszkákat és szövényeket hordatván, és által botsátván a' jegelesen, elöttem egy Szolgámot Somis Mátyást, második mindjárt magam lévén által menék, mellyet az Hadak eszekben vévén, reám nézve úgy néki rohanának, hogy le kell vala szakadni a' Pallónak; mert a' jég igen roskadolag vala, már szinte Martius eleje lévén, hanem Kapitányokkal fegyverrel oltalmaztattam's tartóztattam öket hol által, hol viszsza jöve ottan ottan magamis, egyenként költözteték által egy nehány ezer embert azon éjjel; melly Próba hatalmas vakmerö Szerentsén forog vala, mert ha a' jég le-szakad vala, valamennyi népem a' város felöl rekedett vólna, azt mind oda vesztettem vólna; kihez képest ha száz ezer emberém lett vólna-is innen, de meg nem segithettem vólna. Midön ezért a' szükséghez képest már elég magammal lételemet tapasztaltam vólna, nagy Sivalkodással a' Városnak rohanván, lövén erössen, a' Városbéliek-is ellenben hasonlátosképen tselekedvén; de egyik fél-is a' másiknak nem ártyán, a'

Várból is az házak miatt tsak haszontalanúl lövén, hajnalban Isten kegyelméből e' képpen a' Városba bé-férkezénk, de három hetek alatt mig hidat köttettem a' Számosnak Németi felöl való ágán, egy Lovunk, se lövő Szerszámunk bé nem jöhetett, a' Kopiások gyalog lévén fenn, mint lántzfások, éjjel nappal nagy vigyázásban lévénk.

Csak hamar nap pedig bé szállásunk után ki ütvén a' Várból mind Német, 's Magyar Praesidiambéliek (mert Német egynehány száz vala benne) igen rajta veszték éjjel lévén a' dolog, készen lévén a' dolog, és készen találának, feles része el-vesze bennek, többször ők is nem probálának, noha az előtt contemnállyák vala, nem lévén egyéb gyalog, hanem tsak Székelység velem, elevenéket-is fogának.

Ez bé férkezéskor Huszár Péter 's többek-is ki-mutatták fogok fejérét, Fejedelemhez való Szíveket, mert midőn az Istentől mutatott alkalmatosságot describálnám és intimálnám-is a' dolgot nékik, ki adák a' Választ, hogy Darabontokká magokat nem tészik, 's gyalog nem szállanak, de a' Vármegyék-is nagyobb részint, a' Székelység pedig közönségesen ki velem vólt kész resolutióval tselekedének, mellyeket én a' Fejedelemnek soha mindazonáltal nem mondottam meg, nékem egyéb iránt jó akaróim lévén, 's egyebekben betsületes emberek-is. Ez Obsidionak-is idején 's azután-is, míg a' Feje-

delemmel meg-edgyeztem, olly disciplinában hordoztattam az hadakat, hogy étel, ital, ló, marha eleségen kivül, egykis, egy fejsze, egy Süveg a' Szegénységtöl el-nem vétetett, élest magok hordottak-bé, külömben ha a' lövésből 's egyéb hirből, nem tudtak vólna az hadak ki-járásából, nem tudták vólna a' dolgot. Németi felöl a' melly hid vagyon a' Várnak kis ajtaja felöl, egy részről, másunnan az Hostát felöl a' Viz partról a' lövö Szerszámoknak a' Város piatza felöl harmadik helyről tüzes Szerszámoknak mind egy éjjel vettettem Sántzot. Negyedik hellyen a' Sorompót, mellyet a' Várnak árkáról a' Szamos partig által rekesztették vala, a' Szamoson lévö két hidakat azzal bé-foglalván, akarom vala le-vágatni, mert ló éleségek-is arról vala, a' Vár kis kapuja szabados vala nékiek, de ez nem succedála, a' Lövéssel melly sürüénárra szolgál vala el-vetének; magam is Petki István nal egy valami vermes hellyen alig maradék meg, a' többi mindazonáltal jól menének végben, mert a' Szél nagy fuvással úgy szolgála, hogy semmit a' Várban eszekben nem vennének, hanem tsak virradva, a' mikor a' lövést két felöl el-kezdetém, a' Piros Berek, vagy Németi hid felöl jól szolgálván bé a' Várba a' golyobis, de az Hostát felöl fel-jár vala, Ejtszakára kelve tüzes gránátokat-is botsátatni kezdék a' Várba, melly noha nem gyulaszthata ugyan, mivel vala Mesterségek a' meg-öltásra, de nagy rémülést tsinála, és mindjárt Szót adának: Ne tüzzel ha kereszt-

tyének vagytok etc. noha ök előbb próbálták vala, hogy a' Várost nyakunkba gyujthassák, de nem szolgála akaratjok. Egy Tizedest Kóldus ruhában öltöztetvén expediálván a' Várból Kassai Generalishoz Levéllel, és ezt intercipiáltatám, meg-értettem vala hogy élésből nem sokára meg-szükülnek, és hogy a' Magyar és a' Német Praesidium között egyenetlenség vólna.

Adtam vala pedig én is alkalmatosságot árra, mert a' Városban Házok, minden javok, és nagy része Házok Népének-is künn rekedtek vala, kiket épen én conserváltam, 's azok által hirt is tétettem a' Várbélieknek, hogy inkább ne exacerbálodjanak mindenek el-veszésével; söt alliciálódjanak, nyilakra kötözve tüzet-is botsátottam bé a' Várba; ezen azért inkább meg-zendülvén, egykorban a' Kapitány Zoltán Jósa, ki nékem egyéb iránt régi esméros jó barátom vala, egy Leány Gyermeketskének pártájába tsinálván levelet külde ki, tudván Keresztyének vagyunk, nem bántyuk a' Gyermekeket; vala mindazonáltal annyi eszetskéje a' Gyermeknek, nehány pénz adással-is édesgettem, megmondá, hogy rut kiáltás vagyon a' Vitézlö rend, Magyar, Nemesség és Tisztek között, kiböl eleget értettem. Irásában azért reménkedett nékem, Istenért, jó Szerentsémért; és két Fiatskáimnak életekért, hogy szüntetném meg az Obsidiót és lötetést (melly maga ágyát is el-seprette vala, ott benn nem

lévén akkor maga Szerentsejire benne), és engednék respiriumot a' vélem való Tractálásra, kire választ tévék: Tudnam ugyan ezt én, hogy ne tágitást tennem, hanem nevelnem kellene nékem az árra való okot, melly ötet kénszergeti; de mivel Keresztyének-is vagyunk, magunk Személlyében noha inimi Causae, tamen Amici, Personae lehetünk, nem kivánom se maga személlyének veszedelmét, sem a' Keresztyén Vérontást; azért terminust adék a' tractára (látom vala pedig azt, ha jobban szoritom öket, vagy magát nyakon kötve kiadgyák, vagy a' két féle Praesidium magát, vagy egy mást levágják, nékem pedig azokra szükségem vala, hogy meg-tarthassam az Úr szolgálatjára öket).

De minek elötte tractára kénszeritettem vólna öket, érkezett vala a' Fejedelem parantsolatja, hogy az Obsidiót hagynám jó móddal a' hadakkal, és kevesed magammal mennék melléje Kassára, de okát nem irta vala; mellyre én is replicálék nem látván ott létemnek nagyobb szükségét, mód nélkül hátam megé hagynom nem vólna hasznos, a'mint hogy onnan Erdélyre könnyen bé-tsaphatnak vala, és retrahálhatják vala a' Fejedelmet ha az Obsidio solváltatott vólna. Meg-irá a' Fejedelem okát, hogy elöljáró Hadait akarna fel-botsáttani, mellyet Bakos Gábor kivánna magának, de nem akarná reá bizni, mástól pedig a' Dependen-

tiát fel-venni nem akarná; de töllem nem nehezteltenék; én is meg-irám, hogy mikor lehetne indulásom, mert az alatt már a' Várbéliekkel tractáltam, concludáltam, és a' Vár assignátiójának is időt terminálta vala, 'a kézhez vételére Commissariusokat hagyván, én meg indulék; a' mi jövedelmem lön N. Bányaiktól, Szathmáriaktól, Németiektől, azt a' Kapitányok keze által ki-osztatám a' Vitézlő rend közé, ki maga, kinek Leva sebesedvén és veszvén, és az Úr számára-is száz Gyaloget fogadék, azon magamnak tartható jövedelmemből igen keveset hagyván magamnak. Elöl találá a' Fejedelem Levele, hogy tovább ne halaszszam, hadait megiditotta vólna elöl járóba, Bakos Gábort a' Végekre, Bornemisza Pált a' Bánya Városokra, Kaprontzai Györgyöt a' Liptóságra és Galgótz felé; a' meg-szakadozott had küldés nékem igen roszszul tettzék, mert tudom vala Bakos Gábor Uramot tsak egy hirtelen és kapsi embernek lenni, a' mint hogy nem is tön egyébb hasznot, hanem tsak el-pusztitá a' földet. A' több Hadak előtt Bornemisza Pál jó ember, de igen beteges, a' mint hogy mindjárt fekünni-is esett; mind azon által jó emberek lévén mellette, a' Vadászi Pál hadát a' Gárán vize mellett fel-verte, ki Császár Mezei Kapitányja vala. Kaprontzai György is jó indulatu, igen nagy termetü ember, de még semmi experientiája nem vólt; mellyhez képpest, mivel én hozzám igen addictus, igen sincerus ember vala, én

is igen nagy Fautora, Promotora vóltam; nehezen is compescáltam néha, hogy magát valami galyibába ne hozná, mert szabados nyelvű ember vala szegény. Irék azért mindgyárt néki illyen képen, P. P. Édes kedves Atyámfia és Komám! (a' mint hogy öreg Fiamnak kereszt Atyja vala, tett is vala szép Legátumokat néki, ha Isten kezéhez juttatná valaha) Emlékezzék meg arról, midőn sokszor békételenkednék veled nem szolgáltatás és Promotiódnak nem létele felöl, megmondottam: Várjad tsendesen; mert közelit az idö, mellyben eleget ehetél szolgálatodnak vendégségében: Imé el-érted, és a' szolgálatnak gráditsára léptél: Intelek azért szeretettel, meg-gondold, mitsoda dológ binattatott reád, és magad jó Legénységednek mutogatásával, 's hirtelenkedéseddel magadnak veszedelmet, és közönséges kárt Uradnak 's nemzetednek ne szerezz. etc. et De a' mitől féltettem szintén meg-esék; mert az hadi Regulák ellen felette meszszére szintén Galgótzhoz a' hadnak derekával el-küldvén Faragó András mezei Kapitányt, ki egyéb iránt hires Vitéz Ember vala, de hada tsak akkor conscribáltatott gyülevéz vala, a' ki Szemben találkozván azzal a'derék Csatával, mellyet Puchám egyik Német Generalis expediált vala olly ordinantiával, hogy egészen Kaprontzaival való hadat megpróbálnák, hátokon vivék sok elhullással Kaprontzaira; kinek tsak akkor lett hirével már mikor Szemben találkosik

a' Faragó futó hadával, még pedig olly alkalmatlansággal, midön már a' vélle lévő hadak is Falukra Kvártelyba szállottak vólna, tsak rendetlenül akarván Faragót meg-segilteni, Generalis lévén el-hagyta hadait, maga tsak egy nehány magával elö-menvén, maga szegény a' lövés miatt oda veszett; Faragót-is el-fogták: és igy a' vélle lévő had confundáltatott; az ellenség felette igen szi-veskedék; a' mi hadunk pedig az elsö szerentsétlenségen igen meg-félemlék. Én azért a' velem lévő hadakkal Ungvár felé nyomokodám Balling János segitségére, ki Munkátsi Kapitány vala, és Ungvárt Homonnai György Várát obsideálta vala, mellyet szinte meg-adásban találék, egyéb aránt féltem vala Lengyel Országból való meg-segitéstöl.

Onnan fellyebb menvén Pataknál egyeztem meg a' Fejedelem Hadaival, mivel igen nagy fenyiték alatt tartottam, 's hordoztam az Hadakat, a' szegénység-is házától nem futott el, az hadaknak élések elég, magok, lovak jó erőben nyugodalomban vóltak; de azontúl el-pusztitatott élésü Földre jutánk; a' Fejedelemmel lévő hadakat gedig igen el-bádgyasztották vala; mert nem vala jó dispositio és Provisio, mivel az Ország Urát Kornis Sigmondot specificálván ugyan a' Fejedelem, hogy már Generalisnak, de azon kivül Rákótzi Sigmond a' Székelységnek Generalisa vólt, az Hajdúságnak Ibrányi Mihály; a' fizetett Hadaknak Bornemiszsza Pál. Én is egy rész hadnak Generalissa véltam, Bakos

Gábor-is annak tartotta magát. És igy a' sok Bába közt tsaknem el-vesze a' Gyermek, ki nem tudott hozzá, kinek nem vólt kedve az hadákozáshoz, ki pedig egymásra nézve mulatta-el a' dolgokat; a' téli idő-is igen meg-sanyaritá az hadakat. Fellyebb nyomulván Fülek alá menénk; ott engem expediála a' Fejedelem Veselényi Ferentzel való Tractára, mellettem lévén Huszár Mátyás-is, és Veselényivel, ki Füleki Kapitány vala, Frigyet szerzék, hogy semmi hostilitást ne tselekedjenek, mi is alólla el-mégyünk, de ma el-végezvén vélle a' dolgot; a' Fejedelm a' derék hadakkal el-mene, Rákótzi Sigmondat más úton expediálván, az ellenség eleibe a' Gárán mellé. Oda-is sok Directorokat rendele, Kornis Sigmondat, Sérédi Istvánt, Sulyok Istvánt, és engemet. Midőn azért a' végezés után mennénk Rákótzi Sigmond nyomán Ordinantiám szerént, azomban hát hire érkezett Veselényinek, hogy Csaszár Armádája jő, és meg bizakodván, a' hittel tett végezést revocállya, utánnam küldvén 's értésemre adván, 's a' miatt nagy busulás ére, mert a' Fejedelem sátorai, minden eszközei, 's minden munitici még hátra valának, 's a' Frigyhez bizván, két vagy három száz Ember alig vala vélle, mellyet könnyen fel-verhetnek vala a' Fülekiek. Tudósitván azért a' Fejedelmet Huszár Mátyás által, a' kiket kaphaték az hadakban, viszsza verék a' Munitiók eleibe, kik meg-felesed-

vén, jó securitással el-is hózák Fülek mellett. Magam Rákóczi Sigmond után menvén el-sötétedém, és egy erdön menvén által a' setétben, nehány Puskákat tsappantának hozzám az Erdőben. Isten tartá meg életemet, az Emberek el-szaladának a' sürü erdőben és setétségben. E' példából bár meg tanullyon a' Tisztviselö, hogy éjjel járva ne magamennyen elöl, se maradjon hátúl, hanem elötte's utánna Lovasok legyenek. Meg-egyezénk azért Rákószi Sigmondal, meg Bornemiszsza Pállal, Bokos Gáborral-is; de Lévánál költözvén által a' Német Armadája, nem merénk derekas ütközetet próbálni, exaggerálván még az öreg Urak inkább, Romai Császár Armádája, és hogy a' Német igen erős vólna. Küldének azért egy derék Csatát Petki Istvánnal, kit igen meg-úgrattanák, és futva szalasztottanak felénk; mi-is alá fordulánk, hogy a' Fejedelemmel megegyeznénk Palánknál; hátul járóban Bakos Gábort hagyók, a' több hadakkal Gyarmát; hoz szállának; nem örömest marada Bakos-hanem hitet adék néki, meg-segitem, ha tudosit. Más nap szintén falatozván, 's étel után szintén alább indulni akarván, érkezék hir Bakostól, emlikeztetvén igéretemre segitséget kérvén; az Uraknak értésekre adván, vem akarának el-botsáttani, de kedvek ellen is meg-mondám: el-kell mennem; mert a' szükség-is kivánnya, 's hitem is tartya. El-menék azért én-is valami ezer Ló-

val, a' szám úgy lévén, de nem fellyebb nyóltz
száznál, én is - Bakos - is a' szerint, valóban
siettem a' mint a' Seregeket vinnem lehetett
azon közben találgattam hol sebest, hol halva
hozott magyarokat, közöslegNémetRabokat-is;
érkezvénPalánkhoz két óra tájban délly est nyá-
ri időben. Kérdem Bakostól, ha tsak valami dé-
rék Tsata vólna-é rajta, a' vagy az egész Armáda
kikkel régtől fogva mind veszekedik? Ö azt fe-
lelé: nints az egész Armáda, tsak derék tsa-
ta. A' seregeket azért rendben állitván, ma-
gam fel-nyargalék egy oldalatskára, melly
hellyet már tudtam a' mint hátrébb van ir-
va, Bethlen Gábor hadakozásakor, azon
helyben jött reánk a' Német ellenség, és a'
Fejedelem is onnan szemlélte vala meg az
ellenséget; látom, hát a egész Armáda hartz-
hoz rendelt seregben áll. Hivatván Bakost
meg-mutatám néki-ki-is tsak el-álmélko-
dék: minthogy pedig nem a' mi erönkhöz
való vólna derék hartzot állanunk (de azért
sem bátorságos, sem tisztességes vala mind-
gyárt hátat adnunk) az hellynek alkalma-
tosságához képpest, minthogy egy árok,
vizes, sáros, vala közöttünk, hagyék az Ár-
kon innen nehány seregeket Dandárnak, ál-
tal botsáték pedig balszárnyából valahány
Hajdu seregeket jobb szárnyán Moldvai és
Török seregeket, kik valának circiter 400 kö-
zepében Szikelly és fizetett hadbéliek, akar-
ván experiálnom, hogy ha azokkal való
hartzra, a' vagy meg-nyomulván üzésekre

rész hadat szakasztanának az árkon által, túl a' Dandárral azokat meg-verhetném; ha pedig nem szakadozva, hanem egész Armáda nyomakodnék, úgy árra lenne gondom miképen salválhatnám a' vélem lévő hadat. Azért ezeket meg inditván, a' jobb szárnyabéliek esének az ellenségnek Magyar és Horváth Seregének, kik mellett Dragonok is lévén, azokat jól meg-lövöldözék, halának is el felesen. A' más két rendbéliek-is igen emberül való átközeteket tönek az ö ellenekben lévő Német seregekkel; de az egész Armádából lévén a' succursus azokat-is megforditák: ezeket látván, azokvalék, mi módon el-választhatnám az haartzról a' miéinket, és ki-hozhatnám; de mivel az ellenség valamikor meg üz vala bennünket, tsak az hátunk megett való árokig Szaladások vala; az árok parton látván a' Seregeket, Zászlókat, hallván Dobok, Tromhiták harsogásit, nem láthatja vala a' vélle való derék erőnek lételét, ottan meg-tartozik-'s fordul vala az üzésből; a' mienk viszont mind a' Dandárt látván, mind az ellenség ottan ottan való fordulását, szivet vészen vála, és ismét fordul vala, úgy annyira, hogy nem vala szükséges a' nogatás, hanem fegyverrel-is felette nagy bajjal valami hét óra tájjig ki nem tudom vala öket hozni; melly idő alatt az ellenségben felette sok vesze, Kornyétákat, Zászlókat nyerénk, eleveneket fogank, a' mieinkben kevés vesze, de sok sebesedék. Ez állapotban magam tapasztalám

bajommal, melly igen meg-próbállya a' Lovaknak szájjokat a' lövés, kiáltás, sok ló futás, mert egy pej Török Lovamon ülvén, ki egyéb időben jól engedett a' Zábolának, úgy meg-ragadott, hogy noha erös hegyes tör vólt kezemben, 's azzal úgy meg-vertem orrát, hogy el-hajladozott rajta, még-is nem birhattam vélle, hogy tágitást az ellenség nem tett vólna rajtunk, az árokig üzvén oda kellett vólna veszném; alig várám én is, hogy annyira való tágitást vegyek, más lovamra fordulhassak. Ezen Szorosságban eszemben jutott, hogy me talám Isten azért akar büntetni, mivel az elött 1656. esztendöbéli állapotban meg-tsúfoltam Ibányi Mihályt lova el-ragadásáról. Ugyan ezen állapotban láttam magam egy Horváth Ferentz névü Katonát négy kéz láb mászni a' bokorban nehány lövés esvén rajta; azután nehány hónapokkal meg-gyógyulva viszsza jött vala hozzám. Ez alatt el-veszett hire lévén, Felesége már másnál jegyben vólt, mikor haza érkezett.

Által állitván azért a' Seregeket, az ellenség pedig lassan nyomakodván, valóban Várom vala a' Nap le-menését, hogy az ejtszakai setetségnek Beneficiumával tisztességesen válhatnám meg, melly minek elötte lett vólna, tehát az Ipoly berkén, melly nekünk bal kezünk felöl vala, és az emlitett árokban szákad vala; az Ellenség alattomban Muskotélyosokat hozván fel, löni kez-

dének a' Seregekre, kiknek lövések noha fen szolgál vala, de az hirtelen véletlenség megrémitvén öket, hátunk megett a' Seregek tsak meg-futamodának mind, soha nékünk nem lön annyi tehetségünk, hogy meg-tarthassuk, a' reggéltől fogva ekoráig egész Armáda ellen tselekedett hatalmas vitézi dolgot; igy motskolák meg, már magunk-is szaladunk Bakotsal, és nem is reménlettük, hogy egész derekas táborunkig meg-tartoztassuk a' futástól; melly igen ritka dolog, is hogy az ollyan képen meg-futamodtakat a' Tisztviselő meg-térithesse, azomban az Úr Isten tselekedé, és a' futó Seregeknek elei tsak hirtelen meg-állapodék, és azokra nézve a' többi-is, és igy ujabban meg-forgatván Seregeket artzal az ellenségre, az is semmiképen nem hogy üzni, de az árkon sem mere által jönni, valahány Lovason kivül, ök azt tudván, hogy mi hadi fortélyból tselekedtük vólna, futást tettetvén, hogy ök rendetlenül üzni akarván, az árok rendes jövést nem engedvén, az azon való költözésekben megfordulván, ott fognak sok kárt bennek tenni, és igy egész nap estig Szemben álván, estve válánk-el töllök tisztességessen, és mennénk szintén a' Fejedelem Táborához, más nap Szétsényhez.

Itt a' Fejedelem illy alkalmatlanúl tselekedék (a' mint hogy nem is vala hadakozáshoz termett ember semmi természetiben) hogy nyilvan valová tévé az hadak közt, hogy ö

az ellenséggel szemben való hartzot nem akarna tenni; hanem tsak fárasztásokkal azoknak magát convertálni, mellyet igy az hádi Regulák szerént leg inkább kell vala titkolni; ezt pedig (a' mint hogy titkosabb dolgokat-is) az ellenségnek mindgyárt megvisznek vala, mert még a' magunk Erdélliyi és fizetett hadunk közt-is sok konkolyok valának, de kiváltképen a' Magyar Országiak tsak erőszakból vóltak fel-ülve, ahozképest nagyobb résznyire az Ellenséghez vonsznak vala. Tök azért a' Fejedelemnek hirt, hogy változtasson intimátiót, és simulálván elsőben, mintha meg akarna hartzolni; meg-fogadván elsőben a' Fejedelem a' tanátsot; azután az hadi Tisztviselöket convocáltatá, és proponálá nékiek, hogy az hadakat hartzhoz készitsék, mert tovább elöttök nem menne, mihelyt ütközethez alkalmatos hellyet, mezőt találna; melly miatt hátam megé sok szidalmakat szenvedék, tulajdonitván nékem, hogy el-forditottam vólna elméjét a' Fejedelemnek elébbi rendelésétől, és oda vesztenémöket, mellyet tsak nevetséggel mulattam tudván a' dolgot; azomban az Ellenség mind közelitvén, mi-is nem találunk vala Markalff módjára ütközetre való mezöt, tsak elébb elébb, alább nyomokodunk vala elöttök Rima-Szombathoz; Követek-is jövének az ellenségtől, provocálván hartzra benünket, kikhek is hasonló Választ tön a' Fejedelem azokat el-botsátván; mindazonáltal mi

ugyan tsak alább nyomakodunk, és pironkodunk az Ellenség elött, és futunk Rima Szétshez, az holott akarván valamit mutatni; azomban az hadak közt nagy békételenkedések, tumultuálodások és Conventiculumok kezdvén lenni, a' Fejedelmet oda akarják vala hagyni. Lön ollyan Suspicio-is, hogy némellyeknek valami bizonyos jegyü Zászlók adattattak vólna, melly alá valakik mennének, ha az ellenség reánk érkeznék, nem bántatnának: ezeket én mind jól értvén, látom vala a' Fejedelemnek, 's vélle magunknak-is veszedelmezésünket, és confidens embereim által, 's magam is sokat fáradozák vala azon, tennék le a' veszedelmes sibongást, nem a' Fejedelem Személlyét (melly igen unalomban vala) úgymint annak veszésének alkalmatosságával magunk és hadaink 's Hazánk Veszedelmét-is mutogatván; azomban a' Fejedelemnek is illy Példában a' dolgot meg-jelentém, mondván: Hallottam, némelly nyughatatlan elmék azt visgállyák, hogy helyesben lett vólna, ha Isten az embereket úgy formálta vólna, hogy lábainak ikrái Száraikon lett vólna; mert nem inát, hanem szárát szokta az ember meg-ütni, mellyet lába ikrája fel-vévén illy ártalmas nem lett vólna: viszont hogy az Embereknek szivek iránt tükörök teremtettek vólna, láthatták vólna egy más Szivéket: de bölts az Isten minden tselekedetiben, és a' Teremtésben. Kérdé a' Fejedelem azt miröl emliteném?

mondám; mert ha Nagyságod a' Táboriaknak
szíveket mostan látná, egy óráig sem mé-
részlene Nagyságod közöttök maradni. Meg-
magyarázván azért a' dolgot, és discursusban
vévén, azt concludálok; hogy ne bátorkod-
tatná magát illyen tumultus alatt arra, hogy
az ellenséget közelebb várná, mert veszedel-
mesebb exitussa lenne; maga ezért a' tumul-
tuálodó haddal más nap meg-indula, és en-
gemet a' fizetett haddal Retroquardiában ha-
gya; minekelötte pedig az indulat lett vól-
na, Ordinantiákat adék ki a' fizetett hadak
közé, hogy mindenek hartzhoz készülve len-
nének, és Sákmányra ki ne oszlanának; ezt
halván a' zúgólodó had népe, engemet hátam
megé szidalmaznak vala mondván: az Ellen-
ség közel nintsen; az Ordinántia nem egyébre
való, hanem hogy ha meg-indulnánk a' Fe-
jedelem mellöl, minket vágattatna-le a' fi-
zetett hadakkal, és igy meg-félemelvén, nem
merék ki-fakasztani Sinattyokban lett Vége-
zéseket, mindazonáltal az ellenség meg-ért-
vén a' Fejedelemnek alább nyomakodását,
utánna szállának; Én is pedig minden nap
Csatázással observálván az ellenség jövetelé-
nek módját magamat defensive viselvén, a'
mint mondani szokták, és hátamon vidde-
gelvén az Ellenséget; vévén pedig észre az
ellenség, hogy nem vehetné hartzra a' Feje-
delmet kivánsága szerént, egész az Hernád
altálig szálván, a' Fejedelem Legyes Bénye-
tájékára; az Ellenség pedig Szendrö alá, mel-

lyet az elött nékünk meg-adtanak vala, de könnyen viszsza adák, a' Magyar Országi hivek, lévén benne Monaki István Kapitány, és a' Palatinus Eszterházi Miklós ada valami szines tractára való álkalmatosságot, mellyre a' Fejedelemnek-is mivel Szüksége és kedve lön ahoz, engemet Lonyai Sigmondal expediála a' Palatinushoz, és Getzi Puchaim Generálisokhoz Szendröhez, az hová közelitvén, midön szinte excipiálnának, jöve a' Fejedelem Levele, azok eszekben sem vévék, de titkos betükkel vala irva, a' mellynek Clavisát magammal el-vinni el-felejtettem vólt, in memoria a' mennyiben haereált, nehezen kell vala hozzá jutnom; minket pedig vivének-fel mindjárt audentiára, melly audentián és Tractán a' Palatinus embertelen Szókkal kezdé illetni a' Fejedelmet, Lonyai Sigmond, ki nállamnál elsöbb vala, de tsak könnyen mulatja vala, mert ö néki nagy fávora vala ott, szive-is oda vonszon vala; én nem álhatván fel-kelék Székemböl mondván a' Palatinusnak: Tehetségem többre nintsen, de hogy hivalkodva halgassam az Úr felöl való motskos szókat, azt kötelességem nem engedheti, ki-mégyek azoknak hállása elött, 's meg-indulván az ajtó felé, Palatinus utánnam, a' szép szerént fogván kezde tsendesiteni, és a' szókat simogatva magyarázni, mellyet annyira meg-bánt vala, hogy másod nap el-indulásunkor-is sok szóval intett, mondván többi közt: Uram a' neved

kemény, 's azért úgy keményked jél, 's Urad-nak is szivét hogy meg-keményitvén, mind reá és magatokra veszedelmet ne hoz: melly-re felelék én is: Úgy van Nagyságos Úr, ne-vem az, de hidjen Nagyságod a' mint az Úr-nak, úgy Szolgájának, úgy igaz Magyarnak is lenni, és ki meg-tudom azt is gondolni, hogy Békeségnek Tractájában fáradozó em-berhez nem illik gerjeszteni Principálissát. Én azért mint nem Tractához való dolgot soha az Úrnak is nem jelentem Nagyságod felölle való alkalmatlan szavait; de Nagyságod-is jól meg-gondollya (a' mint hogy soha nem-is mondottam) hogy ketten vagytok az Urammal, kikre a' Magyar Nemzetnek Szemei néznek; ha a' ti egyenetlenkedéstek miá a' ti idötök-ben Veszély éri a' Magyar Nemzetet, mind e' Világban mitsoda emlékezetetek marád, mind pedig Isten előtt mitsoda Számadással fogtok tartozni; azért a' minthogy Isten után Ti-tarthatjátok-meg, úgy Ti-is veszthetitek-el.

Ei végezvén azért az első szemben lételkori beszédet azonban az Ebédet-is el-hozák, és bennünket jól vendéglének, Lonyai Bort nem isza ember vala; de engemet borral meg-terhelének, alá menvén is nem lehete-tágulásom az idegen Ember miatt a' Levél forditásban, kit emliték, hogy a' Fejedelem-től hoztak vala. Vatsorára ismét fel-vivének, 's a' borîtalt ujjiták, melly nékem igen természetem ellen vala, hogy bis in die, mi-nek előtte estvére fel-vittek vólna, egy né-

mettől tudó emberemet subordináltam vala ki-menni a' Német Táborra, meg-látván mitsoda állapottal, készülettel vólnának, 's mikoron ki-jöttem meg-mondá; hogy reggel indulni akarnak, ott hagyván terheket, mint kész hartzra. Éjtszaka az emlitett Levél fordításban fáradozám; reggel ismét audentiára fel-vivének, a' melly Házban valánk, az ablakról jól láthattam a' Német Táborról a' seregeknek ki-takarodásokat; fájt a' fejem a' bortól, de nevelé a' dolgok látásán való busulás. Midön azért az egész hadak ki-álva vólnának, akkor adák-ki a' Választ, hogy velünk együtt akarván indulni, közelebről-is akarnak tractálni, és igy a' seregek közt vivén el egészen, meg-mutatták erejeket, a' kiket mikor meg-haladtunk, és el-butsúztunk vólna, a' kisérök lévén tsak velünk; azonban hát a' Fejedelemtől ismét Levél 's Ember érkezett, a' ki hozzánk érkezvén, a' Leveleket kezemhez ejté, mellyet a' Német Officérek kezdének kívánni hogy elő adnám kit nem tselekedém, látván, hogy embertelenséggel-is akarják, halasztám árra, hogy elő várom a' Palatinust, és Generálokat, gondolván, hogy azokkal betsületesebben érhetek véget, és az alatt az hadak ujjabban takarodván mellettünk; másodszor-is látám minden seregeket, készületek, rendeket, és munitiójokat. El-érkezvén pedig a' Fő Tisztek-is, kivánák a' Leveleket; kik felöl Lónyai könnyen meg-mentő magát, hogy né-

ki nem hoztanak vólna; engemet kezdének firtatni, mellyet nem örömest tselekeszem vala, állitván azzal, hogy mint Tractában szokott lenni, a' Principalisok ottan ottan szokták instruálni a'Commissariusokat, mikor's mire condescendállyanak, vagy mit kivánjanak mitsoda modalitásokkal, holott egy fa, egy vágással, illy nagy dolgok-is egyszeri hozott Tanuséggal nem decidáltathatnak; azért nem tartoznám előadni: Ellenben a' Német Generálok állitották, hogy az Ő hadi Regulájok ellen vólna, ellenség közül, táborokból érkezni levélnek, és azt meg ne látni. Sok Contentiók után látván, egyéb nem lehetne a' dologban, tselekedtem vala azt-is, hogy minek elötte elérkeztenek vólna a' Generálok, mi hintóban ülvén alattomban, a' melly Levelek rendszeréint való betükkel iratattak vala, azokat aprókra el-szaggattam vala, és az ülésben portéka közt széllyel el-hánytam vala, tartottam vala tsak meg azokat, mellyek titkos betükkel irattattak vala. Elö-adám azért a' Palatinusnak, és mondám: Im hol a' Levelek Nagyságos Úr: de mi hasznát veszitek; mert el-olvasni nem tudjátok; és annál inkább suspicálodtak; nézegette azért a' Palatinus, és adá Gétz Generálnak, az is nézi, és adja Pucháim Generálnak, az viszszont Veselényi Ferentznek, de nem férnek olvasásához. Kivánta a' Palatinus Clávissát adjam elő; azt hittel mondám; magammal el-nem hoztam a' Táborról, bizonyitván Lónyaival-

is, ki elött panaszolkodtam az elötti napon érkezett hasonló Levelek alkalmatosságával: Monda a' Palatinus: van Uram in memoria nállad 's ird le a' Clavissát; arra felelék: szivemben, elmémben a' mi van, azt Isten tudhattya, külömben ki adnom mondám, nem tartozom, hanem hakinnal, úgy is nem könnyen extorqueállyák töllem; mellyet ha szabad tselekednetek Követekkel, nállam lévén Assecuratoriátok, et contra Jura Gentium lássátok. Ezeket halván félre menének, és sokáig tanátskozván a' Palatinus illy választ tön: A' Generálok magoktól az ö Regulájok ellen, és hogy hasonló Casusban az hadi Tanátstól ez elött-is vólt animadversiójok; azért ök nem, hanem én magamra vettem Császár és hadi Tanáts elött okot adok rólla, és imé viszsza adom. Ez meg-lévén el-botsátának, hanem a' Pálatinus kiváná azt, inducálnok a' Fejedelmet arra, velünk botsátandó embere mehetne Régetzi Várába, mellyet akkor obsidioban tart vala a' Fejedelem, illy praetextussal, hogy onnan valami borokat asztalára a' Palatinusnak hoznának; mellyet látánk ugyan, hogy tsak szines dolog, és hogy inkább Ordinántiát vinne az oda menő embere, és biztatást; mindazonáltal, hogy magnanimitást mutatna a' Fejedelem svadeálok, meg-is tselekedé, 's vélekedésünk szerént az, hogy már borért menő Embere ki-sem jöve a' Várból. E' mesterséget azért a' Palatinusnak dupláson meg-trom-

fáltam vala Sáros Vár alatt, a' mint elébb meg-láthatni.

El-indulván azért, harmadszor-is meg-szemlélök jól az Ellenség seregét, méglen meg-elözök öket, a' késérö sereget és Német Tisztviselöjét sietvén viszsza botsátani, kit nehezen beszéllénk viszsza, noha az Evangelicus Ember vala 's meg-mondá titkon, hogy viselnénk gondot magunkra, mert Fejedelmünk-Táborának kevés vóltát (a' minthogy a' füvelés miatt széllyel-is mentek vala) és kedvetlenségünket, 's minden kedvetlen állapotunkat jól tudnák; ez Emberi ételet, olly resolutióval jönek; hogy ha a' Fejedelem el-nem áll elöllök, tsalhatatlanúl ruinálnátatik, 's a' Gyözedelem Hazánkig prosequáltatik, és nagy prosecutióval Religiónk opprimáltatik. Puchám is nékem ezeket mondotta vala. Sciat Vestra Dominatio Magnifica, hodie nos transituros fluvium Hernad, et crastina die pugnaturos. Kire én is készséget tettetvén felelék: noha mást gondollék vélle.

Történék illyen dolog-is, hogy Szendröben lévén Jakusit az Egri Püspök, én véllem olly confidens Tractát inditott vala; lévén egyébb iránt esméretsége én véllem, mint valamelly nyilván való árulóval, mondván: Édes kedves Atyámfia! én, úgy mond; veled derekas Confidentiát tsinálni Erdéllyben létemkor-is mind kivántam, (a' mint hogy az Ifiu Fejedelem Lakadalmán ö vala Császár Kö-

követje) de akkor módom nem lehete. Értem azért Császár Ő Felségéhez való hüségedet, 's imé el-jött az idő, mellyen meg-tellyesitsétek a' mire feleltetek, etc. Vévén eszemben a' dolgot, hozzája ereszkedém simúlálván, mintha részes vólnék Practikájokban, mondék: Uram talám csak próbálgatsz engemet az a' Secretum felöl, monda hittel, nem, hanem értem úgy mond a' dolgot vóltaképen. Felelék: Mitsoda Jegyből hiteted-el velem hogy érted? Monda: Ebből hiheted, hogy tudom Uram a' dolgot, tudni illik, hogy ma fle lteték Huszár Mátyással és többekkel együtt, Csáki István Úrnak, és általa Császárnak Ő Felségének, hogy ha a' Fejedelem ugyan meg-indul, mihelyt Császár Armádája el-érkezik ellene, ottan fel-keltek mellöle és mind oda hadjátok, söt magátis a' Fejedelmet kézben akasztjátok, azért most van az ideje. E' szókra azért én is annál inkább hozzája ereszkedém, mondván: Immár vészem eszemben Uram, hogy tudod és érted azt a' Secretumat; de még egy hijja vagyon; mert azzal biztattak minket, hogy Lengyel Segitség-is jönni fog, és a' Német Armáda mellett könnyü had is leszsz; 's úgy lehet a' dolognak jó progressusa, mert különben a' Fejedelemnek könnyü hada lévén, csak ott jár a' Német had előtt az hol akarja, míg az érkezik, mi a' dolgot meg-inditván, 's feles hadai lévén, az Ország hadát obruálja 's minket meg-nyakaztat (ezt pedig én

azért visgálom vala, hogy minékünk a' Lengyel Segitségtől vala félelmünk, és a' könnyü hadtól tartásunk, hogy meg-érthetném, hogy van é ahoz bizodalmok) Erre monda: Úgy vagyon., vólt reménységünk.; de még mostan az nem érkezhetik; hanem Csáki, Homonnai most fogadtatnak; mert meg-halván Lengyel Királyné, ki a' Császárral egy testvér vala, a' ki cooperált a' dologban, 's annak neve alatt kellett az had Conscriptiójának lenni aperté, a' Respublica hadát nem adhatván abban kellett haladni (a' mint hogy az Úr Isten nagy Szerentséjére a' Fejedelemnek adta vala is halálát akorban a' Királynénak, külömben derék segitség fogott vólna jöni) De hiszem úgy mond elég az ö Felsége Armádája, ki már illy közel, 's illy erővel-is van, azért vigyétek véghez, Én is Papi hitemre fogadom, magam is mindjárt mégyek fel ö Felségéhez, és az ö Felsége Kegyelmességét impetrálom fogyatkozás nélkül. Ezeken kivül sok Szók lévén, nehány rendben unszolt, hogy meg-nyissam Szivemet, és bizvást beszéllyek vélle, mert úgy látja mégis kételkedem hozzája; tandem én is mondék: Meg-tselekeszem Uram, és Szivemet meg-nyitván valóságos igazsággal való declarátiót tészek; melly ez: Úgy segillyen Isten engemet, hogy e' dologban se hirem, se Tanátsom, se semmi interessentiám nintsen; és ha van egy igaz hive Rákóczi Györgynek, én vagyok az; de Uram Ti tsalatkoztatok meg a' dologban, illyenképen reménlem,

hogy a' kik Titeket olly dologgal biztatták, tudván, hogy magoktól elégtelenek vélle ollyan nagy hitetlenségnek végben vitelére, ki fog esmérszeni tökélletességek, kellett azért ollyanokat közösöknek nevezni, kik ha latorkodni akarnának, mutatnának is valamit, de egyéb iránt tsak magok költött hamisságok. Ugy ítélek Huszár Mátyás felöl-is; azért ezekben semmi sem teli k meg-látjátok.

Ez Szavaimon tsak confundáltaték, noha biztatám azzal, nálam Secretumban fogna maradni. Melly dolgot midön a' Fejedelemnek értésére adtam vólna, első tekintetben láttaték tsak contemnálni, és mint tsak valami magam kelletésének ítélni, kin meg-is szomorodtam vala. De azomban Isten úgy adá, valami két hét alatt egy falka Leveleket intercipiálának; kik között Palatinus ira az Érsekneк, a' mint Jakusith Úrtól értem, Csáki Urat a' mivel némelly Erdélyi Emberek biztatták, a' tsak haszontalan reménység, és tökélletlenség; azért másképpen kell a' dologhoz nyulni etc. etc. Midön ez Leveleket a' Fejedelemnek küldöttem vólna, akkor vette eszében valóságát beszédemnek. De térek az el-hagyott Dologra.

El-válván azért a' Fejedelem Táborának fel-verésére indult ellenség Seregétől, alig várom vala, hogy két utakon küldhessem emberimet a' Fejedelemhez, kik által értésére adám, állana elébb, mert virradtig fel-veretteik, kik Isten Kegyelméből békével el-

érkeztek, a' Fejedelem-is nem vette tréfára, mindjárt indúlt Patak felé, és által szállott a' Bodrog közre; mi-is Lónyaival Paripákra ülven, szaparán el-ballagánk: menöben láték jöni nehány Lovasokat az Út félen, kikhez nyargalván, ök engemet állitottak Palatinus Hadabélinek lenni arra fele jövén; vala pedig vélek egy Gombos Gyurka nevü hires Legény; mondék: No mi hir édes Barátom; monda: Jó Uram; mert im Szikszán a' Fejedelem hadaiban felesen vadnak részegesek, ki iszik, ki aluszik, Strásájok-is nintsen, 's im oda mégyek hirt tenni, és valahány Sereget reájok vinni. Én is jovallám és siettetém. Azomban ö el-haladván, én-is sieték valóban a' Városba, és a' szerént találván öket, 's némellyek Csatára botsáttattak-is a' Lesben el-hagyván Zászlójokat, részegeskedni bé-mentek, fegyverrel hajtván vertem ki öket a' kiket lehetett, mind azon által mi-is sokat nem mulatozhatván, ügyan még-is feleset ott lepett az ellenség. Mikor az Hernádhoz érkeztünk, már az ellenség Kvártély Mesterei a' Tábor hellyet járják vala, keveset étetvén mi is éjjel által menénk, és az Hidat meg-is hányatok utánnunk Hernád Németinél. A' Gesztelynél midön meg-virradánk Legyes Bénye tájékán találok Bakos Gábort, és Huszár Mátyást, kiket hátúl járó vigyázoknak hagytak vala, kiknek meg-mondám, ha mit akarnának, az Hernádon költözésben tehetnek akadályt,

az Ellenségnek, nem ott tekeregve; de abban semmi nem telék, Huszárral valának Moldvai hadbéliek-is, kikkel szokása szerént igen alkalmatlanúl bánván Huszár, hallom olahúl való beszédeket, és zugolodásokat, hogy meg-lövöldöznek, 's mennének-el Lengyel Országra, mellytől hogy óltalmazkodnék praemoneálám-is Huszárt; mi pedig el-menénk a' Fejedelem után Bodrok közre.

Ez állapotban az én hűségem Isten után és Szorgalmatoskodásom, 's Istentől adott Szerentsém által éképen mentém meg a' Fejedelmet hadastól, hogy nem ruinálódék, és másodikat ez emlitett Practikát-is meg-értvén detegálám a' Fejedelemnek.

Más nap pedig az ellenség nagy kevély resolutiója füstben mene, tsak hült helyét találván a' Fejedelem Táborának, kiről Generál Puchámnak egy tréfás intercipiált Levelét is olvastam, kivel tsufol-is minket irván Barátinak, hogy a' Magyarok ollyan Passusokat hagytak minden oltalom és resistentia nélkül, minémüeket a' Német Armádájanak tsak Kurváji-is 's Aszszony népei-is szégyenlenek úgy hagyni. Irja azt-is: Princeps ex Castris discessit, et nobis reliquit unum eb szart; Veselényi ipsum sequitur, 's ego non juvabo ipsum, fiat beste kurva fia, noster Pistardus, értvén rajta Gétz Generált, post me veniet, et si ipse me non juvabit, Kurva legyen az Annya etc. Mert, hogy azt-is emlitsem; a' Fő Generál

Gétz testében-is husos, termiszetiben-is kétsedelmes nehéz Ember vala, és természetire tsak paraszt Nemzet, Szegény Legénységből promoveáladott, kedvetlen, embertelen ábrázatú, haragos rufus ember vala, egyébiránt jó hadviselő, tanúlt Vitéz ember; de a' Német Regulák szerént nem praecipitanter, hanem rendesen, de mint nehéz haddal úgy progrediál vala, melly minékünk nem sokat árthat vala; Ellenben Puchám serény, hirtelen lévén, természetiben familiaris; szóraz jó modú Legény vala; de az után a' mint halottam meg-hizott vólt. Ezek ha így nem lettek vólna alkalmaztatva, Gétz tsak maga humora szerént való had viselésével nem sokat ártott vólna nékünk, Puchám pedig hirtelenségével, ha tsak magán állott vólna, el-vesztette vólna az Armádiát etc.

Utánnunk nyomodván azért az Ellenség, Szendrőt Praesidiummal muniálá, Szerentset a' Rákóczi Pál részin való Tisztek el-árulván fel-adák, mind két hellyből a' benne hagyott Székelly Gyalogokat ki-botsáták hitre melly árulo Udvar Birót azután ugyan ott egy kapu mellyékire akasztata fel a' Fejedelem, engem azért Pataknál hagya hátra a' Fejedelem, azonban Isten confundálta az ellenségnek Tanátsát, hogy ne prosequálná a' Fejedelmet; hanem Szerents alól Kassára méne mindgyárt meg-adásnak reménségével; A' mi Tanátsunk pedig a' vala, hogy ha a' Fejedelem után nyomakodik az ellenség, mi Patakból, Has-

sából, Tokajból, Onodból, és Tiszán tul lévő több hellyekből rajta kapdosnánk; a' Fejedelem is pedig mezei hartzot ne adjon, hanem Salamonnál által kötve lévén a' Tisza, ott költözzék által, és a' Passust oltalmazza hanem tarthatná Tokajnál viszont viszsza, költöznék elötte, hogy az hátán az ellenséget ne vinné birodalmára; ha pedig Patakon 's több hellyek obsidióján mulatoz, úgy azoknak succurrátlyon a' Fejedelem-is, de Kassa alá indulván, az alatt mind Magyar, Német fizetett hadak, jó praesidiumot küldünk vala, belé lévén elöttök Röthi Orbán sükétes, de jeles ember. Szerentsen azért Praesidiumot hagya az ellenség tábora, ottan a' Fejedelem küldé Szerentsnek viszsza vételére Tóldalagi Ferentzet egyik Német Kapitánnyal 's Magyarokkal-is, és lövő Szerszámokkal, kik harmadnapig probálák lötetéssel, de semmit nem efficiálának; negyedik napon engemet-is oda botsátá a' Fejedelem, az hova magammal Lovas hadakat vivék tsak, mert gyalog elég vala már ott, a' Lovas hadakat Jármi Ferentzel kün hagyom vala rendelt Seregekben, mert félek vala az ellenség Segitségének érkezésétől, kik nem is meszsze, tsak Göntz tájékán valának, bé menvén azért sok lövés közt a' Vár alá tsak kevés magammal meg-látogatám az Obsidiót, és mivel látám haszontalannak minden addig tett Lövést, mert a' Kaput lötték, mellyet temérdeken földel bé-töltöttek vala, végezem azt, hogy éjtzakára kelve Ostrommal próbállyam;

le-ülvén azért a' kö fal mellett, egy Gyalog dobon levelet kezdék irni a' Fejedelemnek, hogy tudositana az állapotokról; azonban a' Gyalogság kezde lenni nagy sibongással, 's egy mást nogatni, hogy hozzá, mert túl immár bé-is hágtak eddig: ez pedig iniditaték egy Kováts Gergely nevü régi vitéz embertöl, kinek feles javai, Háza népe rekedett vala benn; mellyre nézve ö járta, biztatta a' Gyalogságot, tudván az helynek-is alkalmatosságát; ezt azért jó Jelnek, és Isten akaratjának esmérvén lenni, az Irást elhagyám, és Dobost küldék hitre bé, isenvén a' Kapitánynak, ne vesztené a' Keresztyénséget kivel van, és magát, 's adná fel a' Várat, mert már nem tsak Töldalagi lévén ott, hanem én is; vagy el-kell vesznem, vagy a' Várat meg-vennem; esmérvén és tudván egymást, el-hiheti Szégyennel alólla el-nem mégyek; és Isten elött-is ö lészen az oka az ott lévö veszedelemnek: De kevélyen tönek választ, mert biztak igen a' Segitséghez. Elrendelvén azért a' Gyalogságot a' Lövésecknek el-vételére; kiváltképpen valának Fö Puskások-is velem, a' többit pedig Ostromra, Jésust ki-áltván, elöttök magam indulék, és midön a' külsö Udvaron mennék, 's erös lövést tennének, azon impetus alatt-is az Istennek Providentiája tsak az oktalan állat példájában-is elmémben ötlék, mert é nagy lövés, kiáltásban egy hitván Diznó is futosván ott szinte elöttem egy ölnyinél nem

tovább, úgy lövék a' Várbol, mindjárt meghala, noha ötet senki nem arányzotta, engem pedig, és hozzám közel lévöket semmi nyavalya nem találá. Elébb menvén azért, és minél közelebb; annál inkább a' belsö Lövés nem árthatván, minden Kapu és falnak lövéssel romlása nélkül, csak tsákányokkal, baltákkal az alatt lévö lövö lyukakat annyira meg-lyukgatok, hogy azokon bujkála bé a' Gyalogság, magam is pedig a' hid végéig menvén, ki az árkon vala tsinálva, de a' kereszt hidlás fák el-valának hányatva; mellöllem mind Magyar, Német Gyalogokban el-hallának, magamnak-is egy veres bagazia foszlány dolmányomot a' bal kezemen a' golyobis meg-lyukasztá. Egy gyalog Hadnagyját a' Fejedelemnek erövel taszitám bé elöttem; mert ö is csak ott akar vala lenni, 's járni az hol én; mindazonáltal meg-marada az is. Látván azért; hogy már benn vólnánk, kézdének fejér lepedöket ki-nyujtani, jelentvén magok meg-adásokat, de már késö vala; mert Isten, a' ki megtartoztathatta vólna a' meg-dühödött népet; azonban, hát egy lyukon vonsza ki egy rongyos fekete ábrázatú Székelly Darabont a' Kapitányt veres Skárlát köntösben, kinek viszont Övéhez ragaszkodott egy inassa, 's utánna egy Szolgája; meg-látván meg-esmérém én is, ö is, kezde reménykedni, megszóllitván a' gyalogot hozzám hozá, igérék néki jutalmat ha meg-keresne; a' Kapitányt

pedig harmad magával fegyverrel óltalmaztam magam, és környül-löttem lévök, hogy kezem között-is le nem vágák. Mutatá a' Palatinus Levelét, mellyet az elötti nap hoztak; mellyben biztatja, ne féljén; hogy a' Rákótzi legyei Szerentset meg-mászszák, mert eddig a'Tiszán is által futottak, de ha meg szállanák-is; úgy segéllye Isten; meg segélli. Azért minthogy Isten után én adtam meg életét néki, kér azon, ne késsem, mert a' Segitség egy átallyában el-érkezik, ötet azért kéznél hagyván, magam-is egy lyukon bé buvám, nem vala nehezebb dolgom, mint hogy kikozhatnám a' vitézlő rendet, félvén a' Segitség érkezésétől, de a' Bor és préda miatt nem lehet vala; annyira, hogy ha érkezett vólna a' Segitség, mivel a' Kapu bé vala töltve, lyukon akartam vólna ki szaladni, magamat is oda tapodtak vólna, 's fojtottak vólna; 's de az Úr Isten meg-oltal-maza. Az ellenségben pedig tsak egy férjfi is több a' Kapitánynál harmad magával életben nem marad a Német Asszonyokon kivül, kiket mindjárt a' mi Németink vönek magoknak etc.

Ezen azért ami hadaink-is igen meg-szivesedének, és kedvek ujjula. Történt vala pedig Szerents meg-vételé elött illy dolog-is: Hogy meg-indulván az ellenség Kassa felé; én is egy Csatával utánnok eredtem vala, hogy ha mi kárt benne tehetnék, közel Göntzig menék utánnok, de midön várakozni és lesködni akarok vala, az alkalmatosság keresésre, az igen meg-ked-

vettem adott 's prédár éhezett hadak fel-zendülének, és oda akarának hadni, énpedig vélek viszsza pironkodni nem akarok vala; sőt tsak magam Szolgaimmal is inkább el-maradni; egyet értvén velem lévő Fő emberek, Tisztviselők-is; úgy mint Petki István Csiki Seregek Kapitányja, Dániel János Udvarhely Székieké, Bethlen János, Bethlen Mihály, és több Fő emberek-is velem valának. Azonban hirem érkezék, hogy az ellenség a' Telki Bányai völgyen lövő Szerszámmal, Szekerekkel-is együtt ment vólna ki; mellyből ki-tanulám, hogy vagy Patak Várossát meg-próbálni, a'vagy Ujhellyt, a'vagy Borsit akarják; mivel a' Sereget tovább nem vihetem vala, ez hirre nézve-is fordulék viszsza; hogy succurrálnék azoknak az hellyeknek, és érkezvén Tálya, Szántó és Szerents közt való rétekre, Golop tájékára estve felé meg-parantsolám, hogy tsak készen tartva a' Lovakat úgy étetnék; de a'mint a' Magyar rosz Szokás van, azt kevesen tselekedvén; hanem lovaikat késön botsátván a' füre; azért Isten illy itéletit botsátván reájok, hogy ne segithetnénk a' veszedelmező hellyeknek, nem tudom mint tsak magokban meg-rezzenének a' lovak, tsak kevésben mulék, hogy el-nem tapodának minket-is, el-szaladozának, futának, annyira, hogy negyed része meg nem marada, kiben sok oda is vesze, kit ellenség, kit föld népe, kit erősségekben, Szigetekben szorult nép

kapdosván-el, a' kit meg-hozhattanak-is, azon éjjel oda bujdosván, és más nap tsak estve felé indulhatván tovább nem is mehetek, hanem tsak Tartzal iránnyában szállék meg, az hová érkezék a' Fejedelem Étek fogoja éjjel sietvén Bácsinak és Újhelynek Segitségekre, az hová hajnalban meg-is indulék; de addig fel-verték azokat az helyeket, és sok véktelen fenyelmeskedéseket tselekedtek, viszszá mentek a' Táborra a' Fejedelem derék Tábora közel lévén, senki semmit nem segitett, Ujhelyben lévén valahány száz Lovas részegeskedve, vigyázatlanúl, kiket fel-verték, 's némellyeket a' Bedrognak ugratták. Igy gátlá-meg Isten útamat, hogy ne segithetnék nékik. Ez edig Szerents meg-vétele elött vala.

A' Szerentsi állapotot azért értésére adám a' Fejedelemnek, a' Kapitányt-is oda küldém Pekri Ferentztől. Melly Kapitánynál vettem eszemben, hogy vólna arany ugyan szépen; intimáltam-is, jobb lenne előadni szép szerént mert mások másképen-is elfognák venni, én nállam pedig meg-találná; mentegetvén magát én is abban hagytam; nem tartván illendőnek érette szemtelenkedni; kit az után Huszár Mátyás kezéhez akasztott vólt Attyafia-is lévén. Én pedig ugy meg-betsültem, lévén-is esmeretségem vélle, hogy magam Sátoromban hálattam minden kötözés, vaslás nélkül, Paralájára, az az hitire. Meg-fizeték azért Istentelenségeknek részét noha nem

mind azonok, de azon hadbéliek, kik több kegyetlenségek közt a' Szerentsi Templomot is fel-verték, Koporsokat, Sirokat fel-hánytak, többi közt a' Fejedelem édes Attyjának az öreg Rákóczi Sigmondnak-is, ki Egren Kapitányságot, azután Erdélyi Gubernátorságot, végtére Fejedelemséget-is viselt, testét fel-hányták a' Fejedelemnek felette nagy Szomoruságára.

Meg-irtam vala a' Fejedelemnek, hogy Kassát szándékoznám meg-segitteni; mellyre illyen válaszom lön: most elégedjem meg azon Szerentsével, ne kisértsem többel: hanem viszsza menvén, consuláljunk tovább való dolgokról; nem Uramhoz való Vakmeröségből agyan; de mindazonáltal nem térék meg parantsolatjára, hanem continuálám Szándékomat. Replicálék, és olly emberemet, úgymint Jármi Ferentzet botsátám, ki szóval-is tudná a' dolgot declarálni; 'és ezeket intimálám a' Fejedelemnek. 1.) Isten Kegyelmének jelének esmérem, hogy az igen meg-kedvetlenedett és zugolódó vitézlö rend ez kis Martalékon annyira meg-újjult, szivesedett, 's nagy kedvességem lévén köztök, minden engedelmességeket, és kész vóltokat látom. 2.) Tudom ö Nagyságának hittel tett Assecuratioját a' Kassaiak meg-segitésére. 3.) Tudóm mennyiszer, és melly erössen parantsolt Ibrányi Mihálynak, és Bakos Gábornak, hogy Onod tájékáról fel-mennének Kassa Segitségére, 's máig-is öket fel nem ve-

heté. 4.) Már Obsidióban lévén, nem jó halasztani a' meg-segitéseket, hogy kétségben ne essenek, és valamint fluctualni is ne kezdgyenek. Ez okokra nézve continuálom oda való menetelemet ö Nagyságának ne légyen ellenére. Ezzel magam meg-indulék, egy Nádas nevü Falunál sok Asztagok lévén, és Malmok-is; ott az ellenség Praesidiumot hagyott vala, a' Malmokat bé-sántzolván örölvén azokon, az asztagokat pedig tsépelvén, abból profontozzák vala magokat s a' Tábort, mellynek fel-verésére expediálta vala Huszár Mátyást, és többeket-is vélle a' Fejedelem (ki felöl az elött igen nagyot tulajdonitt vala, de ez hadakozásban mindenütt meg-találtkozék benne) de tsak meg-bözleni sem merék; éjjel érkezém oda, hogy meg-próbállyam, de tsak hellyeket találám, meg-érlvén a' Szerentsi állapotomat, és arra fordulásomat, az elötti nap bé-takarodtak a' Táborra, melly Tábor Kassához közel Miszlókánál fekütt, elébb menvén azért más nap bé állék egy Völgyben az Erdö alatt, melly szinte Szalántzig tart, ritkás fák közzé. Azonban tehát Forgáts Sigmond egy Cseh Gróff Sógorával indula Szalántzból, hogy a' Táborra menne Kassához, kik meg-látván, és magokat az erdöben meg-vonván, nehány Lovas ki ereszkedék, kiknek meg-látására Bakos László nevü Hadnagyot küldék, magám is tsak harmadmagammal ballagván arra felé,

azonban Puskák ropogását hallám; 's hát ártzal-hozza a' Ló reám Borost meg-sebesedve, vala hegyben 's nem birván lovával, mellyre én is fel-ültetek, ugyan valahány Sereget, és meg-üzetém az ellenséget; de vöm eszemben, hogy a' gyalogja-is az Erdőben vólna, ahoz képest lön két Compánia velem puskás, azokat la-szállitván, 's el-veretém őket Szatántzra, de azonban láték két lovast messzére, kiket üzeték, de el-szaladának, 's hát ezek által-izenték-meg a' Táborra, hogy Kassa Segitségére érkezem vólna etc. Immár azért titkosan nem járhatván tovább, lévén circiter 2000. Lóval, elébb szállék Kassa felé; az alatt hát Huszár Mátyást is a' Fejedelem utánnam küldötte valami ezer lóval, ki el-érkezvén noha szaporodék hadam, mert el-rendeltem vala magamban, hogy azon éjjel bé-menjek Kassába, de mint hogy a' féle állapotban szükséges úgy lenni, hogy közöltessék a' Fő Tisztviselővel a' dolog, én-is proponálván Szándékomat, mint belsőképen félelmes, külsőképen akaratos (mint minden kevély hitván ember) disvadeálá, találkozának többek-is társok mellette; és azt jovallák, hogy a' következendő éjjel ne tentállyuk magunk a' be-menetelt; hanem tsak tudositsuk a' ben lévőket el-érkezésünk felől, 's másik éjjel tselekedjük, tartván azért attól ha valami Szerentsétlenség találná a' hadat, tettzéseket nem-követésemért nem kevessé vádolnak, és magamnak árta-

nék vélle, engednem kelle. Immár azért az emlitett Fejedelemhez küldött Jármi Ferentzis, ki által informáltattam vala a' Fejedelmet Kassa Segitségére szükséges menetelem felöl, jovalló válaszszal meg-érkezett vala; ötét azért a' két Compánia Puskással bé-küldém, kik békével el-be-is mentek, és Ordinantia szerént viszsza-is jöve maga virradtig olly válaszszal, hogy a' Város és Praesidium igen meg-ujjult 's vidult légyen a' Segitség érkezésén 's jovallások a' vólna, 's következő éjjel mi-is érkezvén ök-is a' Városból ki-ütnek az ellenség Táborrára velünk együtt; de imé az ellenség meg-értvén a' Segitség érkezését, hát még hajnálban meg-indult, oda hagyta az Obsidiót, és a' Város mellett nem is méré-szelvén el-menni, olly tsudálkozásra méltó hellyeken, erdőken ment által, hogy nem Tábor, Szekér, lövő Szerszám, de vadnál, vagy úton leselkedő embernél, vagy Tolvajnál egyébb nem járt soha. Melly midőn ér-tésemre lön, én is mindjárt indulék utánnok, de már Eperjesfelé menö Uttyoknak nagyobb részét meg-haladták, és táborokat erös hellyben szállitották vala. Elöl járó Csatára botsáttám Ferentzi Istvánt, ki igen jeles jámbor Vitéz ember, Mezei Kapitány vala, 's mivel jámbor ahozképest szerentsés is vala; mert Isten áldása vala rajta; magam a' dandárban maradván: vélle botsátottam vala egy Három Széki Székely Hadnagyot, kik találtanak az Ellenség Sákmányossira Lapis Pataknál,

taknál, melly Sákmányosoknak örzésekre vóltanak valami más fél Száz gyalog muskatélyosok; a' Lovassát a' mezei hadak felverék, a' Gyalogságra vitézi Vakmerőséggel Kopiával mene a' Székelly Lovas, és mind ezekből kevés szalada-el, szép Szerentsével járánk. Ez alatt mivel féltem vala Eperjest-is, küldém nehány Száz Lóval Gyulai Ferentzet, hogy bé menne, ki viszsza pironkodék; kit ujabban nagy pirongatással viszsza üzék, és sirva mene el elöllem, 's bé-is mene békével. Ez Gyulai Ferentznek én nagy Promótora, Fautora vóltam akkori állapotban magammal hordozván, commendálván, tanitván; azután Dévai, azután Jenei Kapitányságban való promoveáltatásban sokat segitém, most már Váradi Vice Kapitány, de én hozzám igen háládatlan. Nem mérészelvén azért az ellenség mulatozni, Eperjest-is nem obsidiálta; hanem szállott Sáros Vár alá; én pedig utánna szállék Eperjes felé, és szüntelen rajta kapdostattam, fárasztattam vesztegettem. A' sok pironkodás után midön meg-halották Ibrányi Mihály; és Bakos Gábor-is az Ellenség menetelét, fel-jöttek Onad mellöl, és itt meg-egyezének velem, az holott mindjárt az Ibrányi hadai nagy Istentelenséget tselekedének, mert a' Sebesi Klastromát fel-verték, a' Szegény Barátokban megis öltenek, noha Szegények el-küldöttek vólt hozzájok Salva Gvárdiát kéretvén, biztattais öket; azonban gondviseletlenül hagyván

öket, alatta lévöket-is meg nem zabolázván, istentelenül tselekedének, eképpen azért szüntelen rajta lévén, sohonnan semmi élést Táborokra vinni nem engedvén, igen meg kezdettek vala szükülni, de azért mi-is hozzájok nem férhettünk vala, mert erös Sántzal muniálták vala magokat.

Itt pedig illy dolgok-is történtek vala 1.) Hogy Sárosvárát igen féltem vala, melly alatt az Ellenség fekszik vala, és Obsidióban tartatik vala; mert rosz Provisio vólt felölle a' Pataki Praefectustól lévén dependentiájok, ki egyéb iránt hatalmas jó Oeconomus Ember vala, de á' féle állapotokrá habilis nem vala, Kapitány pedig benne nem vala, mert a' fösvénység a' Fejedelemmel azt tselekedtette vala, hogy valahol kételenségből nem, egyébaránt Kapitányt örömest nem tart vala, és tsak Porkoláb kevés Authoritással, kevés Praesidiummal, kevés éléssel, és kevés munitióval vala benne. Az Udvar Birák az ollyan dolgot könnyen szokták hagyni.

A' Svecusoktól érkezvén egy Officier ember követségre, és árra felé jövén, nem penetrálhatott hozzám az ellenség elöl találván ha bé nem szaladott vólna Sárosra, melly Casus-is sok hasznot tött, az tanult emberek lévén, meg biztatta, tanitotta öket, kinek Tanitása, biztatása, és a' mi érkezésünk marasztotta-meg, különben fel-adták vólna. 3.) A' Fejedelemnek-is érkeztek Fő Követtyei Lónyai Sigmond, Sérédi István, Klu-

bositzki János, hogy Békeséget kérjenek, mert a' Fejedelem már desperált vólt. Ezeket Boldog közből expediálván, és még akkor az ellenségnek Kassa alól félve lett elmeneteleket és bujkálásokat, töllünk is meg-szórittatásokat nem tudván. Tractálni pedig akar vala sub induciis, kik hozzám érkezvén, tanuságok-is lévén, hogy velem communicállyák dolgokat; el-botsátám ugyan az ellenség Táborára, kik midön a' Tractához kezdettek vólna, azt continuáltatni sub induciis kivánván, nem lehetett egyéb benne; hanem úgy hogy mi is Suspendállyunk minden hostilitást, mellyért hozzám küldvén resolválék úgy, hogy az Úr én reám nem tractát, hanem fegyvert bizott, külömben azért nem tselekedhetem, hanem harmad napig való induciának consentiálok, hogy az alatt az Úrhoz küldhessek Ordinantiáért: ezt pedig tselekedém illy okból, hogy az alatt succurrálhassak a' Várbélieknek, a'mint hogy éjjel Száz Gyalogot, azoktól iszákokban elegendö Port küldék bé a' Várba, az ellenség eszében sem vévén.

Adaték illy alkalmatosság-is pedig, hogy a' Palatinus a' Követeket requirálta, engednénk utat a' Savanyu Vizre embereinek, melly a' két Tábor közt vala, és a' Palatinus olly igen szokott vala élni a' félével, hogy a' nélkül egész nyavalyának tartya vala, nem járhatnak vala emberei, mert mihelyt a' Sántztól távoznak vala, ottan fogdossák 's hordgyák vala a' Magyarok. Másikat kivánja

vala, hogy a' Városból Eperjesből engedtetnék pénzen, vagy két hordó bornak Számára vetetése; ezeknek engedése mivel nem vala a' Követek hatalmában, engemet kelle requirálniok; kikre igy resolválék: Holott az én kegyelmes Uramnak Vára éllésel rakva fejek félett van, noha mostan az igyben ellenségesek, de azért Személlyekben Keresztyének 's Magyarok mind ketten, hogy azért pénzen engedjek vétetni, hogy nem mivelem, hanem Klobusitzki András mennyen fel 's véllé embere a' Palatinusnak, nem kettöt, hanem négyet választva, kóstolva hozassanak alá. Ez meg lévén, a' Savanyó Vizre való járást-is meg-engedém, a'mi Strásánkra jövén embere, az mindenkor el-késérteti. Ezt azért igen kedvesen véve a' Palatinus, vélvén tsak magam emberségitől való tselekedetemnek; noha fekszik vala illy dologis az Emberség alatt, hogy Klobusitzkit instruálnám, mind arról, hogy Köntöse változtatva a' Várba szaladott, Svéch Officér Követet hozza alá; mind pedig, hogy a' Várbélieket biztassa, tanitsa; meg is lön; de maga az emberséges Svéd Officér ki nem jöve praetendálván, hogy immár közikben esküttvólna, és ott több hasznos-is tönne; hanem a' Leveleket alá küldé. Végben menvén azért a' dolog, és eképen a' Költsönt is viszsza adván, a'mint Regétzben borokot küldésnek alk almatosságával Palatinus Úr tselekedett vala, a'mint emlitve van hátréb az harmad

nap is ez alatt el-telék; meg-izeném Palatinus Uramnak 's a' Generáloknak a' tractán lévö Követek által, hogy az Induciáknak a' mi részünkröl-is consentiált ideje már eltölt, Válaszom és Ordinantziám a' Fejedelemtöl nem jött, hogy ott nem lévén, azért hozzá fogok, tovább az induciákat tartanom nem mérészlem, mert én reám fegyver, nem Tracta bizattatott, ha akarják azért, a' Tractát continuállyák, de sub armis, 's mi dolgunkhoz látunk; mellyet azért adék értésére, hogy ne láttassék tselekednem violatis induciis contra Regulas militares, juraque Gentium; és noha ma telik az harmad nap; de még-is Suspensio Armorum légyen várván a' Válasznak érkezésit. Ezt pedig én tsak simul áltam, mert nem is küldöttem ujjabb Orderért: Hogy pedig az Úr Instructiójának nem engedtem, mellyet a' Követeknek adott vólt az induciák végezések felöl, ennek illy oka vólt: mert egy falka Leveleket intercipiáltattam vala, mellyböl egészen ki-tanultam vala, hogy a' Palatinus tsalárdal tselekeszik, tettetvén a' Tractához való nagy keresztyén indulattyát; de egyéb iránt fekszik vala az alatt, hogy Sáros alatt várhatnák meg a' Lengyel Országban ogadott hadakat, kiben Homonnai, Csáki, Barkócziék foglalatoskodnak vala, 's el-érkezvén abrumpállyák akkor a' Tractát, és rajtunk legyenek; Induciák nélkül pedig nem lehet vala vára-

kozniok, mind az élésbéli Szükség, mind rajtok kapdosásunk, fárasztásunk miatt: ezt a' Családságot pedig a' jámbor Fejedelem nem tudja vala, mikor a' Követeket expediálta vala, miglen a' Leveleket kezéhez nem küldöttem. Meg-jelentvén azért a' Palatinusnak az Induciáknak abrumpáltatását, hogy markában szakadna az iránt való Stratagémája; felette igen meg-busult, az embertelen Szókkal-is irának reám a' Követek a' Palatinus instigálásából, morgott-is a' Palatinus, a' Követek-is nehezteltek reám, hogy az Urtól nékiek adatott Instructiom ellen tselekeszem, mert ök okát nem értik vala, Republicában meg-iratám mind okát, tudni illik, hogy az intercipiált Levelekből értem, 's az Urat is tudositottam Palatinus Úrnak a' Békeség tractájához való Sinceritása felöl, egyszer'smind praeter illusionem azt is értésére adám, miért tartottam tsak harmad napi Induciát-is, arra nékem-is szükségem lévén, az alatt azokat a' Szükségimet mint 's hogy vittem véghez, mellyért annál inkább morgott, és azomban lön illyen effectussa, hogy vévém eszemben a' dolgot, tehát tovább ott maradni nem mérészlettenek, hanem éjjel néki készülvén, és az ott való várakozásra épittetett hatalmas sántzot, Sáros Várának Obsidiojával együtt oda hagyván, nagy hirtelen hajnalban meg-indulának, Követeinket viszsza botsátván Úttyokból; a' Palatinus pedig magát ki-beszélvén holmi praetextusokkal a' Német Armádából,

elöl elment a' vélle lévő Magyarsággal való-ban szaparán haladva, a' Német nehéz Armádát hatra hagyván; Ezt a' Várbéliek elébb vévén észre, mint sem a' mi Strásáink, szintén hajnalban lövének hármat ágyuval, mellyet valami jel-adásnak mindjárt gondolván; azomban világosodván a' Strások mindjárt meg-láták, kik rendszerént Ibrányi és Bakos Gábor hadaibol valók valának; azomban érkezének hozzám nagy zelussal, mondván: hogy a' Németség futna, azért sietnénk utánnok, melyre nevetvén tévék vállaszt: Ha fut a' Német, el-érjuk a' Dunáig, ha pedig rendesen mégyen, mindjárt meg-hartzol mihelyt el-érjük. Hallottatok e' Bástát, hogy mindenkor azzal a' fortéllyal verte meg a' Magyarokat, mert külömben Szemben való hartzra nem vehette öket. Ezzel ök csak elmenvén, és fel-lázzasztván magok hadait rendetlenül el-érék ugyan, de mint annyi három tsorda a' mezöben el-szélledvén, a' Német pedig Seregeit hartznak forditván, az el-szélledett nép csak leg-kissebb Compániát is meg nem bontott. Én is azért meg-világosodván, alattam lévő hadaimmal, és Huszár Mátyás-is az alatta lévökkel velem lévén, kevés számu hadainkat rendelt Seregekben utánnok nyomokodván, az emlitett Fejedelem Követjeit Szemben találok, kiket viszsza botsátottak a' Fejedelemhez, nem succedálván az Induciák alatt tractálni akaró practikájok, melly markokban szakadván,

a' Palatinus pedig félvén a' Németségtől, kik alattomban meg-lövöldözésel fenyegetődztek vala ellene, illy Okból, mert ö biztatta vala öket; nem vólna szükség a' Fejedelmet prosequálni, hanem inkabb Szerentsről Kassa alá fordulni, mert azt mindjárt meg-adnák assecurálta öket, és hogy a' Fejedelem, 's hadai-is viszsza nem fordulnának, hanem tsak Erdély felé szaladnának; mellyet az Isten nagy jónkra is adott vala; hogy mint Achitofelnek, úgy Palatinusnakis erre vezérlé Tanátsát, egyéb iránt nagy periculumban forgunk vala; Ö is azért mihelyt a' Követeket expediálák, ki-beszélte magát, hogy már a' könnyü hadaknak eleiben, és azoknak többitésében, kiknek Lengyel Országból kellene jöniek, akarna munkálodni, 's valóban el-rándult, 's a' Német Armádát hatra hagyván. El-érvén azért öket Szeben Várossa mellett, a' Város-is megbizokodván, mind Kassában, Eperjesben, Sárosban, úgy oda is bé nem botsáták, mind azon által egyéb hasznot nem teheténk, mert a' Hadnak nagyobb része, a'mint irám, elszélledve haszontalanná tétetödék, a' többivel nem lévén elégségesek, hogy hartzot álhassunk nékiek, hanem mind ellenkezve késéről az napi Tábor hellyekig.

Itt nékem illy bajom is érkezék: hogy midön az ellenséggel vólna bajunk, igyünk, Huszár Mátyás, és Szuhai Mátyás mindenik Kapitány Emberek, de igen akaratos; egy más-

sal öszve veszének, és bajrahiván egymást, azon az alatta lévök-is öszve gördülének, melly miatt tsak nem rút veszedelem lön, és ugyan kemény Szóval mind kettöt meg-fenyegetvén, kellett öket meg-tsendesitenem, mellyért (nohaaz elött-is nem szeretett) hóltig nagyobb ellenségem. és Aemulusom lön Huszár Mátyás, miért ö mellette nem fogtam a' dolgot, melly hozzám nem illet egyik részre-is. A' Németség pedig azon éjjel Szekér Sántzban vévé magát; más nap ismét meg-indula Löcse felé, Szoros Utakon kelletvén menni, mi-is rajtok kapdosván a' Szorossakon pedig hozzánk tartó némelly Gyalogság hires elöttök járóval meg-üték öket, és sok károkat tönek bennek.

Ezen napon háló hellyekig azért mind rajtok kapdosva kisérök, és egy nékik jó alkalmatossága hellyen Szekerekkel bé-sántzolván magokat maradának. Harmad nap ismét Löcse irányában való Tábor hellyekig megint hasonló rajtok kapdosással késérök öket, Lötséhez közel sem botsáták. Ez nap Szuhai Mátyást nyakon lövék, de nem haláloson mindazonáltal el-marada Lötsén meg-gyógyittatásáért.

Ezen közben a' Fejedelemnek érkezett hire, hogy maga Követtyei, Haller István, és Bethlen Ferentz, kiket Lengyel-Országba expediált vala, jönének, és véllek együtt Lengyel Követ is, kiket a' Fejedelem nagy kivánsággal vára, mert onnan nem kevés fé-

lelmünk vala, mellynek megértésére, és hogy ahoz képpest tudna is disponálni, engemet viszszá hivata, mellyben kár lön nagyobb, mint haszon; mert noha Ibrányi Mihály, Bakos Gábor, Huszár Mátyás, az hadakkal oda maradtak vala; mind azon által semmi kárt az ellenségben nem tettek vala, és tizen egy napok alatt igen jól meg-pihentek, és éléssel meg-rakodtak vala, én szintén Bajnótznál értem el az után öket, kik egyéb iránt el-nem mehetnek vala, azokon a' szoros utakon; ha jól viseltek vólna gondot, és bizonnyal el-is végezve vólt nállok, hogy Lengyel-Országi határra recipiállyák magokat, 's azon Salvállyák az Armadiát, úgy mennyenek fellyebb, tudván hogy mi a' Lengyel határra penetrálni nem merünk.

Minek elötte mind azon által a' Fejedelemhez mentem vólna, Bakos Gábort, Dániel Jánost, egy rész haddal Késmark felöl bé-küldtem vala Lengyel Ország felé, az onnan jövő ellenség eleiben, kik eszekben vévén által állottak, és oda utánnok nem mehettek, hanem Árva felé takarodtak fel. Én magam sok kérésekre bé-menvén Késmárkra, Tökölyi István, Miklos az öreg és Fia igen nagy betsülettel láttak, 's vendéglettek vala. Ez dolog Szombath nap lévén énnékem valami fogadásbol bor nem ital böjtöm vala, úgy hogy három conditiókkal, nem is szoktam vala bor innya; mellyek ezek valának. 1.) A' Szükség, mellyben egyébb

italt nem kaphatnék. 2.) Betegség, vagy tsak félelme is egésségem bontakozasának. 3.) Az Úrnak parantsolatja. Melly harmadik Conditionak Cásussát tanultam Bethlen Gáboron, ki Ibrányi Mihályra meg-haragutt vala, hogy egy napi Bornemiszáságát parantsolatyára meg-szegni nem akarja vala, még is tsak meg kelle lenni, mert ök Földi Istenek; minthogy azért ök nagy szeretettel 's betsülettel láttak vala, 's az alkalmatosság-is kedves vala, mert már jó időktől fogva főtt meleg étket nem kostoltam vala Palotában nem ettem szép Úri Aszszonyokkal, Leányokkal nem szóltam, söt tsak nem is láttam, nem hogy egy asztalnál ültem vólna; Musika Szót is régen nem hallottam vala. Ez alkalmatosságok, és sok szép Szók, kinálások, köszöngetések, a' bor és musika 's a' jó izgató, az ördög azt tselekedtette velem, hogy elsöbben árra birának, hogy a' bort meg-kóstollyam, azután hogy kevessit innám, úgy tettszvén magamnak, hogy nem részeségre valót ittam ugyan, a' minthogy még azon nap, a' Vendégség után még a' Városban betegen fekvő Balási Andrást meg-látogattam, 's akkor is hires és tudós Astrologussal Frölich Dáviddal sokat beszélgettem, és a' Táborra Lovam hátán ki-mentem, de elég az, hogy ugyan tsak több vólt annál mint sem a' Conditiók engedték vólna; mellyre noha bátorkodást vettem innen is, hogy az akkori időbéli tudós Predikátorok és

Doctorok tettszéseket vettem vala; Szabad é a' Fogadás ellen bort innom azokon a' napokon, ugy mint Szombaton és Vasárnap? 's azok absolváltak, és licentiáztak vala, hogy meg lehet, tsak ne légyen cum excessu; mind azon által engem az én Lelkem esmérete semmiképen nem engedé a' miért tsendesen lenne, ott is igy gátolodék meg. Nem késvén én is Turótzban utánnok szállék Bajnótz felé.

Oda érkezésemkor hagyék embereket, és Ordinántiát Turóczban, hogy ha Bakos utánnam érkezik, a' Végezés szerént, mint hátrább emlitém, Subsistálna ott, mert félek vala az én eljövésem után a' Fejedelemtől, Murány Vára, ki az elött hozzánk tart vala, és nagy könnyebségünkre is vala, lévén benne Szétsi Mária, ki az elött ifiabb Groff Bethlen István Felesége vala, azután Kun István a' Rosalyi vette vala, de azt óda hagyá, Szinnel az is nékünk faveál vala: Illyésházi Gáspár pedig Szétsi Máriának Ötsét tartja vala feleségül, és egyik részes vala Murányban, 's a' Fejedelemnek hive vala, de az Aszszonyi tsalárdság által igén meg-tsalaték; mert alattomban Fülekből Szétsi Máriával Veselényi Ferentz tractálván, a' levest öszve szürték, az Aszszony mulatásképen kimenvén egy Erdőbe, egy mással szemben is lettek; 's idöt 's módot végezvén, az hagyott időben Szétsi Mária Illyésházit vendégelvén Szolgaival együtt, 's minden hozzá tartozokat meg-részegitvén, éjjel meg-hágatá a'

Várat Veselényivel, 's ki tudja ha nem magát is, elegedendőt botsátván bé, akkor vette eszében a' hizelkedő Aszszony ember Szavainak 's Vendégségeinek gyümöltsét Illyésházi és emberei-is mikor az álombol fel rázták, 's igy ö rajta onnan ki-adván, a' Vár Aszszonyostól hüségestől töllünk el-esék, onnan jövő úttyában nagy szomoruán ére utól Illyésházi Rosemberg tájan, igy azért félelmem lévén hátul, meg-is irám némelly jó akaróinknak, hogy az a'Szándéka hátam megé szállyon, Veselényi a' Várbéliekkel elöl, a' Németség mihelyt egyezhet a' Lengyel Segitséggel, reám fordulván, közben vegyenek, ezeket észre vévén, a'mint töllem lehetett tettem vala illyen dispositiokat a' Securitásért.

Hogy Lippó Várát nagy Securitással kezemhez vévén, abban Praesidiumat és Kapitányt collocalék, mellynek jó hasznát-is vettem; ez lévén azontúl, hogy Murány el-szakada töllünk fészkünk lakos emberek járására.

Hogy a' mint fellyeb-is irám Bakos Gábor ha érkezik, subsistállyon, és a' Jantsárok igen nehéz Passussára vigyázzon.

Minek elötte pedig által mentem vólna a' Fárasztó hegyen Bajnótzhoz, Turóczban lönek e' nevezetes dolgok. 1.) Sclabinya Vára Révai Ferentzé lévén, kinek Fija öreg Legény lévén, de igen eb erköltsü, a' mint hogy az Apja is ollyan vala, 's a' mit látott az Apjában, azt tanúlhatta'

Qualis erat Pater, talis etiam Filius. Ennek Attya akkor a' Császárhoz tartja vala az hüséget. E' vala az, a' ki Bethlen Gábor idejében egykor mutatá olly hüségét a' Császárhóz, hogy Derling nevü Német Szolgáját a' Fejedelem az Imperium Confoederatussitól visszsza jövö Uttyában, azon lévén Utja, intercipiálta, és mind Levelestöl a' Császárhoz vitte vala; ez idö alatt próbáltattak vala a' fel-tett Szándékok, 'a'mint-is hogy lett vala az a' hadakozás akadállyos, mellyröl hátrébb van emlékezet, egyéb iránt ez egy hüségén kivül mindenekben álhatatlan vala. Mikor Bethlen Gáborral fel-mentünk, Calvinista, vagy Lutheránus vólt, ha alá jöttünk Pápista vólt. Akkor azért a' Fija össze vesze az Apjával, az Apja Császárhoz tartván, a' Fija én hozzám, alá jöve a' Várból, és tractálván véle, az Apját és Császárt-is el-árula, 's mi hozzánk esküvék, az alsó Várban a' Fija, a' felsö Várban az Attya lakván, meg-lopá az Attyától a' felsö Várat-is, és Ö disponált benne a' Praesidiumot hozzánk esketvén Clastrom nevü Káptalan helly, mellynek alatta a' Kastéllya, felette pedig Szmia nevü Vár nagy köszikla tetején, ebben sok élést és egyéb gazdagságot-is lenni valami hirböl értém, tsak a' Sákmányosok meg-hágák és vévék. E' képen lön Turótzról által-menetelem a' Fárasztó hegyen a' Cselédnélkül csak a' hadak szinével illy rendeléssel, hogy az hadakat el-rendelém, hátrább hagyám az er-

dő közt a' Kapitányokkal, 's elöttök Dániel Jánost, ki akkor Udvarhelly Széki Vice Kapitány vala, és az hartzra rendeltetett Seregeken kivül tiz Seregekkel magammal el vivék, hagyék pedig egyben igazitott orát Dániel Jánosnál, és mást vivék magammal illy Ordinantiával, hogy hat orakor ereszkednék le, és mutatná ki magát az Erdöből, mert vala illy reménségünk, hogy midön az emlitett Sereggel én magam ki mutatom, az ellenség én reám ki fog jönni, tsak a' latott erőhöz alkalmaztatván magát, kinek addig resistálni fogok, mert a' Nitra Vize közöttünk vala, melly noha ott nem vala nagyobb, száraz idő lévén, mint a' Szász Sebesi Viz, vagy Steigy Erdéllyben, de partos, és által járó helly nem mindenütt, mellyen nem fogna által jöhetni rendelt Seregben, hanem tsak bizonyos hellyben, egy más után költözve, az holott impediálhatom, az alatt a' derék Seregek-is érkeznek, 's ha nékem szolgálni látom az alkalmatosságot hartzot adok derekason, 's ha nem ellenkezik a' Passust meg-tartván által nem botsáttom; azonban meg-segitt az éjtszakai idö; de a' reménségben frustrálodám, mert az ellenségnek noha fiók Strásáit el-fogók, de egyébiránt-is lévén hirekkel menetelem, készen vártanak, úgy hogy alá-ereszkedvén az Erdökről a' Nitra mellé, el-hagyám a' Seregeknek hetét lesben, a' hármával pedig elő menvén Privigye nevü Mezö-Város mellé, melly ellen-

ben Bajnótznak, holott az ellenség bé-sántzolva vala, ottan mingyárt az egész Armáda ki-omla a' Sántzból, és reám fordula, 's azon tájékán lévén egy jó alkalmatos által járója a' köztünk lévő Viznek, minden Seregeit árra alkalmaztatá 's forditá, hogy által kelne azon, mellyen egy nehány Kompánia által-is jöve, kikkel derekás ellenkezést tarték, Isten a' Szerentsét nékünk szolgáltatván kevés kárunkal, sok Német veszedelmével viszsza vevők, mert ittasok-is lévén, Ordinantia kivül-is Magyar módon ellenkeznek vala, de mivel látám, hogy az egész erő árra nyomakodik, lövő Szerszáma 's gyalogja is lévén, nem várhatám az hat orát, izenék Dániel Janosnak, hogy sietne a' derék Seregekkel alá ereszkedni; de az is késö vala, mert a' magammal elöl vitt három Seregetske, mellyeknek egyike Puskás, má-ikja Kurtán, harmadikja, a' magam Zászlója alatt lévők valának már tovább a' dolgot nem álhatja, és az által költözö Passust nem tarthatja vala. Az holott illy gyalázatos rosz dolog is esék a' jó dolog között, hogy lévén nagy reménségem az én magam Zászlóm alatt lévökhez, holott magam fizetett Szolgaim, és a' Szebeni fizetett Katonák Zászlóstól, kiknek minden Lóra egy egy Lóra kilentz forintjok jár vala. Midön azért a' Nitrán túl már az Ellenségnek rendelt Serege azon Passusra indultanak volna, az innetsö részről pedig a' mezö enyim vala, a' Viz parton

fon nem vala bátorságos állani már akkor, és az által járo Passust úgy oltalmazni, mert tul muskotélyosok valának, söt tsak pistol lövés is által szolgál vala, tellyességgel elhagynom azon Passust veszedelmes vala; annak okáért a' magam egy Seregemet a' révtöl annyira állatam hátra, hogy a' közönséges lövés-is rájjok ne szolgálhatna ártalmason, de azonban ha azon valamelly Sereg jöne, elébb azt Szemben ökleltetném; mert sem Séliben, sem másképen nem lehet vala, hanemtsak egymásután által jöniek. Látván azért az én hátrább állásomat, onnan egy Compania fegyveres Lovas által indula, kikkel midön a' Partra jutott vólna, Jésust kiáltván inditani akarám azén Seregemet, hogy Szemben ökleltetném az ellenséget, magam elöl néhány Szolgaimmal ragaszkodván, tekintem, hát az én Seregem nem jö, hanem elszelledett a' Zászlót is le tsapta a' Szebent fosz Zászló tartó, és igy tsak magam is alig, hogy oda nem veszék, eléggé szidám az Ebeket, kergetvén hegyes törrel, de sóha bizony Szembe nem verhetém, sem a' Zászlót a' Szász ebbel fel nem vetethetém, azt tudván hogy mihelyt ö azt fel emelné, ötet mindjárt ellönek, hanem el-vétetvén tölle egy Szolgám kezében adám, hegyes törözvén öket nehézen tarthatám meg, hogy mind el nem futának. Azonban a' Puskás Sereg meg-segitvén, viszsza verök az ellenséget, ki által jött vala; mind azon által már minden al-

kalmatosság árra vala, hogy az ellenség mind az által kelö Passust, mind a' mi mezönket elvenné töllünk. Isten Vezérléséből azért élék ez hadi mesterséggel; hogy a' Lesben hagyott, hét Seregemet, kik szintén jó alkalmatos hellyben hagyattak vala, mert második által jároja a' Nitrának ott vala, által küldém a' Vizen, hogy tartozás nélkül az ellenséget hátul vévén meg-ütnék, 's tartoztatnák-meg, mivel erösben rajtok kapdosással az el-rendelt Passuson a' reám jöhetéstöl, én is hitet adván nékiek, hogy ha reájok fordulnak, én viszont más felöl az ellenségre eraszkedvén el-vonszom róllok. Melly Inventio Isten kegyelméből sokat is használa, és ezzel conserválám azon nap meg-történhetö veszedelemtöl az Hadat; mert Fráter Pál, és Bánhadi István Kapitányok lévén elöttök, vitézül minden tartózkodás nélkül menvén által a' Vizen, és belé kapván az ellenség Seregének hátulyában, az ellenség ezeknek vakmerö bátorságokkal nagyobb gröt gondolván, midön engem kevesebbel lenni látván, azokat pedig a' Nitrán egymás után által költözni gondolkodtak, hogy több Seregek-is fognak árra menni, kénszeritettek el-hagyni az én reám jövö Szándékot, és minden Seregeit amazokra fordité viszsza; én is viszszont innen igéretem szerént által kelvén a' Nitrán szorgalmatosan, ellenkezést tetteték, és annyira detineálám az ellenséget, hogy sem én, sem amazok miatt, sem

azokra én miattam nem jöhetne, hanem tsak részszerént valóCompániákat botsátván egyikre is, másikra-is, nem messze a' derék Seregeitöl, azokkal tartoztatja vala az ellenkezö Vitézeket; de derekasabban lövö Szerszámival's gyalogival oltalmazza vala magát, hogy ne közelithetnök, noha kevesen valánk; mert mind eddig-is az hátra hagyott derék Seregeim el nem érkeztek vala, mind az által ellenkezö hartzotskák alatt azok-is elérkezvén, annál inkább is az ellenség tsak defensivé viselé magát egész estvéig, és az éjtszakai Setétség választá el-egymástól, 's mi-is Tábor hellyünkbe, ök-is Sántzokba bé-takarodának; éjjel a' Strásák maradván fel mindenik részröl; mi ellenben Privigyéhez szálván a' tiszta mezöben, ök Bajnótznál Sántzban; a' Vár, és Város-is lön erösségünkre és profontolásunkra.

Itt ezen a' napon lön igen emlékezetes és ditséretes magok viselése a' Magyaroknak; sok fö Német veszé, Magyar kevés, sebes felesebb, ló kiváltképen. Itt magam kevésben maradék, hogy el nem ejtének, mert a' második Generál Puchmám Gróff, kiegyib iránt igen jó barátom vala, de Amici personae, inimici causae forog vala; engemet esmérvén, nem vöttem eszemben meg-közelitését, és melletta két Lokájja hoszszu Puskával gyalog lévén, elsöben, másodszor is Czélnak vettek, egy Tolmáts Legény lévén körüllöttem, ki is ismerte Puchámot, vivén

ezében rugaszkodik mellém, 's meg-szóllítván mondá és mutatá meg-is a' dolgot. Ugyan itt Fráter Pál-is Segbe öklele egy Németet. Itt lövék el Taratzkal Bodo András nevű Fejér Vármegyei Nemes Embert is.

Ez napi hartz felés pénzembe telék, mert kinek Lovát lövek el, ki maga sebesedvén-meg, valaki elömbe jö vala, üres kézzel nem botsátom vala; és noha az honnan kevés jövedelmetském jö vala, én azt az hadakra, Kémekre és az Ur dolgai mellett költöm vala; mind az által illy méltatlan dolgot tselekedett a' Fejedelem, ki igen fösvény vala, hogy az hadak fizetésére kezemben adott pénznek erogatiojáról, az árra rendeltetett Ember, a' melly Registrumokat készitett és Számat adott, azzal, a' midön az emlitett dologra lett erogatiokat-is inserálta volna; mellyel tsak azt akarta meg-mutatni, hogy mind Uramhoz való hüségemből, 's mind magam betsülletemnek 's az hadaknak való kedveskedésemnek, Szeretetiből, tisztességes erogatiokat tettem; látván hogy sokkal superállya az Erogatio az Introitust, attól félt, hogy én azzal Contentatiót kivának, mellyre nézve keresztekkel meg-jedzette, és a' Komornyiktól azt izené, hogy azok nem ö Parantsolatjából való erogátiók vóltak, 's nem acceptállya, mely Sordiciesen nem kevéssé busultam.

Más nap azért meg-virradván, ismét az ellenkezés el-kezdetett, de többször hartzra

nem jött az ellenség derákason Sántzából, mert mind a' Lengyel Országi Segitséget várta, kiſek jövetele felöl hirem érkezék, és Daniel Jánost, Frater Pált, Csomaközi Boldisárt elejekben küldém a' vélem lévő hadnak derekával, magam kevésel maradván, kik Tót-Ujhelynél Quartir Mestereket találván, elfogdosták, le-vágták, de szaladván el-is bennek, hirt vittek a' Lengyel Országból jövőknek, viszsza szaladtak, 's fel-kellett kerülni Morvára, 's a' Fejér hegyen jövének azután által. Ez hellyen azért 11 nap és ejtszaka olly kevés haddal, mellyben nem vólt 3000 Emberem; méglen pedig Ujhely felé járt az hadnak nagyobb része 9 nap és ejtszaka alatt nem vóltam 2000 Emberrel mindenek tudájával a' Puszta mezőben én, az ellenség pedig Sántzban Vár és Város mellett, csak a' kis viz, és ott 's akkori Száraz időben csak Pataknak mondhatnak a' Nitra (Vize lévén köztünk 's continue egymást nézvén, csak jó ki áltas is egyik Táborról másikra hallatván, laktunk, minden nap az ellenkezések egymást érvén, és éjtszaka-is Strások, táborok megütésével 's fel ültetésével egy más fárasztván, voltunk Isten Kegyelméből mi szabadosabb állapottal; de az ellenség ha Erdőre ment elés keresni, a' Tótság ölte, hordotta, vágta őket, csak Sántzok mellett-is lévén aratatlan némelly Buzakalongyában, 's némelly egyéb gabona, Szemek láttára hordotta a' Magyarság, élnünk kellett hadi mesterségekkel; néha a' Jésus kiáltást úgy tri-

pláztattam, hogy az ellenségnek tettzet háromszor is annyinak, mint másszor; néha tüzeket háromszorta's negyedszerte többeket rakatám mint másszor. Néha minden tüzeket (hanem tsak három hellyen keveset hagyván) el-ol táttam, mintha Tábor hellyünket el-hagytuk vólna: a' Seregeket pedig fel-ültetvén kivül, készen vártam Tábor hellyünknek, meg-ütését nagy tsendességben, hol succedált, hol nem, néha ejtszaka viszsza loptam hátunk megett lévő tselédünk táborára a' Fárasztó hegyen innen néhány Seregeket, kik más nap Szemek láttára mint újj Segítség, úgy jöttek bé hozzánk, és több egyenbekkel.

Itt a' Török Siposomnak Bosó Jánosnak karját által lövék. Itt a' Kurtán öreg Dobosomnak derekán által mene a' golyobis, még is még gyogyula. Itt a' Sátorotskám hol vólt, olly számtalan vólt a' fülbe mászó féreg, hogy tsudálkozásra méltó Isten providentiájából maradtam meg, fejem alatt ugyan nyüsegve járván, még is ártalmamra nem lehettek.

Itt lételünk alatt Puchalmimmal mind Levelek irásával, rabok botsátásával az ellenségeskedés alatt tisztességes Katona barátkozással éltünk. Urainkhoz kötelességünk sérelme nélkül; néha nem messze egymáshoz, én is úgy tettettem, mintha tsak Kemény Jánostól küldetett ember vólnék izengettünk Tolmáts által; de a' Fö Generál Götz, mint parasztból nevekedett embertelen hu-

moru ember, igen inciviliter viselte is magát hozzánk mindenekben, etiam propter hostilitatem. Itt velem volt Kosztándin Sorbán, ki az után Havasalföldi Vajda lett; ekkor Szeredárja volt velünk lévő cir. 1000. Havas alföldi Haddnak, nem igen jó kedvéből vittem vala el, valóban tud is vala félni a' Puskától, experiáltam néhány Cásusban.

Midön azért eszemben vettem volna, hogy az ellenség csak a' Lengyel Országból jövő Segítséget várná, én is pedig noha immár ott rendben impediáltam ugyan ki-jövéseket, de tovább csak a' velem lévő haddal nem tartóztathatom, és mihelyen meg-egyezhetnék, ottan a' könnyü had mindjárt belém bojtorkodik, és midön azzal veszödem, a' nehéz had-is reám érkezik, 's meg-veretettem; annak okáért idején meg-irtam vala a' Fejedelemnek, hogy az engem el-botsátáskori Ordinantia szerént Huszár Mátyást a' végeken fel-jönni, és velem meg edgyezni a' mellette lévő Haddal együtt parantsolná, hogy azt fordithatnám a' jövő Segitség eleiben, melly ha lehetne, hogy az edgyezéseket impediálhatnám, méreszleném asseurálni, hogy a' miatt az Armáda miatt többé meg nem busulna a' Fejedelem; de ha az nem lenne, mihelyt meg-edgyezhetnék, vagy el-veszne, vagy tisztességgel hátamon kellenék az ellenséget vinnem alá: kire Válaszom olyan jöve, hogy mig Szendrőnek dolga el nem válnék, addig Huszár Mátyás

hadastól onnan nem távozhatnék, és igy abban frustáltattam, a' melly úton fel mentem vala is, hátam megett nem tsinálhaték Securitást, mert a' rendelés szerént Bakos Gábor-is utánnam nem küldeték, és igy az igen nehéz és szoros Passusokra ezon nyomon hátra szállanom bátorságos nem vala, Veselényinek is a' Végekből fel-szedett hadától félelem vala, annyira, hogy én előttem a' meg-egyezett derék erö hátam megett a' bé vágatható szoros utak, és Veselényi lévén oldalúl, minden felöl a' nagy havasok, Szárnyára kelés nélkül talám egy láb is el nem szaladhatott volna. Végezém azért azt magamban tizenkettödik napra virradólag éjjel, hogy el-szökném, az ellenség Sántza mellöl, a'minthogy ezeket tselekedém: egyiket, hogy Bánházi Istvánt nehány Kapitányokkal el-küldém Galgótz felé illy reménységgel, hogy a' Vég vizéig el-menvén, ha valahol a' Lengyel Országi Segitséget találhatná, próbálná-meg, ha azt nem értettem vala, hogy a' Palatinus Nagy Szombatba menne valami Gyülést promulgáltatván, valamelly Conventiculumban mind tractájok lenne, 's mind a' Segitséget oda várnák, hogy ne talam valamint kézre kerithetnék. Az elsö felöl semmit nem irthetének, a' Palatinus kitsinyben múlt, hogy kézre nem akadott, mert el-oszolván Szombatból és Sente felé jövén, a' melly Csatát árra botsátott vólt Bánházi, lesben álván, ment reájok nehány

Fő emberekkel. Vizkelleti NN. nevü Uri ember, kiket hintóstól, és mindenestől el-fogván; ezen való magok ki-mutatásának hire elöl találta a' Palatinust, és igy fordúlt más felé. Ez Vizkelletinek hintóját Lovastól a' Sereg, más egy öreget 's egy kisdedet két embernek valót, és mivel azon utjokban Kastéllyát is fel-verék, egy Taratzkját-is a' Sereg nékem ajándékozá, melly Hintó két felé eresztös vala, Lovastol azután Moldvában veszé, a'mint a' kereseti vólt, úgy is veszett; a' kis Hintó 's a' Taratzk' eddig Vétsben vólt, Isten titkában van, mit rendelt azokkal edgyütt magam javaim felöl-is. E' Vizkelletit negyed magával a' Fejedelemhez vivén, el-botsátván a' több vélle lévő ártatlan Nemes Embereket, a' kit Fagarasban tartának fogva, mig az hadakozás durála, Vizkelletei a' Fejedelemnek 12,000 Tallérokat, a' vélle lévők ki 3000 ret, ki 4000 Tallérokat fizettenek; nékem a' Fejedelem, mint ollyan fösvény ember egyet sem ada belölle.

Másik Csatát Nagy Imréhvel botsátottam vala a' táborról, minek elötte indulnék a' Gárán Vize mellé mind a' Lengyel Országból jövő Segitségnek ellene-állásáért, mind pedig ha árra nem találna is, ne talám a' Végekből jöne könnyü had, azért hogy véletlenül közben ne vétetném.

Harmadik rendben azon útra, mellyre magam is menendő valék, botsátám Dániel Já-

most, és Frater Pált tseledinkel, rabjainkal, és valami nyereség Taratzkokkal, ezeket mind három rendbélieket azon estve el-inditám, semmit nem aluván egész éjjel, és a' Strásákat-is mint egyébkor, annyival-is inkább akkor magam ottan ottan járván, hajnal előtt tsendesen a' vélem maradott részét a' hadnak felültetém, és ugy virradánk-meg az ellenségnek ellenében szintén.

Lásd itt az Istennek tsudállatos tselekedetit, a' ki a' két féle ellenségnek intentumát úgy vezérlette, hogy azon egy éjjel azon egy útra mindenik egy más mellől el-akarjon szökni, a'vágy állani, noha mindenik külön végekkel, egyik-is a' másiknak akaratját sem nyelv fogásból, sem külömben nem tudván. Úgy vagyon estve sokkal meg többüle az ellenség Táborának tüze, és éjjel a' Sántzhoz a' mennyire lehetett gyalog is közelitvén sajditottam, mintha valami Szekerek zörgésének és Lovaknak lassan alattomban hajtásának jelenséget de mire vélni nem tudhattam. Kezdvén azért világoskodni, hát imé az ellenség-is Sántzából Szekereit kiállitá, Seregeit-is a' szerént, hogy világoskodván, indulna azon útra, mellyre én is akarok vala. Ekképen látván azért egymást, én örömest botsátottam vala őket, de már kétannégé nem lehetett maradnom, mert Seregeimnek harmad része alig vala velem, a' többit és a' tseledet már előlről el-botsátottam vala: az ellenség-is látván árra rendeltetett induláso,

mat, Seregeit fordità, és mind bé takaritá Sántzába, én is ellenében által meg-telepitem Seregemet, tettettvén mintha ott akarnék maradni, ebben telék circiter 2. óra.

Az emlitett hellyben való lételünk alatt történének illyen dolgok-is. 1.) Hogy midőn tractálnának a' Német Fő Tisztek arról, hogy reánk jönének, és meg-hartzolnának, ne bajoskodnának a'mi fárasztásunkkal és nyughatatlankodásunkkal, a' Morosus General Grétz azt felelte; örömest tselekedném, úgy mond; de nem tudok mit mivelni nékik; mert éjjel nappal Lovai nyeregben vadnak, 's a' minthogy már nehányszor experiáltam, ha hartzolni akarok, tsak el-repülnek és szélledve vágynak; én Kutya nem vágyok, úgy mond; hogy nyomokon Széllyel erdőken, mezőken kergethessem; mert az én Seregeimnek nem szabad meg-oszlaniók, 's ha nem kergethetem, megint mindjárt rajta vagynak, a' mint immár Kassától fogva látták. Ezt jó Német Tisztviselő rabjaink reérálták. 2.) Vala egy Személlyében el-hiresedett, az előtt vitézi nevet viselt Német Márton, ki akkor Böszörményi Kapitány vala; ez igen részeges, és erkölcsében rosz ember vala, akkor-is részeg lévén, semmit nem tudott abban, mikor a' Tábor meg-indúlt Seregestől, bé-vonván magát egy házba, másod nap ezt olly Szerentsére az ellenség-is eszében nem vette. Ezért kevés nappal az előtt Helova felé küldtem vala Csatára,

's valami Borokat vivö Szekerekre találván, azokat verte fel, az hordokon keresztül ülvén el döltig ivutt, semmi dologban betsülettel nem tudott szolgálni a' részegség miatt, és a' mint élete, azután 1653-ban Moldovában Kozákok miatt Sutzva alatt úgy lön veszedelme is részegesen. 3.) Illy tréfás dolog-is esék, hogy egy Kurtán a' Német Santzában nem meszsze néki telepedvén gabonát tsépelt, tul meg-kerülték 's lóra nem kaphatván, ott meg-nyomták sietvén vélle hogy meg ne segithessék, maga Lovára ülteték, fékemlöjét le-forditván, annak végét egy Német fogta, 's három a' vagy négy elötte, im ez meg eszmélvén magát, hogy nem egésséges héllyre viszik, a' Lova kantárát a' Lova fejéböl ki-taszitotta, 's pofáján a' lovat megütvén viszsza úgy el-hozta a' ló, hogy téritést sem tehettek rajta a' Németek azután, éképen békével el-jöve.

Ez állapotban vóltak vellem jó betsülletes Kapitányok, de azok közt Botskai István, kinek-is noha ezere vala, és Titulussa szerént tsak mezei Kapitánysága vala ez hadakozásban, és még-is tettszik vala a' vélle született generositás, jó emlékezetü Eleink nyomdokát követvén, mind tiszta Magyarságában, mind elégséges Vitézi bátorságában, hüségében, de minden rendekhez betsülettel való maga alkalmaztatásában, és minden hadi népségeknek, sok kár Vallásinak tsendes békességgel való Szenvedésében, az Ordinán

tziaknak megtartásában pedig olly engedelmességgel viselte magát mindenekben, ha miket parantsoltam, hogy paraszt Nemből álló sok Hadnagyok, Kapitányok vóltak nyegedesebek, ugyan is mind Strása-állásokat, Csatákat ha tsak köz emberekre biztam vólna, száma nélkül vesztettem vólna-el a' dolgot, de a' Strásákot mindenkor minden Személly Vállogatás nélkül Kapitányoknak kellett állani, magam pedig sokszor egész éjjel-is fenn lévén jártam öket, ha pedig ha tsak egyszer-is magam is meg nem látogattam vólna, azt semmi Szükséges Casusban el nem mulattam.

A' mint pedig hátrébb is említém, hogy a' Fejedelmet tudositottam idején minden Szükséges dolgokról, és maga tette a' fogyatkozást, sem Bakost, sem Huszárt nem botsátván utánnam. Remenykedett pedig mind magamat el-botsátásomkor, mind irott Instructiojában, 's azután-is minden Leveleihen Istenemre, Lelkemre kénszeritvén, hogy mint Szemem fényét úgy óltalmazzam a' kezem alatt lévö hadat, mert a' több meg-unatkozott hadakat Erbélybe botsátotta haza, maga Kassán Gyülés esvén, és hogy vakmerö Szerentsét ne próbálnék véllek, mert ha az a' had ruináltatnék, egészen minden dolga el-veszettségben lenne; és midön meg irta, hogy a' rendelt Segitség utánnam nem jöhetne; mindjárt értésére adám, hogy avagy reménytelen Szerentsét emberi rátiok szerint ve-

szedelmezéssel kelletik próbálnom, a' vagy ha conserválni kelletik az hadat, retirádával kelletik hátamon alá vinnem az ellenséget a' Fejedelemre, mihellyen meg-edgyez a' könnyü haddal, mind az által a' maga kárával, maga tette fogyatkozásáért én reám kezde neheztelni praetendálván, miért vittem hátamon az ellenséget; 's miért a' Végek felöl való úton 's nem a' mellyen fel-mentem a' szoros utakon, mellyben való akadályt hátrébb emlitettem. Azt is pretendálván, hogy meg-irta légyen nékem, melly Levelek nem is penetrálhattak hozzám, hanem azután való Esztendőben másodszori fel-menetelünkben egy Báth-nevü Mező-Városbéli szegény ember által kilentz hólnap múlva, mert az ellenség miatt nyavalyás hozzám nem jöhetvén, földbe ásta, rejtette, ellenség kezébe még sem juttatta a' Leveleket, mellyet praesentáltam-is a' Fejedelemnek, meg-bizonyitván abból-is méltatlankedvetlenkedésit, 's commendálván is a' szegény Embernek hüségét; de azért a' nagy fösvénység tsak egy tallér adásra sem botsátá; hanem magaméból adék az embernek nehány Tallérókat. Ez alkalmatossággal azért meg-tellyesedék rajtam ama köz 's igaz mondás; Hogy a' nagy Emberek kedvek igen nyúl haton jár; hogy annak elötte énnékem mással iratni nem igen szokott vala a' Fejedelem, hanem maga kezével; de már tsak Cancellisták által kezdett vala iratni; mellyből-is jol vettem eszemben, hogy meg-rágta

légyen az eb az hájat; mint szokták mondani paraszt magyarúl, mindazonáltal tudván, hogy nem lehet el-nyomattatni az igazságnak, mihelyt a' dolgok világra mennek, én az én hüségemet meg-tartván Szorgálmatoskodásomban is hátra nem állék annak határaig. Oh nagy méltatlanság, és Fejedelmekben lévő nagy háládatlanság!

Hogy azért térjek a' Materiára, midőn egymást nézve az ellenséggel valami időt töltöttünk vólna; egykorban az ellenség tsak resolválá magát, hihetö látván is nem lenni derék erömet, a' meg-irt okokból, hadaim meg-eszolva lévén, 's dobokat ütvén megindula azon útra a' Nitra mellett alá, a' melyre nékem-is vala Szándékom, több hadaim pedig elöl is mentenek vala, én is mellesleg vélle azon völgyen ellenkezdegelvé mégyen vala, de hartzot próbalni nem vala bátorságos, mert az ellenségnek gyalogja, lövö szerszáma, Szekerei, és minden jó apparatussa vala; nékem pedig semmi gyalogom, semmi jó lövö szerszámok-is valami nyert taratzkokan kivül, de azok-is minden eszközök nélkül valók Lovas hadainknak nagyobb része más felé menvén azért ideig e' képen, de a' völgy szorulni kezdvén, az helly kéntelenségböl meg-hartzólásra kénszerit vala, Ordinántziákat adván azért valamennyire szaporábban való menetelre, meg-elözém az ellenséget, és hátul járó Seregeket rendelvén, az hadakkal nyomakodom vala, és igy ugyan jó ideig menvén, az

hagyott hellyen Frater Pál és Dániel János-sék a' tselédděl meg-vártanak, kikkel meg-egyezvén, mivel már az ellenség jó távol maradott vólt, mint ollyan nagy hévségben annyi utat tévén; reménlem vala, hogy meg-fognának szállani; én-is azért meg-telepedvén, de Sákmányra az hadakat ki-oszlani nem engedvén, valami zöld ágakat támogataték-fel, mellynek árnyékában mind enni, mind pedig fáradtságom után pihenni akarok vala, de ahoz nem is kezdhetvén, látám nagy pornak fel-vetödését, és egy Szolgámat nyargaltatván fel ott közel lévö egy nagy hegyre, hogy nézze a' port, és az ellenséget, én pedig az árnyékból vigyázom vala a' Legényt, ki mihellyen fel-érkezék, alig állapodék meg, ottan fordità a' ló Szájját, mellyből által értém, hogy az ellenség jöne, és az alig érkezik hozzám, ottan jövének Katonák az hátul jároban rendelt Kapitányoktól-is, Csomaközi Boldisártól izenvén, hogy mikor ö jö, az ellenség is utánna nyomakodik, ha meg-áll, amazok-is meg-állanak, de hartzhoz rendelt Seregekben vadnak; én is azért a' velem lévö Serekeket ujjabb rendben állatám; mintha hartzolni akarnék a' Cselédinket, és egyéb terheinket azon elébbi Vezérekkel meg-inditám.

El-érkezvén azért az hátul járt Seregek, 's utánna az Ellenség-is, midön látna készen állásomát és Várásomat, az is meg-állapodék, nékem az helly használván, mert Ber-

kes

kes vala, és az ellenség nem láthatja vala jól. Seregemnek menyiségét, sem a' Cselédnek takarodását, és igy tsak egymás Szemébe nézve, de egyik fél-is a' másikban kapni nem mérészelve állánk mind addig, mig jó meszsze haladásokat tselédinknek gondolhattam; azután hátullya a' Seregeknek megindula alattomban, azután magam is, az ellenség az én Tábor hellyemre szálla, nyerességnek tartván a' Német hadi regulák szerént: én pedig azon nap, mind a' meg-irtt akadállyok közt, és hévségben-is Privigyétöl szinte Tapoltsányig mentem a' Nitra Vize mellett. Itt meg-tselekedtem, hogy Szemben álló és minden Szempillantásban hartzot váró két fél Seregek közt Lovamról leszálva, egy kitsiny árnyékba Isten segitö, 's biztató ereje által, minden félelem és rettegés nélkül, eleget aluttam 's fel-serkenvén, azon állapotban találtam mind két félt mint lefekvésemkor, ijedtemben nem ugrott ki Szememböl az álom.

Másod nap azért az árra rendelt Strásák meg-hozák hirét, hogy az ellenség is megindult vólna, de a' melly utat fel-vettek vólna, az Galgótz felé járó Ország úttya; én is azért nem sieték az indulással, hogy bestelenül ne lenne az ellenségtöl való el-válásom. Ide érkeztenek vala pedig Bánháziek is Vizkelletiekkel, kik felöl hátrébb emlékezetet tettem vala, és azok miatt mulatozásra vala okom, de imé a' Kalanzok is, kik nem

szinte jó akaratjokból ugyan, hanem hozatták hozzám, de tettetik hozzánk Szivességeket, Evangelicus emberek-is lévén, de árulóink vóltak, mert az ellenségnek tellyességgel más útra való Szándékát hitetik vala, mellyre pedig mi menendők valánk, tellyességgel minden akadály nélkül való jó tágas útnak ditsérik vala; azombam meghozák, hogy az ellenség el-térvén a' felvett Utról, egyenesen reám fordúlt vólna, hartzra rendelve hozza Seregét, a' mint hogy árra az Utra nem is egyébért indúlt vólt, Hanem hogy tágasb lévén az helly, rendesebben hozhatná Seregét reám. Végezem annak okáért azt magamban, hogy tsak közel várnám, és akkor állának által a' Nitrán szintén a' Táboromnál lévén az által járója, holott a' Seregek folyvást takarodhatnak vala, 's azontúl térség láttszik vala, illy reménységgel, hogy ha utánnam ereszkednek, alól, fellyül partos hellyek lévén, az egy által kelö hellyen rendesen nem fogná hozhatni Seregeit egy más után, költözve pedig a' mennyi nékem való vólna botsátanám által, és azzal meg-ütközvén, a' többi nem fognak jól segithetni, 's Szerentsés hartzotskám lenne, de imé hát azon által költözö hellyen túl mindjárt egy mély sáros vizes Szakadék vólt, mellynek igen szoros és mély által-költözője; midőn azért késedelmezném Dániel János jelenté, hogy az ö Seregbéli Legények igen alkalmatlan hellyet mondanak elöttünk len-

ni, mellyet hamar meg-visgálván, úgy is találtaték, gieték azért a' Seregeket meg-inditani, minden Zászló alól, bizonyos számu Katonákat válogatván, a' Kapitanyokat Seregekkel el-botsátám, ezek eleiben Gelerdfi Istványt, és Jantsó Istvánt, jeles Vitéz két Hadnagyokat rendelém, magam is véllek maradék, mig az ellenkezést meg-inditám, akarván mentől jobban tartoztatni az ellenséget; hogy az alatt költözés lehetne; de az ellenség hát nállamnál jobban tudta azon hellyeket, és észre vévén az én nehéz költözésemet szorgalmatosan kezde rajtam termeni, és a' Német szokáson kivül-is a' Lovas Regimenteket ugyan habukolva reám hozni, és noha a' mint lehete akarják vala tartoztatni a' miéink is öket, de el-nyomattatván hátat kelle adniok. Én-is azért hátra szorulván gondolám azt, hogy ha szaladva futtatva mégyek, meg-látván Seregeim azon megrémülnek, és confusiót kezdek szerzeni; tsak harmad magammal azért külön szakadék, és fellyül kerülvén menék által a' Vizen árra fakadván ki, holott Seregeim a' Sáros hellyen költöznek vala, a' több ellenkező-is látván azoknak meg-szorulásokat, más felé vönek magoknak utat, és noha siettettem igen a' költözést; de még-is három Sereget utól érvén, azokat a' Sárnak ugratták, 's hullattak vala el-is valahányat bennek, de túl a' Sáron velem lévő egy Compania puskást, és más Lovas Compániát gyalog le-szállitván,

azokkal el-lövödöztetém az üzö Németeséget, és igy succurrálván, 's túl a' Seregeket hartznak forditván, kezdetödvén e' dolog reggel 8. és 9. ora között, tarta estvéli hat oráig azon egy Passus felett való veszekedésünk, noha ök által jövén felesen, innen meg viszszayertük; már annyira vala a' dolog, hogy azon a' Sáron gátot-is kezdettek vala tsinálni, de szintén ott févén egy berketske, abból a' Puskásokkal el-verettem, lövö Szerszámokat is a' túlsó partra vonatván az ellenség többet száz Lövésnél tétete reánk, de az Ur Isten kegyelmes gondviselése által az egész napi veszekedésben-is tizennégy Emberünknél nem esék több el, az ellenségben pedig feles hulla el, és el-álván róllunk viszsza tére azon Passusnak tovább való ostromlásától, Seregeket rendelvén e' képen válám meg töllök, és Gémes Vára alá késön Sötétben szállék, meg-hagyván hátra azon Nagy Imre nevü Mezei Kapitányt, kit az elött el-küldöttem vala a' Garán, mellyékire, és e' veszekedésünkben jelen nem vala, hanem az uton talált vala elöl, az ellenség-is pedig Tábor hellyet keresvén magának más felé szálla.

E' dolog Szombat napon vala, 's valóban nagy busulással juttatta eszemben a' Lelki esméret a' Szombát napi hornemiszaságnak fogadott böjtének meg-szegését, mellyet tselekedtem kedvért inkább, mint Szükségért a' mint hátréb emlitettem; melly ha-

sonló dologban mint a' Szent Irás-is, úgy magam példája is int mindegyiket, mind kiváltképen Gyermekeimet. Vasárnap reggel lövések hallatának taratzkokból; nem sokára a' Csatáról Nagy Imre is meg-érkezék, és meg-hozá az hirt, hogy az ellenség-is igen jó reggel meg-indulván a' Nitra mellett alá, és nem messze szálván oldaloslag velünk, a' Lengyel Országból jött Segitséggel megedjezett, és annak Örömét lötték. Ezt azért nem vévén tréfára, én is meg-indulék, és a' Garán Vizén által menvén Léván felly ül Báthoz szállék, és midön ott étel felett vólnék, a' Tisztviselöken szivemben nyugha-tatlankodom vala; ugyan onnét Kóródi Ferentz nevü Hadnagyot küldék viszsza 200. Lóval az ellenség állapotjának meg-tudására, és még el sem oszlottak vala Sátoromtól, izene hirt, hogy az ellenségnek elöl jároja Horvát, és Lengyelség már a' Garánnál vólna, holott által jöttem, ö véllek ellènkeznék; kinek segitségére többet is küldvén estvig a' révet meg-tartatám; mert az Armáda nem érkezett vala el, azok is estvére kelvén viszsza térének; én pedig tanátskozván, némellyeknek vala illy Tanátsadások; Szekereinket égetnök el, nyert Taratzkainkat ásnok el, rabjainkat vágatnok le, és könnyü Szerrel szaparán; mennénk az ellenségtelöl. Mások javallyák vala, hogy nem messze lévén, mennénk a' Török földire. De ezeket nem követém, hanem örömest tudakozom vala

az utat, hogy viszsza a' ment utra fordulhatnék, háta megé az ellenségnek; de a' szoros hellyekre nem vala bátorságos vinnem a' Lovas hadat, könnyen mind elöttem bévághatván az utakat, hanem Istent segidséggel híván, takarékos és rendes menetellel éjjel meg-indulván, mindenütt a' Végek közt vivém alá az hadakat kár nélkül Fülekig, innen ki jövén ellenkező annak meg-üzésére jó Ordinántziával Bánházi Istvánt botsátván, eleiben adám ezen Szókkal: Öreg ember, és látott 's hallett Katona vagy Uram, azért botsátlak-el tégedet, de tsak ahoz való erövel, hogy ne láttassék gyalázatunkra, hogy meg se merjük büzleni; de im azon helynél tovább ne üzzed, mert ha ott nem vólna lesse, nem bátorkodnék, lesre is akar vinni, 's tartoztatni-is, hogy az Armáda közelithessen; azért meg-üzvén a' mutatott helynél tovább nem menyj: ezzel el-botsátám, de még-is féltvén, utánna küldék még is vagy három Kopiás Székelly Seregeket, magam várván ki-menetelit a' dolognak, mihelyt egybe érkezének, mindjárt el-irányzám rosz végét; mert a' mint meg-mutattam vala, onnan a' lesből meg-segiltvén (minthogy az Ordinántzián kivül üzte vólt) az ellenkezöt, meg-forditák a' miéinket, és az utánnok küldött kopiás Seregekben artzal ütközvén, azok is semmi probát nem tehetének, hanem ök is meg-fordulván, igen le-tsapkodának bennek, magával-is Bán-

házival lova el-esvén, el-fogák. Ezt látván valahány Seregeket az Ipoly vizén által indité, mintha hátul akarnám venni, 's vár uttyából ki rekeszteném öket; igy tagiták meg az üzést, mert külömben az hidig épen, mellyen által mentek vala, vágják és az Ipolynak ugratják vala öket. A' vén Vitéz ember igy veszté a' dolgot az Ordinántziát által hágván, csak illy okból; hogy némelly nyalka Hadnagyotskák kezdették ortzázni, hogy nem mérészlené meg-üzni öket, noha im ez elöször mondaná ugyan, hogy az Ordinantzia nem engedi, de végtére meg-szégyenlvén magát mond: no barátim! nékem sem több benne, ám ti lássátok; el-merek oda menni az hová Ti meg-mutátom; és igy esék a' dolog, amazok hamarébb oda hagyák nyavalyást.

Minthogy azért immár a' Fejedelemnek meg-irtam vólt mind alá nyomattatásomat 's az ellenségnek-is jövetelét, mind pedig azt-is irtam vala, hogy el-bádgyadtam 's betegesedtem-is és tovább semmiképen az Hadakra való gondviselést nem continuálhatom, küldene azért mást, a' ki gondot viselne, és a' meg-fáradott hadat-is ujjitaná. Úgy vagyon, a' sok nyughatatlankodás-is igen meg-fárasztott ugyan, de az nem annyira kénszeritett, mint a' Fejedelemnek meg-idegenedése miatt való méltatlanságom felette igen meg-háborodásom annyira meg-háboritott vala, hogy noha lelkem esméreti, és a' betsülletnek Szereteti árra nem botsátott

ugyan, hogy valami illetlen tselekedettel magamat meg-motskolnám; mind azon által azt el-tökéllettem vala, hogy valedicálnék minden Szolgálatjának. Szendrö tájékára azért alá érkezvén a' Bodza Vize mellé, oda érkezének elömbe Bakos Gábor öszve verödett hadával, Bornemisza Pál más rész Haddal, kinek (mint hátrébb) én mellém kellett jöni: Huszár Mátyás pedig Szendrö alatt vala még valamelly rész haddal de el mulaták: ezekkel azért meg-egyezvén,, az Hadi Vezérséget assignálám Bornemisza Pálnak, ki nékem igen köteles, és kedves együtt nevekedett Atyámfia vala, és egyéb iránt is én Fö Komornyik lettem vólna, ö pedig az Udvari Kapitány, és Mezei Generalis, idösb is vala nálamnál; de beteges lévén a' Fejedelem mellett vólt gyakrabban, hanem én viseltem az hadakozásnak terhét. Köszöntvén azért egy mást mondám: Örülök édes kedves Atyámfia érkezéseden, hogy hellyettem nem más vala, melly idegenyt, hanem illy kedves Atyámfiát küldötte a' Fejedelem az én részemröl; de ellenben magad részéröl szánakozom, mert a' minémü erőben látlak, a' Magyar hadaknak Szokások szerént való bajoskodás miatt, nemhiszem tsak mi ideig-is continuálhassad a' dolgot, mert látom tsak még roszszaságokért-is a' meg-szidogatást tolmáts által kell végben vinned köztök, (Mert Szegény a' betegeskedés, és erötlenség miatt torkában tsak sivákolt, jó nyersen

nem is szólhatott), kivánom azért Isten bóldogitsa fordulásodat. Ö is Szegény Szeretettel köszöntvén, azután deplorálám meg-szomorodott állapotomat, 's mint jó akarom abban vigasztala.

Ezek igy meg lévén, hogy concludállyam Ebéli utamat, még-is egy probával elhiyám Bakos Gábort, és egy szép Csata vólt, viszszá térék az ellenség eleibe, a' kit tudok vala utánnam nyomokodni, úgy menék, hogy hajnalban Rima-Szombathoz érkezém, és a' Mezö Várost körül vétetém, mert hirem ollyan érkezett vala, hogy Vadászi Pál és többek az ellenségnek mezei könnyü hadai oda érkeztenek vólna, mi utánnunk sietvén, mindenütt pedig meg-elözvén a' Palatinus parantsolatját-is, hogy minden végbéliek, parasztság és Nemesség rajtunk lennének, de Isten Kegyelméböl nem árthatának. Úgy-is vólt ugyan, hogy el-jöttenek vólt, de hirék érkezvén az hadak el-jövése és meg-edgyezése felöl, 's talám a' mi jövetelünk és indulásunk felöl-is, azon éjjel ki-szöktek a Városból, hanem maradván ott nehányan részegek az ellenségbéliek közzül, azokat meg-fogdosák, és igy bizonyos nyelvet kapánk, hogy a' Derék Armáda is Füleknél vólna, söt a' Birák elö adák a' Puchám parantsolatját-is, mellyben öket kénszeriti élés szerzésre az Armáda számára, harmad napjára a' mi oda érkezésünktöl fogva, kinek már tsak azon, és második nap hijja vala; a' Leveleket is azért kezemhez vöm, és a'

rabokat-is el-hozatám, mi is tsak ezzel viszsza térénk; el-hagyván azért a' Seregeket bizonyos hellyben, estve magam nehány lóval Szendröhez menék, és ott találám Bornemisza Pált, és több Tisztviselöket a' hadakkal,'s hát már is Bornemisza Pál a' mint meg-jövendöltem vala a' megegyezéskor,igen meg-bontakozott egésséggel van,meg-mondám azért a' dolgot, és intimálám, hogy az Obsidiót hagyná félben, mert ha ott éri az ellenség, minden Munitiójokat el-nyeri, magokat felveri, mert nintsenek olly erövel, mellyel resistálhassanak az ellenségnek. Én azért oda hagyám öket, és a' Fejedelemhez menék igen kedvetlen állapottal, kit Tokajban találék, 's tsak igen izetlenül láta; én is nem hirtelenkedém a' derék dolognak meg-mondásával, akarván elsöben experiálnom okát a' lett méltatlan neheztelésének; és fél napot mulatván, másodszori audentiában fakasztá ki egyiket, hogy miért hátamon ellenséget hoztam reá; másikat: hogy meg irta légyen, ha alább kelletne nyomakodnom, azon jönék, a' mellyen fel-mentem. Az elsöt diluálám könnyen a' maga sok obtestatiokkal lett Instructiójának producálásával, hogy ne szerentsélteném hartz adással azt a' velem lévö hadat, mert a' veszvén, minden dolga veszne; Másikat,hogy a'rendelés szerént fel nem küldvén sem Huszárt,sem Bakost, maga tette a' fogyatkozást magának, mert ha el-jöttekvólna,fejemre vettem vólna,Isten után

az az Armáda ruináltatott volna. A' másodikat-is könnyen diluálám mind az utnak alkalmatlanságával, szoros vóltával, 's mind hogy nem juthatott kezemhez az a' Levél, még is azért látam, hogy nem bene contentus, és hogy kissebnek gondollya a' dolgot annak valóságánál, utoljára mondám: Én Isten kegyelméből Instructiom szerént mint szemem fényét, úgy oltalmaztam a' kezem alá bizattatott hadat, hogy mind annyi Próbák közt is hatvan emberét elnem vesztettem, de hidje bizonnyal azokat conserválván olly ellenség előtt jöttem el, nem árnyékomtól, 's nem gyermek észből, sem Aszszony emberi félelmességből megijedve, söt miglen modját láttam, mindenek tsudájával való próbákat tettem, ollyakat, a' minémüeket ö Nagysága minden Táborával meg nem késértett; Jöttem azért ollyan ellenség előtt el, melly ma hólnap ö Nagyságát Személlye szerént fogja meg-keresni, Ezt ki-mondván, nem vévé tréfára, kapni kezde két felé, és szorgalmatosban haragját felejtve kezde kérdezkedni töllem, 's kivévén kebelemből a' Puchám Levelét, 's megmutatám, minthogy természet szerént a' Fejedelem a' jó Szerentsében mindjárt eleválodni, az ellenkezöben pedig alterálodni szokott vala, bezzeg én velem külömben kezde tanátskozni, és a' Tiszát által hidaltatván Tokajnál-is nem bátorkodni; azonban Bornemisza Pál-is meg-izené, hogy el-száltak Szendrö alól, én-is pedig mint meg-háborodott elméjü

ember gyakrabban Szállásomon heverek vala, tettetvén betegeskedésemet, és tsak hiva menvén Udvarhoz; az alatt el-érkezék az ellenség szinte Szerentsre, söt Tartzalig az elöl járója, melly az én betsülletemet úgy helyre állitá, hogy még nagyobb tekintetben kezdék lenni, mert a' Fejedelem minden hadával nem meré a' Sárt meg-állani még Tokajnál-is, hanem a' Tiszán által szálla Rakomázhoz, tanátsot tartván pedig, ugyan én inventiom lön, 's jovallák az után mások is, hogy ha mindenestöl által menne, a' Tiszán túl való Föld és Városok, mind az ellenség kezéhez jutnának, az után a' Tiszán által költözvén, az Hajdúság-is mindjárt övéi lésznek, 's Isten tudós benne, ha Erdélyben-is maradhaté meg, azért egyik része az hadnak a' Tiszán túl, a' ki annak a' Földnek szivét conserválná, és ha a' Fejedelem után akarna menni, a' Tiszán által költözést a' Fejedelem túl, im ezek innen impediálnák, 's nem-is mérészelne az ellenség-is, háta megé hagyná a' Tiszán túl való hadat. Ez igen tettszék a' Fejedelemnek; azt én olly reménséggel tanátslom vala, hogy Bakos Gábort hagyná az hadakkal, de szép Szóra vévén a' Fejedelem-is a' dolgot, ezen Szókat mondá: Én, úgy mond; sem Bakósra, sem másra a' Tiszán innen való Váràimat, Javaimat, és ez darab földet nem bizhatom, hanem ha Kegyelmednek egésségе szenvedné, és el-maradna, úgy Bakost-is, és töb-

beket-is rendelvén Kegyelmed mellé, magam a' Tiszán túl várpám meg az Erdéllyi hadakat, külömben által-is nem mégyek. Látván azért mind a' rajta lévö nagy Szükséget, 's a' köz jót-is meg-gondolván, 's egyszer'smind azt is, hogy reám szorulván az elötti rajtam tett méltatlanság után, maga kénszeritetik betsülletemet hellyre állitani, reá kelle magamat igérnem. E'képen a' mellém rendelt hadakkal Liszkához szállék, a' Fejedelem által a' Tiszán Rákomázhoz, és igy a' két Táborról jártatjuk vala a' Csatákat az ellenségre; ez alkalmatosságban lövék-meg Száska Albertet, melly Sebben meg-is hala Fejér Vármegyei Nemes Ember, de Udvari Katona is vala, Zombor és Tartzal között.

Vala egy Kassai István nevü vén ember, kinek eszének nagy tulajdonitása vala, expertus ember is vala, kiváltképen a' Juris Prudentiában, ki felöl hátréb is emlékezém. Ez a' Fejedelemnek leg-belsöbb 's hitelesébb embere, kinek Tanátsán jár vala, de igen gonosz lelkü ember vala, 's a' Fejedelemnek árra hajlandó természete miatt sok emberek nyomoritatnak, kárositatnak vala meg, Törvénynek szine alatt, igen Austriacus ember is vala, és már ez hadakozásnak alkalmatosságában is kezdett vala delineálni állapotja, mivel mind fávorát az Austriai Házhoz, mind félelmes pusillánimitássát experiálta vala a' Fejedelem, de illy hitetlen fösvénységét is, hogy Portára kelletvén küldeni, bizonyos

Summa pénzt az Ifiu Fejedelem által kéretvén költsön, kötvén Lónai Udvarházát és Jószágát érette, denegálta, noha e' gonosz embernek a' Fejedelem alatt olly continuus Szüretje vala, hogy az által nagy Kintset is congerált vala, úgy hogy akkor Erdélyben senki pénzesebb ember nem vala, mégmutatá hüségét azért és Szive állását a' Szükségben, 's noha már ezeket a' Fejedelem-is benne megesmérte vala, mind azon által valami békeség tractájára lévén hajlandósága a' Fejedelemnek, arról való Tanátskozásra ki hivatta vala, de meg-érezvén az Ellenségnek kanótza büzit, beteggé tette vala magát, és Rakomázon ö is fekszik vala, és desperálván a' Fejedelem állapotja felöl, alig várja vala, hogy Kolosvárait kapja, az holott szokott vala lenni residentiája; noha sok Jószágokat, Udvarházakat bir vala, de a' fösvénységnek Sorditiesse nem botsátja vala kün földön lakását, hanem a' Városon, Városi takarikossággal, kevés tselédekkel Sobrákúl él vala, annyira, hogy néki egy Kotsissán, Fellejtárján, Szakátsán kivül Lovászán kivül, több fizetett Szolgája nem vala, hanem a' Deákok valának Lovas legényi, tsatlósok, Inasok, és minden Szólgái; noha pedig a' Cancellariusságnak is Tisztit, jövedelmét birja vala; de mivel az az állapot küllyebb terjeszkedést, és betsülletesb Udvart, 's asztal tartást kiván vala, azért sine publico Titulo birja vala; hanem tsak a' Tanátsi és Itélö Mesteri Titu-

lussal él vala; mert az Ítélő Mesterségből is terjeszkedés nélkül való nagy Szüretje vala, a' Peres Felektől sok adománnja ment, mert hatalmas Mester vala, és mindenik féltől a' jövedelmet fel-veszi vala, kik hozzája menvén, mindeniket ijeszti vala, de gyakrabban 's kiváltképen Fiscussal meg-békéltetni szokta vala öket magának 's a' Fiscusnak haszonhajtással, a' Peresnek pedig nagy romlásával; Experiáltam nyilván való igasságom mellett Peremnek szinte végső romlását, manutcneálván a' Peresimet Sokadományért szinte el-forditja vala, azután nehány esztendővel az ő halála után érém végét. Ez embernek illy dolgát is meg-tudta a' Fejedelem, hogy midőn az hadi Expeditionak elein valami Progressussát a' Fejedelemnek értette vólna, akkor szomorkodott, mikor declinált Szerentséje a' Fejedelemnek akkor nagy öröme vólt; és a' Fejedelem Aszszonyt, és az Ifiú Fejedelmet injuriose illudálta, nem tsudálható benne a' Sordities, mert Születése hozta, lévén egy Kassai Erszény tsináló embernek a' Fija, tsak a' Deákság és Prókátorság után promoveáltatott vólt, mint szintén Bethlen Gábor idejében-is egy Pétsi Simon nevü Cancellarius, ki akkor a' Fejedelem Birodalmában leg-nagyobb ember vólt, ki-is Pétsen egy Szöts Fija vólt, Deáksága után igen nagyra ment ember vala, de ez bezzeg nem vala ehez hasonló sordidus ember, hanem Uri viselésnek módjában vólt mindenek-

ben, és mind hadi, mind országos és törvényes dolgokban, Tractákban expertus ember vala, 's igen tudós mind Theologiában, mind egyéb Arsokban, Deák, Görög, Siró, Chaldéa nyelvekben, és mint Kassai István Rákóczi Sigmond mellett elöször tsak Paedagogussa lévén Fiainak, úgy Pétsi Simon is Botskai Fejedelem mellett forgott ember vólt, de Religiojában a' Judaisban a' Judaismust követte, 's igen sokakot corrumpált vólt, Udvarhelly Székben kiváltképen, végre rosszúl is lön a' miatt dolga. De a' Fejedelem mellett igen veszedelmes, és sok törvénytelenségekre ingerlö Tanátsos ember vólt, Ö Inventiója vólt az honesta Custodia, mellyben maga nyaka szakadot az után, mert a' Fejedelem Gratiájával abutálván, annyira fel-fuvalkodott vólt, hogy a' Fejedelmetis már contemnálni kezdvén, és minden elö menetelit magának tulajdonitván, a' Fejedelem is, mint virtuosus nem Ember szendvedé Társat, hanem meg-fogatá, és a' maga Inventioja szerént nehány esztendeig sub honesta Custodia fogva tartatta Kövárban, és noha Törvényt reája nem láttak; mindazonáltal minden javaitól privalá, és késöre kezesség alatt el-botsátták, Szent-Erzsébeti Jószága meg-adaték, de határán kivül járni szabad nem vala egész hóltig. E' birja vala Radnotot, Bándot, Szent Pétert, Szent-Mártont, Szent-Erzsébetet, Balásfalvát és többeket is. Lön pedig meg fogatása illyen alkalma-

kalmatosságokból. 1.) Mert Romai Császárral való első Tractatusban, hogy Császár 40,000 Tallér Graát conferált volt néki, melly miatt hogy faveált légyen oda, ollyan suspicióban incurrált; azt a' Fejedelem megtudta; noha úgy hallottam, hogy magát azzal mentette légyen, hogy maga a' Fejedelemnek értésére adta vólna Császár ébéli oblátióját, 's engedelméből acceptálta. 2.) Mert a' mint hátréb emlitettem, Fridericus V-tus Cseh Országi Király segitségére bizonyos hadakkal expediálta vólt a' Fejedelem, oda lévén Kornis Sigmond és Bornemisza János is, studio hogy procrastinálta légyen az hartzrá, érkezést, azzal-is vádoltatott, 's amott az ellenség triumphált. Ezen közben Erdélybe haza kéredzvén, Váradon Fejedelem parantsolatjából meg-fogatott Bethlen Gábor halála után lett változásban ismét kezd vala lábra állani; de ottan succedála Rákóczi Görgy, az Ország statutumi szerént propter Judaismum convincáltatott, 's megfogaték, mindenétől ujjabban priváltatása után convertála, 's el-is botsáttaték, de Szent Ersébethi Jószága tsak 75 ház Jóbbágyal restituáltaték Conditiokkal, munkálodván a' Sidó Bibliának magyarra valo forditásában hala meg.

Kassai Istvánon is alig ha nem esik vala valami, ha az Hadakozás alatt ne hallyon meg. Mind kettőben meg-mutatódik vala ama mondás: Asperitus nihil est mi-

sero, dum surgit in altum. Az emlitett Kassai István énnékem nem vala Jóakaróm, mind azon által az emlitett alkalmatossággal reám szorula, és sokat reménkedék, hogy kérjem haza a' Fejedelemtől, akkor mutatván meg Tökinek állapotját, hogy meg sérült vólna, és béli alá járna, ugyan én kérém Haza is:

Térek azért a' Dologra: midön a' Dispositiót az ellenség eszében vette vólna, nem mérészle egyik Tábor után is fogni, Szerentsnél-is mulatni, hátra szálla Szikszó és Aszaló közt, a' Bársony vize mellett Sántzba vévé magát; én is Szerentshez szállék, és az alatt Ibrányi Mihály-is érkezék az Hajdu hadakkal, és szállott a' Tiszán túl Lutz nevü helyhez, az honnan hogy fel jöne, és velem meg-egyezne, nehányszor hivattam, söt a' Fejedelem is nehányszor parantsolt, de az ellenségnek közel létét érezvén, a' Tiszát, és Onod tájékát nem akarja vala meszsze hagyni: ennek a' Fejedelem igen nagyot tulajdonit vala, mert valami rokonsága is vala hozzá, együtt nött, 's élt ember is vala vélle, de bizonyára tsak egy Hajdu hebehurgya és szós ember vala, noha Váradi Vice Kapitányságra promoveáltatott vala, de ott is szégyent valla a' Szalontai hartzkor, mellyről hatrébb emlékezet van. Erre én a' Fejedelemmel ugyan pirongatós szókkal is irattam, de addig halgata, hogy az ellenség-is meg-értvén, ugyan az én Szerentsi föld-várnál való létemet; igyeke-

sik vala én reám jöni, de azomban nyelvet fogván az Ibrányi hadából, minden állapotjának végére ment, mind az helly alkalmatosságának, rosz vigyázásának, és töllem is távolkán lételének, gondolta hogy ahoz könnyebben juthat, és igy Lovas hadát néki válogatván a' második Generál Puchám Személlye szerént a' Német Lovas haddal, amaz hires Vitéz Úr Zrinyi Miklós az Horvátsággal, Barkóczi László a' Lengyel Haddal, melly Lengyel Országból jött vala, 's elegy vala Magyarral 's Veselényi Ferentz-is a' Végbéliekkel reá menyén egy hajnalban a' Strásájának hátán menvén bé, fel-verék, felest le-vágának, a' többit, kit Tiszának ugratának, kit el-szélesztének; az Hajdukban lévén valami Székely gyalogság is mellette, azokban is kevés szalada el, melly dologért halált érdemel vala. De azonban én is Udvarhoz menvén, de még Ibrányi a' szaladóból elébb oda érkezvén; Sérédi István, igy jádzá meg, mondván nékem; Sógor van é szükséged Jószágra és Aranyra? mondám: Igen is vólna; monda: Menny jel, és veszesd-el az hadat mint Ibrányi, 's mindjárt adnak, mert Ibrányinak jó falut, 's nehány Száz Aranyatadá a' Fejedelem, el-vesztvén az Hadat, panaszolkodván maga sok Kár-vallásáról; de úgy mond: Külömben ne reméllly adományt. E' nyereséggel azért az Ellenség-is nem mulatozá Aszalónál hallván az Erdéllyi hadaknak is érkezését, hanem

hátrább szálván Szendrőhez, a' Fejedelem is Hernád Némethihez, én pedig Gesztelyhez, az holott meg-is betegedém vérhasbéli nyavalyával, mellyben nyóltzad napig fekvém, Lóra nem ülhetvén, de Isten után egy Ascanius nevü Doktor Curája hamar segite. E' betegségem alatt hozának nékem illy hirt: hogy az Ellenség Szendrőtől reánk akar jönni, mellyet tartozásom szerént meg-izenék a' Fejedelemnek, 's nem vévén tréfára; Tanátskozék a' dologról, és végezék azt: hogy Bornemisza Pál, és Sulyok István, ki akkor Fő Strása Mester vala, az én mellettem lévő hadakat fel-ültetnék, és ki állatnák, mivel én beteg valék. Hozzám jövén azért az ordinantziával, nékem lön illyen tettszésem és Voxom, hogy se az hadakat fárasztanák, se maga ne fáradna, mivel ö szegény Bornemisza Pál igen beteges erötlen vala; phtisisbéli nyavalyája már el-hatalmazott vala rajta, hurutott erösen, és a' Szollást is alig tehette, tsak sivákolt torkában; megmondám, hogy az hideg által veri, mert hives, szeles, késö öszi idő vala; hanem hogy száz Lovas által azt fognám végben vitetni, a' mit azoknak az hadaknak fel-ültetésével magok, söt többet, mert ök tsak az Hernádon innen lésznek fel ülve, de én a' Száz Lovast négy felé szakasztván, minthogy három utjánál az Ellenségnek több nem lehetett, ez három részt az három útra, szinte Szendrőig el-küldöm, negyedik része a' hidnál

vigyázzon, melly az Hernádon vala, ha derék erö jö, a' nehány Lovas kitsiny hellyen lopva járván, éjtszakai időben meszsze meghallván, el-is kaphat benne az ellenségben 's idején hirt adhat, ha kevés jö, az derekast nem próbálhat, nem elég pedig derék Armádának Szendrőtől egy éjj szintén eddig jövésre, még pedig olly Passust-is tudván elötte lenni, mellyet hartzal kell meg-venni; de mivel már Ordinantziája vólt, nem mere egyebet tselekedni, el-menének; én mind az által az én tettszésem szerént tselekedvén, 's el-küldözvén a' Csatákat, bátron nyugvám, világos hajnalban szegény Bornemisza Pál bé jö hozzám és hát az hideg szél által verte, azonban szokott nyavalyája igen szomjuhoztatja, itton ivutt, a' tüznek borulván nem tud vala meg-melegedni, kevés vártatva el menvén az hideg ki-lelte, és harmad nap mulva meg-hala szegény kedves Atyámfija, kinek testét nagy tisztességgél Váradra inditók, a' Fejedelem is siratva kiséré egy darabig, igen jámbor hiv Szolgájának Gyermekinek Testamentarius Tutora a' Fejedelem lön, mind azon által Makot tsak el-vévék töllök, 's ma is oda van; azon kivül valami Dizmátis conferált vala néki a' Fejedelem, abból jött borbéli jövedelme, azt-is el-foglaltatni nem szégyenlé. Illyen gyakrabban a' Fejedelmek háládatossága.

Szendrőtol azonban az ellenség meg-indula, és Gömörhez igen erös Sántzba szálla, akarván ott mulatni, Vadászi Pált Putnokhoz küldvén, hogy onnan tsatázna reánk, az Armádát pedig hírrel tartaná, mellyet én is meg-értvén, és már könnyebedvén is, reá indulék, és hajnalban, három felöl megütvén, hát hirek érkezett vólt, 's azon estve ki-mentek Vadászi Pálék, hanem maradott tsak a' szokott Praesidium és Lakosok; Egy felöl Hajduság vólt rendeltetve, 's elöttök Kerekes István, kit hátrébb is emlitettem ezt czombjában meg-lötték, és soha meg nem gyógyithaták, 's azután nehány napokkal meg-is hala utánna; jámbor, betsülletes vitéz ember vala. Másik felöl a' Puskás és Lovas Darabontokat botsátám, kik két Zászló allyabéliek valának, 's mellettek valami kevés Székelyeket-is. Harmad felöl a' Városnak derék Kapujára magam mentem a' fizetett hadakkal; mind három rendbélieknek pedig gyalog kellett Szállaniok, 's magam is vélek együtt gyalog mentem 's emeltem, vittük a' Kapunak a' nagy gerendákat, mellyekkel a' Város Kapuját bé rontók, túl az hajduk-is bé-vágták a' Palánkot, harmad felöl a' gyalogok-is, és igy a' Várost meg-vevök, az oltalmazó népbe is el-vesze, a' többi pedig a' Várra szalada, és hogy ha a' Kapsinak nem esnek vala a' Varosban, hátokon mehetünk vala a' Várba-is, annyira, hogy hárman a' Lovas gyalogok félékben hátokon menvén a' Vár kis Kapujára, bé is

menének, és utánnok tsaphattak bé az ajtót; az egyik a' sok ember közt tsak egyenest az egyik bástyára fel-szalada, 's tartozás nélkül ki-is ugrott, 's el-is jöve akkor békével, de ázért azon ugrás miatt a' béli lejárt, és ki kelle a' Seregből állani azután. Jó ifiu Legény vala, a' kettejit meg-fogták, 's azután tractára vévék a' dolgot, mert a' Város meg-gyujtással, 's annak tüze füstének a' Várra való botsáttásával ijesztem vala őket; 's annak füsti alatt való Ostromával. Vala pedig akkor velem valami kevés Török-is; hajlék azért én is a' békességre, mind a' ben rekedett gyalogokat szánván, mind a' Pogányság kezében feles Keresztyénnek esését távoztatni akarván, és hogy ha az helly ruináltatik tüzzel, a' közel lakó Pogányságnak nagy alkolmatosságára következnék azon vég helynek el-veszése, nem is vala pedig a' mulatozás bátorságos, mert az ellenségnek Armádája-is nem meszsze vala; meg-adák azért magokat hitre, 's a' Várat-is.

Ez alkalmatosságban történék illyen tréfás dolog-is, elsöben, vala egy Haller Gábor nevü Ötsém, ki egyébiránt jó ifiu ember, de e' féle állapothoz szokatlan vala, sokszor kért, hogy magammal el-vigyem ollyan hellyre; mondván néki; Vajki jó álmokat kell édes Ötsém a' féle állapotban el-mulatni, és Ló háton is édes fog az álom lenni ha kaphatná, mellyet lehetetlennek mond vala, hogy ö Loháton el-alhatnék, és állitja vala

magát, hogy mint akár ki, úgy ö is annak terhét el viselhetné; de meg-indulásunknak első ejtszakáján mindjárt a' Lovon el-aluván kezdé a' ló mellettem el-vinni, 's úgy ráztam-fel nehányszor, azonban hajnal előtt meg-állapodván a' Városhoz közel, hát Lováról le-szállott, és mind szolgástól el-alutt 's a' Lovat el-szalasztották, 's midön titkosan jelt adtam vólna az el-indulásra, hát im gyalog futkos, késöre találák meg a' lovat, de ha hirtelen riadás lett vólna, ott tapodták vólna-el, a' vagy ellenség kezében esett vólna, a' ki mit nem ett, nem tudja mi izü, nehéz Kenyér a' Katona Kenyér. 2.) Midön a' Város kapuját bé rontottam vólna, Lóra ülvén a' Vár kapu felé indulék egy utszán, mellyre sürüen szolgal vala a' Lövés és el-maradni töllem szégyenlik vala az emberek, utánnam jönni félnek vala. Kezde azért Bartsai Akos rajtam kapdosni, hogy ne mennék arra, mintha engemet féltene, mellyet látván, hogy félelemből tselekednék, kevésben mulék, hogy meg nem hegyes-törözém, azután reá válhaték, de akkor félelmes voltát esmérém. 3.) Vala egy Evangelicus Pap Putnokban, kit álhatatlanságáról igen meg-esmértem vala, mind az által úgy tettettem vala, mintha hinnék néki, és gyakron fordulnak vala meg azon a' tájon, a' mint hogy nékem is azon a' nyáron kilentszer vólt meg-fordulásom alá 's fel, hol Csatákkal, hol Táborral, és valamint akarok

vala, hogy az ellenség közibe jutna, az által ollyan hirt botsátok vala, igen nagy titok alatt jelentem vala meg néki.

Innen azért meg-indulván Gömör felé, hol az Armádát reménlem vala lenni, juték Torna allyához, az hol hálnom kelle igen rut alkalmatlan időben. Ott is Haller Gábor, Bartsai Akos, Bethlen Mihály fö emberek velem lévén tanuságnak okáért, szállásokon vatsorát készittetvén magoknak, Haller Gábor a' tüz mellett el aluván, el-alutta a' vatsorát-is lábát is alig hogy meg nem égette. Onnan meg-indulván menék Gömörhöz, hát az ellenség onnan-is el-ment, én is Josváig utánna vóltam, 's a' maradozojában el-is hullattam, 's fordultam Tsernekre, onnan Kraszna Horkára, onnan Almásra, holott a' Fejedelmet-is találtam, és mivel immár a' téli idö egymástól bennünket el-rekesztett vala: lön a' végezés, hogy az hadakat Quártélyra szállitanok Télre. Az Ellenség Zojom tájekától fogva a' Bánya Városokra, és a' Vágig szálla; a' mi Hadaink pedig Murány tájékára, és által Torna tájékára; a' Fejedelem pedig Ónodra mene, holott megegyeznék a' Fejedelem Aszszonynyal, az Erdélyiekben haza is botsátana, és engemet is a' Haza botsáttásnak praetextussal ugyan, mintha Rádzivil Hertzeg Lakadalmára, ki a' Lupuj Leányát vette vala; nékünk pedig e' Lupujtól nem sok tártásunk vala, mert tudtuk azt, hogy practikál a' Némettel ellenünk, jelét is mutatta vala, mert a' Porta

parantsolatjából néki is mint Vajdának ezer Kurtánt kellet vólna mellénk botsátani; kik fizetést sollicitálván egykorban, noha nem is tartozott ugyan a' Fejedelem adni, de fösvényelvén is hogy már azért, de arról lévén tanuságok, szintén a dólognak sullyos idejében, el-szökének Lengyel Országon által, noha az ebekben ott sokan el-veszének; de az én menetelemben akadály vala, hogy az Hadak elött kit hagyna. Én azért Bakos Gábort jovallám, de a' Fejedelem kedvetlen vala ahoz, mert egyéb maga viselésében is igen gyermeki, vagy viz elméjü ember vala, hüségében is kétségeskedni kezdett vala, ki felöl a' Nagy Szombati Tractára küldött Comissariusok is a' Fejedelmet informálták vala. Azok pedig valának Fövebbek, Lonyai Sigmond, a' ki noha kételenségből ide hajlott ember vala, igen értelmes és Tanátsos ember, de azért igen Austriacus ember vala; hanem mellette a' Fejedelemnek valának igen hiteles Emberei is, úgy mint: Csernel György Klobuszitzki András, és Váradi Körösi István-is, kik egyéb iránt haszontalanul fáradának a' mi részünkre, hanem maga számára Lónyai Sigmond el-tractálá a' Bereg Vármegyei Fö Ispányságot, és Tokajban szabad Házat, és nagy jövedelmü hellyet, fö szölöket. Igy azért noha rokonsága is vala Bakos a' Fejedelemnek a' Fejedelem Aszszonyról, de hüsége kétséges vala, 's azért is az Hadaknak praeficiálni nem akarja vala; de poli-

ticis rationibus inducalám a' Fejedelmet, hogy simulálna hitelt és kedvességet Bakosnak, mert ha mást praeficiálna, a' boszú, a' maga meg-szégyenlés, és azon jelből észre vévén kétségben való létét, a' lelki esméret furdalni fogja, és ex desperatione annál inkább el-vetemednék, azért igen jo sec uritással meglehetne praeficiálni titulariter, de melléje olly Kapitányokat, és olly authoritással kellene subordinálni, hogy azok nélkül semmit ne tselekedhetnék, és inspiciálnák dolgait, 's ha roszszat akárna, meg-is ejthetnék. Hajla azért a' Fejedelem is, és én magam hadak eleiben constituálám Fejedelem Pátens Levele mellett, publice is declarálván mindazon által, hogy a' meg-nevezendő Kapitányokat hirek és Consensussokkal tselekednék mindeneket, azokat pedig titkoson mint meg-esketvén, mind pedig instruálván, mind vigyázzanak reája; azok pedig valának: Csomaközi Boldisár, Botskai István Jármi Ferentz, Ferentzi István Nagy Imreh, a' kik hiven is el-járának a' dologban, és nem lehetett Bakos sui Juris, egy korban valami rosz szavait hallván, meg is szóllitották, és például meg-mondották néki, úgy visellye magát, hallotta mindjárt Valestein: E' Romai Császár Generalissa vala, hatalmas ügyeiben és szükségeiben szolgált vala a' Császárnak, azután jutalma az lön, hogy disgustálá a' Császár, és priválá a' Generalisságtól; ánnak utánna ismét reá szo-

rula, és az is valóban nagy authoritással kezdette vala magát viselni, cum Titulo Generalissimi, melly az elött nem vólt, 's mivel igen kemény Ember vala, 's kegyetlen természetü-is, már maga is a' Császár, és minden rendbéli Ember rettegik vala authoritássát, melly miatt fogák reá, a' vagy valóság-is vólt valami benne, mintha a' Svecziai Királlyal practicált vólna, 's az alatta lévő Officerekből subordinálának, 's meg-öleték. Ez Vallestein felöl van emlékezet hátréb. Nem vólt azért semmiben semmi módja, ha akart vólna is.

Ez alatt a' Svécziai Armádának is Dániáról viszsza fordulásának hire érkezett, a' Fö GenerálGétz a'Császár Armádájának nagyobb részével kénszerittetett annak eleiben menni Cseh Ország felé, és meg-egyezvén Császár másik Generáljával, Gallással, és Bavarus Generáljával de Verdel, meg-is hartzolának, és a' Svecustól meg-verettettek, oda vesze Gallás, Iván, de Verd el-fogaték. Itt alatt azért a' téli Quártérokon Puchám marada; De Bakos azok ellen semmit nem ujjita, söt némelly Quartérokban kárt tett az Ellenség.

E' képen azért a' Fejedelem Onodba menvén, én pedig Kupa nevü Falutól el-vállám. Onodban némelly Fö embereket békételenkedésekért arestáltatott vólt is a' Fejedelem. En vélem, hogy Moldavába bé jönne, Bartsai Akost-is a' Fejedelem el-botsátá derekasban, azért, mert az elött ö általa Confe-

derált vala és Basa Tamás által Lupuj Vajda, és adott vala két Levelet-is mind Deákul, Oláhul irattattat, mellyet orczájára bé vittünk vala. En azért ez Expedítioból tizen egy hónap mulva érkezém Házamhoz Kövesdre, az holott is nem késvén bé, mentem Moldavába, és a' Radzivil Janusicus Litvaniai Herczegnek Lakadalmában a' Fejedelem képében én vóltam a' Fő Követ, utánnam Bartsai Akos, utánna az Ifiu Rákoczi György Fejedelem képében Marjási István. Ez utra magammal igen jeles embereket vittem vala el, kik nagy recreátiomra vóltak, nevezet szerént, Sebesi Miklóst, Székelly Mihályt, Orban Ferentzet, Détsei Bálintot, Csiszár Gergelyt: Magamnak Kornétám alatt külön egy Seregem vólt, több Száz Lovasnál; azok mind Farkas bőrösök vóltak. Nagy Solennitással vólt a' Lakadalom, Lengyel Országból sok Fő Rendek, és Királynak, 's több nagy Rendeknek Követjei, igen köntösösek, Szerszámosok és Lovasok, szin nép, és feles emberekkel circiter két ezer Lovas és gyaloggal edgyütt; de igazsággal irom, hogy a' Vajda Udvarát nem superálta Köntösbéli tisztességel; a' Nuszt, hiuz, Selyem köntös közönséges vólt, nagy bövséges gazdálkodás minden rendeknek, Asztalán Lengyel formán készittetett fris étkek, tészta mivek, martzapántok tékozlásképen, az egész hoszszu Asztalokon mind ezüst tálak, tángyérok, sok külömb külömféle Musikák, Fársángosok, kö-

teleken jádzók és tántzosok's külömb külömféle mesterségeket mutató emberek, mellyek tsudálkozásra méltók vóltak; In summa nagy Pompa Frequentia mindenik részről, nem paraszt Oláh barbariessel, hanem Keresztyén Királyi formán való Dispositiókkal; Az Asztalnál Fö hellyen a' Lengyel Király Követje, és azon a' Soron a' Vajda elöl, utánna mind Lengyelek, a' Király Követje mellett a' Völegény Rádzivil, utánna a' Kijoviai Metropolita, ki Vajda Nemzet vala Mogilla Familiából, Gavrilla, Iván, és Mojszin Vajdákkal egy, kikröl hátrébb van emlékezet; jó Deák is vala, vélle lévö Oláh, vagy Görög Vallás-son lévö Fö derekas Papok is ollyak valának, hogy el nem hihettem az elött lenni abban a' Rendben ollyan tudos Embereket. Igen betsülletes és Szelid Ember-is vala a' Metropolita, és copulálá-is öket a' Templomban Oláh formán, nem reluctálván Radzivil is, noha Evangelicus Ember vala. Ez Püspöknek hogy cedálnám nállamnál elébb való ülését, nagy szorgalmatossággal requirála a' Vajda, ez Ratiokkal állitván; mivel mi modunk szerént-is a' Násznagynak betsülleti meg-szokott adatni; ö nállok pedig a' ki cununállya, az az copulállya, nagy aestimatioban vagyon, eképen engedelemböl mellettem fellyül ült. Azon házbań az Asztalnál egy Aszszony, vagy Leány, sem Meny Aszszony, sem más nem vóltak, sem tántz nem vólt, hanem a' Tántz vólt a' Vár piatzán.

Asztalhoz ülés elött ötven, vagy hatvan Uri Fö Aszszonyok, Leányok, egy más kezeket fogván, néha kereken, 's néha hoszszan nyulván járták az Oláh tántzot, igen friss köntösökök, kiknek nézöi vóltak a' Férjfi rend tsak, de köztök egy férjfi sem vólt; hanem leg elöl egy vén Hopmester süveg vetve pál-tzajával tapotott mint tölle lehetett. Vendégségek is azoknak külön házban vólt.

A' Lakadalom a' Fö Asztaloknál nem lön igen részeges, a' míg akarának ivának; 's azután a' Király Követje, a' Völegény, 's a' Lengyelek fel-kelének 's el-menének, az Asztalon lévö szép Confectumokat az Idopesek el-kapdosák; a' Vajda is öket el-kiséré, de kére azon meg-várnok, nem-is késvén meg-jöve, és mi velünk igen meg-ivék untunkig, én hozzám kiváltképen való Szeretetet és betsülletet mutatott, mi is azért, midön meg-elégedtünk vólna el-butsuzván, a' Palotából ki-kisért, hol a' Gyalogság vólt, onnan a' gráditson is alá akart kisérni, mondám; semmiképpen meg nem engedem, inkább ott fekszem le, nagy nehezen menekedém-meg-tölle. Az Excipiálásban a' Vajda is ki ment a' Nász népe eleibe mint egy fél mértföldig, hatalmas szép, és fö Lovon, köves arany szerszám a' Lovon, kengyele-is a' szerént. Palossa, kardja a' szerént, Medály süvegében Gazdag, tsak öt, de nagy gyémántból álló, Gyürü egy hasonló ujjában, a' Lován és magán lévö habitus, ak-

kori intézésünk szerént meg érhetett circiter 40,000 Tallérokat: a' mezöben le szálván lovakról ugy lévének szemben egy mással. Harmadnapi solennitas után mi is a' Tractához kezdénk, 's vállaszunk illyen lön; a' Szemére hánt hit Levelei, 's azok ellen lett tselekedetei felöl hogy nem tagadhatja, hogy nem ö Levelei, keze irási, is petséti, de részeg vólt é, bolond vólt e' akkor, tsak tsudálkozik magán, holott olly dolgokra kötelezte légyen magát, mellynek meg-tellyesitöje nem lehet, mert ha Török parantsøllya néki, kéntelen fel kell ülni, 's ellenségünké kell lenni; egyéb aránt a' Békeséget és Barátságot meg-tartja; úgy is mindazonáltal nem külömben tselekeszik, mint a' melly Agarat nyakon kötve visznek kedve ellen vadászni, 's ha el-szalasztatik, nem a' vad után, hanem más felé fut; úgy az ö fegyverek-is ártalmunkra nem lészen: szóval eleget esküvék, de ujjabb hit levelet nem ada, az ellötieket mi is meg tartók ugyan, de azért barátsága mind azon kétségben marada. A' Völegényt mi ott hagyók. A' Fejedelmi ajándékokat, szemben lévén a' Völegénnyel és Meny Aszszonnyal edgyütt, nékik praesentálók, és sieték viszsza menni a' Fejedelemhez ismét, kit Munkátson találék. Az én Moldovában való jarásom alatt tehát érkezett a' Frantzia Király követje is Croisi nevü a' végre, hogy noha mediáte a' Sveciai Generál, Torstensen, a' Fejedelemmel lett

Confae-

Confoederatióban bé foglalta vala a' Frantzia Királyt-is, és több ö Confoederatussit-is, de mind a' reputatióra nézve, mind pedig, hogy némelly Punctumia' Foedusnak tángálják vala a' Religiokat-is, mellyek felöl nem kötelezetik vala a' Frantzus, mert ö Religio dolgát nem okozza vala Római Császár ellén való Hadakozásban; Mi pedig, és a' Svecusok, 's több Confoederatusok árra-is leginkább vigyázunk vala, Kénszeritteték azért a' Fejedelem külön tractálni a' Franczúzzal, az ö része szerént váriálván az ö részéröl a' Religionak Punctumit. A' több Punctumok közt pedig igértek vala a' Fejedelemnek 300,000 Tallért elsö Esztendöre, azután az hadnak Continuatiojáig 200,000 Tallérokat esztendönként, felét a' Francziai, felét a' Svéciai Korona tartozik vala meg-adni. A' Svecusokon megvévök valami nehezen kevés héjával, Morvában meg-egyezésunk alatt. A' Franczia a' Portán circiter 20,000 ret ada meg, tsak oda veszve a' többi. E'képen azért végben mene a' Tracta; de egyik kiváltképen való Punctumban expresse caveáltatott vala, hogy ha Török miatt impediáltatnék az hadakozásban salvo Foedere et Amicitia conservata, megbékélhessünk a' Német Császárral; melly igen hasznos Conditio is vala; és hogy etiam facta pace cum Imperatore Romanorum, firma tamen maneat utriusque amicitia, et nihilominus Successu temporis universi Imperii Principum et Regum Transylvaniae includi

debeant. Vólt sok veszödésem Croisival, mert igen, igen ravasz, practicus, jó Deák Canis filius vala, és sokakban meg-akarja vala a' Fejedelmet tsalni, tsak egy Szó felett is néha nehány napokig veszekedtünk; Isten vezérléséből mindazon által a' mi részünkről jobban succedála; a' Török prohibitiojának Casussában lehető meg-békéllésünknek Conditióját úgy alkalmaztattam vala, hogy (immár-is el-érkezett vala a' Töröknek első Prohibitiója, hogy Kassán fellyül lévő Tartományokon a' Fejedelem ne kapdosna, hanem tsak az hét Vármegyékkel elégednék meg, mellyeket Bethlen Gábor-is birt, és a' Svecusokkal, 's többekkel való Szövetkezésnek hagyna békét) hatalmában vólna a' Fejedelemnek menni, avagy békélleni a' Császárral; mindazon által a' Fejedelem reménlvén, hogy talám a' Töröket-is le-nyomhatja, ugyan meg-indula; de azonban Romai Császár ujabban békeség tractájára küldé Törös Jánost; és igy mind Császár Commissariussa, mind Francziájé, Svecusé velünk jár vala, kiki Principálissának dolgát urgeálván, midön Rima Szombathoz jutánk, imé Portáról Csauz érkezék Császár parantsolatjával, hogy supersedeálnánk Némettel hadakozni, meg-tartván tsak az hét Vármegyéket Kassával, 's abban meg-óltalmaztatnánk, de ha tovább mennénk, hátunk megett ellenség lenne a' Török. Valóban nagy Labirintúsba hozta vala a' Fejedélmet e' dolog; mert egy felöl

a' Confoederátiónak kötele vonsza vala, más felöl a' nagy Summanak, és birodalom terjedésének kivánsága izgatjà vala; harmad felöl a' Szegény Evangelicusok is, kik Magyar Országban nagy Persecutiókat szenvednek vala; negyed felöl a' Római Császárral-is még semmi Békeség nem vala, otöd felöl, hátul a' Töröktöl fél vala, mert Lupuj Vajda sem vala sincerus, Székely Moses-is a' Portán tartatik vala; de hatod felöl a' maga keze alatt lévöktöl-is fél vala, hogy ha kitudatik, az egész Erdélly Országi hadak oda, hagyják, viszsza mennek, és minden dolgok periculumban lészen, nem merte vala senkinek jelenteni, hanem tsak maga és Fija Rákótzi Sigmond, én Kemény János, Rédei Ferentz, és a' Török Deák értettettünk, többekkel közleni nem méreszlette. Reménlvén azért hogy el-mulathatja a' dolgot, azon Csauzt viszsza botsátá igéretekkel, és ajánlásokkal. Más felöl Budára is el-küldé Szent-Pali Istvánt; azon közben a' menetelt continuálók Filekhez érkezvén, minthogy igen kapdosnak vala ki a' Táborbéliekre, az elött-is már egyszer defraudáltak vala, akkor is nem akarának velünk accordálni, de nem is hihetünk vala, a' mint van emlités hátrébb felölle, a' Várának pedig hogy árthassunk, azt nem is reménlyük vala, mert derekas erössége vala; hoszszas Obsidiora is pedig idönk nem vala, de minthogy több hellyekröl-is oda confluálni szokták vala feles Vitézlö ren-

dek, a' Várossoknak elég bövsége lévén, a' Vára pedig szoros Szabásu, akarók azt a' fészkeket meg-bontani, és a' Várossát el-veszteni, mellynek tsak jó Palánkból álló Keritése, Torony Bástyái fából valók. Elmenénk annak okáért elöször az hellynek körny-lállásának meg-szemlélésére az öreg Vitéz Úrral Kornis Sigmonddal, ki jövének pedig elönkben a' Városból-is, de gyalogok nem Lovasok, de tsak annyira, mint az hol valami temetö hellyek és Kertek valának, a' gyalogokkal, vagy tsak három lovas vala, ki tsak ingerkedik vala, és a' Velünk lévöket tsalogatván, mihelyt azokhoz közelitenek vala, ottan a' Lesböl a' Gyalogság sürü lövést tészen vala. Itt meg-lövék karját egy Vitéz Kapitányunknak Szent-Iványi Sebestyénnek, nem gyalogok, hanem azok elött lévö egy Füleki Vitéz ember, kivel Szemben menvén, a' meg-várá hogy el-sütné Puskáját Szent-Iványi, 's nem találván amaz úgy lövé karját; ezzel el-jövén, és néki busulván, noha intök, hogy ne tselekedné, de ujjabban Szemben menvén, akkor is elöbször hozzá lövé 's nem találá, 's meg-fordulásában amaz is rajta terme, és tsak közelröl hátának tartván a' Puskát, nem süle-el, mert oda vész vala. Ugyan akkor lövék-meg egy hires Törökre járó Katonát, Betskereki nevüt gyalog puskával derekán menvén által, de meg nem hala; és ezen Katonán történék illyen dolog, mineműt én soha nem hallottam, mert ennek Seb hellyeiböl lyukán a' Golyobis hely-

nek nehány Cseresnye magokat szedtek ki; söt meg-gyógyulása után nehány hónapokkal jövén bé hozzám Fagarasba, a' meggyogyult Lövés hellye meg-viszketvén, 's ki fakadván, akkor-is egy Cseresznye magot vettek-ki belölle; e'féle pediglen kételkedés nélkül a' bélböl jött ki, kinek még tsak kitsiny meg-szakadása is halálosnak tartatik, dé ez Sokáig éle, és ugyan Török vágále azután. Ugyan akkor Sándor Mátyás nevü Vitéz Legény Szolgámnak Szárát lövék, Farkas bőrén-is más golyobis által mene. Azon Fileki embert meg-közelitett maga-is a' Vén Úr, és talám meg-is löheti vala, de én szollitám meg, hogy mi félénk vólna, mert akkor érkezvén oda, 's meg-elegyedvén közüllünk való Hadnagy Kemetsei hasonló ábrázatu, köntöse, Lova ollyán vala, 's annak reménlettem lenni, az után én is kézre vettem vala, de Puskám nem süle-el. Ekkor azért ezzel haza menvén, éjtszakára kelvén reá menénk, és három felöl meg-ostromlók. Egyik felöl egy gyalog Kapitány Balog László rendelteték, másik felöl, discurrálván a' Fejedelem ki vinné a' gyalogot az Ostromra, Kornis Sigmond, harmadik felöl én offeralám magunkat; mellyet a' Fejedelem igen kegyelmesen is vön, noha mind kettönket igen erössen félt vala, engem pedig kivált képen, mikor meg-indulék, sok szép Szókkal inte, hogy tsak izgatnám és inditanám a' Gyalogságot az Ostromra menés, nem ne-

vezetes emberséges embert, hanem köz embereket illetne tsak, mellyre felelék meg-köszönvén kegyelmes intését: Ha az emberséges ember el-marad közüllünk, vagy elöllök, bizony a' rosz ember-is vagy oda sem mégyen, vagy hamar meg-fordul. Ismét monda: Ott Uram semmi emberséget nem mutathatsz, és nem is láto idö van ha mit tselekednél-is, egy illyen emberemben pedig nékem több károm, mintsemsok köz emberekben. Melyre ismét mondék: ha mit tselekedhetném, tudom annak kevés látoja, deha el-maradnék, avagy bujnám, a' Sötétben is látoja, és sok hiresitöje lenne; azért Isten meg-tanit és vezérel, és igy el-butsuzván el-menék. Azután is Huszár Mátyás Fö Lovász Mesterét sok szép intésekkel küldé utánnám Isten fizesse-meg a' más világon is Szegénynek; nékem pedig szinte a' Sullyosabbik része juta; mert a' melly Torony mellett nékem a' Palánkot ostromoltatnom kellett és bé vágatnom-is, a' Vár és annak kapuja 's Bátsyái ahoz az helyhez olly közel vala, hogy pistoly lövés-is reá érhet vala, és mihellyen a' Várban eszekben vévék, mindjárt tüzet botsátának, melly tüzes Szerszámokból, olly világosságot tsinálának, hogy meg-olvashatták vólna a' bé-menöket, a' mint tudják sok betsülletes Emberek, mert körüllöttem vóltak Hallér Gábor és több fö rend ifiu Légenyek-is, hogy a' Kalauzok után mindgyárt magam mentem a' Gyalogság elött

Lovamról le szálván és azt el-hagyván; a' Palánkot azért midőn vágatnám, és már annak óltalmazására való lövés-is szünvén a' Palankokról, mert a' lövések-is el vétetett vala az belsöknek a' palánkról, nem is szolgál vala már alánk a' lövés, de hát a' Toronyba még is maradtak vólt, 's nem is félvén onnan, azonban tsak roppana a' puska, és a' mellettem lévő Gyalogot találá, engemet meg-tarta az Isten. Kevessé lehete pedig a' Palánknak bé-lyukasztása, annyira, hogy tsak egyenként mehet vala bé az ember szorossan, hármat, vagy négyet botsátván bé elöttem, magam is nehezen buhatám bé olly szoros lyuk vala, Szablya tarsalyom Óldalamról tsak le nem vonodék, a' Várból pedig azon Lyukra a' nagy világossághoz képest igen sürü lövést tésznek vala. Igy azért ama két rendbéli ostromló is az ö hagyott hellyén bé jövén, az Város piatzán az Ordinantia szerént edgyezénk meg, és a' Városnak felverése, és a' kik a' Várra nem szaladhatának; azoknak le-vágása, fogdosása után, a' Várast nehány felöl fel-gyujtogatok 's égetök. Én ennél sürüebb lövés között nem vóltam, a' kapun kivül azért Kornis Urral meg-edjezém, mert ö Szegény nem jött vala bé, Lovamot oda hozák késöre, egy Sau Murza nevü Tatár-is vala fizetésért, ki körülöttem szokott vala járni, de a' Lovammal hagytam vala ötet is, mikor él-érkezett-is vala Lovammal, de a' sürü lövés között a' nyeregben le-feküttt, ha lehetett vólna árnyékká

lett vólna, egyéb iránt jó Legények valának, de a' Puskához szokatlanok; ebben azért véget vetvén el-menénk közüllök kevés kárral.

Más nap azért a' Táborral continuálok fellyebb menetelünket, és mikor Kis-Tapoltzához jutottunk vólna, imé ismét Budáról megérkezék az hátrébb emlitett Követ Szent Páli István, vélle Esztergomi Törökök három-Száz Lóval, hozván a' Fejedelemre ujabban erős parantsolatot, hogy viszszá térne, és az hét Vármegyéken kivül való földön ne kapdosna, nehezen tartoztathatá meg, mert a' Fejedelemnek, Rákótzi Sigmondnak, nékem Kemény Jánosnak, Bakos Gábornak, és az egész Hadaknak iratni akart a' Budai Vezér, (ki akkor Deli Huszaim Passa vala, ki azután Cándiát is elöbbszer occupálá, és egy nehány esztendőkig oda lakék) melly ha lett vólna, az hadak mindjárt tumultuálodtak vólna; de akkor is el-titkolódék 's vállaszszal viszsza-botsátok a' Törökeket, és fel-érkezvén a' Nitra mellé, oda jöve hozzánk Duklyás, a' Svecziai Hadaknak egyik Generalissa, ki az hadak egyik Szárnyának parantsolt, igen jeles, emberséges, nyájás vitéz ember vala, Evangelicus, Bakos Gábor is vélle edgyütt, kit az elött immár a' Fejedelem a' hátrébb emlitett téli Quartirokból nehány ezer Hajduval, és Rész mezei haddal fel-botsátott vala, a' Svecusokkal meg-edgyezésre, mert immár a' Svecusok is Dániáról viszsza érkeztek vala, Morvában pedig Olmutzot 's nehány erősségeket ött, vagy hat esztendeig

manuteneáltak vala. Bakos pedig igy járt vala; hogy az hadak tumultuálodván midön a' Fejér hegyen által akarta vólna vinni öket, sokan az Hajduk oda hagyák, kiket elöl találván imitt, amott a' Fejedelem váltig büntető öket, a' többivel ugyan el-ment, Nagy-Szombatiak pedig meg-hodolván néki, Nagy Imreh négy száz Lovassal, fizetett haddal, Praesidiumul minden Gyalog nélkül ott hagyatott, kit el-árulván a' Városbéliek, és Forgáts Adám reájok menvén, Zászlojok elszedve gyalázatosan botsátá-ki. Meg-egyezvén azért Duklyással, tanátskozás lön; a' tovább való dologról, és concludálák azt, hogy a' Svecusok, mivel a' Fejedelem hozzájok siètését felette urgeállyák vala, maga nem mene, mellyet leg-jinkább én munkálodok vala illy okokból. 1.) Mert a' Fejér hegyen ha által menne Mórvára, Magyar Országnak addig meg hodolt minden részeit, és háta megett lévö minden Passusokat is az ellenségnek kezében ejtünk, az Hazánkból is még tsak hirt sem hallunk; 's immár a' Töröktöl is félelmes állapotunk vala. Mert a' Fejedelmi Méltósága és a' régi Példak-is ellenzenék, hogy a' Fejedelem személlye szerént tsak Generálishoz mennyen. Jovallom vala azért, hogy a' Fejedelem szállana Nagy Szombat és Poson közt Csehlészhez, az holott olly szoros helly vala, hogy egyik felöl a' Duna Szakadékja, más felöl a' Fejér hegy vala, és a ezt a' közt könnyen körül sántzolhatjuk vala, jó Securitás'

ban lehet vala a' Tábor-is, és az hát megett lévő Föld-is. Elés pedig elegedendö, 's egyszersmind lenta Obsidiónak tartathatik, 's egy részről Kapuja Posonnak bététetödhetik vala. Amoda pedig hogy tsak részszerént való hadat botsátana, mert ha valami hartznak kellene lenni, emberi itélet szerént Magyar nélkül addig triumphalván, reménlhetö vala együtt annál inkább; ha pedig megnyomattatnék is, tudván a' derék Tábort épségben lenni, oda confugiálni és recipiálni magát ismét. Ez Tanáts tettszék a' Fejedelemnek és Rákótzi Sigmondot harmadával az hadnak excipiálá melléje rendelvén engemet, és Bakos Gábort-is, sok szóval reménkedvén Fijára való gondviselésemért, és illy Tanuságot ada, hogy ha az ellenséggel hartzunknak kelletik lenni, tehát a' Generál ha Személlye szerént jelen lészen az hartzon, Rákótzi Sigmondot is botsássam-el, ha' pedig jelen nem lészen, tsak én, és Bakos mennyünk. El-indulánk azért és elsöben Nagy Szombat alá menénk, kiket meg-büntetni akarunk vala az hátrébb emlitett árultatásért, és Bakostól ott hagyatott Praesidiumnak Forgáts kezében ejtéséért, aki Ersek-Ujjvárból jött vala reájok, akkor oda való Generál-is lévén, ki az elött Generális vala, de amint hátrébb emlitettem, midön én Obsidióra, 's annak a' darab földnek, és Erösségeknek, Uraknak hozzánk hodoltatására mentem vólna Rákóczi Sigmondal, és Belhetet Prae-

postvárival, Károllyi Adámot Károllyal meghajtá, és meg edgyezvén Kállonál a' Fejedelemmel, Kállót is a' benne lévök meg-adák, és Kapitányjok Barkóczi László-is ide esküvék a' Praesidiummal edgyütt; de az után hitit ide hagyván mikor a' szerentsénk hanyotlani kezdik, 's láttaték, ismét el-árula bennünket. Tokajt-is a' Fejedelemnek megadták, mert noha mind Magyar, Német szép Praesidium vala, de tsak kanotbéli fogyatkozás miatt-is nem vólt módjok a' megtartásában. Kassában-is hasonlas lévén a' Praesidium, Generalis, és a' Város 's annak Birái közt, Forgáts Adámnak; ki Generalis vala, hitre meg-kellett vala adni, 's maga ki-botsáttatván úgy állitatott az Ersek ujvari Generálisságban.

Nem mulathatom, hogy ne emlitsem a' Fejedelemnek illy nagy szükséges állapotjában fösvény és háládatlanságát; az elött hat esztendövel minden kérésem nélkül offerálta nékem a' Szent Ersébeti Jószágban való Successiót, mellyet meg-kellett vala köszönnöm, mert félek vala hogy neheztelni fogna érette, ha láttatnám contemnálni, és a' Secretáriussal minutában vétettem vala ugyan, de Purumban a' Donátioját nem extrahálhattam vala; ekkor azért reá emlékeztetvén a' Secretáriust meg-iratám a' Donátiot, és bé-küldvén Subscriptióra, nem subscribálta, hanem a' Secretariusnak el-tenni parantsolta, és parantsolatjától várni, mellyet a' Secretarius

in Confidentia meg-jelente; én is instruálám, hogy meg mondja e' szerént: Jól tudom, hogy azt reménli mostani uťamban el-veszek; és másszor más hivét akarja azzal ismét contentálni. Én azért mint az elött sem, úgy ez után is nem kérem; de az hol én el-fogok veszni, sokaknak fog abban jutni; és igy annak utánna midön Morvában meg-egyeztünk vólna, látván oda nem vesztem vólna, ultro maga elö kérte, és subscribálván úgy küldé-ki.

Nagy Szombathoz érkezvén azért kezdök lötetni, 's a' Városbéliek Tractát inditának magok meg-adása felöl. A' Svecusok igen infensusok valának ellenek, noha nékünk vétettek vala nagyobbat, de ök a' prédára vágyodnak vala; Mivel pedig azon Városban Magyarok valának nem Németek, sem azoknak Praesidiariussi; annak felette noha a' Pápistaság tselekedte vala azt az árultatást a' mieink iránt, mert azok valának fök a' Városban, 's kiváltképen a' Papság, kiknek nagy frequentiájok is azon hellyben; mindazon által szép Eklesiánk-is nyomorog vala köztök; hogy az aszszu fa mellett a' nyers-is el-ne égne, sok reménkedésekre accordálánk véllek, nem hagyok fel-verni a' Várost sem égetni. Az hadakat azért künn hagyván, Rákóczi Sigmondal, Duklással, Bakossal bé menénk reggel, és ebédet benn evénk, 's ebéd után ki mene Rákóczi Sigmond, én hátrébb maradék, mert féltem vala a' Várost a' Sve-

csusoktól, mivel Duklással-is felesen jöttének vala bé,'s márpedig assecuráltuk vala öket; úgy vagyon,a' Kapukat mi Gyalogink örzik vala, de hát imé a' Falakat meg-hágván kezdettek a' Svécusok bé-botsátkozni 's már házokat is fel-verni; futván azért hozzám a' Városbéliek hiremmé tevék; én is azért Lora ülék 's menék oltalmokra, a' hol kezdödött vala a' dolog; de magamhoz is fegyvereket ragadozának, Duklást-is pedig hátra marasztottam vala, félvén a' féle történettől, kihez igen meg-háborodva magam menék, és meg-mondám; ha nem compescállya, és az ellenem támadtakat is meg-nem bünteti, azonnal ne Barátjoknak, hanem Ellenségeknek tartsanak, mint igen Emberséges és Evangelicus Ember is, mindjárt velem egyaránt fogván a' dolgot, magam mentém meg, hogy meg nem öle egy fö Officért, ki ellenem támadott vala, és fegyverrel kergeté ki velünk együtt(a' Svedeket a' Városból. Isten után így marasztám meg útolsó veszedelemtől Nagy-Szombat Városát benne lévökkel együtt, mellyért töllök a' mint nem kivántam, úgy nem is vettem semmi jutalmat egyebet, hanem bé menésünk elött, a' Követek mind Rákóczi Sigmondnak, Duklásnak, Bakosnak, nékem is ami gyenge Honorariumot hoztak vala; aminthogy nem is Adományt kerestem, hanem Atyafi szeretetnek reguláját kerestem e' dologban. Ki tudja valaha mind az által

árra fordulván, magam vagy Maradékim; talám meg-emlékeznek rólla.

Innen meg-indulván a' Fejér hegyen által menénk Szolyom tájékán Morvára, és a' Sveciai Armádát Béren Obsidiójában találók, mellynek mind Várossa, mind Vára igen erös és feles Praesidiummal is muniáltatott vala, 's már jó idötül fogva fekszik vala alatta a' Svéd Tábora, de magokat igen emberül defendállyák vala, és Táborokban sok károkat tésznek vala; mert noha Szemben való hartzot nem mer vala a' Császár véllek próbálni, de Sákmányossát igen vesztegeti vala Táborának gyakran Lármát csinál vala, és vakmeröképen néha mind néppel, néha élessel, porral, golyobissal is ujitja vala a' Vár és Városbélieket; közelitvén azért oda, a' Svéd Generál Torvenston Személlye szerént mellette lévö nagy emberekkel, és az egész Lovas haddal excipiála bennünket igen szép solennitással, és Lövésekkel, kivel az Ur Rákoczi Sigmond maga Ló háton foga kezet, am az is lován ülvén, de mi mind gyalog szállottunk, mivel a' Sveciai Király és Korona képét repraesentálta.

Ez Torvenstol igen köszvényes ember vala, de egyébb aránt igen betsülletes, termetes, szép ábrázatu, szelid, értelmes vitéz, és szerentsés ember vala, úgy annyira, hogy a' Sveciai Király Gustavus Adolphus akkori idöben, az egész Keresztyén világban leg hiresebb hadviselö, és vitézebb Királynak hartzon való el-veszése után hatalmas Generálok succedáltak: elsö egy Berhnárdus Vejnari-

ensis Princeps, az után Panier, kik mindenik morte ordinaria halának meg: de egyikis illy nagy dolgokat, és triumphusokat nem vitt véghez; Romai Császár Armádáját nehányszor szemben való hartzon ruinálván, ez vala boldogtalansága, hogy a' mi itéletünk szerént a' Győzedelmet persequálni nem tudja, vagy nem akarja vala, és az ellenségnek pihenést enged vala maga repárálására; e'mellett nagy emberek valának, Fejedelmi Személlyek; azok között a' mostani Sveciai Király is; de azért mind tsak ö tölle halgatnak vala, noha a' Méltóság azoknak is megadatik vala, annyira, hogy Asztalhoz is ülve nehányat közüllök elötte mosdat, 's ültet vala. Második General Virtemberg vala; ez is igen jeles, betsülletes ember, mindenik Lutheránus és Svécus, mert noha egyéb iránt való tisztekben valának ugyan minden Discretio nélkül akar melly Religioból és Nemzetből való Emberek is, de a' Generálisságban mindenkor magok Nemzeteket, és Lutheránust állitnak vala. Bé-menvén azért Táborokban, igen betsülettel vendéglenek, és ajándékozának is bennünket; nékem is igen szép mosdó medentzét Korsostól, Kalapos süveget, szép köves médállyal, nagy arany Lántzot-is adának, Tractaink is lönek az elöttünk álló dolgainkról, többek közt sincere declarálók, hogy mivel jól tudják sokszor intimáltuk, expediállyák Követeket Budára, és Portára-is, tsináljanak Barátságot a' Törökkel, és intercedállyanak, hogy min-

ket ne impediállyanak a' vélleh tött Confoederatióban és Conjunctióban : de quo respectu, magok tudják, posthabeálák; azért tselekednék meg a' vagy tsak mostan, alioquin ha a' mi sok igéreteinkel-is a' Töröket megnem hajthatjuk, orájá sem' tudjuk olly hir érkezésnek, hogy ha mindjárt viszsza nem fordulunk, rajta Hazánkon a' fegyver, és hogy re infecta mind nékünk gyalázatoson 's veszedelmesen, mind nékik károson viszsza kelletik fordulnunk; mert immár három rendbéli Parantsolatok és prohibitiók jöttek a' Töröktöl, 's okainak ne tulajdonitassunk a' dolognak, hanem continuálhatjuk az hadakozást, és revocáltatunk kedvünk ellen. Annak felette tractálok azt is, ha olly hellyben tudják lenni Császár Armádáját, hogy hozzájok férhetünk, hadjon béket a' General Berénnek, mennyünk amazokra, és ha Isten kegyelméből meg-verhetjük mijénk lévén a' Mezö, a' Várak-is successive miénk lésznek, már lévén könnyü magyar hadak, a' Győzedelmet prosequálhatják, 's ne hadjuk többé öket egyben gyülekezni. Ebben az az haszon is lészen, hogy penetrálván Austriára, Bétsnek-is Kapuja bététetik, Császár-is ha belé szorúl, jó, ha el-mégyen is jó (a'mint hogy bizonyoson a' Császár olly dispositioban vólt, ha a' Dunán által jutunk, ottan Grétzben recipiállya magát; ezt halván a' Török is a' szerentsénekmindjárt favealni kezd. E' dologban igen a' tettszésünkben cooperálnak vala a' Franciai

olaſ Királynak járt, és a' Confoederatiot concludált Követjei-is, Kroisi, kit hatrébb emlitettem viszont a' Svéciai Armádában-is a' Generál mellett a' Francia Residens continue tart vala, kinek neve Davogus vala; ez is hasonlóképen; de semmiképen nem inducálhatók és vonhatók el Beren alól a' Generált, kiért illy szóval-is expostulal vala Kroisi: Utinam nunquam fuisset Beren, sola enim reputatio Domini Campi Marschali Torsenstonii totum perdet negotium nostrum. Ugy is lön, mert a' Marschal szégyenlé el-hagyni az Obsidiot.

Hogy pedig mi a' Török Prohibitáját, és attól való tartásunkat praetendállyuk vala, azt tsak fogásunknak állitják vala; noha a' Török Leveleket eléggé mutogatjuk vala, de ahoz ök-is semmit nem értenek vala; tulajdonitják vala, hogy tsak azért tsinálnánk a' féle fortéllyokat, hogy az töllök igertetett Summát, még pedig cum auctione extorqueálhatnók. Ennek pedig kiváltképen való authora egy Erschim Svéciai Senátor vala, kit a' Király és Korona continuus Residensnek és Commissariusnak szokott vala tartani a' Generál mellett, az Armádán, kinek tanátsa nélkül semmit nem tselekedhetnek vala: én pedig ennek sincere meg-mondottam vala, latom, hogy tsak praetextusnak állitják, de cum protestatione intém, hogy hitelt adván, gondolkodjanak külömben a' dologról, mert minden bizonnyal tsak egy hir érkezés héjja,

continualtatik a' prohibitio vissszá kell mennünk; de nem birhatók a' dologra öket. A' Táborba érkezésünknek második napján offerálák Rákoczi Sigmondnak, hogy a' Vár Obsidiojának és Sántzának, lövö Szerszámeknak látására menne: Minthogy pedig én reám bizattatott vala az Atyjától lök nagy busulásban, mert interdicálnom gyalázatos félelmesség lészen vala, annuálnom, veszedelemtöl féltem vala; mindazon által mind magam, mind az Urfi résziröl a' tisztességnek Szereteti a' félelmet meg-gyözvén, elmenénk, lévén velünk Commissariusul egy Mortani nevü Fö Tisztviselö, ki az egész Gyalogságnak Generálya vala, és az Obsidiónak hivatallya övé vala. Közelitvén azért a' Vár alá, kell vala által mennünk egy hidatskán, mellyre nehány Taratzkokat a' Várból Czélúl igazitván, mert mind jól nézhetnek vala, sürü lövést tönek hozzánk, én magam tsak harmad magammal tsak elötte menvén az Urnak's utannunk az Ur Mortánivalmind elöttem, utánnam nehány golyobisok hullának, melly miatt az Urat féltvén nagy busulásban valék. Onnan elébb menvén gyalog szállánk, és a' Sántzba, mellyet a' Vár alá vettek vala mesterségesen, a' Sántz pedig némelly hellyeken bé boritva vala, de valahol az Embernek járását eszekben vehetik vala, és ki-látszik vala, ottan sürü lövéseket tésznek vala; annyira-is mentünk fel a' Vár alá, hogy egy Czipóval az ellenség Sántzába hajthattunk

vólna, mert a' Várbéliek-is kivül a' Váron mind körül bástyánként Sántzot tsináltanak vala; innét-is az Urat az Isten békével elhozá vélünk együtt. Az után mennénk a' Sántzba, az hol a' lövö Szerszámok valának, és az honnant Várat lövik vala, az hova is a' Várbol sürü lövéseket tésznek vala, az után épen meg-kerülök a' Várat, és a' Várost-is, mellyeket a' Svecusok Sántzal épen körül vettek vala, de még-is, a' mint hátréb irtam nehányszor kivül bé-mentek, és ujjitották néppel, porral, éléssel, golyobissal hartzolva menvén bé éjtszakákon, mert a' Svecusok Strásái ha ezekben veszik vala, de mivel a' körül való vétel nagy hellyet foglalt vala bé, és nem érkeznek vala elégségesen oltalmazni, mert a' Tábor távol vala, hanem tsak bizonyos Számu nép örzi vala éjjeleken, nappal kevessebb, mig a' Táborról succurrálnak vala, addig amazok bé-is mennek vala. Valamég azért a' Várat és a' Várost kerülök, mindenütt a' sürü lövés szolgál vala reánk, mert jól látnak és vesznek vala ezekben. Meg-gondolhatja az Olvasó, minémü Szivem rettegésével vóltam, meg is vallom, hogy bizony soha ollyan anxietásban nem vóltam annyi idö alatt, mint ott akkor, mig Isten Kegyelméböl békével a' Fejedelem fiját kihozhatám e' járásból, kit ha talált vólna valami Szerentsétlenség, tudom nékem tulajdonitván vesznem kellett vólna etc.

E' Vár nagy hegyen, és Várossa alatta; mindenik igen erös hellyek valának. Commendans benne vala egy Suza nevü Franczuza, mint értettem termetiben kitsiny emberke, de igen tanúlt vitéz ember, ki nehány esztendeig a' Svéciai hadban-is lakott, de virtussihoz képest elegedendö betsülleti, állapotja, Promotiója nem lévén mind a' Religiojára nézve, mivel Calvinista vala, mind nemzetire nézve, mivel Franczus volt, közüllök ki-butsázott, úgy ment volt Császár Szolgálatjára, az holott volt ugyan eddigi is betsülete, de az Obsidio után felette nagy aestimátióban volt, 's nagy emberré is tétetett volt a' Császártól.

A' Táborra annak okáért az Urral bémenvén, és másod nap-is ott lévénk, harmad napra Táborunkra viszsza menénk, melly a' Dia Vize ellenében, Leány Vár ellenében vala, lévén velünk valami rész Svéd Lovas had is.

Ez alatt a' Fejedelemmel meg-változtatók az elébbi Tanátsot, mint hátrébb irtam, hogy Cseklészhez szállana, ijesztvén azzal, hogy az ellenség reá menne és fel verné, ha Sántzban lenne is, így utánnunk indult azon mi nyomunkon, és Hodolin tájékára a' Morva Vizé mellé szállott, holott nehány napokig múlatván, az ellenség meg értette, hogy Sántz nélkül való Táborban volna, 's mi is külön a' Lovas hadaknak színével volnánk; reánk indult Stomfától, de Csata lé-

vén ére meg üzték Szemben találkozván véllek, és így a' Fejedelemnek hirt vivén, által szállott a' Morván nem kitsiny megboldulással, hozzánk is mindjárt küldé, hogy sietnénk segitségére, az hirt nékem szintén ebédhez ülö szándékomban hozák meg, de mivel én nállam-is, az Úrnál is a' fö Svéd Officének valának, nem jelentém-meg addig, hanem alattomban meg-hirdettetém az hadaknak készen lételeket, és az ebédet hamarjában, de tsendesen el-végeztem, mikor az Úrnak-is, és a' Svedeknek is hirré tévém, már az hadak készen valának, és a' Dobazóra mindjárt indulának-is: ezt pedig nem valami negédségböl tselekedém, hanem tudom vala azt, hogy az ellenség úgy indult, mintha a' Fejedelmet tul talállya, mi töllünk is távol és véletlen, de a' Csatahélisktöl nyalvet kapván, meg-érték a' Fejedelemnek által Szállását, 's hozzánk is közel látót, visszafog térni; ha pedig el-fogna is jönni a' Vizen, és szoros berkeken, a' Passusokat a' Fejedelem meg-óltalmazhatja feles gyalogja, á' lövö Szerszámja lévén, azonban nem tsak mi érkezhetünkkel tsak egy mért földnyire lévén, söt a' Sveciai had-is a' velünk lévöken kivül-is reá érkeznek, melly is fellyebb a' Vizhez nem két mértföldnél vala; a' melly opinioban nem is tsalatám meg, mert noha el-menének ugyan, de hát az Ellenség visszafordult. Igy azért a' Fejedelem is elébb jövén együvé szállánk.

Innet azért Duklással együtt, ő két ezerrel, én is annyival indulék, hogy valami derekas próbát tennénk az ellenség Táborát meg-ütvén, de hijában fáradánk negyed napok alatt, mert az ellenség is Táborát változtatta az alatt és erös hellyben szállott. Illy pompás Csatát többször nem jártam, mellyben ebédem, Vatsorám lévén Duklással fris étkekkel, ezüst tálakból, Krístály poharakból vendéglett; egyszer lön valami Lármánk, de magok félék Svedek láttatának, s ellenségnek állitottuk.

Meg-jövén azért innen is a' General mégis continuállya az Obsidiót; azonban érkezének illy hireink 1.) Erdéllyből hogy a' Törököknek készületi nagy van, és Fegyvert denunciáltanak az Ifiu Fejedelemnek Rákóczi Györgynek, ha az Attya viszsza nem fordulna. 2.) Hogy a' mint praevideáltam vólt, a' Fejedelem fel szabaditván az hátunk megett való földet, General Puchám a' Derék Táborral, holott Leopoldus-Hertzeg Császár Öttse vala az hadak elött, az erös hellyben muniálván Táborokat, 's a' Dunán-is Passusok, hidjok vala amaz egy rész erös haddal Csalóközre, Ersek ujvárra indult, 's igyekezik Szendrö Segitségére, mert a' Fejedelem azt-is Obsidioban hagyta vala, 's annak felette a' Fejedelem hátra hagyott birodalmára. 3.) Intercipialánk Puchám Leveleit-is, mellyeket küldött Leopoldus Herczegnek, annectálván melléje a' Leopoldus Herczeg Le-

velének, a' Budai Vezér Levelének is Párját, mellyben assecurállya, hogy bátrón alá mehet a' Fejedelem Birodalmára, nem lészen tőllök semmi bántása. n. b. Török Barátság.

Ez concurrált három dolog azért igen meg-bódita bennünket, az Hadak-is pedig igen meg-unatkoztak vala, a' Fejedelem maga is annál inkább; Ujabban azért a' Svecusokat tudositók, hogy kéntelen meg kellyen békélnünk a' Romai Császárral, mellyet mind azon által az ö romlások nélkül akarunk tselekedni, et quidem praescitu eorum; mellyben illy módot is követünk vala, hogy a' ki tudját jövendöt gondolván, egész Munkátstól meg-indulásunktól fogva magunkal hordozzuk vala mind a' Svecusok, Franczíák, és a' Romai Császár Követjeket, és nem abrumpáltuk vala a' Békeségnek utját, hanem sub Armis mind continuállyuk vala a' Tractátust; igy azért akkor közelebb járulánk hozzá, és concludálánk Békeséget a' Romai Császárral Török János Kamarás Úr és Tanáts által.

Énnékem itt nagy bajom 's kisérteteim-is valának, mert a' Franczia aval kinál vala, tsak a' Fejedelem elméjét forditsam el a' meg békéllésről, ha külömben ugyan meg nem lehetne, bátor viszsza térne-is, de meg ne békéllyek a' Császárral, annál inkább ha fizetésekért valamelly rész hadat mellettek maradni engedne, akkor mindjárt tiz ezer Tallért adnak, azután is pédig mig az ha-

dakozás continuáltatik esztendönként azon Summát meg-adják, a' Svecus részéröl azon igéret vala, mellyre a' Választ ki adám e' képen: Tudjátok jól, minden adományitok nélkül midön módját látom az Úrnak, 's Hazánknak abban a' véletek való Szövetség dolgában szivesen, és leg-fellyebb mindeneknél cooperáltam, de midön már látom Veszedelmezéseinket következni, Uramhoz 's Hazámhoz tartozó Kötelességem ellen nem javalhatom magam hasznomért, ha Milliokat adnátok-is; egyébiránt ha a' ti romlástok nélkül, és a' haráteégnak-is jövendö alkalmatosságra-is fenn maradása légyen, abban örömest fáradok, egyszersmind abban-is; hogy minek elötte finalis conclusio lenne, ha módjok és kedvek tartja, akar mezei Harczot, akar ostromot, akar Csata járásokat hogy tentállyanak Segitségül légyünk és assistállyunk nékiek, a' mint hogy azt választván és kivánván, mind lövö Szerszámit sok porral, golyobissal segitségekre adá meg, Morvában lévénk, és ök Berent Obsidióban tarták, sőt a' Városát meg-ostromolván, mind Német, Magyar Gyalogot-is melléjek adá, de sok kárral semmit nem vihetének végben, mindazonáltal az Obsidióval meg nem elégedvén, kivaltképpen Kroisi a' Fejedelemnek titkon azzal árult-el, és Rákótzi Sigmondnak, hogy Törös János által Romai Császár nékem minden bizonnyal 12,000 Aranyokat küldvén, és magamat oda

kötelezvén, azért tanátslom a' Fejedelmet, 's az hadakat-is a' Békeségre és viszszamenetelre. Melly a' minémü hamisság, ollyan hitelességgel való-is vólt; söt maga a' Fejedelem és a' Fia adták értésemre, és praemoneáltak, hogy magamra vigyázzak im ezeknek practikájok ellen, mert meg-esmérték vala bennem a' tökélletes hüséget.

Ez állapotban azért sok bajom vólt, mert én tellyes mindenigyekezetemmel azon valék, hogy az el-válás ne hoszuval, hanem a' barátságnak fen tartásával lenne, mind azért, hogy jövendöben-is mind Német, Török, és egyéb Nemzetek elött tekintetesebb lenne állapotunk, Francia, Svecus és több Confoederatusok barátságban lételünket értvén, minthogy jövendöben az universalis békeségből-is ki ne rekesztetnénk; mint harmadszor, hogy ha háborgattatásunk lenne-is valaha Erdélyben, vagy Magyar Országban, Contra pacta lehetne mentségünk; de ellenben a' Caászár részirül azt igen practikállyák vala, hogy diffidentiát szerezzenek köztünk, ijesztvén a' Fejedelmet, hogy a' Svecusok ártalmas igyekezettel vólnának; azért correspondálván Leopoldus Herczeg az Armádával, hogy közelitene a' praefigálandó napra, és mi-is alattomban szöknénk el a' Svecusok mellöl, 's ha mi roszszat akarnának, 'im ezekkel conjungálnok magunkat 's meg-óltalmaznánk; de én jól látom vala azt, hogy csak az öszve-vesztésben igyekeznek, és ab-

ban, hogy ha töllünk hozzájok férnének, minket haraggal vévén-el mellölök hirtelen obruálnák a' Svecusokat; én azért azon válék, hogy a' Fejedelem a' Generállal, és több nagy emberekkel szemben lenne, tractálna, butsuznék, és barátságoson válnékmeg tölök, mellyben a' Fejedelem mellett lévök-is nagyobbára mind ellenkezök valának, és ijesztik vala a' Fejedelmet; de a' Fija-is az én tettszésemen lévén, nehezen reá birók a' Fejedelmet, és a' Generál által jövén a' Bila vize mellett lévő egy igen szép kerthez, mellynél mi Magyarok soha szebbet nem láttunk, melly Kertnél Falu, és igen szépUdvarház vala, mellyet el-igetéstől, pusztitástól mind mi, mind a' Svecusok öriztettünk, mert az hellynek Ura maga nagy Úri ember Betsben vólt ugyan, és a' mint mondották az egy testvér Nénnyének Leányát tartotta feleségül, pápista ember lévén, ök tudják mitsoda dispensatióból; de ennek Kertésszehonn vólt, és a' Kertből mind Fejedelemnek, mind Generálnak Gazdálkodással-is vóltak; kiváltképen pedig jég verem lévén, melly nélkül a' Fejedelem tsak nem halálba nem lehet vala: azt igen öriztettem számára. Ide invitálván azért a' Generál a' Fejedelmet, igen pompásan excipiálá és vendéglé: de itt-is ujjul vala busulásom: mert a' Fejedelem szörnyen fél vala töllök, és mások-is ijesztik vala, 's ebédre menvén oda, és a' Czéremonia sokáig tartván, későn ülhetének asz-

talhoz, azonba estve lön, 's el-akar vala menni a' Fejedelem, nem mervén ott hálni; mellyet diffidentiából lenni a' Svecusok-is eszekben vévén, szégyenlik és busulással szenvedik vala; sok reménkedéssel tartoztathatám a' Fejedelmet, assecurálván Lelkem vesztése alatt-is, hogy nintsen semmi tsalárdság ellene való etc.

Interim az egész hadaknak szine continue fenn lévén ott miglen a' Fejedelem viszszá menne Istennek hálá békével; kit az után maga is akara, mert nagy betsülettel lön mind a' Szemben létel, Vendégség, tracta, elválás-is. Az ülésben a' fö hellyet a' Fejedelemnek adta a' General, mellette a' Pfaltz Gráff (Comes Palatinus) ki mostan Svecial Király, a' meg-holt nagy Királynak Gustávusnak Attyafija, engemet a' Generál maga mellé 's még fellyül ültetett, a' Fejedelmet a' Generálnak, és több fö Embereknek-is Fedeségek köszöntötték; a' Fejedelem a' Generált Fejedelmi Sátorokkal ajándékoza, kiknek némellyiket az után a' Királlyánál-is láttam, a' többiben sokakot Lovakkal, a' Generalis nehány pár Pistolyokkal a' Fejedelmet, tsudálkozva nézik vala a' Svedek, hogy mi 's még a' vén Ur is Kornis Sigmond jégről innánk, 's még-is élhettünk annyi idökorig, egyébiránt is tsudásnak látzik vala és illetlennek elöttök, hogy vén Embereket látnak vala hadainkban, és azoknak Tisztviselöjökben, tsufolván mondják vala (ha mellyik felöl azt

mondották; Vitéz Tisztviselö ember) ha úgy mond vitéz ember lett vólna, nem élhetett vólna ennyit, a' mint hogy ö köztök vén ember ritkán is láttatik vala.

Másod nap pedig reggel, a' Fejedelem elmene, de a' Fijával engem ott hagya, lévén sok Tractára való dolgok fenn, és ebédet ott evén igen meg-tsömörlém, mindaz által Vatserán-is ugyan jelen kellett lennem asztalnál, de késön meg-indulván éjjel, igen betegen mentem a' Táborra, azhonnan viszont más nap a' Fejedelemmel meg-indulánk Táborostól, én is délig mind a' Fejedelem Szekerében hevertem sok Sárt hányás után azon nap meg-könnyebedtem. Mivel pedig a' Császárral való meg-békéléssel-is a' vélek való barátságnak ugyan nem renunciáltunk vala, 's tudjuk vala azt-is, hogy Császár részéröl vagy nem is effectuáltatnak, vagy hamar violáltatnak a' Végezések, ujjabb hadakozásra való vetetésének reménysége alatt, a' Franczia Követ Kroisi ismét be kisére a' Fejedelmet, kinek nem-is ad vala idegenséget, mert igen kivánja vala a' másfél száz ezer tallérokat ki sutulni kezekböl, mellyben tsak cir. 20,000 adtak vólt meg Portán, de azért a' Fejedelem úgy meg-unatkozott vala ez hadakozástól, hogy ha sok idöket élt vólna-is, de nem hiszem többé fel-kötötte vólna a' Fegyvert, mert szegény igen inhabilis ember is vala az hadviseléshez. A' Franciák máig-is meg nem adták azt a' Summát.

Által érkezvén a' Fejér hegyen', Leopold Hertzeg Barkóczi Lászlót küldé követségben, kivánván, hogy bátor fizetésre hadaiban engedne mellettek maradni; de a' Fejedelem denegálá, mert ugyan is a' Svecusokkal való végezést meg-sértette vólna. Erről nékem-is ez Hertzeg Credentia Levele mellett sok ígéretekkel izent vala de nem kedveskedhetém, sőt a' Fejedelmet valóban ingerlém vala, és a' Pacificatiokor-is protestáltam vala, hogy mivel Puchám a' Tracta és immár Conclusio vége alatt hátunk megé alá dobolt vala, Szendrőt meg-segitvén, és igen meg-is rezzentette vala az Embereket azon a' Földön, annyira, hogy a' Fejedelem Aszszonya a' Tiszán túl nem mérészlett vala meg maradni, hanem Kálloig szaladott vala, hogy ha ázért vagy oda alá érjük, vagy Szemben tanállyuk, salva Pace meg-vásárollyunk vélle; de ők-is nem mulatoztak annyira, hogy midőn mi Léva tájékjára érkeztünk, ők akkor Ersek-Ujjvárhoz érkeztenek, szaladva éjjel nappal mentek, 's onnan ira Levelet nékem, e'képen válván el-egymástól. Váltak sok bajjaim; többek közt az, hogy a' Fejedelem olly halálban siétett haza a' békeségben szokott életre a' Feleségéhez, hogyha meg nem békélve, hanem meg verve futottunk vólna is, soha inkább nem kellett vólna siethni, nehezen reménkedésemmel tartoztattam, hogy ollyan rendetlenül 's gyalázatoson ne

lenne menetelünk, még-is gyakrabban éjfél után mindjárt véretette a' Dobot készülöre, Sátorait le vonatta, inditotta, magát néha maraszthattam meg, néha nem, tsak el-ment virradta elött, miglen nem indulhatott, tapotott, nyughatatlankodott, mintha mind tövisen ült, vagy járt vólna, ollyankor mikor el ment, engemet hátra hagyott az hadak között; de látván az hadak is a' Fejedelemnek alkalmatlan járását, azok-is azon példából tanulván, nagy baj vólt öket rendesen vinni. Másik galyibám vólt, hogy alá érkezvén Miskóltzhoz, ott-is maga tsak el-mene, 's nékem imponálá, hogy a' fizetett hadakban, tsak levés Számuakat maraszszak meg, a' többinek butsut adjak, melly dolgot a' Németek Abronkolásnak hivnak, melly olly bajos dolog, hogy nem sokkal bajosabb az hadat conscribálni (gyüjteni) mint sem extraordinarie minden Contentatio nélkül el-oszlatni.

Ez dolog azért nékem mind gyalázatos, mind félelmes vala, hogy a' Vitézlö rendek engem Apjok gyanánt tartnak vala, 's töllem 's általam várnak vala valami felöllök való jó provisiót; nem gyüjtém azért öket egészen egyszer'smind öszve, hanem Kapitányságonként, szaggatva proponálám nékik az dolgot jó declarátióval elsöben commendálván hires vitézi forgolodásokat, hüségeket, 's faradtságokat meg-köszöném, okát mutogatám nékik, mintha a' Pacificationak Conditiója

kivánna a' Fejedelem felöl, hogy hitelesebb lenne a' dolog a' Császár elött, azért kell elbotsáttani hadait; Példákat adék, hogy az egész keresztyén világon szokott dolog, a' békeségben nem tarthatni fenn az háboruságban gyüjtött hadakat, a' fizetett Szolgaság Continuitást kiván, nagyobb része házas tüzes emberek, magok-is azt fel nem vehetnék házoktól távol lenni tsak a' kis fizetésért continuuskodni, az Orszag-is annyi hadnak neheztellene Quártélyt adni, Fejedelem kegyelmességével biztattam, és ollyan forma amnestiával-is, hogy ha kinél mi tört fazaka az elött lett vólna-is (a' minémü sok is vala közöttök) tsak ez után ne ujjitsák, az elöttiekért való büntetések Törvény nélkül nem lenne. Ez szó solválván a' Conscientiát, a' Populus pedig hirtelen nem vévén eszében misteriumját. In Supplementum, hogy ö Nagysága Protectiója alatt akarja tartani, ez a' jele, hogy noha házokhoz Szállásokra botsátta öket a' Fejedelem, de Kötelességeket fel nem szabaditja, hogy mi hellyen parantsolja, ismét mindjárt confluálhassanak, melly végre, a' Kapitányoktól, Hadnagyoktól a' Zászlók-is bé nem vétetnének, a' minthogy nállok is hagyattak (noha e'félékről nem vala semmi tanuságom, bizván tsak magam elmémre és tanuságomra a' Fejedelem) E' declarátiók mellett azért, mivel az hadak-is igen meg-unakoztak, fáradtak, 's nyugodalmat kivánok vakának, lé-

vén felos prédájok is, mellyet haza vinni sietnek vala, kedvesen acceptálák, és e'képen Isten segedelmével szép tsendesen vivém véghez e' dolgot is, és másod nap érém-el a' Fejedelmet, 's igen örömest láta, 's hallá a' dolgot.

E' képen méne azért végben az hadakozás, tsendesedék meg a' Török-is lator szándékától, Gyümöltse ez hadakozásnak quoad Publicum és a' Fejedelem privátumjára is mi lön, a' Diplomák, és a' Hadakozás után következett elsö hoszszas, talám tizen négy hólnapókig tartott Magyar Országi Gyülésben emanáltatott Articulusok meg-mutatják, az Olvasót árra igazitom. Hogy pedig boldogabb Successussa nem lön, okai ezek lönek. 1.) Mert a' Confoederatusok is mindenik részről nem lönek sincerusok, kik a' Privátumat respectálván, a' Svecusok fel-inditának 's magok Dániai támadásnak oltására el-menének, és más fél esztendeig az egész hadnak terhét sok kárunkkal, gyalázatunkkal, és Magyar Országnak-is romlásával viselök; ezt mi is viszsza adók, mert többire tsak nem in medio periculi oda hagyok öket. 2.) Mert a' Pogány ebek-is az elsö indulásban az adomanyért, magok hasznokra annuálának, Segitséget is igérének, de ottan hamar az akkori Fö Vezért meg-ölék, 's az után valók, a' Német Pénzével corrumpáltatának, és szinte szükségünk idején kétszer is tsak meg-rakodának a' mellénk adott végbéli

béli Török hadak, 's el-menének mellőlünk; söt erös parantsolatokkal revocálának minket-is, alig marada meg Hazánk veszedelemtől 's assecurálák a' Németséget is hátunk megett alá dobolásra, igy álhatatlankodának 3.) Mert a' Fejedelem minket nehányunkat nagy hittel való Szókkal assecurált vala, hogy ha mit apprehendálhat is, de Erdélyhez applicállya, határát terjeszti, mellyet posthabeála, mellyért, noha egyéb sok okért is kedvetlenek lönek az Emberek az hadakozáshoz. 4.) Mind ezek felett, mert Magyar Országnak mind lelki testi Szabadságának hellyre állatását tettük vala fel czélül, de az Isten látá a' sziveket, és hogy a' Fejedelmek tsak praetextusnak tsinállyák az Isten ditsőségét, de az alatt a' magok világi hasznokat keresik, a' mint a' dolgoknak ki-meneteli is minden hellyeken ezt meg-mutogatták nem tsuda hát, hogy az Úr Isten is a' Fejedelmeket és Nemzeteket kivánságok szerént való végekkel nem boldogitja.

Anno 1646. Úgy tettszik, de az akkori Articulusokból bizonyosabban meg-láttszik, lön a' MagyarOrszágihátréb is emlitett hoszszasGyülés, mellyben confirmáltatának a' Békeségnek Diplomái, és azoknak vigora szerént kivántatván per Commissarios reciproca Assignátioknak lenni mindenik részről, és egyéb Igazgatásoknak-is; többek közt Kassa, és az hét Vármegye Fejedelem kezéhez adattatása, a' Fejedelem részéről pedig a' többi-

nek renuntiatiója, mert addig tsak jure armorum láttatnak vala birni, a' 90 Templomoknak restitutiójok pedig az Ország Gyülésen igazittatott vala el, mellyeket violenter a' Catholicusok foglaltak vala-el. Ez Commissiora azért Császár részirŏl valának rendeltetve, Veselényi Ferentz akkor Magyar Ország elsŏ részeinek Generalissa, Törös János Posoni Kamarás Úr, és Császár Tanátsa; Kerekes András Itélŏ Mester, Tahi Gáspár Tábla Birája, Mosdosi Imreh, Kamarás Úr. A' más felŏl mint Magyar Országi dolgok végett: Lónyai Sigmond, Nyári Bernád, Csernel György, Szemere Pál, és Klobusitzky András. Erdélyből pedig a' Fejedelem képiben én valék rendeltetve. Confluálánk azért Eperjesen, és ott a' Tractatus jó ideig tartván, facta Conclusione a' Fejedelem is Kassára fel-jöve, és a' mind a' két fél Commissariusok-is oda menvén, a' miknek kellett effectuálodni, solenniter et cum Confluxu Magnatum, Comitatuumque Hungariae méne végben a'dolog.

Ezek után a' Fejedelem Munkátsra menvén, következék illyen dolog: hogy a' Velentzések az akkori Lengyel Királyt Vladislaust árra birták vala, hogy a' Török ellen hadat inditana, mellyre mint martialis és virtuosus Király hajlandó is vala, és tsinálván is Pártokat magának a' Respublicában, Személlye szerént a' Romai Császárral maga is Szemben lett vala Nicelspurgban menvén mindenik, melly van Morvában, annak utánna el-küldöze, és invitálá a' Keresztyén Ki-

rállyokat, Fejedelmeket, söt tsak jó hírű Generalis Embereket-is azon Pogányság ellen való hadra, többek közt az Litvaniai Hertzeget Janusius Radzivilt, kit hátréb említettem, olly praetextussal, mintha tsak Felesége Apjának Lupuj Vajdának látogatására magától menné, és ottan a' Fejedelemhez is Moldvából menne, és alattomban tractálna ez hadra való invitátiót; mellyre a' Fejedelem is hajlandó vala, mint keresztyén Ember, és ki természet szerént a' Töröket igen gyülölö Ember vala, ha az Isten a' módokat ki-szolgáltatja vala; ez állapotban méltatlan vóltomra az emlitett ditséretes Királly nékem is ezen Hertzeg által szép Levelet küldvén, és kegyelmes ajánlásokat tévén invitált, melly meg-találtatik Leveleim közt.

Az Hertzeg Munkátson találá a' Fejedelmet, az holott mind excipiálása, nehány napig való tractája, és vendéglése igen gazdagon 's solenniter lön, feles fö és köz Lengyelek lévén vélle. Kinek excipiálására a' Fejedelem is ki ment, mert amaz is Fejedelmi ember S. R. I. Princeps Litvaniae Dux vala. Mezöben Sátort vonatván, ört lönek Szemben egy mással, Erdéllyben-is, mig által jött, mindenütt nagy betsülettel acceptáltatott. Váradon az Ifiu Fejedelem-is Rákóczi György excipiálta, Vendéglette. Elmene azért Munkátsról bene contentus, de imé az a' fel-fuvalkodott, és egyenetlen Nemzet e' jó Királynak ditséretes indulatját

meg-gátla, mert gyülést tsinálván, hatalmas Vexatiokat tönek a' Királlyon, és examinálák mi dologban járt, 's miért ment is Nicelspurgba Respublica hire nélkül Római Császárral való Tractára; annak felette minden conscribált német hadait el-oszlaták, melly több vala 16,000nél, hatalmas erös Constitutiókat tsinálának a' Királlyi Authoritás ellen, gyalázatban marada minden helyeken, kiket invitált vala a' vitéz Király, és ottan hamar meg-is hala, nagy oka lön pedig e' dolog miatt való melancholiája. E' dolog ada alkalmatosságot a' Lengyeleknek Kozakok miatt következett nagy romlásokra, mert az emlitett intentiojára nézve a' Királynak nagy factiója léve a' Kozágsággal Kinelinitzki nevü nevezetes Kozák által. animálván öket mind arra, hogy magoknak számokat szaparitanák minél jobban 's felesebben lehetne, hajókkal, fegyverekkel készületek nagy lenne, melly mivel nem lehet vala külömben, hanem a' Lengyel Urak Jobbágyibol, azok injuriáltatnak vala. E' vala pedig a' Practika, hogy a' Gyülésben vélle consentiált Uraknak Cooperátiójok által a' Respublicat inducálni tentállya nyilván való hadakozásra a' Pogányság ellen, mellyet ha effectuálhat bene quidem, és a' kikkel közlötte 's invitált ez hadra, conjunctis viribus, sumptibus et consiliis mozditsák a' nagy dolgot, ha pedig a' Respublica Consensussában frustáltatnak, a' Kozákság

a' vizen kezdene el az hostilitást, Tatár, Török ellen, melly miatt mindjárt requiráltatnék a' Király és a' Respublica a' Pogányságtól, 's azok ottan deliberállyák azt, hogy compescállyák, refrenálják a' Kozákságot, azok tsak simplex parantsolatra ne engedjenek, hanem kénszeritessék a' Király hadat küldeni reájok, söt maga is ellene kiszállani, nem tsak a' Respublicának rendszerént lenni szokott Quartiáni hadaival, kikkel az Hetmánok szokták vala mindenkor a' Végeket oltalmazni; hanem a' Respublicának-is hadaival, és maga fizetett idegen hadaival közelitvén a' Kozáksághoz, azok-is mind magok óltalmára táborba szállyanak, a' Király pedig tractára indulván 's a' Respublica véllek, akkor igérjenek engedelmességet a' Kozákok, de olly conditióval, hogy Pogányság ellen hadakozzanak, a' Király annuálván, és conjungálván magát a' Kozáksággal, annak és fizetett hadainak, 's véllé egyet értö nagy embereknek is erejek látva kénszeritetnék a' Respublica-is consentiálni, kissebb részszel ne gondolnának, ha találkoznának-is ellenkezök, tsak ugyan meginditanák a' Pogányság ellen való hadakozást, erre a' Király is mind sok hajokat requisitumokat készitett vala, kiknek némelly részit magunk-is láttuk Varsovánál. Ez dolgokról a' Muszkával-is Correspondentiája vala a' Királynak, kiket az előtt Szmolinszka alatt meg-vert vala, nem lévén fellyebb

35,000 emberinél, kikkel Szmolinszkát megsegitvén, többet Száz Ezer Muskánál ruinált vala, minden Munitiójokat, Zászlójokat Királynak adván, gyalázatoson úgy botsáttattak vala-el, 's meg-békéllettek vala.

Meg-halván pedig az emlitett jó Király és frustráltatván mind maga, mind mások jó Szándékokban, a' Kozákságnak e' végre lett nagy készületi, factiója nem mulék semmiben, mert meg-akarák őket erőteleniteni, 's tsak kevés szám iratos Kozákat meg-hagyni, a' többit paraszti állapotra cgálni, kik már igen meg-sokasodtak, 's a' paraszti igát többször nem akarják vala fel-venni, mert felette igen exacerbáltattak-is vala, holott a' Lengyel Urak mind magok, és Emberek által kegyetlenül sanyorgatják vala, 's kiváltképen el-árendálván őket, Sidóknak Örményeknek, és egyebeknek tovább elviselhetetlen igájával terhelik vala, és exactiókkal, mellyben külömb-külömb meggondolásta Istentelen módokat keresvén, nyomorgatásokban, többek közt egy Gyermeket meg nem kereszthelhet vala, nem házasodhatik vala, Templomba nem mehet vala, nem temetkezhetik vala külömben, mindeniktől külön külön exactio, ha gorelykát, ha sert föz vala, ha magára uj köntöst veszen, ha uj házat tsinál vala, mindenektől, de én azokat nem tudnám elö számlálni; annak felette sok helyeken Templomokat is a' Catolicusok elfoglalják vala, singulariter pedig az emlitett Chelnitzkit valami öröksége végett Kenyisz-

poltzki sokáig fogva tartván, persequállya, és tsak mint egy szabadossává tenni akarja vala.

E' képen azért háborgattatván, 's reá is küldvén elsöben haddal a' Fiját, az akkori Hétmán Potontzki, az alattomban Tatárral concludálván, Chmelmitzki, kinek az elötti factio szerént ellenségi akarnak vala lenni, egészszen mind el-fogák, veszték. Másodszor maga menvén a' Fö Hétmán Pototzki, és Mezei Hetmán Chmelmitzki, azokat-is épen el-fogák, veszték, 's a' kit Jobbágyá akarnak vala tenni, Chmelmitzkit Fö Hetmánnak tévé a' Kozákság 's így lön indulatja a' veszedelmes Hadakozásnak-is, kinek particularitassit nem czélom nékem irnom, a' mostani idöbéli emberek elégségesen halották, 's mint hogy: nulla calamitas sola, ez veszedelmezö állapotjoknak bóldogtalansága ada szivet és alkalmatosságot az után mind Muszkáknak, Svecusoknak, hogy irruáljanak. Én azért térek az én Materiámra.

El-menvén az Hertzeg Radzivil Munkátsról, én is Haza kéredzettem, az után a' Fejedelem másik esztendöben ismét Munkátsra ki-menvén, engem Fijával Rákóczi Györgyel hagya, a' ki igen meg-betegedett vala, de meg-gyogyula. Odaki jártaban a' Fejedelem-is meg-betegesedett valami gutta ütésnek speciessével, a' mint találta vala hasonló nyavalya még in Anno 1644-ben. Meg-könnyebedvén haza jöve ugyan, de ujabban

fakünni esék Görgényben, kevésben mulék, hogy meg nem hala; akkor-is meg-gyogyula.

Anno 1648-ban Ismét Görgény felé menö utjában meg-betegedék. Ez ugyan fatalis hellye lön; melly minek elötte lett vólna Kolosvárátt lévén a' Fejedelem, érkezék Lupuj Vajdának Fö Követje Stephan Görgitze Logofet ajánlásokkal, ajándékokkal, és egyéb dolgok közt a' Fejedelemnek irván titkon illyen dolgokról, hogy igen nagy dolgokról akarna a' Fejedelemmel tractálni, mellyet maga emberére is bizni nem akar, kivánnya annak okáért, hogy Kemény Jánost botsássa hé hozzája; mellyböl sok beszélgetés és gondolkozás lön, mindazon által igéretet tön a' Fejedelem az én bé-botsáttásom felöl; melly mi végre való kivánság vólna, maga is az emlitett Fö Követ ebben semmit nem tud vala. El-menvén azért a' Fö Követ, a' Fejedelem engemet Házamhoz botsáta, parantsolván, hogy készülnék, és Görgenybe mennék hozzája, hogy onnan expediálna; mellyet meg-tseleküvém, és még utjában Vétsen érém a' Fejedelmet, holott midön a' Várba bé mentem vólna, imé az Urak Vatsorát esznek vala, 's hát a' Fejedelem nintsen Asztalnál, mellyen mindjárt meghábarodám, 's hivatván bé maga házában, panaszolkodik roszszul léte felöl, és hogy utjában tsömörlött vólna meg, Borbéllyok forgódnak vala körülötte; keveset beszélgethetvén azért velem akkor, ki-küldé az Urak-

hoz vatsorálni. Másnap virradolag még-is fel-eröltetvén magát, még hajnalban elméne vadászni, engemet hátra hagyván a' Fejedelem Aszszonynyal Görgényben, azért mind roszszabbul kezde lenni, mindazon által engemet ugyan onnan expediála. Mellyet minek elötte tselekedett vólna, nagy szomoruán kezdé mondani ezen szókat: Imé Uram el-mégy, én pedig vagyok nagy busulásban a' te meneteled miatt, mert féltelek attól az hamis embertől, nem tudhatom mi végre kivánja hozzája botsattatásodot: mellyre felelék: Nagyságodnak nem méltó busulni, 's félteni, mert hallatlan dolog, még a' rendes Pogányok közt is Követet meg-háboritani; mellyre monda: Sokakat tselekedett Lupuj Vajda eleitől fogván, mellyek keresztyén Emberhez illetlenek vóltak vólna. Kérdém mitől félt hát Nagyságod, tsak meg-tartoztatástól é, avagy nagyobtól-is? Monda: Tudod Uram, hogy én nékem a' Törökkel veszödésem vagyon, a' miatt, mivel hogy az Ország Adoját 15,000 Aranyra akarják felverni, melly az elött 10,000 vólt (úgy vala, mert Bethlen Gábor szállitotta vala 10,000 Aranyra) én pedig azt nem akarom tselekedni, melly miatt már két esztendö alatt bé nem küldhettem az Adót: ha azért ö a' Törökkel valami practikából Téged meg fog, a' Portára bé-küld, nem egy, vagy két esztendönyi Adót kell éretted költenem, ha ki-akarlak szabaditani. Ezeket halván

meg-köszönem felöllem való Atyai szorgalmatoskodását; mind azon által mondám: Ha az illyen dologtól kell tartani, Nagyságod tettszése is járulván hozzá; Én illy módot követek a' dologban, hogy Póstát küldök elöl, meg-irom küldjön Hit Levelet, hogy betsülettel lát, és valamikor akarom, minden bántás nélkül Birodalmából ki-is kísértet; mert minden bizonytalanságra az én Uram is illyen rendbéli Szolgáját maga mellöl el nem küldhet. Ezt el-küldvén, az alatt indulék tsak olly praetextussal, mintha Fagarasi Tisztemben mennék, ha addig nem érkezik a' válasz, tovább, mintha a' Bartzaságon Quártélyozó fizetett hadaknak meg-látogatására; ha addig sem; azontúl mint a' Szélyben lévö vég hellyeknek meg-látogatására Nagyságod parantsolatjára mennék; az alatt ha el-érkezik az ellenséges Assecuratio, continualom menetelemet, ha pedig nem, viszsza térek a' praetextusok mellett. Tettszék azért a' Fejedelemnek, és e' képen lön expediáltatásom, de elsöben Házamhoz menék. Midön onnan meg-indultam, a' Küköllö mellett, Szökefalva tájékjára, értém a' Fejedelmet is Fejérvár felé való útban lenni, 's térék hozzája útomból, és látám, hogy a' nyavalya igen praevaleált rajta. En mind az által utamot continuálám, és még Fagarasból meg sem indulhattam, meg érkezék a' Vajda assecurátiója, mellyet a' Fejedelemhez küldvén, én magam continuálám utamat.

Ezen időben az Vladislausnak az hátrébb emlitett jó Királynak halála után az Ország Interregnumban vala, és onnan a' Fejedelmet izgatják vala, hogy a' Király választásra rendelendö Gyülésre ö is embereit küldené 's ambiálná a' Királyságot, úgy lévén Szokások a' Lengyeleknek, és noha fognának lenni néhány Competitorok (kiváltképen a' megholt Királynak két Öttsei, Casimirus, ki secularis ember vala akkor, mind azon által az előtt Ecclesiasticussá lett vala, és ki egykor Spanyol Országba akarván menni, a' Frantziáktól el-fogattaték a' tengeren, és tartatott Detentióban ideig Franczia Országban; egyéb iránt levis, és igen tisztatalan életü ember vala, mint az hire vólt nehanyszor vólt ama tisztátalan nyavalyában a' Frantzuban. Ennek Ötse Carolus, ez is akkor Ecclesiasticus vala, de örömest el-veti vala a' Királyságért a' papi Habitust, ezeken kivül reménlik vala, hogy Competitorok lennének, a' Római Császár, maga, vagy Fiai számokra. Muszka Czár, Sveciai Király Neoburgus, 's talám többek-is. De biztatják vala a' Fejedelmet, hogy feles pártyai vólnának 's fognának lenni, és Isten Kegyelméből succedálna is mások felett nékie az Electio. Melly Factiónak feje vala az hátréb emlitett Janusius Radzivil Litvániai Herczeg, ki ezen materiát már régtöl fogva practikállya vála-is, a' mint van Irásom arról-is vóltanak pedig feles pártjai, kiváltképen a' kiket Diffidensek-

nek neveznek vala, mert a' Catholicus Status az Evangelicusokat, és töllök különözö Vallásuakat mind Calvinistákat, Luteránusokat úgy nevezik vala a' Gyülésekben, és egyéb nyilván való irásokban, az holott szinesen, és káromkodó bestelenségek nélkül akarják vala Dissidentes a' religione, az Unitariusokat pedig ezzel külömböztetik vala, Dissidentes in Religione. Ezek azért mivel nehéz Persecutiokat szenvednek vala a' Clerustól, mindnyájon Radzivilhez igen ragaszkodtak; söt mivel a' Clerustól a' magok religioján lévök-is, kik Catholicusok valának, a' külsö Secularisok az ö nevezetek szerint. Ordo Equestris, mellyben van az egész Nemesség, azok-is injuriáltattak sok dolgokban külsö Szabadságokra nézve azok közül-is, azért sokak vóltak consentiensek Radzivillel épen pedig a' Görög vallason lévök is, melly igen része Lengyel Országnak, és Litvániának, kibölállott a' Kozákság-is, kik-is igen addictusok vóltak Radzivilhez.

Igy azért a' Fejedelem, mikor engemet Moldovába Lupulyhoz, együtt a' Sogoromat, Bethlen Ferentzet, kit emlitettem hátrébb igen jeles és Követségekben, Lengyel Országi állapotokban forgott betsületes ember, és nékem is igaz Atyámfija vala, vélle Klobusitzki András magok nevelte jó Szolgájokat, Magyar Országi Fö Embert, ezeket expediálá az onnan lett intimatio szerént, egy Ládában 40,000 vert sárga Aranyakat, viszont

költségekre 's egyéb Szükségekre Tallért circiter 20,000 külde a' végre, hogy ha a' dolog futamadattat vészen, abból Pártokat szerezzenek, és vitézlö rendnek-is fizessenek, kik el-menvén, valóban jó indulatját-is láták a' dolognak; de imé az Úr Istentöl nem vólt el-rendeltettve, mert a' mint fellyebb említém, a' Fejedelmet betegen hagyók, mind én, mind azok, mikor meg-indultunk vala, 's a' gyülésre bé-ménvén Varsovára az említett Követek, a' gyülés mihelyt kezdetett, ottan érkezett hire a' Fejedelem halálának, és a' miatt el-szakadott inok 's reménségek mind a' Követeknek, mind a' Fejedelem Pártjainak. Az ellenkezök pedig ez hirrel igen meg-emelkedének; mindazonáltal annyira munkálkodtanak a' Fejedelem Pártjai, hogy még-is az Electiót prolongálták közel három hétig várakozván az Erdéllyböl érkezendö informátioért.

Az én utam pedig e' képen lön: hogy a' Fejedelemnek élete meg-maradásának kétséges vóltát vévén eszemben, tartok vala halála történésének Casussában Lupuj Vajda Practicájától, ha benn érne valami uj hir, annak okáért az Három széki, Cséki 's több Szélybéli Tiszteknek olly Tanúságot hagyék, hogy az én viszsza érkezéseimig senkit a' Moldovai utakon bé ne botsáttanának, hanem tsak azt a' ki én hozzám expedialtatnék, hogy pedig minden én utánnam jövök-is alkalmaztassák magokat, és beszédeket azoknak infor-

málására. Beretzkben hagytam bizonyos emberemet Tanusággal az utánnam jövöknek, a' ki viszszont tanuságot adjon Instructiom szerént. Magam pedig mihelyt bé-érkezém Moldovába a' Vajda Assecurátiojának eleget tévén, Tanason belöl a' Szorosból érkezvén excipiáltatott betsülettel Fö Bojérját feles magával, küldvén elömben Commissariusúl, kik Jászvásárig igen nagy provisióval vittenek, a' Vajda maga szekeres Lovait-is két rendbélieket küldvén Szekerem eleiben, Jászvásárról pedig a' Fö Nisztor hintóval, és Szekerekkel jött excipiálásomra, késért Szállásomra, az holott pompás fel-öltöztetett házakban szállitott edényivel, Pohár-Székivel, ezüst tángyéraival, csészéivel tálaival, és egyéb eszközeivel. Az Audentiára való fel vitetés nehanyszori, és vendéglés-is igen pompáson lön. A' velem való Tractában pedig sem a' Fejedelem Oláh Tolmátsát, kit magammal vittem, sem magáét nem admittálta, hanem a' mint tudtam oláhul, magamnak kellett vélle beszéllenem.

A' titkos Tractája pedig erröl vala; hogy bizonyos Emberei által érti a' Lengyeleknek a' Fejedelemhez való jó affectiójokat, és az akkori lejendö Gyülésben Királyságra invitálni akaró Szándékjokat, mellyeket akarván edni értésére a' Fejedelemnek, egyszer'smind offerállya magát, hogy ha miben kivánja a' Fejedelem, kész leszen ö is cooperalni dolgainak promotiójában mind Lengyel Országi nagy emberlö akarói által, 's mind egyéb utakon,

tsak a' Fejedelem is visellyen hozzá jó affectust, és tartson jó Correspondentiát etc. Erről vóltak bövebb beszédek-is, és noha mint bizonytalan hivatásra, a' Fejedelemtöl nem adatott vala az én hüségemre, Discretiomra, és Industriámra; lévén pedig elégséges Credentionalis és plenipotentialis Levelem a' Vajdához, azok mellett én is procedálék: Elsöben meg-köszöném az Úrhoz declarált jó akaratját; azután commendálam az iránt való mind jó Szomszédságát, Keresztyénségét és Prudentiaját-is, hogy magának, házának és Birodalmának erösödésére tselekeszi, midön illy Szövetséget akar szerzeni az' én Urammal, és annak Házával, és noha ollykor láttatik tselekedni, a' mikor immár veszi eszében Istennek rendeléséből az Uramnak érdeklö Promótióját, mellyet ha Isten bóldog véggel aldana, 's ki rekedne abból való Segitésböl, jó akaratjának mutatásából, idegenség maradván fenn közöttök, nem kezdene lenni bátorságos állapotja, holott egy felöl Máté Vajda nem Barátja, más felöl a' Fejedelem, vagy Fija; harmad felöl a' Kozákság, negyed felöl a' Lengyel Királyság mind idegenek lévén hozzája, igen meg-gyengült állapotja kezdene lenni; mindazon által nem késö, és mérészlem assecurálni arról, hogy az Úr mind kedvelleni fogja ez Oblátióját, mind pedig reciproca affectióval fogja hozzá viselni magát; tsak hogy az Úr képében kivánom, hogy némelly ez állapotban szüksé-

ges requisitumokra nézendö jó akarátja felöl cum Assecuratione declarálya magát, mellyeket proponálandó lészek ; azokat azért kiváná érteni, mellyek igy következnek. 1.) Ha Isten akaratjából azon állapot úgy fogná kivánni, az Úrnak, embereinek, hadainak, engedjen szabados Passust Lengyel Országra. 2.) Ha akarja az Úr, engedjen birodalmában hadat fogadni. 3.) Ha kivántatni fog, mivel Tárházát magával nem hordozhatja leg-alább 100,000 Aranyig adjon költsön. 4.) Hogy a' Portán-is minden tekintetivel, értekivel az Úrnak a' béli állapotját promoveálni szivesen igyekezzék. 5.) Ha szinte parantsoltatik-is, de ellensége az Úrnak és Hazának nem lészen. Mind ezekre azért igen szivesen reá igéré magát, és denominalá Portán lévö nagy Fautorit-is, kiknek neveket maga Asztalán, maga tentájából pennájával Papirossára jedzésben vévék, lévén úgy a' Végezés, hogy mind a' Fejedelem, mind a' Vajda Portás Kapitihájinak mennyen parantsolatjok, hogy egyet értsenek, és egyaránt promoveállyák a' dolgokat mindenik Félnek jó akarói által. Ezek felett mivel Lengyel jó akarói is a' Fejedelemnek intimálták vala, hogy Kozákságot-is igyekeznék maga pártjára attrahálni, akkor pedig a' Kozákság-is haddal indult vala a' Lengyelekre, mert azok-is interregnum alatt akarják vala magok dolgát elé vinni. Én pedig a' Fejedelemtöl azokhoz szólló Levelet-is vettem vala kezemhez, hogy

ha

ha mi modját látom procedálhassak benne. Közlém azért a' dolgot a' Vajdával-is látván jó indulatját, és kivánván, hogy embereimnek bátorságos Útjok felöl mutatna módot; mellyet meg-is tselekevék; és én is expediálám egyiket Mosa Gergely nevü, jó szóval tudó, látott, hallott Udvari Katonát és Nemes Embert, Maros Székit, Ernyeit, másikat Rátz György nevü Udvari Katonát, ki nyelveken is tudott, és Görög valláson-is vala; ezeket úgy instruálam Kmelmitzki Bogdány Kozák Hetmánhoz: hogy elsöben tsak az én Levelemet praesentálnák, és szerzenének confidentiát 's Atyafiságot, mellyet ha kedvesen vészen, abból meg esmérvén affectussát, úgy aztán a' Fejedelem levelét-is praesentállyák, és a' mellett miket mondjanak. Melly expeditio igen jól-is succedált vala, a' mint elébb meg-láthatni.

De ezen közben foly vala illy dolog-is, hogy az hátrébb emlitett Grigitze Stéfán Moldovai Követ kétség nélkül Subordinátiób ól inditott vala a' Fejedelem jelenlétében általa illy tractát-is, hogy a' Vajdának kissebb Leányát az elsö Feleségétöl Radzivilnének Anyjától valót, melly igen alkalmatos vala, Rákóczi Sigmondnak el-venni, mutogatván abból a' Szövetségböl való hasznokat is, mellyet jelentvén a' Fejedelemnek-is, és Fejedelem Asszonynak-is, reá birá a' Fejedelmet-is, erröl való Tracta is azért bizattatott vala reám pro occasione, ha látom módját, és mivel

itty nagy állapotok forogván elöttünk, hasznosnak esmérem vala ez Szövetséget, 's azon Logofet Grigitze által tractálom vala-is titkoson, a' Vajdával-is Szemben lévén, ajándékot-is vittem vala a' Fejedelem Aszszonytól, és Conclusióban is vettem vala, hogy ki hozatná Leányát, mivel akkor Portán tartja vala, a' Vajda el-is küldött mindjárt érette, 's noha sok költséggel ki-is hozatá, mert az elött maga nagyobb hitele szerzéséért küldte vala bé, akarván el-nyomni a' Radzivilnek adott Leánya miatt következett Suspiciót, melly nagy vala hozzája, és reménséget-is adott vala a' Leány felöl, lévén hátra, hogy ki hozatván magok, vagy mások által, meg-láthatnák egy mást.

Minthogy azért a' Fejedelem halálának hirének ott érése engemet igen rettegtét vala, a'minthogy az útban-is, de ugyan helyben-is Jászvásárt jötest jönek vala a' Levelek a' Fejedelem nehezedése felöl utánnam, és emberek-is, kik által tudositanak vala többek közt, egy rendben érkezének Tömösvári Boldisár, és Szilágyi János Hadnagyok nehezedésinek hirével, másodszor az után Jászvásárra az is Szilágyi János nevü Portai Posta; de Tanuságok lévén ezek titkollyák vala, mindazonáltal kevésben mulék rajta nem vesztém a' dolgot, mert az utólsó emlitett Posta által megirák, hogy a' Fejedelem élete annyira reméntelen, hogy márakkor szava-is el-állott légyen! ezt értvén

mikor az házból ki oszlottak vólna, nem tartoztathatám magamat, hogy nagy zokogással ne sírnék, mellyet ajtón álló Inasim meg-hallván, kezdettek sibbongani sirásomon, és visgálni okát szolgaïm, mellyet értésemre adván öreg Legény Szolgám, örömest meg-riasztom, söt büntetem vala-is öket, de úgy annál inkább ki-tzégérezödik vala, azért elsőbb szolga által meg-fenyitetém 's el-nyeletém véllek, a' minthogy bizonyos okát nem-is tudhaták azok-is.

Ez okra nézve azért én is sollicitálom vala a' Vajdát haza botsáttásom felöl, tsinálván praetextusnak, hogy az utánnam jött Elaberek által a' Fejedelem parantsolta sürüen viszsza menésemet; mivel kissebb Fiát akarja ki-botsáttani Magyar Országi birodalmába, mellyet addig nem tselekeszik, mig viszszá nem érkezem; a' Vajda pedig igen szivesen maraszt vala, és kiványa vala mulatásomat, mind azon által ki-beszéllem magamat, igen betsülettel meg-ajandékozván a' Vajda veres bársony szép nuszttal, béllett galléros mentével, Fö Török Lóval, törökös arra való Szerszámmal, szép bársonyra gazdagon Szkófiummal varrott tegezzel; és el-is kisértette ismét hasonló Provisióval, mint bé-menetelemben.

Alig mehettem két mértföldet, imé Ugron mihály nevü étek fogó elöl talála Jászvássárra és Széy Város között, hozván a' Fejedelem halálának hirét, mellyet mind az által az-

nyira el-titkoltam, hogy Aatrastól magam irtam meg a' Vajdának, melly Levelem még oda érkezett, addig már régen Erdéllyben vóltam. Es noha én emlekeztettem irásomban, aminthogy úgy vala a' dolog, hogy, mivel én tudom vala a' Fejedelem életének reménteleníségét, ahozképest minden tractusokat úgy tselekedtem légyen, mint nem tsak a' Fejedelem egy Személlyére, hanem Fiára és az Országra nézve-is, és ugyan meg-is kérdettem vala, hogy ha ajánlott Jó akaratot és Szövetséget a' Fejedelemnek Fiával, és az Országgal-is akarja é tenn tartani, a' mint hogy én úgy kivánom, 's azok részéről-is assecurálom, és akkor ö is úgy resolvált vala; meg-irván azért néki, hogy noha a' Fejedelem meg-hólt, de életben vagyon Successor Fejedelem fia, és az Ország annak okáért azoknak tészek relátiót, és continuáltassák az el-inditott Tracta; de imé tehát a' mega nevezeti szerént a' Tarkai tsak azönit akarta változtatni, természetit 's börit nem, válaszom olyan jöve, minden Tractatusok tsak maradjanak abban, deákúl ezen szókkal iratván; Mortuo Principe sepeliantur tractata omnia negotia; mellyből meg-tettszék hitetlensége, és tsak az idö után járó, nem keresztyén alhatatossága.

A'mint ujjitá azután azzal-is; hogy noha a' Leányát a' végezés szerént Portáról ki-hozatá; de midön látására, és azon dolognak tractájára a' Fejedelem Aszszony és Rákóczi

Sigmond bé-küldött vólna, a' dolgot megmásola, causalván benne, hogy az ő papjok tilalmazná, más vallásón lévőnek ne adná; és hogy a' Leány nézö-is igen alkalmatlanúl viselte vólna magát, mellyen meg-is kedvetlenedett; Úgy is vala, hogy élég hitván emberekre-is bizatott vala, mert egy Boros János nevü vala a' Fő, ki az Ifiu Rákóczi György Fejedelemnek leg-kedvesebb embere vala, egy paraszt oláh Fiból neve kedett hájdu; részegés, kurvás ember vala. Második Sebesi Miklós, ez is nem sokkal különb. De az harmadik Horváth György, ki Rákóczi Sigmondnak mindenek felett hitelesebb 's kedvesebb embere vala, ez is pedig csak valami nyegédes nyalka rosz ember vala, ki azután is végben ment Házasságakor a' Leány nézésben nagy hibát tett vala. De az Isten is meg-büntete Lupujt érette, mert Leányával nem kereskedheték akaratja szerént, kit Lengyel Országbá-is nagy emberek kéretnek vala; mert ottan a' Tatár hamar bé tsapván Országábá, noha láttatik vala a' Portán nagy kedvességének lenni, igen megrablá, és maga-is erdökre alig szalada, meg Satzolvan a' Tatárnak, és azok visszá térvén, nem telheték egy hét, a' Kozák nyomában jövén, az is meg-satzoltatá, 's kételenségből vélek való meg-békélésnek alkalmatosságával Leányát-is Bogdány Kmelmitzki Megbik Fijának Timusz nevünek kelle igérni, 's az után meg-is adni, kinek La-

kadalmára való hivatásban sok féle tökéletlenségi és cavillumi lönek.

Az én oda járásom 's a' Fejedelem halála alatt, a' Fija Ifiab Rákótzi György a' Regiment apprehendálván, ottan mindjárt humora szerént való emberei, és a' kik nékem is az öreg Fejedelem idejében Aemulusim vóltak, de nem árthattak, 's idején az Ifiu Fejedelemnél bé szinlették magokat, ottan mindjárt kezdettek ellenem practicálni, 's a' Fejedelmet ijeszteni, hogy szedné a' Vitézlö rendet magához esküdtetni addig, mert haza érkezvén fognék valamit moliálni ellene; és hogy Lupullyal-is ki tudja mint találtam végezni; mert a' Fejedelem életében nem engedte vala a' fizetett hadakat Fijának megeskünni, sem Várbéli Praesidiumokat. Ennek oka az vala, mert a' Fiának kemény maga viselete 's engedetlensége félteti vala még magát-is, annál inkább Feleségét és Öttsét a' Fejedelemségben succedáló Fijától, mellyet tselekedni a' Vitézlö rend recusált, halasztván haza érkezésemre 's annál inkább nevelték elméjében a' Suspicïót ellenkezöim; mind azon által haza érkezvén jó lelki esmérettel véghez vittem. Ez illyetén dolgot praevideálta vólt Szegény öreg Fejedelem, mert látván nehezedését felette szorgalmatos vólt felöllem való tudakozásban, akarván derekas Dispositiókat tenni, és amint életében Klobusotzki András igen hiteles emberének jelentette; vólt ollyan Szándékja, hogy feles

Summa pénzt hadjon kezemnél, és a' Vitézlö rendet is olly állapottal, hogy azok által manutenealnám a' Fiának és Feleségének, 's Országnak hasznokra nézendö minden állapotokat. De én is nem érkezvén, azonban halálának is orája érkezvén, alig szólhatott tsak mi keveset is Testamentumát nézendöt, mellyet minek elötte tseleköttvólna, a' Fejedelem Aszszony, az örögebbik Fija, a' Püspök Csulai György lévén Házában, illy Szokat mondott: Félek attól, hogy Rákótzi György nem fogja meg-betsülni az én jámbor Szolgáimot, és Huszár Mátyás 's Boros János tanátsa el-veszti ötet, mert ezeket igen meg-gyülölte vala látván még éltében az ifiu elméhez igen bészinlették magokat, kit igen bán vala, tartván rosz következésektöl; Ugyan akkor akarván, 's el-is kezdvén Testamentumát az emlitett Püspöknek dictálni, 's az pedig irta, de már a' Szollást alig tehette, mondott azért nehány Szóval arról, hogy Erdélyi, és Magyar Országi Várai közzül mellyik Feleségié, és mellyik Fiaié 's mik légyenek; de ki-fáradott belölle, és igy nem mehetett végben sem perfectiója, sem Sollennitássa azon Testamentumnak, tsak az egy Persona, úgymint a' Püspök lévén mind halloja, 's mind irója, magának is pedig a' Fejedelemnek sem Subscriptiója, sem petsétje rajta nem lévén, mellyet Testamentomnak, még Successoral-is nem agnoscáltak magokban; de ez igen el-titkol-

tatott máig mind egyéb okokból, mind kiváltképen abból, hogy a' Római Császárral végezett Diplomák szerént Szatmár és Szabolts Vármegyék arra deveniálnak vala, a' mellyiknek Fiai közül fogná legálni. Nem lévén azért semmi Legatio, nem is lehet vala Successio, és igy fél vala attól, hogy ki-tudatik a' Testamentumnak, avagy nem létele, avagy erőtelensége annál inkább semmi emlékezeti az emlitett Vármegyéknek: ez uton Romai Császár simpliciter fogja recuperálni azon Vármegyéket, és Secretumot; azért máig senki nem több, hanem a' Fejedelem Asszony, a' két Fiai, én és a' Püspök értettük; a' Testamentomban legálta nékem szegény Fejedelem távol létében is Vétsét, melly rendelését mindazon által még éltében-is tudtak mind Felsége, Fijai, és nékem is aperiálták, de a' Testamentomban csak a' Caput Bonorum, a' Vár emlitetvén, a' Fiai és Felsége meg melyesztvé felit, 'sirját el-vévé adtak-meg, a' javát a' helyeknek magoknak reserválván, úgy mint Bátost, Bányit, Alsó Szász Idetset, mellyekben nem reménlém vala az ö részekről azt a' fösvénységet.

Vala ez jámbor Fejedelemnek más Testamentoma is, a' mellyet irt vala 1644-ben igazán és authentice emanáltatott vala, mellyet magammal is olvástatott, kiben többek között Gyalut Monostorral, Fenessel és több Jószágival, a' Gyógyi Jószágot, és többeketis nékem, és Bornemisza Pálnak legálta va-

la, de a' Testamentomot hólta után magam elött ki-vévén Ládájából, minekutánna Moldovából ki érkeztem vólna, el-sikasztak 's égették a' Fijai, kevesebb gondjok lévén annak okáért mindjárt a' Fejedelem halála után, mind magoknak az Ifiaknak, mind magokat bé szinlett jó Tanátsoknak a' köz jóra, a' külsö hatalmás nagy dolgokra, mind árra, hogy miképen az Ifiu Fejedelemnek szívét egészen magokhoz applicálhassák, mint akarják, engemet pedig kedvetlenségben, kétségben hozhassanak, 's azt véghez is vivék, annyira, hogy tsak kételenségből vólt respectusom, mert mind az Atyja halálakori szavai kénszeritették, mind pedig minden dolgaikat, én tudtam, és mind az Országbéli Statusok, mind pedig külsö Országbéliek elött Isten nagy tekintetet szerzet vólt, a' Vitézlö rend pedig egészen hozzám vólt nem külömben mint Atyjokhoz addicáltatva, de egyéb iránt szivében mind idegen vólt hozzám; mellyet caussalt az-is, hogy midön a' Fejedelemmel el-véteték a' Báthori Kis Aszszonyt, ki igen Pápista vala, az Apja és Anyja azt akarják vala, hogy addig keménységet mutatna, az haza vitelét meg sem engednék, míg religiojának publice nem renuncjálna, im az pedig a' Kis Aszszonyhoz való Szeretetiböl úgy meg-gyözettetett vala, hogy a' Kis Aszszonynak, Anyjának és az Ifiunak-is a' Fejedelem és Anyja én általam izengettenek, és tractálnak vala, 's

mivel engedetlenkedik vala az Ifiu, kemény Szókat is kell vala nékie mondanom. Többek közt egykor, hogy ha nem accommodállya magát Atyja akaratjához, valamint Isten után az ö respectusságért választottuk Fejedelmünknek, mihelyt akarja bizony mindjárt degrádáljuk: annak felette, hogy nintsen példa Absolon Atyáról, hanem Absolon fiuról, azért 's a' t. e'félék sokak vóltak, mellyeket mind nehéz neven vett 's elméjében szedett az Ifiu Fejedelem, és mind magának, Feleségének 's annak az Anyának ekkortól fogva gyülölségében esém; a' Felesége Anyját sok képen inkább revertállya vala, mint sem maga édes Anyját. Az én Személlyem meg-gyülölésének minémü haszna és ki-menetele lön, ez után való Irásokból meg-láthatni; De nem tsak engemet, mellyt nem annyira tsuda, de édes Anyját, és Öttsét-is meg-untaták vélle, úgy annyira; hogy édes Anyját bizony tsak a' félelem betsülteti vala, hogy annak libera Dispositiója vala minden jovaiban, és abból ki-rekesztés tartoztatja vala, de az Ötsével hatalmas nagy Simultás vala köztök.

Noha pedig látom vala az én állapotomnak félelmes vóltát, és butsúzom vala, hogy meg-válhatnám Szolgai kötelességemtöl, de abban repugnál vala. Consuláltam azért hiteles Jó akaroimat, kik azt tanátslák, ne vonnyam el magam Szolgálatjoktól, mind a' köz jóra nézve, mind pedig, hogy gonosz

akaroimnak Sugallásokat né erösitsem hozzájok meg idegenedésemnek mutatásával, noha belsö helyröl meg-értettem vala az Ifiu Fejedelem Aszszonynak-is illy Szavait: Addig úgy mond, nem lehet, de tsak állapodhassék meg a' Fejedelemségben az Úr, és szokhassék hozzá mind maga a' gondviseléshez, mind pedig tanithasson kezéhez embereiben, az után magok kivánnák, 's örömest botsáttanának, mindazon által accommodálnom kelle magamat, 's látván a' fogyatkozásokat Moldvából megérkezésem után, ottan mindjárt kezdém tudakozni, ha Lengyel Országba le-küldötteneké a' Követekhez, kérdém, mivel monda, hogy tsak a' Fejedelem halála felöl a' Követek tudositásával, mellyen felette igen busulék, és békételenkedém, hogy ollyan hatalmas és nagy Emberekkel közlött dolgot olly pusillanimitással posthabeáltanak légyen, mert ha meg-holt-is a' Fejedelem, ök életben lévén, tractált dolog nem tsak a' Fejedelem egy Személlyére, hanem az övékre nézven, miért nem kellett continuálni; a' mennyiben azért lehetett, sieték Instructiókat készitetni, és a' Követekhez 's a' dologban interessatus nagy Emberekhez küldeni, de mivel már annak érkezése elött az Ifiu Fejedelem Levele az Atyja halála felöl való tudositással bé-érkezett vólt semmi tanusággal arról, hogy Követek és a' Jó akarók a' dologban procedállyanak; igy nem lévén semmi Tanuságok, sem Plenipotentiájok az élet-

ben lévö Successor Fejedelemtöl, és Öttsétöl, reménteleneké lettenek mind arról ha kedvek, 's mind pedig ha módjok van é Continuatiójára az el-kezdett dolognak; a' pénzt is azon hasznos dolgokra-is ki-adni parantsolatok nélkül nem mérészlették, de senkivel hogy semmit is tractálhassanak, annál inkább a' Competentiát proponálhassák a' Respublicának nem vólt mi mellett, egyébiránt tsak ahoz való requisitumok érkezhettek vólna, a' Factorok szintén úgy promoveálták vólna valamellyik Fiának állapotját, mint az Atyjokét, mert ugyan úgy-is vala a' Competentia, hogy a' Respublicanak a' mellyikhez Atyjához, vagy mellyik Fijához kedve lött vólna, azt botsátotta vólna Szolgálatjára, noha pedig, a' mint hátrébb-is emlitettem, sokáig protrahálták az Electiónak idejét, várván Erdélyböl praeter solitum et constitutum terminum a' Factorok, de frustráltatván nem lett mit tenniek, hanem sok jártatására inclinálniok kellett, és úgy kedvek ellen kelletlenül-is választaniok kellett Kásimirt László Király egyik Öttsét, a'ki tsak azért-is a' Lengyeleknek nagy része elött gyülölségben vala, mert noha az ö módjok valami Pápai Dispositióból ugyan de egyéb iránt a' közönséges Kerestyéni törvény ellen egy testvér Bátyjának Feleségét vette vala-el, melly incestusi dolgot már tsak Szokásban-is kezdettek vala venni, mert az emlitett László Király-is elsö Feleségül vet-

te vala, Ferdinandus II-dus Romai Császár második Leányát, kinek az édes Annya, és a' Királynak-is édes Annya egyek vóltak; de az ám légyen az ö Számadások; hanem Summája ez a' dologna k: Hogy az emlitett negligentiájok az Ifiu Fejedelem Fiaknak, hamis dolgokra intentusok pedig a' mellyek magokat bé szinlett Ifiu Tanátsoknak azt nem nézve, hogy re infecta jövének viszsza Lengyel Országból a' Követek, mind pénzestöl mind azon által praeter ordinem solitum még-is a' Factorok úgy Cooperáltak, hogy suspendálták a' Coronátiót, lévén intentusok az inditott dologra, és az alatt

Imé az hátrébb emlitett, kiket Moldovából Kmelmitzki Kozák Hetmánhoz küldöttem vólt, el-érkezének, és vellek az egész Kozákságnak Követjei, egyik az Hadak Notáriussa, ki az Hétmán után elsöbb tekintetbéli és mindenes vala Joannes Viszoviszki más társával, a' kik a' parte invitálták a' Királyságra a' Fejedelmet, avagy öttét, mivel már az Apjok meg-hólt vólna, kivel illendö Tractatusban is indulánk, de modalitatibus bene contentatos el-botsátván öket,

Utánnok mindjárt érkezék a' Respublica és Kasimir követje Vilyroszki, kivánván assistentiát a' Kozakság ellen, de alattomban biztatván is az Ifiakat a' Respublicának hozzájok való jó affectiojokkal, a' mellyben igen tökéletlenül procedál vala, mert külön beszélvén az öregebbikkel, annak elméjét hi-

zelkedéssel neveli vala, hogy tudni illik nékiek ollyan Király kellene, mint az iffiu Fejedelem familiaris, Kevélység nélkül való, martialis humoru etc. Külön pedig az öttsének Rákótzi Sigmondnak azt mondja vala, hogy a' Lengyel Nemzetnél ö vólna kedvességben, mint kinek elméjének, eloquentiájának, Tudosságának, és jozan életének 's egyéb sok Virtusainak nagy hire vólna közöttök: ellenben pedig, hogy a' Bátyjának részeges és tsekély elméjü, és közönséges parászt humoru nevezeti vólna etc. Igy akar vala köztök álattomban való aemulatiót szerzeni, a' mint hogy ez után lett nehány rendbéli Követségek-is mindenkor tsak álnoksággal folya a' Lengyeleknek.

Ezek között mivel az uj és Iffiu Fejedelemnek mind Annyostól és Öttsestöl igen nehéz dolgaik valának fen, az én gonosz akaróimnak ellenek való practikájok ártalmason lábat nem kaphat vala, és az Iffiu Fejedelem kételenségből engem bétsüll vala illy okokból: 1.) Mert az Apjának idejebéli minden napi akar-nyilván, akar pedig titokban forgott dolgaiban én lévén interessatus; nálam nélkül azokban procedálni nem tudhat vala 2.) Mert az Atyjának halála oráján felöllem lett emlékezetit-is considerállya vala, ki nékem távol létemben akkor Lelkemre kötötte Feleségére, gyermekire való gondviselést, azoknak viszont Lelkekre az engem meg-betsüllést, és Tanátsommal va-

ló élést. 3.) Mert az egész Regnicoláknak is szemek kiváltképen én reám néznek vala. 4.) Mert az Annyok és az Ötse is én hozzám igen nagy és jó affectussal valának. 5.) Mert félelme is vala a' Fejedelemnek az Ország Statusitól, kinek felette sok Grávámenjek vala, sok meg bantodások az Atyjoktól, és abban igazitást kivánnak vala, a' minthogy lön is a' mint lehete, de nem úgy a' mint kell vala.

Én pedig tudván a' sok meg-bántodásokat, és egyéb következéseket mint jámbor szolga, még Moldovából, mihelyt Apja halálát értésemre adá, illy Tanátsokat adtam vala irásom által. 1.) Hogy azt az Istent szolgállya, és tegye magáéva, kit az Atyja nagy Szorgalmatossággal tisztelt, és szolgált ha azt meg-nyerheti, tsalhatatlanul hidje is, hogy valakinek jó Istene vagyon, mindene meg-vagyon annak, 2.) Nagyobb Aruloját ne tartsa lenni, mintha ki abban igyekezik, hogy édes Anyja 's Ötse között, 's maga közt idegenséget akar szerezni. 3.) Hogy minden szomszéd Országokkal tartson szép békességet. 4.) Hogy az Országban sok meg-bántodott embereknek sziveket cum satisfactione tsendesitse-meg., és az Országnak szabadságát-is restaurállja. De ezekben egyiket is nem követé.

El-temették azért az öreg Fejedelem, Gyülése lön az Országnak de nem satisfactióval, hanem tsak le-nyomulással, a' mint pedig hátrébb emlitve van, a' Török az Or-

ság Adóját 15,000 Aranyra kivánván felverni, az elött 10,000 lévén, mellyre Bethlen Gábor szállitotta vala, erre menni az öreg Fejedelem semmiképen nem akar vala, és két esztendei Adó hátra is vala, a' Töröktöl való félelem azért a Fejedelmet árra vivé, hogy meg kellyen küldeni, 's az után rajtunk-is marada azon nagy adó.

Bé küldé a' Havasallyi Máté Vajda-is, és a' Fejedelemtöl, 's Országtól újjabb Diplomát extorqueála a' véllek való Confoederátióról, mellyben én így difficilis valék, mikor subscribálnom kelle, meg is mondám Protestátióval e' szerént: Meg kell ugyan nékem is tselekednem, de bizonyára nem azt a' mi nékem tetszenék, mert félek attól, harecusalom, Nagyságoknak fognak valakik ollyat mondani, hogy a' külsö Nemzetekkel és Országokkal való Nagyságod erösödését valami intentióne nem akarom, de egyéb iránt az Oláhsággal való Confoederatiónk, tandem veszedelmünkre való leszen, mert erötlenek vagyunk mind mi, 's mind ök, hogy az hatalmas Nemzetek ellen oltalmazhassuk egymást, az Oláhság pedig olly dolgot akar magának vendicálni, melly még akkor-is midön Magyar Koronától.

(Vége.)

Transumtum Capitulare de fundatione Collegii et Academiae Societatis Jesu Claudiopoli per Stephanum, Regem Poloniae 1581. *)

Nos Paulus Zeghedey Electus Episcopus Ecclesiae Csanadiensis ac Praepositus, et Conventus Ecclesiae Sanctae Crucis de Lelez et Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis Consiliarius; Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, Quod Reverendus Dominus Pater Leonhardus Rubenus Essediensis, Academiae et Collegii Societatis JESU Claudiopolitani Rector, in sua caeterorumque Patrum ejusdem Societatis JESU nominibus et Personis, exhibuit et praesentavit coram nobis, quasdam literas Serenissimi quondam Principis et Domini Domini Stephani DEI Gratia Regis Poloniae, Magni Ducis Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae,

*) Ex Archivo Illustrissimi Domini Camerarii Wolfgangi Cserey.

Samogitiae, Kyowiae, Woliniae, Podlachiae, Livoniaeque etc. Domini, nec non Transylvaniae Principis etc. sanae et felicis recordationis, superfundatione, institutione, ordinatione et erectione Collegii Societatis JESU in Civitate Claudiopolitana alias Koloswar nuncupata, ubi antea monasterium desertum, olim Ordinis Franciscanorum Fratrum Liberalitate Regum Hungariae, in platea Farkas Utcza sic vocata, muro civitatis contiguum extructum fuisset, ac domos ibidem proxime, in qua Religiosae Virgines inhabitabant, ut videlicet in ea schola aedificaretur, aliis certis donationibus, et immunitatibus, in eisdem literis clare significatis et denotatis, per eundem quondam Dominum Regem Poloniae, et Principem Transylvaniae, eidem Collegio et Scholae, consequenterque Patribus dicti Collegii Societatis JESU gratiose et clementer datis et concessis, tenoris infrascripti, Patentes in Pergameno Privilegialiter in Arce ejusdem Regia Vilnensi Duodecima die mensis Maji in anno Domini Millesimo Quingentesimo Octuagesimo primo, jam antea praeterito, regiminis vero ejusdem quinto, confectas et emanatas, pendentisque sigilli munimine ac manusubscriptione a sinistra parte ejusdem Domini Regis et Principis, a dextra vero Magnifici quondam Domini Martini Berzevicey per Transylvaniam Cancellarii, omnino in inferiori loco confirmatas et corroboratas, petentes nos debita cum Instantia,

quatenus easdem transcribi et transsumi, Praesentibusque literis nostris inseri facere dignaremur. Quarum quidem literarum tenor est talis:

Nor Stephanus DEI Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kyowiae, Woliniae, Podlachiae, Livoniaeque etc. Dominus, nec non Transylvaniae Princeps, Ad perpetuam rerum, temporumque memoriam, universis et singulis, quorum interest et intererit in posterum, harum notitiam habituris, haec significamus. Duo sunt, in quibus Principis munus potissimum consistit, quorum alterum est, ut cultus divinus, verus et germanus inter suos retineatur, qui hominis praecipuus statuitur finis, alterum, ut cuique jus suum reddatur, quod civilis vitae fundamentum judicatur. In utroque ab initio Regiminis nostri in Transylvania etiam praestare aliquid conati sumus, in primis autem in depellendis erroribus religionis, quibus illa Provincia, divino munere nobis oblata, implicata est, quibus in rebus nulla praestantior ratio se nobis obtulit, quam ut exemplo caeterorum Principum doctos viros, pietate ac vitae commendatione insignes in Transylvaniam accerseremus, quorum doctrina et piis institutis vera pietas in suam antiquam possessionem restitueretur, et sacrarum literarum atque humanitatis studiis juvenes instructi, alii ad tractandas res sacras, alii

ad civilitatis studia aptiores redderentur, quarum quidem rerum causa nostrae gentis homines, longissimas peregrinationes, magno sumptu suscipere sunt coacti, cum neque in Transylvania, neque in ipsa Ungaria, Collegia aut Academiae ullae haberentur, imo saepe permultis praeclaris ingeniis, alio ob sumptuum inopiam proficisci non liceret, rebus Ungariae Turcica potentia aucta vehementer adflictis. Hinc intermissis honestis literis inter homines militares scientia destitutos, etiam pietatis studia refrixerunt, et omnis vitae elegantia sublata est. Quamobrem ut et Deo et hominibus vixisse, atque adeo de posteritate bene meriti videremur, ex certa scientia, et multa deliberatione nostra, cum Beatissimo in Christo Patre et Domino, Domino Gregorio Papa decimo tertio Pontifice maximo, et Illustrissimo Principe Domino Christophoro Bathory de Somlyo, Vajvoda Regni Transylvaniae et Siculorum Comite Fratre nostro Charissimo communicato consilio, scriptis praeterea ad Venerabilem Patrem Laurentium Magium, Sacrae Theologiae Doctorem, Provincialem Societatis JESU per Bohemiam et Austriam literis, visum est Claudiopoli alias Coloswar Transylvaniae Urbe in Provinciae limine sita, et hominum aditu ex Ungaria, Polonia aliisque locis frequenti Collegium Societatis JESU instituere. Qua de familia Societatis JESU eo potissimum nomine suscepta nobis

est cogitatio, quod testatum jam illa, apud omnes fere populos christianos fecerit, de suo praeclaro utilique in Ecclesia et republica Instituto et munere, quo ex praescripto Ordinis sui tam bonis humanioribusque literis et Disciplinis omnibus, quam moribus bonis juventutem imbuere et erudire, et tam in Ecclesia, quam scholis, piis ministeriis, studiisque, quibus assidue ejus Societatis Patres incumbere debent, ingeniorum cultui, ac animarum saluti studere tenentur. Ac ne hujus consilii fructus subditis nostris Transylvanicis, caeterisque vicinis locis diutius deberet *), nil nobis prius putavimus, quam ut vel ad ipsum Bellum abhinc biennium procincti, et jam Vilna urbe nostra relicta, versus Polotiam **) cum Exercitu nostro profecti, Venerabilem olim Patrem Franciscum Sunyerinn, per Regnum nostrum Poloniae Societatis JESU Provincialem in castra nostra evocaremus, et cum eo de mittendis sumptu nostro in Transylvaniam ex Societate JESU, aliquot doctis viris ageremus, quod ipse pro suo studio erga rempublicam christianam non modo promovendum susceperit, sed etiam se aliquos ex Societate in Transylvaniam deducturos recepit, quam quidem voluntatem nostram paulo post (dum nos obsessa arce

*) decesset.

**) Polock.

Polocensi, in ea recuperanda a Mosco hoste nostro magnique ducatus nostri Litvaniae laboraremus) deductis duodecim vel eo amplius ad docendum, interioris Doctrinae et probatis viris, qui in vinea Domini cum fructu operarentur, perfecit, minime longinquitate itineris, multo minus vario discrimine, cui homines interdum peregrinantes sunt obnoxii, deterritus. Quare nos respectu et causa istius muneris praedictae Societatis JESU, quod ex Ordinis sui legibus et institutis cum literis disciplinisque tradendis, tum pietatis, Religionis, ac bonorum morum propagatione ab ea praestari debet, pro nostra in religionem, humaniores literas et ipsam Provinciam nostram Transylvaniae, cujus saluti, utilibertati, humanitati, ac Ornamentis consulere hac in re voluimus, ex certa scientia nostra, animoque bene deliberato, et maturo consilio in JESU Christi Domini nostri sacrosancto nomine, in Civitate nostra Claudiopolitana alias Koloswar nuncupata, Collegium Societatis JESU fundamus, facimus, instituimus, ordinamus et erigimus, et bonis, reditibusque infrascriptis afficimus. Quam fundationem perpetuis futuris temporibus, et in omne aevum valere volumus, attribuentes praedictae Societati JESU, accedente authoritate Apostolica, Monasterium desertum, olim ordinis Franciscanorum fratrum, liberalitate Regum Ungariae extructum, in platea Farkas Utcza, muro Civitatis contiguum,

cum templo, hortis, areis, turribus, atque adeo locis omnibus circumjacentibus, juxta moenia Civitatis, in quorum usu ac possessione praedicti fratres Franciscani antiquitus fuerunt, praeterea domum proximam, in qua olim religiosae virgines habitabant, ut in ea schola aedificaretur, cum omnibus rebus ad eam quomodocunque pertinentibus, liberando eadem loca et ipsam Societatem JESU ab omni jurisdictione, onere et servitute civili, causarum omnium secularium, et earum, quae fori ecclesiastici non erunt, notionem tantum Illustrissimo praedicto Fratri nostro Charissimo reliquisque successoribus nostris reservantes. Ut vero isti Collegio a' nobis, ut supradictum est, instituto nec ad jura, ornamenta, praeeminentias ad consvetudinem reliquarum in orbe Christiano Academiarum desit, ex Regia nostra singulari gratia, vigore praesentium statuimus et decernimus, ut qui in humanioribus literis hebraeis, graecis et latinis cum laude versatus fuerit, et postea ad alterutrius facultatem sive Theologiae sive Philosophiae fastigium argumentis prius doctrinae suae editis, judicio collegii pervenire voluerit, ad gradus et Baccalaureatus, et Magisterii et Doctoratus promoveri possit. Quae quidem promotio tantum dein Juris, dignitatis, praeeminentiae, ornamenti habeat, quantum istiusmodi promotiones in Italiae, Galliae, Hispaniae et Germaniae Academiis de jure et consvetudi-

ne habere solent et possunt. Quod ut authoritate Pontificis Maximi sanciatur, et Privilegia justae Universitatis hoc Collegium omni ex parte obtineat, apud Sedem Apostolicam contendemus. Pro Societatis autem ejusmodi sustentatione Abbatiam Beatissimae Virginis Mariae de Colosmonostra, cum antiquo pago, qui pene conjunctus est suburbio Civitatis praefatae Coloswar, et aliis totalibus et integris Possessionibus Baor, Jegenye, Tybwrez, Kayantho et Bogartheleke, in Comitatu Colosiensi existentibus sitis (quae cuncta bona Abbatiae praescriptae post novissimum redditum in Regnum Transylvaniae, Serenissimae olim Dominae Isabellae Reginae Ungariae etc. et Filii sui serenissimi quondam Principis, Domini Joannis Secundi Electi Regis Ungariae, felicissimarum recordationum, in comitiis generalibus ad festum Beatae Catharinae Virginis, Anno Domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, in Civitate Coloswar celebratis, una cum aliarum Ecclesiarum Transylvanicarum bonis, consensu omnium statuum et ordinum ejusdem Regni Transylvaniae ad publicum fisci usum applicata et redacta, huicque ad dispositionem et facultatem serenissimae dictae Reginae Isabellae et filii ejusdem Domini Joannis Secundi praefati Electi Regis Ungariae translata fuere, denique consequenti tempore, ex gratia et liberalitate ab eodem Joanne Rege jure perpetuo ad Magnificum quon-

dam Franciscum Forgacs de Gymes pervenere; eo vero in Italia nullis relictis liberis defuncto, cum ad fiscum publicum iterum recidissent, postea ex commemoratis possessionibus tres totales, et integrae nimirum Tybwrez, Kayantko et Bogarteleke Excellenti Georgio Blandrata Doctori Medico nostro, pro suis in nos praestitis fidelibus servitiis, jure perpetuo collatae. Porro per eum Georgium Blandrata eaedem tres praefatae possessiones, consensu nostro, summa quinque Millium florenorum fidelibus nostris Magnificis Alexandro Kendy de Lona et Wolfgango Banffy Lossonczy venditae, ac postremum propriis nostris sumptibus dinumerata ac soluta eadem quinque millium flor. commemoratis Alexandro Kendy et Wolfgango Banffy summa, ad praedictam Abbatiam recuperatae, eidemque monasterio de Colosmonostra restitutae sunt, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terrisque arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, alpibus, vineis, hortis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturarum aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis: Generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, item decimis tam vinorum, quam frumenti, tritici, hordei, avenae, siliginis, lini cannabis et aliarum frugum atque leguminum terra nascentium allisque rebus

omnibus, quovis nominis vocabulo, vocitatis adeandem praedictam abbatiam, possessionesque praescriptas, de jure et ab antiquo spectantibus, pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus commemorato Collegio Societatis JESU dedimus, donavimus et contulimus, quaemadmodum vigore praesentium damus, donamus, et conferimus, cum omni jure et dominio ac proprietate perpetuo, irrevocabiliter et in omne aevum, possessionemque earum in effectu realem, praesentibus hisce literis damus atque concedimus, tribuentes illis plenariam potestatem administrandi et utilitates eorum omnium praerepetitorum in usus ipsorum beneplacitos, secundum normam et consvetudinem Instituti illorum convertendi. Denique sancimus, ut collegium et subditi ad ipsum pertinentes, ab omnibus contributionibus et oneribus tam ordinariis, quam extraordinariis sint immunes et exempti, exceptis iis, quae publica sorte, seu laudo, in generalibus comitiis in communi reipublicae causa decernuntur. Ad haec quo tanto magis rebus divinis ac literis vacare possit, decernimus, ut omnes ejus Collegii causae, quae illi cum nobilitate, aut quibusvis aliis, ratione honorum interea dare poterunt, per nostrum et successorum nostrorum causarum directorem in judiciis defendantur. Postremo omnia et singula praemissa, rata, firma et inconvulsa, perpetuo

haberi et observari debere, verbo nostro Regio pollicemur, simul etiam requirimus, Illustrem Dominum fratrem praedictum nostrum charissimum, caeterosque successores nostros, ut hanc praesentem Fundationem nostram cum collatione universa fideliter et diligenter manuteneant et observent, totique pro Christi gloria et ejus omnium utilitate in hoc sint, ut ea in omnibus effectum sortiatur, temporibus universis, non obstantibus, in praedictis omnibus, aliquibus legibus, constitutionibus, Decretis, statutis, consvetudinibus et aliis quibuscunque in contrarium facientibus. Quibus omnibus et singulis, in quantum praesenti nostrae Fundationi, constitutioni et erectioni obstant seu obstare in futurum possent derogamus derogamus, et derogatum esse volumus, per literas hasce nostras praesentes. In quorum omnium fidem Diploma hoc nostrum manu nostra subscripsimus, et sigillo nostro, quo in rebus Transylvanicis utimur, pendenti, mandavimus sigillari. Datum per manus Magnifici fidelis nobis sincere dilecti Martini Berzevicey Equitis et nostri per Transylvaniam Cancellarii, ac Capitanei Stargas dicti, in Arce nostra Regia Vilnensi duodecima die Mensis Maji, Anno Domini MiHesimo Quingentesimo, Octuagesimo primo. Regni vero nostri quinto.

Manus vero subscriptione a leva Domini Regis talis erat. Stephanus Rex m. p. Can-

cellarii vero dextra Martinus Berzewicey per Transylvaniam Cancellarius.

Unde nos praemissis petitionibus et requisitionibus dicti Domini patris Leonhardi Rubeni, nominibus et in Persona quorum supra, factis tanquam justis et legitimis, jurique consonis, favorabiliter inclinati, praescriptas literas annotati Domini Regis Poloniae et Principis Transylvaniae super praemissa Fundatione, institutione, ordinatione et erectione suprascripti Collegii Societatis JESU in denotata Civitate Claudiopolitana alias Koloswar nuncupata, per dictum Dominum Regem et Principem facta non abrasas, non cancellatas aut vitiatas vel suspectas de verbo ad verbum, sine diminutione, variationeque et augmento aliquali transcribi et transsumi fecimus, eidemque Domino Patri Leonhardo Rubeno ac Patribus Societatis JESU in transsumpto sub sigillo nostro Conventus patenter extradandas modis omnibus duximus et concedendas; communi svadente Justitia et aequitate. Datis feria quinta proxima post festum Conversionis Beati Pauli Apostoli, Anno Domini Millesimo quingentesimo Octuagesimo nono.

Quod praesens Copia suo vero, indubitato, ac authentico Originali in omnibus conformis sit, hisce fidem facio. Viennae 17-ma 8-bris Anno 1730.

Andreas Böer m. pr.
Cancellariae Transylvanico-Aulicae Registrator.

Stephanus Rex Poloniae Joannem Geczi constituit pro Transylvaniae Gubernatore anno 1585. *)

(Copia.)

Nos Requisitores Literarum et Literalium Instrumentorum in Sacristia sive Conservatorio Capituli Ecclesiae Albensis Transylvaniae repositarum et locatorum ac aliarum quarumlibet Judiciariarum Deliberationum, Legitimorumque Mandatorum Principalium executorum. Damus pro memoria per praesentes; quod nos Literas missiles Illustrissimi ac Magnifici Dni. Georgii Bánffi de Losontz Regni Transylvaniae, et Partium Hungariae eidem annexarum Gubernatoris ac Comitatuum Albensis Transylvaniae et Dobocensis Supremi Comitis, Dni. nostri Benignissimi praeceptorie sonantium et Direct. summo quo decuit recepimus, super eo, quomodo universa et singula Gubernatoris officio quoquo modo tangentia et concernentia

*) Captalanból ki vett irás, mellyet Alvintzy Ur fel vitt Bécsbe Anno 1692. 22 Julii. — Ex Archivo Illustriss. Domini Camerarii Wolfgangi Cserey.

requisita in Conservatorio nostro existentia diligenter requirere, et reinvenire, requisitorumque et reinventorum Copiam sive paria fideliter et conscientiose sub sigillo nostro capitulari et authentico extradare, et emanare facere debeamus, et teneamur, quibus receptis nos Mandatis Suae Illustr. Magnificentiae in omnibus uti tenemur obedire, et satisfacere volentes universa Protocolla, Regestra, Librosque Regios, Fasciculos, Volumina in Conservatorio nostro repositos, et locata diligenter excussimus et investigavimus, et post diligentem investigationem et requisitionem invenimus inter Literas Illust. Virorum, Literas quasdam Collationales magni nominis quondam Stephani DEI gratia Regis Poloniae, Magni Ducis Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kioviae, Voliniae *), Poldatiae **), Livoniae etc. Principis Transylvaniae in Anno 1585 Magnifico quondam Joanni Götzi super dignitate Gubernatoris juribusque ejus eidem datas, et concessas sub hoc tenore.

Nos Stephanus DEI Gratia Rex Poloniae. Magnus Dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Podlachiea, Livoniae etc. Princeps Transylvaniae Memoriae commendamus tenore praesentium significantes

*) Volhyniae.

**) Podlachiae.

quibus expedit universis, et singulis, quod cum bonis et sapientibus Principibus tanquam certus scopus beata Civium suorum vita proposita sit, idque non tam armis, quam aequis Legibus utilibus institutis acquiri soleat, nosquoque jam inde ab eo tempore, quo Divina benignitate Principatum Transylvaniae adepti sumus, omnem operam dedimus, ut Regni illius praeclare semper de nobis meriti, paci, saluti atque tranquillitati consuleremus, Cum autem post obitum Illúst. Principis Dni. Christophori Bathori de Somlyo Vajvodae Transylvaniae, et Siculorum Comitis etc., Fratris nostri desideratissimi propter immaturam adhuc imperio aetatem Illustr. Principis Dni. Sigismundi Bathori de Somllyo etc. nepotis nostri charissimi ad quem Principatus Patris paulo ante ejus mortem consentientibus omnium praedicti Regni Transylvaniae ordinum suffragiis rite et legitime translatus, cum inquam tali tempore et statu cerneremus majore nobis ope enitendum esse ne quid detrimenti Regnum idoneo Rectore destitutum caperet, introductis per occasionem duabus administrationis formis regi gubernarique huc usque curavimus, sed cum tam multorum quam paucorum Gubernatio non paucis implicata difficultatibus, ab usu, et consvetudine Transylvaniae aliena, bonoque publico minime commoda visa sit, ob eamque rem solenni Legatione omnium ordinum nationumque praefati Regni nostri

postulatum a nobis sit, ut donec apta Imperio aetas Illustr. nepoti nostro veniret, curam Regimenque Regni ad unum virum justitiae fide, prudentia, reique Militaris scientia spectatum judicio, arbitrioque nostro deferremus nos, et publica utilitate, et praedictorum Regni ordinum votis adducti, id jam faciendum tandem esse statuimus, ad quod quidem munus obeundum sustinendumque cum Magnificum Joannem Geczi freti nostro de illius innocentia, fide, integritate, caeterisque virtutibus, judicio idoneum esse censemus. Eum igitur administrationi totius Regni Transylvaniae, donec ut dictum est, matura Imperio aetas Illustrissimo nepoti nostro veniat cum authoritate, Legibus atque Conditionibus, quas hic subjiciemus praeficiendum decrevimus, quemadmodum praeficimus praesentium per vigorem. Ac primum quidem, cum omnia genera dignitatum, honorum et cujuslibet muneris et functionum, non tantum re, sed certis etiam nominibus et Titulis distingui ab invicem soleant, nos quoque servandi boni ordinis gratia praedicto Magnifico Domino Joanni Geczi damus nomen, et titulum Gubernatoris Regni nostri Transylvanici. Huic Gubernatori committimus summam rerum omnium, quae ad Principis utilitatem, decus, honorem, existimationem, salutemque tuendam, tum publice, tum privatim pertinent; cum autem ad ornamentum Principis aulaeque ejus splendorem id

quo-

quóque spectet, ut Curia ejus atque palatium continua hominum frequentia colatur; ob eam rem Gubernatori domicilium seu sedem habitationis assignamus Albae Juliae in Arce seu Curia ipsius Principis, ut sive Legati Principum exterorum sive alii cujuscunque conditionis homines, quacunque de causa Albam Juliam adeant; quoad eius fieri potest, maxime cultu frequens et splendida hominum concursu Aula Principis appareat, cum vero senatus in eum finem constitutus sit, ut tam salvis quam dubiis, et periculosis rei publicae rebus, temporibusque salutaribus consiliis adjumento Principi sint, facultatem Gubernatori damus, usu, et necessitate Principis et Regni postulante Senatores sive Consiliarios convocandi, cum iisque consultandi, deliberandi, concludendi, demque deliberatam executioni mandandi; Item Comitia Regni generalia et particularia cum consensu Consiliariorum indicandi et celebrandi, Judicia ordinaria, Appellationesque decernendi, Locum autem consultationis praedictam Principis Aulam deputamus, si quae res ardua inusitata, ancipitisque deliberationis, sive foris, sive domi accidat, ut Gubernatoris et Senatorum sententias distrahat, nihilque certi propter diversitatem suffragiorum constituere permittat, ea res summa celeritate ad nos perferatur a nobisque ejus decisio expectetur. Omnes status ordinesque regni, hoc est cujuscunque dignitatis et

conditionis homines, civiles pariter, et militares, quicunque tota illa Ditione nostra intra et extra Transylvaniae ambitum continentur, huic Gubernatori ejusque Jurisdictioni, non secus ac nostrae propriae immediatae subjicimus, Damus illi plenam facultatem, cum summa aliqua necessitas inopinatusque casus requirit, non solum Milites stipendiarios, sed ex omnibus ordinum statuumque generibus, quantum temporis ratio ostenderit, Equitum Peditumque numerum cogendi, omnesque adeo vires Regni contrahendi, et quocunque res postulaverit movendi atque ducendi. Arcium Praefecti atque Provisores Castellani, et quicunque tandem munere aliquo publico funguntur, in universum omnes a voluntate et praescripto Gubernatoris pendeant, cui integrum sit de iis prout optimum visum fuerit, statuere Leges, et conditiones eis dare, denique si illi non satisfecerint, eos loco movere, commodioresque substituere. In duobus tamen officiis et praefecturis nimirum Várad et Karansebes si quando praefecti loco et tempori minus idonei viderentur, eos Gubernator, nisi prius accedente scitu et consensu nostro, nec praeficiat, nec loco moveat, in Aula Principis sexcentis spectatae virtutis et meritorum Equitibus menstrua Stipendia solvi faciat, idque iis tantum, qui assidue in Aula, Principi operam navare non recusant, caeteris domi manentibus, pro personae cujusque, et me-

riti ratione annuae pensiones judicio et arbitrio Gubernatorum praestentur, in arcibus et praesidiis tam equitum quam peditum numerus arbitrio eius servetur, cum autem maxime Principis adolescentis intersit, quos et quales circum se Ministros habere conveniat summa est opera danda Gubernatori, ut eos habeat Princeps servos, familiares et convictores domesticos, qui in omni vita, et actione, aliis etiam exemplum dent, pietatis, fidei, constantiae, honestatis, et omnium denique morum certissimum, ne vel obscoena dicta, vel turpia facta Aulae Principis dedecori sint. In bonorum ad Fiscum devolutorum collationibus antiquam Vajvodarum illius Regni consvetudinem et praerogativam Gubernatori concedimus; ita, ut in eorum bonorum collatione, quae ad triginta duorum colonorum numerum se extendunt judicii sui autheritatem sequatur, et in utiles Principi et Regno Ministros conferat, praeterea decimas in usum bene meritorum nobilitationes primipilatus, exemptiones domorum in locis per aliena jura principi licitis conferendi potestatem, eidem Gubernatori damus, ita tamen, ut sub titulo principis ejuscemodi beneficia conferat, Literisque super ea re emanatis nomen Principis loco assistato Gubernator ipse manu sua subscribat, quod in aliis etiam Literis quacunque de re sub Titulo Principis scribenda observari volumus, Cancellarius quoque uti moris in par-

te Literarum nomini ac comodato nomen suum subscribat. Breviter cum rerum omnium summam huic Gubernatori committimus, nihilque omnino, quod ad Principis et Regni commoda, vel detrimenta spectat, inscio ipso fieri volumus, ut haec nostra constitutio nota omnibus esse posset vobis Magnificis, Egregiis, Nobilibus, Agilibus; Prudentibus et Circumspectis Consiliariis, aliis etiam Praefectis; Comitibus, Capitaneis Arcium, Equitum et Peditum, V. Comitibus, V. Capitaneis ac universitati nobilium, Judicibus Regiis, Primoribus et Primipilis, omnium sadium Siculicalium, Magistris Civium Regiis sediumque Judicibus, ac Juratis Civibus omnium Civitatum Sediumque Saxonicalium, ac omnibus denique cujuscunque status, dignitatis, conditionis, et praeeminentiae hominibus in Regno nostro Transylvaniae, et partibus Hungariae Ditioni nostrae subjectis existentibus et commorantibus praesentibus et futuris harum serie committimus, et mandamus, ut hanc ordinationem ad vestram utilitatem a' nobis ad tempus maturae Imperio aetatis praefati Nepotis nostri, et Principis vestri factam, et praescriptis modis et rationibus stabilitam in omnibus ejus partibus, et Articulis observare praedicti Gubernatoris authoritatem tanquam nimirum Principis ejus propriam revereri, jussa illius capessere, et exequi debeatis, nihilque a fide et officio vestro alienum committere unquam

audeatis. In cujus rei memoriam et testificationem Literis hisce manu nostra subscripsimus, ac Sigillum nostrum secretum annulare apprimi jussimus. Datum in Arce nostra Nepalowiae 1-ma die mensis Maji Anno Domini 1585 Regni vero nostri Decimo.

Stephanus Rex m. p.

Nos itaque sic requisitarum et reinventarum Literarum praespecificatarum Copiam sive paria non abrasarum, non cancellatarum nec in aliqua sui parte suspectarum sed omni prorsus vitio et suspicione carentium de verbo ad verbum sine diminutione et augmento variationeque aliquali praesentis Literis nostris inserentes in transumpto Literarum sub Sigillo nostro Capitulari et Authentico Illustrissimo ac Magnifico Domino Gubernatori fideliter et conscientiose extradandum duximus, et concedendum comuni justitia, et aequitate svadente, Legeque Regni permittente. Datum Die vigesima quarta Mensis Junii Ao. Domini Millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo,

A' Foglalatnak mutató Táblája.

lap.

1. Kemény János Autobiographiájának folytatása és végezése. 1.
2. Transumtum Capitulare de fundatione Collegii et Academiae Societatis Jesu Claudiopoli per Stephanum, Regem Poloniae, anno 1581. 273.
3. Stephanus Rex Poloniae Joannem Geczi constituit pro Transylvaniae Gubernatore anno 1585. 295.

Az Első Kötetnek második kiadására

elő fizettek csak a' Következendők:

Krasznán

Mélt. Cserey Farkás Kamarás Úrnál:

Grof Teleky Mihály Ő Excell.
Grof Teleky Domokos.
Báró Henter Antal, Udvarhelyi Széki Fő Tiszt.
Grof Beyné, szül. Grof Bethlen Maria.
Báró Bornemisza József.
Báró Bornemisza Pál, Kir. Tábla Assess.
Báró Kemény Simon, Kir. Tábla Assess.
Grof Haller Sigmondné, született Grof Tholdalagi Krisztina.
Fő Tisztel. Horváth Úr, Plebanus és Kanonok
Tiszt. Tompa János Úr, Ref. Professzor.
Mélt. Cserey Farkas Úr, ítélő mester.

(Ezek egyszersmind a' második Kötetre elő fizettek.)

A' Harmadik Kötetre

elő fizettek csak a' Következendők:

Kassán:

a. Rumy József Úrnál:

Báró Vécsey Pál Úr.

b. Dulházy Mihály Secretarius Úrnál:

7 előfiz. és 3 aláíró.

Krasznán:

Mélt. Cserey Farkas Úr, Cs. Kir. Kamarás és Major.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

Form 410

LIC LIBRARY
TMENT

tamps to be
f